Geschonken aan de Bibliotheek
der Gentsche Hoogeschool
4-3-1920

ALOUDEN STAET

VAN

VLAENDEREN,

VÓÓR- EN GEDURENDE HET

LEENROERIG BESTIER,

GEVOLGD VAN EENE

beknopte étymologische en geschiedkundige beschryving der Steden, en van een groot deel der Parochien, gelegen in het oud Graefschap van dien naem;

DOOR P. LANSENS,

Bestierder der Kostschool te Couckelaere, en werkend lid van het Genootschap van Naïever voor de Oudheden en geschiedenis van Westvlaenderen.

Omnia enim rerum principia sunt difficillima. TACITUS.

BRUGGE,

DRUKKERY VAN C. DE MOOR, PHILIPSTOCKSTRAET.

1841.

Digitized by Google

Aen Mynheer

DEN GRAEF **F.-A. DE MUELENAERE,**
MINISTER VAN STAET EN VAN BUYTENLANDSCHE ZAKEN, GOUVERNEUR DER PROVINCIE WESTVLAENDEREN, OFFICIER VAN HET LEOPOLDS ORDEN, RIDDER VAN HET YZEREN KRUYS, GROOT OFFICIER VAN HET ORDEN VAN HET FRANSCH EERLEGIOEN, RIDDER VAN HET ORDEN VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, GROOT KRUYS VAN HET ORDEN VAN KAREL III, VAN SPANJEN, GROOT KRUYS VAN HET PORTUGEESCH ORDEN VAN O. L. V. ONTVANGENIS VAN VILLA-VICIOSA, GROOT KRUYS VAN HET ORDEN VAN DEN CRUSEIRO, VAN HET ORDEN VAN ERNEST VAN SAKSEN, ENZ.

WELEDELEN HEER,

Ik denk zeer regtmatig te werk te gaen met dit myn werk aen UED. op te dragen. Ik heb alle reden van my te vleyen dat den opdragt van een letterkundig

Digitized by Google

voortbrengsel waerin de merkweerdigste oudheden van het schoon Landschap waerover Gy, zoo door uwe bekwaemheden als door de groote diensten aen den Staet bewezen, het hoogbestier toebetrouwd zyt, beschreven zyn, U niet onverschillig, veel min onaengenaem, zal voorkomen. Zekerlyk, hoe zoude myne handelwyze U niet welgevallen, daer Gy, Weledelen Heer, (gelyk het ons allen bewust is) met dezelfde vaderlandslievende gevoelens onzer Voorvaderen bezield zyt, wier staet kundige instellingen, burgerlyke inrigtingen, geestelyke opregtingen, zeden, gewoonten, gebruyken, onderdrukkingen, voorregten, vryheden, enz., ik grootendeels beschreven heb. Ja, hoe zoude U zulke niet behaa-

Digitized by Google

mynen zuren arbeyd en verdrietvolle opzoekingen beter kunnen toewyden dan aen eenen Landvoogd die, rondborstiglyk gesproken, kenner, beminnaer, hoogachter en voorstaender der kunsten, wetenschappen en fraeye letteren is. Wat klaerder bewys kan men van de waerheyd myns gezeyde hebben, Weledelen Heer, dan hier onder de oogen te brengen, hoe Gy, om den naïever jegens kunde en schoone daden op te wekken, eerst den voorstel gedaen hebt van door het opregten van eerzuylen de geheugenis der afgestorvene GROOTE MANNEN *onzer provincie te vereeuwigen. Hoe zoud Gy dan laten van alle, op eeniger wyze, verdienstelyke lettervrucht, door uwe landgenooten voortgebragt, goedjonstiglyk te bejegenen? Ik kan niet loochenen dat zulks voor my eenen sterken prikkel zal zyn om mynen iever meer en meer aen te vuren, ten eynde myne geringe geestvermogens, tot het onderwys der jeugd besteed, voor myne medeburgers nuttig te maken; en, onder de vleugelen uwer vaderlyke bescherming schuylende, zal aldus myn lastig maer niet min belangvol beroep, hoe moeyelyk en doornig het op zich zelven zy,*

Digitized by Google

Voorrede.

Wanneer ik ondernam een werk over de aloudheden van Vlaenderen te verveerdigen waren myne inzigten van, met verscheyden myner achtbare landgenooten, het myne by te dragen of eenigzins mede te werken om de verduysterde en maer te veel onbekende geschiedkundige daedzaken op te helderen, en zoo veel mogelyk in een klaer daglicht te stellen.

Nadat ik, tot dien eynde, de werken van de meest gezaghebbende schryvers, die over deze stoffe geschreven hebben, met groot geduld, doorbladerd had, vond ik de gevoelens, wegens den aerd en de omstandigheden der daedzaken, en nog meer ten aenzien van den oorsprong der dingen, zoodanig uyteen loopende en verschillig, dat ik, zelfs na mynen toevlugt tot de volksoverleveringen en andere inlichtingen

Digitized by Google

van byzondere persoonen genomen te hebben, my in eenen verlegen toestand bevond, te meer omdat de strenge naeuwgezetheyd onzer tyden de hand van de geleerdste schryvers zelve doet beven; en dewyl de waerheyd den grondsteen van een geschiedkundig gebouw is, twyfelde ik grootelyks of ik het myne op eenen vasten grond zoude kunnen stichten.

Ik begon dan de moeyelykheyd van myne onderneming te gevoelen, en dacht dikwyls by my zelven: wat Ariana zal my eenen leyddraed in de hand geven om uyt den donkeren doolhof onzer oudheden te geraken, en de waerheyd in een helder licht te plaetsen? Eenen geschiedschryver

Digitized by Google

Ik heb tot het verzamelen myner bouwstoffen de werken der beste schryvers (zoo ik gezeyd heb) naeuwkeuriglyk nagezien, als : Gramaye , Sanderus, Wasteleyn , L'Espinoy , Mirœus , J. Meyer , Ten Kate, G. Van Loon , Marchantius, Bucherius, de opstellers van de *Acta Sanctor. Belg.*, De Bast, J. J. Raepsaet, J.-H. Houefft, Warnkœnig, Barginet (de Grenoble), Capefigue, enz., enz.; en onder alle verschillige gevoelens en onderstellingen van zaken, die op geene echte bewyzen berusten, heb ik getracht het waerschynelykste uyt te kippen, denkende dat men, na zulk eene handelwyze, al de onnaeuwkeurigheden of nalatingen, en tot de misvattingen en dwalingen zelve, welke men in myn werk zoude kunnen ontmoeten, meer aen de genoemde schryvers dan aen my zelf zal behooren te last te leggen; of ware het ook ten onregt van deze oudheydskundigen daer mede te belasten, dat het ten minsten aen de onwetendheyd en onnaeuwkeurigheyd van de schryvers der middeleeuwen zy, gelyk eenen geleerden zich uytdrukt.

Ik heb getracht van tusschen vele ver-

Digitized by Google

schillige denkwyzen en grondbeginselen der geschiedschryvers, oudheydskundigen en taelgeleerden, (dat in het byzonder op het leenroerig bestier, den styl en de spelling betrek heeft), eenen middelweg in te slaen, die meest altoos den weg tot den tempel der waerheyd is; en by aldien ik eenigerwyze daer van mogte afgeweken zyn, dat den oordeelkundigen lezer zulks ten goede neme, dewyl hetzelve nooyt, door eenige partyzucht aengedreven, myn opzet geweest is.

Alhoewel ik, door het langdurig en verdrietig opzoeken der vaderlandsche oudheden, myn werk meer uytbreyding gegeven heb dan ik eerst had voorgenomen, moet ik echter bekennen dat ik niet alles aengehaeld, noch kunnen aenhalen heb wat er nopens elke stad, parochie of gemeente zoude kunnen geschreven worden; ja, ik twyfel zelfs of er iemand na my zal komen die hetzelve zal kunnen doen.

Gevolgelyk, is dit myn werk tot die volmaektheyd niet gestegen welke hedendaegs vele oordeelkundige lezers, en nog meer

Digitized by Google

vele afgunstige lettervitters van eenen schryver vorderen, ik zal ten minsten aen onze Landgenooten den weg getoond hebben, welken zy mogelyks met meer roem zullen kunnen betreden; en wat myne gebreken betreft, ik wil my geerne, ten dien opzigte, van de openhertige woorden van eenen onzer achtbaerste oudheydskundigen bedienen: « Ik zal my niet « verontschuldigen wegens de gebreken die « myn werk ontsieren, ik zelf zie er moge- « lyks meer in dan men my verwyten zal[1].

Ik heb achter de plaetselyke beschryvingen eene lyst der gewezene heerlykheden van de beyde Vlaenderen laten volgen, alsook eene lyst van de Groote of Geleerde mannen, die in den loop van het werk niet aengehaeld zyn; doch in Vlaenderen het eerste daglicht gezien hebbende, echter, aen velen onbekend gebleven zyn.

Wat thans de nalezing of het aenhangsel waer mede myn werk eyndigt, aengaet, hetzelve moet meer als eene verryking

1 J.-J. Rampsaet, *OEuvres Complètes*, Tom III, pag. 5

Digitized by Google

dan eene verbetering beschouwd worden; welke handelwyze, in een werk van dien aerd, gewisselyk toegelaten word, en waervan men genoegzame voorbeelden ziet; in het byzonder achter de *Vaderlandsche Historie* van Jan Wagenaer, en achter de *Taalkundige Bydragen tot de Naamsuitgangen*, enz. van Houefft.

Of myn werk iets zal kunnen bydragen om den roem van myn vaderland te helpen verhoogen weet ik niet; ik beken nogtans dat zulks, in deszelfs aenvang, myne meening geweest is; en ook om te doen zien dat men, in alle volksrampen, uyt de regeeringloosheyd spruytende, nog troost in den *waren godsdienst* vinden

Digitized by Google

ALOUDEN STAET

VAN VLAENDEREN,

VÓÓR- EN GEDURENDE

HET LEENROERIG BESTIER.

De oude Belgen hadden, gedurende het verblyf der Romeynen in hunne landstreken, verscheyde malen getracht het jok van uytheemsche beheersching van hunnen gekromden hals te schudden. Hunnen aengeboren drift of hunne natuerlyke neyging tot vryheyd, welke alle bezielde schepselen meer of min gevoelen, wierd, door ruym vier eeuwen onderdrukking en slaverny, nooyt ten vollen in hunne gemoederen uytgedoofd; want het was steeds door dwang en met veel tegenzin dat zy zich aen die trotsche wereldoverwinnaers onderwierpen. Wel is waer, dat zy, door het erlangen van het Romeynsch burgerregt, eeniger-

Digitized by Google

mate vry wierden, maer de *prefecten* of landvoogden, door de romeynsche keyzers aengesteld om de belgische wingewesten te bestieren, deden hun meer of min beledigingen en overlast aen; zoo dat onze voorvaders zulk een willekeurig gezag niet dan met veel afkeer en met eenen smertelyken indruk beschouwden; gevolgelyk wachtten zy altoos eene gunstige gelegenheyd af om zich uyt dien slaefschen toestand te trekken.

Eyndelyk trokken de Franken, een volk uyt Nederduytschland oorspronkelyk, met geweld den Rhynstroom over, en door herhaelde aenvallen op de romeynsche legerbenden te doen, sloegen zy dezelve achteruyt, en drongen tot in Belgiën en Galliën [428]. Zy waren, alhoewel woest, de beschaefdste der barbaersche of noordsche volkeren die gedurende de vyfde eeuw het westerlyk deel

Digitized by Google

dat is in de uytgestrekte wouden van Germaniën of Oud-Duytschland, woonden, bestonden al hunne belooningen, aen de krygsdapperheyd toegestaen, in de wapens waervan zy gebruyk maekten; te weten: in *frameen* of lange spiezen, in *franciscquen* of van beyde kanten snydende heyrbylen, in zweerden, werpschichten, schilden en peerden; maer na dat zy Belgiën en Galliën langzamerhand veroverd hadden, wierden zy met grondeygendommen en landeryen beloond; niet met degene welke de Belgen en Gallen bezaten, maer welke aen de Romeynen, van den keyzer tot den minsten krygs- en staetsbeambten, toebehoorden; die geene andere oorspronkelyke titels van erfachtigen eygendom of familieregt hadden; die menigvuldig genoeg waren om alle schoone krygsdaden te beloonen, en aen de begeerlykheyd der Franken te voldoen.

Er bestonden dry soorten van landgoederen of landeryen; te weten: de *allodiale* of de landgoederen die vry van heerlyke regten waren; de *beneficiën* of de op voorwaerden geschonken landeryen en de *cynsbare* landgoederen.

De *allodiale* of vrye gronden wierden ook *salische gronden* genoemd; omdat zy, krachtens de salische wet, hunne bezitters, zoo als die der *beneficiën*, tot den krygsdienst verpligtten, en die van deze laetste niet als door de erfachtigheyd, welke

Digitized by Google

er aen verknocht was, verschilden. Om die reden konden de vrouwen in het bezit van zulke goederen niet komen; het was ook om de zelfde reden dat de vrouwen, volgens de genoemde wet, nooyt op den troon konden klimmen, dewyl de koningen steeds verpligt waren van in den oorlog zich aen het hoofd hunner legers te stellen, hetwelk door de vrouwen niet kon gedaen worden.

De *beneficiën* waren landgoederen, welke de vorsten of koningen ter belooning van uytstekende krygsdiensten in geschenk gaven, en die deel van hunne *domeynen* of erfgronden maekten. Zy wierden slechts voor eenen bepaelden tyd, of ten langsten voor het leven geschonken; en daerna keerden zy tot den eersten bezitter weder. Later wierden de ambten en weerdigheden ook onder dezelfde voorwaerden, dat is, onder den

Digitized by Google

Onder deze landgoederen, op de Romeynen veroverd, wierd er een groot aendeel aen den koning, in hoedanigheyd van krygsopperhoofd aengewezen, en dit was byzonderlyk hetgene de *domeynen* of erfgrondeygendommen des keyzers uytgemaekt had; waervan het voornaemste inzigt was van hem in staet te stellen om zyne mildadigheyd te kunnen uytoefenen, *beneficiën* te geven en nog meer om de weerdigheyd van zyn gezag te handhaven, dewyl er onder de eerste frankische vorsten geene grondbelastingen en geene openbare schattingen bestonden. Deze landeryen wierden onder den titel van *fiscus* of landen der schatkist van de overige onderscheyden; zy maekten ook de geregeldste en voornaemste bron der inkomsten van den vorst uyt, en waren dus het voorwerp van zyne byzondere zorgvuldigheyd, gelyk wy zelfs in de *kapitulariën* of den wetboek van Karel den Grooten kunnen zien.

De Franken stelden, vóór de regering van Clodoveus (Clovis), hunne *kostuemen* in geschrift niet op, en gaven ze nog min den vorm van wet. Zy behielden in Galliën en Belgiën de volksregerende wyze van hun oud staetsbestier, en de salische wet mag als de grondwet der eerste frankische monarchie beschouwd worden. Het wierd aen de Gallen, Belgen, en aen al de uytheemsche volkeren toegelaten van onder de beheersching der

Digitized by Google

romeynsche wetten te leven; maer wanneer eenen dier volkstammen begeerde onder de salische wet te leven, genoot hy al de voorregten die aen den titel van *frank* vastgehecht waren, en door dat slach van *naturalisatie* wierden al de verschillige volkstammen welhaest in éénen stam vereenigd.

Onder al de instellingen der Franken, die meest op grondbeginsels van eene gematigde vryheyd berustten, bestont er eenen verheven' en oppersten regtbank, die den staetkundigen band tusschen den vorst en zyne onderdanen vormde en sloot; te weten: de algemeene vergaderingen, die tweemael 'sjaers plaets hadden; en welke op den eersten van lentemaend, en op den eersten mey in het open veld gehouden wierden, waerom zy den naem van *champ-de-mars* en van *champ-de-mai* droegen. Alles wat tot nut en voordeel der algemeene zamenleving strekte, wierd aldaer beraedslaegt en beslist. Daer verscheenen zoo Franken als Gallen die grondeygenaers of bezitters van *beneficiën* waren. De eerste verscheenen er gewapend, om dat men er de krygsmagt des volks in oogenschouw nam. Aldaer moesten in de tegenwoordigheyd des konings de groote beambten rekening van hun gedrag geven, en zy mogten op de klachten antwoorden welke tegen hen gestierd wierden; want elk mogt er zyne klachten wegens hen indienen. De aldaer gemaekte wetten en besluyten hadden

Digitized by Google

geene uytvoering, ten zy dezelve door het volk bekrachtigd wierden. Na de ontbinding dezer algemeene volksvergaderingen, wierden er in de provincien byzondere vergaderingen gehouden, waerin men de bevelen en wetten, in de algemeene vergaderingen besloten, onder het voorzitterschap der graven, aen de mindere beambten mededeelde, om ze in de uytgestrektheyd hunner regtsgebieden openbaer te maken, en ten uytvoer te brengen. Het was in de vergadering gezeyd *champ-de-mai*, dat de graven, in de tegenwoordigheyd des konings, het derde deel der geldboeten tegen de pligtigen, in hunne onderhoorige kantons uytgesproken, in handen van de ambtenaren der kroon stelden. Wy hebben gezeyd dat er geene openbare schattingen of belastingen bestonden, maer er was by de Franken eene oude gewoonte in wezen, welke zy in hun nieuw vaderland behielden, en waeraen de Gallen zich waerschynelyk onderwierpen. Zich naer de algemeene vergaderingen begevende, bragten de *leudes* of getrouwen [1], de groote beambten en de bezitters van *beneficiën* aenmerkelyke geschenken voor den koning mede.

1 De *leudes* waren persoonen die, voor eene treffelyke daed, boven de gemeene volksklas verheven wierden. Zy moesten getrouwigheyd aen den koning zweeren; en deze plegtigheyd verzekerde hun byzondere voorregten. Zy bekleeden onderscheydene plaetsen in de algemeene vergaderingen, en vormden dien bestendigen raed, die, door den koning voorgezeten, de regterlyke uytspraken der graven en leegere ambtmannen onderzocht, hervormde of verbeterde.

Digitized by Google

Deze geschenken, onder den naem van vrywillige giften, bestonden gemeenlyk in geld, juweelen, wapens en peerden; maer gelyk alle menschelyke instellingen met den tyd tot ontaerding en tot verval komen, wierden deze giften reeds van in de dagen van Karel den Grooten gedwongene schattingen. Nog eens gezeyd, den tyd ondermynde in zynen verwoestenden gang, langzamerderhand deze oude en geheyligde vryheden der Franken, en het willekeurig bestier vernietigde onder zynen yzeren staf de dierbaerste regten des volks. Het is, gelyk men ziet, in dit tydstip niet dat men den oorsprong van het leenroerigbestier moet opzoeken, maer wel wanneer alle burgerlyke waerborgen en al de regten van den mensch onder de ketens van den willekeur der opvolgende vorsten en opperhofmeesters verbryzeld waren, en het volk in de duysternissen der onwetendheyd gedompeld lag.

Digitized by Google

verspreyding op eenen wyd uytgestrekten grond liet hun niet toe van tusschen elkander spoedige en gemakkelyke gemeenschappen vast te stellen; en de koningen namen deze omstandigheyd te baet om hun vermogen te vermeerderen en de volksregerende grondwet, krachtens welke zy heerschten, te veranderen [1]. Van den anderen kant, was de liefde der vryheyd in het hert der Gallen byna geheellyk uytgedoofd. Het volk aen het willekeurig bestier der romeynsche keyzers en nog meer aen hetgene hunner landvoogden gewoon geworden zynde, wierd niet gewaer dat de salische wet hun slaefsch jok verbryzeld had, en om die reden waren er nog velen die zich aen de beheersching der romeynsche wet niet wilden ontrekken, om van de voorregten te genieten die aen den titel van *frank* vast waren; gevolgelyk wierden al de volkstammen zoo Franken, Gallen en Belgen, uytgenomen de *leudes* en de bezitters van groote *beneficiën*, door de verandering van den regeringsvorm der koningen gelykelyk onderdrukt; en het wierd voor hen onverschillig onder welke wetten zy leefden, dewyl zy, zoo wel onder de eene als de andere, onder het dwanggebruyk en de geweldenary moesten buygen.

Door gevolg van dezen nieuwen staet van zaken,

1 Het verval van het staetsbestier der eerste Franken, onder de salische wet, begon met Childebert I, omtrent het jaer 520, en het willekeurig bestier of veeleer de regeringsloosheyd duerde onder de opvolgende koningen tot aen Karel den Grooten [768].

Digitized by Google

lieten zich de ryke en begoede Franken met gerustheyd aen de wellusten en de wulpsheyd over, welke het gemak in staet van vrede dikwyls voortbrengt. Het staetsbestier was niet magtig genoeg om de geweldenaryen en de afpersingen, waeraen zy zich overleverden, te beteugelen. Zy overwogen niet genoeg dat de burgerlyke wet hunne eygendommen en hunne vryheyd zelve niet meer zou kunnen beschermen. Schrikkelyke misbruyken sloopen in het uytoefenen van het halsgeregt. De veldbewooners wierden door de ryke grondeygenaers met beledigingen gekweld en overladen. De groote volksvergaderingen wierden niet meer byeen geroepen, en de koningen begonnen de wetgevende magt, met uytsluyting van het volk, uyt te oefenen. Het vermogen vond zich welhaest in den persoon van den koning besloten, en het was zynen raed, door de prinsen en grooten gevormd, of wel de hovelingen die in zynen naem al het gezag onder hun bewind hadden, waervan het verachtelyk gemaekte volk zyn wettig aendeel niet meer kon wedereyschen. Van alsdan hadden de *leudes* of getrouwen hunne persoonlyke belangen; en, bygevolg, wierd alle eensgezindheyd onder hen verbroken, alles kwam in verwarring. De *beneficiën*, eerst in de algemeene volksvergaderingen uytgedeeld, wierden ter beschikking van den koning gesteld, en de schoone en treffelyke daden waren niet meer uytsluytelyk door hooge plaetsen beloond; de fortuyn en de list deden dezelve

Digitized by Google

ook verkrygen. De *leudes* waren met de belooningen, welke zy eerst van den vorst ontvingen, die meest in wapens en peerden bestonden, niet meer te vreden; en de koningen, wier magt zy vleyden, scheurden voor hen hunne grondeygendommen in stukken; zy wierden eene menigte van voorregten geschonken, welke meest alle gebruykt wierden om het volk te onderdrukken, hetgene van zyne steunsels of voorsprekers beroofd zynde, die de slaven der grooten geworden waren, zyne regten niet meer kon wedereyschen, en zoo wierd het onregt of den willekeur in geheel het grondgebied ongestraft in stand gebragt. De grooten matigden zich nieuwe regten aen en leyden met eene onbeschaemde straffoosheyd nieuwe belastingen op de mindere grondeygenaren. Zy bemagtigden zich van de geregtspleging, en lieten de vonnissen door geld afkoopen; welhaest vergden zy van het volk den dwangdienst af, en het is van dit tydstip dat men het hatelyk onderscheyd tusschen het volk en den adel zoeken moet [720]. Het koningdom, door het vermogen welk het aen de grooten geschonken had, kwam zelf in verachting; dewyl het te zwak wierd om aen hunne geweldenaryen wederstand te bieden, en eene schrikkelyke regeringsloosheyd met een algemeen zedenbederf wierden het gevolg van die treurige gebeurtenissen.

Wat de geestelykheyd betreft, deze had sedert

Digitized by Google

de bekeering van Constantinus den Grooten reeds eenig vermogen gekregen, en met het uytoefenen der keyzerlyke wetten, die de begiftigingen ten aenzien der bedienaers van den waren godsdienst, toelieten, ontvingen de bisschoppen en priesters, door den iever der nieuwbekeerde geloovigen, zoo Gallen als Belgen, vele begiftigingen; gevolgelyk bezaten zy van alsdan vele gronden. Na de bekeeringen der Franken, onder de regering van Clodoveus I (Clovis), in het midden der zesde eeuw, wierden hunne bezittingen door de koningen van den stam van Meroveus geschonken als bestendige eygendommen: en zy wierden door hen als een geheyligd erfdeel beschouwd, waervan de menschen, tot de vorsten toe, niet meer mogten beschikken.

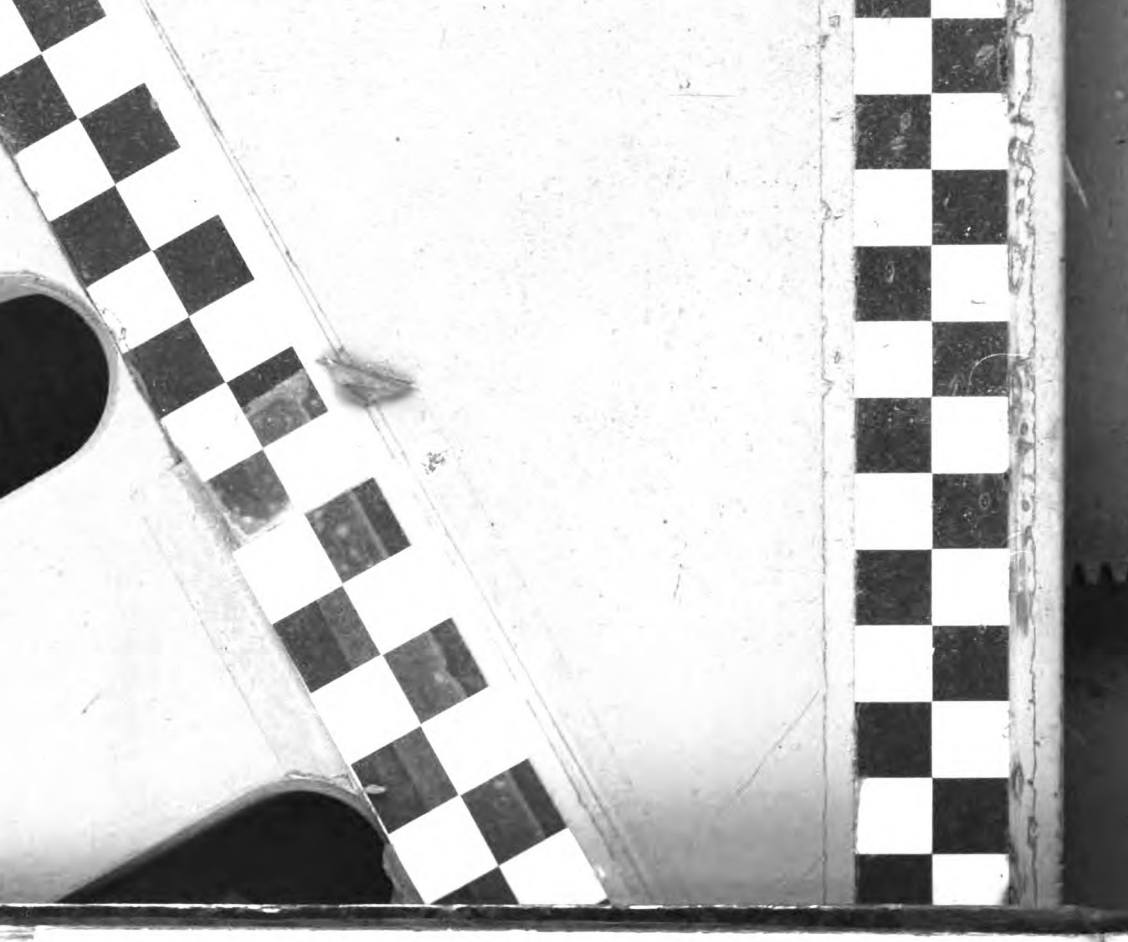
Onder de paleysmeesters (*maires du palais*), veranderde de bestiering wel eenigzins van vorm,

Digitized by Google

geene beletsels van hooger magt te vreezen hadden; dewyl de koningen, in hunne paleyzen opgesloten, een luy en wellustig leven leyden. Karolus Martellus, zoon van Pepinus van Heristal, die het paleysmeesterschap met den titel van hertog van Austrasiën erfachtig gemaekt had, deed meer dan al zyne voorzaten, alles, tot de goederen der geestelyken toe, voor zyne heerschzuchtige belangen dienen; want hy ontroofde hun dezelve, om ze aen zyne dapperste krygslieden uyt te deelen, en aldus een leger te vormen met hetwelk hy zich zelven ontzaggelyk mackte. Dezen vorst bezat groote hoedanigheden, maer stoutmoedig, onvoorzigtig en ondernemende, deed hy alles onder zynen vermogenden wil buygen en den staet kwam tot geenen beteren toestand. De omwenteling en hervorming, welke voor het algemeen welzyn hoognoodig waren, wierden slechts, met de regering van zynen zoon Pepinus begonnen, en met zynen kleynzoon Karel den Grooten voltrokken.

Pepinus die min luysterryk, maer diepzinniger, behendiger en voorzigtiger dan zynen vader was, trachtte al de beledigde partyen te bedaren en te bevredigen. Hy beloofde aen de geestelyken regt te doen en hunne belangen voor te staen; maer liet niet van, om staetkundige redens, de vergunningen uyt de goederen der geestelyken, door Karolus Martellus gedaen, te bekrachtigen; ja,

Digitized by Google

hy vermeerderde nog het getal *vassalen* of bevoorregte grooten, en hy stelde den jongen Childeric III op den troon; maer de Franken, die in Pepinus eenen goeden vorst te gemoet zagen, van het regt gebruyk makende welk de oude grondwet van het koningryk hun toestond, beslooten van aen Pepinus de kroon op te dragen, aen hem, die reeds het koninglyk gezag in zynen persoon vereenigde, en welk den dwang der zaken in de handen zyner voorouders gesteld had. Echter gingen zy over dit gewigtig vraegstuk den paus Zacharias te rade. Den paus deed uytspraek ten voordeele van Pepinus, en dezen nam, in plaets van hertog van Austrasiën, den titel van koning der Franken aen, welken de afstammelingen van Clodoveus sedert lang niet meer verdiend hadden. Childeric III van den troon gezet zynde, eyndigde met hem de eerste *dynastie* der koningen van

Digitized by Google

De veranderingen welke Pepinus in den staetkundigen toestand van zyn koningryk deed, waren niet genoegzaem om de menigte van misbruyken, die er ingeslopen waren, uyt te roeyen; deze edele taek wierd aen zynen zoon, met regt Karel den Grooten genoemd, overgelaten.

Karel den Grooten begon zyn hervorming met nog eens de algemeeene vergaderingen by een te roepen, en aen dezelve eene bestendiger inrigting en eenen regelmatigen vorm te geven. Hy gevoelde dat de eerste behoefte van een volk, by welk het geweld en de misbruyken, die er uyt spruyten, alles vernietigd hadden, eene strenge en gelykvormige wetgeving was. Overtuygd zynde dat nieuwe wetten alleen niet toereykende genoeg zyn om de gesteltenis van eenen staet te veranderen, riep hy de oude kostuemen in; en deeds op nieuws

gevestigd, hunne aenvallen om geheel die landstreek te overweldigen. Hunnen koning Astolphus overmeesterde Ravenne, Pentapolis enz., en hield reeds Roomen ingesloten; waer door den paus Stephanus II gedwongen wierd van Pepinus, die op den troon der Franken geklommen was, t'zyner hulp te roepen. Al de grieksche provincien in het noorden van Italiën gelegen, vielen in de magt van den frankischen koning, die dezelve in vollen eygendom aen den heyligen stoel gaf. De inwooners van Roomen hadden zich reeds aen het tydelyk gezag van den paus onderworpen. Na dat Karel den Grooten het koningryk der Lombarden vernietigd had, vernieuwde en vermeerderde hy de begifliging van zynen vader Pepinus. Aldus liet de staetkundige onafhankelykheyd der pauzen toe van met volkomen vryheyd te werk te gaen, en hunne onderlinge betrekkingen met de koningen en christene volkeren van Europa wierden niet meer verhinderd; hetwelk te vooren door de afhankelykheyd van eenen te dikwyls willekeurigen souvereyn maer te veel gebeurde.

Digitized by Google

de salische wetten uytschryven, en, met de toestemming der groote meyvergadering (*champ-de-mai*), deed hy er eenige veranderingen by voegen, waervan de eerste opstelders de noodzakelykheyd niet gekend hadden.

Om te beter de instellingen van dien grooten man naer weerde te schatten, en de moeyelykheyd van derzelver uytvoering te doen zien, laten wy nog eenen oogslag slaen op den staet, waerin het koningryk der Franken alsdan gesteld was: sedert dat het oud bestier zyn uytwerkende magt verloren had, wierd Galliën en Belgiën als met eene bloedige wolk overdekt; het geweld was het eenigste regt tot het welk men kon zynen toevlugt nemen; het volk tot den verworpensten stand gebragt, had geene middels meer ter hand om zich tegen de heerschzuchtige woede zyner verdrukkers te stellen. De inwooners der steden zoo als de veldelingen bezaten de erfgoederen hunner voorouders niet meer dan onder den titel van leening of vergunning. Alhoewel er geene burgerlyke en lyfstraffelyke wetten vernietigd waren, maekten de nieuwe gebruyken, welke de geweldadigheyd ingevoerd had, en welke den dwang handhaefde, haer bestaen krachteloos, en hare uytvoering onmogelyk. De grootste onwetendheyd verspreydde haer donker floers over al de volksstanden, en onderhield in de zamenleving dat

Digitized by Google

woest en wreed karakter welk de Franken uyt Germaniën medegebragt hadden. De schelmstukken wierden ongestraft bedreven, en de bedorvene zeden der hoogste volksklassen, vermeerderden nog de wanorders der regeringloosheyd. Den ouden vorm der salische geregtspleging was teenemael verdwenen. De regtbanken, door de heeren opgeregt, die de *ratchimbourgs*, door het volk gekozen, vervingen, dienden voor middelen om de verdrukking nog geweldiger te maken. Zoodanig was de schrikkelyke regeringloosheyd welke door het schrander vernuft van Karel den Grooten moest vernietigd worden.

Karel den Grooten, den beklagensweerdigen toestand van zyn ryk kennende, verzuymde niets van al hetgene zyn schrander breyn kon bedenken tot het geluk en de welvaert zyner onderdanen. Hy wist dat de grootste onheylen van eenen staet uyt de onwetendheyd van het volk voortvloeyen, en om dit kwaed in zynen wortel te vernietigen, regtte hy scholen op om het volk uyt zyne onwetendheyd te trekken, om hetzelve zyne pligten als christen en zyne regten als burger te leeren kennen. Hy hervormde de regtbanken, hy aenhoorde dagelyks, op eenen byzonderen regtbank gezeten, zelf de klachten van zyn volk. Hy deed het leger eene betere regeltucht onderhouden en bragt nieuwe verordeningen in de ligting der krygslie-

Digitized by Google

den [1]. Hy maekte van de vryheyd des volks eene voorwaerde van het bestaen van den troon, waerin de grootste staetkunde van eenen vorst gelegen is; doch gelyk het goed order en de regtveerdigheyd ongewone zaken waren, stont den adel niet geheelyk van zyne eyschen af; maer de sterke hand van Karel den Grooten hield denzelven binnen de palen der gematigheyd, en onderwierp dien onder het vermogen der wetten; om de menigte der misbruyken te verbeteren, die alom heerschten, stelde hy groote beambten aen, die onder den titel van koninglyke zendelingen (*missi-dominici*), met het algemeen opzigt over al de deelen van het openbaer order belast waren [2].

De koninglyke zendelingen wierden voorzitters in

1 Karel den Grooten, om de gelukzoekers en de landloopers uyt het leger te verwyderen, stelde vast dat den oorlog door *vrye* en *begoede* lieden, die dus belang in deszelfs goeden uytslag hadden,

Digitized by Google

de kantonale regtbanken; en daer wierden buyten-gemeene regtbanken, onder den naem van *assises* gekend [1], die alle dry maenden by een kwamen en de onbillyke vonnissen veranderden of vernietigden, ingerigt. Aldus wierd het volk tegen de dwinglandy der grooten of heeren beschud. Doch, dien man boven zyne eeuw, weerdig van in de schoone dagen van Griekenland en Roomen te leven, kon aen zyne wetten en instellingen geene bestendige magt en duerzaemheyd geven; hy had langer, als eene weldadige zon, de staetkundige wereld moeten verlichten of zyne troonopvolgers hadden zyne voetstappen moeten navolgen; maer ongelukkiglyk tusschen twee regeringloosheden geplaetst; verdween hy met zyne instellingen als een helder luchtverschynsel waervan men geen spoor meer kan gewaer worden; gelyk wy in het gevolg zullen doen opmerken.

Na de dood van Karel den Grooten [814] voegden zich, om zoo te spreken, verscheyde oorzaken te zamen om het ryk der Franken wederom tot dien staet van regeringloosheyd te brengen, waerin het zich ten tyde van Klotarius II en Dagobertus I bevond [630]; welke oorzaken alle uyt eene eenige grondoorzaek, dat is: uyt de zwakke be-

1 Wy zien dat onze zoo genoemde *Cours d'Assises*, die alle dry maenden in elke provincie gehouden worden, geene instelling der nieuwe geregtspleging is, maer hunnen oorsprong uyt de *kapitularien* of wetten van Karel den Grooten trekken.

Digitized by Google

stiering van Lodewyk I, gezeyd den Goedertieren, voortvloeyden.

Dezen vorst, alhoewel met goede hoedanigheden begaefd, ging zeer onstaetkundig te werk, en vernietigde door zyne zwakheyd en zyne al te groote goedheyd, al hetgene zynen vader Karel den Grooten, door eene wyze strengheyd, ingevoerd had; en maekte dus al deszelfs wetten, instellingen en verordeningen krachteloos. Den titel van keyzer, gelyk zynen vader, voerende, verdeelde hy een groot aendeel van zyn uytgestrekt ryk onder zyne dry zoonen, by zyne eerste vrouw Ermengardis gewonnen, en behield het overig deel voor hem, om hetzelve door zynen zoon Karel, by zyne tweede vrouw Judith gewonnen, te laten erven. Lotharius, zynen oudsten zoon, verkreeg Italiën, en nog eenige provincien, met den naem van keyzer; Pepinus, zynen tweeden zoon, wierd koning van Aquitaniën; Lodewyk verkreeg gansch Germaniën, onder den titel van koning van Beyeren; en, gelyk wy gezeyd hebben, behield hy het deel, eygenlyk Frankryk genoemd, onder de benaming van koningryk, voor zynen zoon Karel, gezeyd den Kalen.

Lodewyk I verhoopte ongetwyfeld, met alzoo zyn ryk te verdeelen, alle redenen van tweedragt tusschen zyne kinders weg te nemen; maer hy

Digitized by Google

vond zich in zyne verwachting bedrogen. Deze ondankbare kinders, de zwakheyd van hunnen vader kennende, stonden uyt heerschzucht tegen hem op; eerst vereenigden zy hunne magten om hem van den troon te werpen, maer Lotharius wilde, in hoedanigheyd van keyzer, alleen aenspraek op de kroon van zynen ontroonden vader hebben. Zulks veroorzaekte eene verdeeling onder de opstandelingen. Lotharius kon zyne trotsche voornemens niet ten uytvoer brengen; met toestemming der bisschoppen en grooten van het koningryk, wierd Lodewyk in zyne magt hersteld, en hy vergaf aen zyne kinderen hunne misdaden; maer Judith, zyne tweede vrouw, verwekte door haer groot gezag op haren gemael, eene verdeeling onder de vorsten, die welhaest een tweede verbond maekten; en tegen hunnen vader opstonden, die op dezen keer door de bisschoppen afgesteld en in een klooster opgesloten wierd; doch Pepinus en Lodewyk zich andermael tegen den hoogmoedigen Lotharius vereenigende, dwongen zy hem tot den aftogt en hunnen ongelukkigen vader wierd te St. Denis nog eens voor keyzer en koning der Franschen [1] uytgeroepen. Andere opstanden volgden weldra deze genadevergunningen op, en Lodewyk den Goedertieren wierd, tegen zynen

1 Wy zullen, naer het voorbeeld der beste geschiedschryvers, van dit tydstip af het ryk der Franken *Frankryk* en de Franken *Franschen* noemen.

Digitized by Google

zoon Lodewyk van Beyeren optrekkende, die zich aen zyne gehoorzaemheyd ontrokken had, op het slagveld gedood [840].

Uyt al die verdeelingen, opstanden, inlandsche oorlogen en staetkundige misslagen van Lodewyk I, kwamen er eene menigte van rampen het ryk overstroomen. Het is maer al te waer, dat in het midden der staets- of burgerlyke wanorders het regt geenen wettigen gang meer heeft; de heeren, ongeduldig om het jok van onderwerping, hun door Karel den Grooten opgeleyd, met, door zyne nieuwe instellingen, hunne willekeurige regtbanken te vernietigen, af te schudden, spanden al hunne krachten in om hun vervallen gezag te herstellen. De koninglyke zendelingen (*missi-dominici*) hadden gedurende de voorschrevene opstanden en oorlogen hunne regterlyke zittingen niet kunnen houden.

Den opstand der kinderen van Lodewyk I, deed aen de bezitters der rykste *beneficiën* zien dat men, met aen de koninglyke magt te wederstaen, niet anders deed dan zich tegen een afgunstig geweld, waer van men moet mistrouwen, beschermen. De heeren beschouwden de vorsten als achterhouders van groote *beneficiën* en matigden zich regten aen welke zy voor schelmstukken, in degenen die zy navolgden, aenzagen. Lodewyk den Goedertieren dacht alsdan van zyn gezag te vermeerderen met de jaerlyksche meyvergadering (*champ-de-mai*) niet meer by een te roepen; hy beval dat voortaen zyne wetten en bevelen zonder toestemming dezer openbare vergadering zouden uytgevoerd worden; maer dezen zwakken vorst ontbrak aen de magt en het gezag van eenen ontzaggelyken alleenheerscher; zynen onvermoeyden wil was gelyk aen de gramschap van een kind, die niets te weeg bragt dan zich by het volk nog verachtelyker te maken.

Aldus verviel het koninglyk gezag; de geregtsuytoefening verdween; de magtig en ontzaggelyk gewordene heeren gehoorzaemden slechts aen hunnen wil. Gansch het ryk kwam tot de volstrekste regeringloosheyd; en tot overmaet van rampen maekten de Sarazynen de zuyderlyke kusten van Frankryk en de zeehavens van Italiën onveylig; de germanische of ouduytsche volkeren onttrokken zich door den opstand, aen het gezag der afstam-

Digitized by Google

melingen van Karel den Grooten: de Bretons bezorgden zich eenen meester volgens hunnen keus en scheyden zich van de groote fransche familie af; eenige onafhankelyke staten vormden zich in het oosten en zuydoosten van Frankryk; eyndelyk de Noormannen, door die regeringloosheyd stoutmoediger geworden zynde, kwamen tot in het hert van Frankryk het bloed hunner broeders wreken, en het was onder deze en nog meer rampvoorteekens dat de regering van Karel II, gezeyd den Kalen, eenen aenvang nam [1] [840].

De regering van Karel II stelde de grondvesten van het *leenroerig bestier* vast, hetgene onder de regering van zyne opvolgers Lodewyk II, Lodewyk III en Karloman tot voltrekking kwam. Het welk gebeurde door den aerd der *beneficiën* en de onderlinge betrekkingen der heeren met den

Digitized by Google

volstrekte magt beschouwen; maer deze magt, aen geene wetten meer onderworpen, was voor zwakke en onbehendige handen te zwaer geworden. Het was vruchteloos dat Karel nog eene oproeping deed van degenen welke hy zyne *leudes* of getrouwen noemde, niemand gehoorzaemde, en zyne dreygingen geene uytwerking voortbrengende, nam hy toevlugt tot de afsmeeking, hy verbond zich het voorleden te vergeten; hy beloofde van de voorregten der grooten te vermeerderen en hunne regten openbaerlyk te erkennen. Deze vernederende toegevendheyd van Karel deed niet dan den hoogmoed der grooten, zonder dezelve tot meer gehoorzaemheyd geschikt te maken, vermeerderen. Het wanorder was ten hoogsten top geklommen en de staetkundige gebeurtenissen verhaestten de gansche verandering der grondbeginsels met den vorm van het staetsbestier [1].

Den onbuygzamen Lotharius, met den prachtigen titel van keyzer versierd, wilde al de voorregten genieten welke alsdan de volksvooroordeelen aen deze weerdigheyd hechtten, en onder dien trotschen naem over zyne broeders heerschen. Door Pepinus tegen Karel den Kalen geholpen, trok Lotharius aen het hoofd van een ontzaggelyk leger in Frankryk, het welk nog door de oproerige en misnoegde heeren

1 Zie kap. van Baluze, jaer 856 en het vermaerd *Capitularium* van het jaer 858. (*Baluze, tome II, page* 99.)

Digitized by Google

vermeerderd wierd. Lodewyk van Beyeren kwam zynen broeder ter hulp gevlogen, en de kinders van Karel de Grooten vonden zich nog eens in elkanders gezigt om zyn luysterryk erfgoed te betwisten. Lotharius wierd te Fontenay, in Bourgondiën geslagen, alwaer, volgens vele kronykschryvers, meer dan 100,000 mannen dood bleeven [840]. Lotharius stont alsdan aen de Saksers de vryheyd van gewisse toe, en vormde aldus een leger, dat hem, uyt erkentenis, veel aengekleefdheyd betoonde, alhoewel het nog de straffe behandeling niet vergeten had, welke Karel den Grooten t'zynen opzigte en wegens alle Saksers had in het werk geleyd. Hy beloofde aen de heeren van Frankryk groote belooningen en drong met zyne nieuwe legermagt tot in Neustriën, nu Normandiën, alwaer hy byna alles verwoestte. Hy trachtte de vereening tusschen Karel en Lodewyk te verbreken, maer

Digitized by Google

onvergevelyke zwakheyd te moeten koopen. Hy verklaerde dan dat de heeren, ten zy in geval van vreemden inval, niet meer gehouden waren van den koning in het leger te volgen. Tot alsdan hadden de *vrye menschen* of de grondeygenaers, wier bezittingen, voor de overheersching der Franken, familie-goederen waren, geenen anderen heer dan den koning gekend. Zy trokken, gelyk het door de salische grondwet was geregeld geweest, onder den standaerd van den vorst ten oorlog; want hy was den eenigsten die hen den krygsdienst mogt afeyschen; maer in eene openbare vergadering te Marsen in 847 gehouden, wierd er besloten dat allen *vryen mensch* of grondeygenaer zich aen wien hy begeerde mogt aenbevelen, zoo wel aen eenen der vertrouwden (*leudes*) des konings als aen den koning zelf; gevolgelyk verloor het oppergebied zynen regtstreekschen invloed op de geheelheyd des volks. De pligten, welke men uytsluytelyk wegens den vorst verbonden geweest was te kwyten, wierden ten aenzien der heeren gekweten, en men erkende noch eerbiedigde geen vorstelyk vermogen meer dat van het volk iets kon afvergen. Men kan daer uyt ook ligtelyk vermoeden dat de *vrye menschen*, voornamelyk der meest verwyderde wingewesten, zich, by voorkeur, aen de heeren aenbeveelden van wie zy eene spoedige en krachtdadige bescherming konden erlangen [1].

1 Cap. an 847 ad Marsuam, art. 1.

Digitized by Google

Karel den Kalen, die, zoo door zyne gebreken als door zyne groote toegevendheyd zich niet te achtbaerder in de oogen der grooten gemaekt had, trachtte dezelve door nog meer weldaden wegens hem erkentelyk te maken en dus aen zynen persoon te verkleven. Hy stont niet alleenlyk het regt af van de *beneficiën*, door zyne voorzaten geschonken, na den bepaelden tyd weder te nemen, maer hy maekte nog daerby al degene door hem geschonken erfachtig; hy wilde zelfs dat het, by gebrek van kinders of wettige erfgenamen, aen derzelver bezitters zoude toegelaten worden van ze te vervreemden aen wie het hun behaegde, en aldus wierd den grondeygendom der kroon byna op niets gebragt. Gevolgelyk waren de heeren en bevoorregte *vrye menschen*, ten aenzien van hunnen vorst gelyk aen wilde scheuten die al het vocht van den boomstam, waerdoor zy milddadiglyk zyn

Digitized by Google

nog minder begoede bezitters gebeurde, en dat was den wezenlyken oorsprong van het leenmanschap (*vassaliteyt*) en het achterleenmanschap; men zou denzelven, gelyk vele geschiedschryvers gedaen hebben, vruchteloos in een vroeger tydstip of onder de regering van den stam van Meroveus opzoeken.

Alsdan wierd het leenroerig bestier eygenlyk opgeregt; en dewyl het geenen uytslag eener wetgeving, of van een vooraf gemaekt ontwerp was, is het niet te bewonderen dat men in de regels en wyzen welke men in het werk stelde om de beleening (*infeodatie*) in te voeren eene menigte van veranderingen en tegenstrydigheden ontmoet. Den *vassael* of leenman, aen welken den heer zyne bescherming toestont, beloofde van denzelven op zyne beurt tegen den koning zelf te verdedigen, in den oorlog te volgen en de wapens tot deszelfs dienst op te nemen, elken keer dat den nood zulks vereyschte. Het is uyt dit slach van verdrag dat welhaest het openbaer regt zynen oorsprong nam, dat de landeryen den titel van *fief* of grondleen aennamen. Deze benaming word ongetwyfeld afgeleyd van *fœdus*, verbond, of van *fides*, goede trouw, want het verdrag tusschen den leenheer en zynen *vassael* of leenman wierd slechts door eenen enkelen eed bekrachtigd. De graven en bestierders der provincien hadden het regt voorbehouden van de bezitters der vrye leengronden, alhoewel dezelve

Digitized by Google

geenen anderen heer dan den koning hadden, naer den oorlog te leyden, maer het was in den naem van den souvereyn dat de graven wisten te werk te gaen; zy konden de vrye menschen tot boeten veroordeelen, en by gebrek van betaling hen tot de dienstbaerheyd of slaverny brengen. Onophoudelyk aen de verwoestingen der Noormannen en aen de slimme dwinglandy der overheyd blootgesteld, stelden eyndelyk de bezitters der vrye leengronden zich allen onder de bescherming der heeren; alleenlyk waren er eenigen onder hen die sterk genoeg bleeven om aen de onderdrukking te wederstaen, en die zich noch onder de bescherming des konings, noch onder degene der heeren stellende, verklaerden dat hunne landeryen of grondeygendommen slechts van God en van hun zweerd afhingen.

Deze groote veranderingen in den regeringsvorm die het koninglyk gezag vernietigd hadden, wierden nog door eene nieuwe vergunning van Karel den Kalen gevolgd. Dezen vorst zich naer Italiën begevende om den paus Adrianus II tegen de Sarazynen, die den heyligen Stoel bedreygden, by te staen, dacht dat den eenigsten middel om de beroerten te voorkomen, welke gedurende zyne afwezigheyd door de dood zyner voornaemste beambten zouden kunnen veroorzaekt worden, bestont in de weerdigheden in de familiën

Digitized by Google

erfachtig te maken; gevolgelyk verklaerde hy dat de hertogdommen, de graefschappen en de andere groote *beneficiën* of vergunningen op een der kinders van den bezitter zouden vervallen [1]. Er bestont dan geen daedwerkend of gezaguytvoerend koningdom meer. Lodewyk II, gezeyd den Stameraer, opvolger van Karel den Kalen, was nog zwakker en onbehendiger dan zynen vader; met deszelfs gedrag na te volgen en al de vergunningen, waer over hy kon beschikken, erfelyk te maken, droeg hy maer den titel van koning meer. Eenige graven (waeronder dien van Vlaenderen begrepen was), wierden magtige heeren, volstrekte meesters van den staet of de landstreek, welke zy eerst als des konings ambtmannen bestierden; de leenroerige *hierarchie* of onderschikking wierd langzamerhand gevormd; de bezitters van groote leengronden (*fiefs*) matigden zich volgens hun welbehagen de titels van hertog, graef of baron aen. In het vervolg bevattede men onder deze laetste benaming al de

1 Dat aendeel van België, door de Menapiers, Morinen en Atrebaten bewoond, hetgene later *Vlaenderen* genoemd wierd, was volgens de kronykschryvers, meer dan twee eeuwen door *forestiers* of woudmeesters, door de frankische vorsten aengesteld, bestierd geweest, toen Karel den Kalen, van hetzelve een graefschap maekte en aen Balduinus I, die met zyne dochter Judith getrouwd was, afstont [863], waerdoor hy erfachtigen graef van Vlaenderen wierd; doch dewyl den regeringsvorm in Vlaenderen, gedurende het leenroerig bestier, weynig van dien van Frankryk verschilde, mag den lezer alles wat wy, over het algemeen, van het leenroerig bestier zeggen, byna in alle betrekkingen aen Vlaenderen toepassen.

Digitized by Google

groote *vassalen* of leenmannen die regtstreeks van de kroon afhingen; aldus verdweenen alle afkomsten of familiestammen in de *feodaliteyt* als in een algemeen middelpunt van menschen en zaken. En gelyk er noch salische wet, noch *kapitulariën* van Karel den Grooten, noch zelfs geene romeynsche wetten meer bestonden, wierd de beleening (*infeodatie*) den eenigsten middel om zich tegen het geweld der byzondere geweldenaers te beschutten, terwyl den willekeur de plaets van het staetsbestier nam. De uytoefening van het *feodael* of leenroerig regt wierd onafhankelyk van de kroon; de wet bestond in den wil van den heer, ja het beroep op des konings regtbank wierd onbekend; en zulks zoud ook vruchteloos geweest zyn, dewyl den koning geene middelen meer ter hand had om zyne besluyten te doen erkennen en eerbiedigen. Niemand kon, om zoo te spreken, zich aen den *feodalen* of leen-

Digitized by Google

erfelyke oppergebieden, ter uytzondering van zekere hulde welke den leenheer aen zynen opperleenheer (*Suzerain*) schuldig was te bewyzen, en die, slechts in eene enkele formaliteyt bestaende, geenszins de betrekkingen tusschen den vorst en zyne onderdanen konde herstellen.

De *vrye menschen* die geene aenmerkelyke *allodiale* of vrye gronden genoeg bezaten, om een leengoed of eene heerlykheyd uyt te maken, konden in de leenroerige inrigting niet treden; want de meer begoede heeren maekten zich van hunne erfgronden meester, en bragten de wettige eygenaers tot den rang der *Serfs* [1] of slaven. Er bestonden dan in den Staet maer twee soorten van menschen meer, te weten; de grooten of den adel, zamengesteld uyt al degenen die eene *benificie* of vrye tot leengoed verhevene gronden bezaten, en de slaven, die in de steden *Vilains* en in de dorpen *Manants* genoemd wierden. De gemeenschap, die tusschen de onderdanen en den vorst bestaen had, wierd teenemael onderbroken; het waren alleenlyk de grooten die tot zynen persoon toegang hadden; zoodanig was den schrikkelyken toestand waerin de laetste fransche koningen, door hunne overmatige vergunningen, geheel het koningryk gebragt hadden.

1 Het woord *Serf* is afgeleyd van *Servus*, ofschoon het niet wezenlyk de zelfde zaek beteekent.

Digitized by Google

Het oorlogsvuer wierd onder de korte regering van Lodewyk den Stameraer alom ontsteken [878]. De heeren, die hunne onafhankelykheyd kwamen vast te stellen, waren gedurig in de wapens om dezelve te handhaven. De brandstichtingen verslonden de eygendommen en het bloed der *serfs* of slaven vloeyde by stroomen. Frankryk (Vlaenderen nog eens daeronder begrepen) wierd met sterkten [*castels*] en omwalde heerenwoningen (*manoirs*) overdekt, rond welke de domme dwingelandy den schrik en de dood deed heerschen [1]. Er bestond ook geene veylige gemeenschap tusschen de steden meer. De edelen wierpen zich, aen het hoofd hunner gewapende slaven, op de reyzigers, schuddeden dezelve uyt, en praemden ze om door schrikkelyke pynigingen hunne verstekene schatten, waerin hunne laetste hoop bestond, aen te wyzen [2]. Aldus bragt de *féodaliteyt* slechts overweldigingen, verwoestingen en wreedheden voort; en de leenroerige kostuemen alle vryheden aen den mensch benomen hebbende, bereydden voor de toekomst die yzere eeuwen,

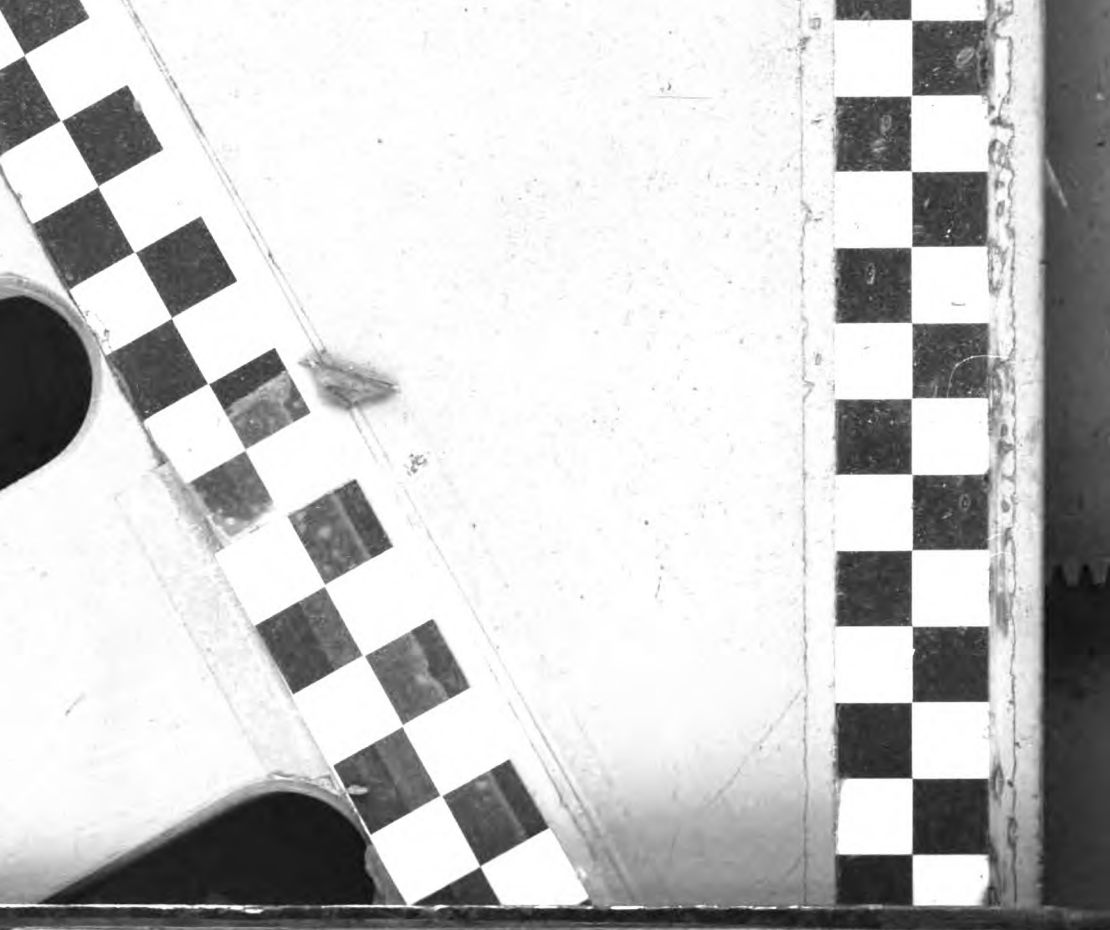
1 Men ontmoet nog in vele plaetsen hooge omwalde terpen of moten waerop, voor het meeste deel, *Castels*, *Manoirs*, of versterkte landhoeven gestaen hebben.

2 Wy zien in de werken der vlaemsche jaerboekschryvers dat deze barbaersche handelwyze der edelen tot in den aenvang der twaelfde eeuw in Vlaenderen is gepleegt geweest; te weten tot onder de regering van den graef Balduinus VII, die, om zulke buytensporigheden te beteugelen, in het jaer 1112 den zoo genoemden *lands of eerlyken vrede* maekte.

Digitized by Google

wier rampen en verdrukkingen door vele kronykschryvers, ten opzigte van Vlaenderen, alwaer, zoo door de invallen der Noormannen en nog meer door de verwoestingen der binnenlandsche oorlogen, meest alle gedenkstukken en schriftelyke bewyzen zyn vernietigd geweest, niet genoegzaem gekend, en nog min omstandiglyk beschreven zyn geworden.

Thans zullen wy eenen oogslag op den verschilligen toestand der persoonen, onder het leenroerig bestier, slaen: men kan niet loochenen dat de slaverny onder de salische wet niet bestond; want de franken leydden slaven met hen, en de Gallen hadden er zoo wel als de Romeynen; doch zy waren geene byzonderlingen, welke door de overwinning van alles waren beroofd of door overweldiging van eene hoogere volksklas, tot de dienstbaerheyd waren gebragt geweest. Voor het leenroerig stelsel waren al de slaven, tot die van Griekenland toe, persoonen welke men in den oorlog gevangen of wel by uytheemsche volkeren gekocht had. Alhoewel de slaverny wezenlyk onregtveerdig is, dewyl zy zoo tegen het natuerregt van den mensch als tegen de broederliefde stryd, was degene die, onder de eerste frankische vorsten bestond van eene andere hoedanigheyd als die welke men later, onder de *feodaliteyt*, de leegste volksklas oplegde; krachtens

de romeynsche en salische wet wierd de moord, op eenen slaef gepleegd, strengelyk gestraft; maer onder het leenroerig jok wierd het bloed van eenen *serf* of slaef voor niets gerekend. Groot was dan het onderscheyd tusschen de slaven der eerste franken, en degene die in de eerste eeuwen der leenroerige bestiering leefden. De Franken bragten de overwonnene Gallen, Belgen en barbaersche volkeren, dat is te zeggen Bourgondiers, Duytschen, Visigotten, enz. die zich in Galliën nedergezet hadden, tot geene slaverny, dewyl ze allen, met onder de salische wet te leven, de voorregten konden genieten, welke de eersten genooten, tot de ambten en weerdigheden toe, waervan de vrygekochte slaven zelve niet verstoken bleeven. De persoonen wierden onder den eersten stam der frankische koningen in de volgende rangschikkingen geplaetst; te weten:

Digitized by Google

belooningen toe. De zoo genoemde *leudes* leefden onder de byzondere bescherming van den vorst, en gelyk zy zelve de regterlyke uytspraken der graven onderzochten en naer eysch veranderen, hadden zy het voorregt van door den koninglyken regtbank alleen gevonnist te worden. De vrye menschen wierden door de regtbanken der graven en honderste mannen gevonnist, en hier onder wierden zoo de Gallen, Belgen als andere volkstammen, die onder de salische wet leefden, begrepen.

Wat de slaven betreft, deze wierden in twee klassen verdeeld, te weten, in lyfslaven (*servi de capite aut de corpore*) en in landbouwslaven (*servi casati*). Aen de eersten wierd de wacht der kudden en het volbrengen der huysselyke pligten toebetrouwd; de tweeden beploegden de aerde en betaelden aen de bezitters der gronden eene bepaelde inkomst. De slaven mogten, met hunne vryheyd te koopen, onder den rang der *vrye menschen* geplaetst worden, en zulks gebeurde op twee wyzen: de vrymaking maekte den slaef geheelyk vry van zich zelven; hy wierd in alles *vryen mensch*, en by aldien hy begeerde onder de salische wet te leven, belettede de laegheyd zyner afkomst niet van frank te worden en tot de hoogste ambten en weerdigheden te kunnen opstygen. Den tweeden trap van vrymaking gaf slechts eene

Digitized by Google

voorwaerdelyke vryheyd ; den slaef verpligtte zich van, gedurende twee of dry familie afkomsten, aen zynen meester cynsbaer te blyven, dat is te zeggen, van gedurende eenen bepaelden tyd deszelfs landen te beploegen, waerna hy geheellyk vry wierd. Eenen landbouwslaef (*servus casatus*) waervan wy hooger gesproken hebben, was in den voordeeligsten stand geplaetst; want de vryheyd met geld te koopen zynde, kon den lyfslaef, die zich in de voordeelige gesteltenis niet bevond van er zoo gemakkelyk te kunnen versparen, niet als na lange zuynigheyd de geldmiddelen inzamelen om zich vry te koopen.

Den staet der geestelykheyd, waerover wy nog niet of weynig gehandeld hebben, was, gedurende het tydvak der regering van de eerste frankische vorsten, den volgenden: de bisschoppen genooten groote voorregten en bezaten reeds uytgestrekte eygendommen, en zy bekleedden de voornaemste zitplaetsen in de algemeene vergaderingen. De koningen gaven ze dikwyls een gezag dat met het hunne in de weegschael kon geleyd worden, en dus hadden zy eene meerdere verhevenheyd dan de *leudes* of getrouwen des Konings zelve. Zy waren de opperhoofden der wereldlyke geestelykheyd, gelyk de abten in hunne *respective* kloosters over de ordengeestelykheyd waren; maer de bisschoppen oefenden nog dikwyls op de kloosters,

Digitized by Google

die zich in hun bisdom bevonden, een byzonder gezag uyt; ten anderen, zy stonden in de kerkelyke onderschikking (*hièrarchie*) boven de abten. In het vervolg, waren er ook myterdragende abten, die al de eerteekens der bisschoppen droegen, die er ook de magt van hadden, en geen ander opperhoofd als den paus erkenden. De geestelyke wying of het klerkschap gaf regt van vryheyd. De klerken konden maer door hunne *respective* bisschoppen gevonnist worden, waeruyt het geestelyk regt, waervan wy later zullen spreken, zynen oorsprong nam. Thans zullen wy tot den staet of de gesteltenis der persoonen, onder de eerste eeuwen van het leenroerig bestier, overgaen.

De zamenleving had, sedert het vaststellen van het leenroerig bestier, aenmerkelyke veranderingen ondergaen; de geheele bevolking was andermael in twee klassen van menschen verdeeld, te weten, in meesters en slaven, of in leenheeren en *serfs*. Er bestonden verscheyde trappen in de eerste klas, volgens de aengelegenheyd van de beleening (*inféodatie*)of van het leengoed. Aldus was den koning opperleenheer (*suzerain*) van geheel het koningryk; al de heeren waren hem hulde en getrouwigheyd verschuldigd, ter uytzondering nogtans dergenen die zich, ten tyde der verdeeling van het ryk van Karel den Grooten,

Digitized by Google

door hunne magt een onafhankelyk prinsdom gemaekt hadden. De regtstreeksche leenmannen des konings bestonden in de *vassalen* der kroon; zy waren gelyk onder hen, en hadden tusschen elkanderen geene leenroerige verpligtingen; dit was den oorsprong van het *pairschap*. De achterleenmannen der kroon waren de regtstreeksche *vassalen* der groote leenheeren; zy moesten hun hulde en getrouwigheyd, ten opzigte van hun leengoed zweeren, en bleeven verbonden van de wapens t'hunnen dienste op te nemen, volgens dat zulks ten tyde der regeling van de onderbeleening was geschikt geweest. Deze achterleenmannen hadden dikwyls zelve een regt van opperleenheerschap wegens de heeren, wier leengoederen van de hunne afhingen.

Digitized by Google

Wat de *serfs* of slaven onder het leenroerig

behandeld. Zy behoorden met lyf en goed aen hunne heeren toe, en waren van alle weerdigheyd als mensch vervallen. Buyten de huysslaven [1], die om hunnen huysselyken dienst in sommige betrekkingen nog eenige voordeelen buyten anderen genooten, wierden die rampzaligen gelyk het vee hoofdgewys opgeteld en dikwyls met het zelve, naer de markt gezonden, om aldaer gezamenlyk verkocht te worden. Zy wierden dus als *dieren in het park*, als *visschen in den vyver* en als *vogels in de muyt* beschouwd; ja, men zag ze niet als persoonen, maer als zaken (*res*) aen. Degenen die tot het omploegen van bosschen, woeste heyden en tot het bebouwen van de landeryen gebruykt waren, bleeven aen die eygendommen vastgehecht, en wierden met de zelve, in geval van ontvreemding, aen andere bezitters overgezet; zoo dat er alsdan, om zoo te spreken, met die ongelukkigen eenen wezenlyken slavenhandel gedaen wierd.

Al hetgene wy van den ellendigen toestand dier verdrukte volksklas kunnen aenhalen, is slechts eene flaeuwe schets der barbaersche dwingelandy waeronder dezelve moest zuchten:

1 De huysslaven of dienstknechten hebben langen tyd eenen halsband gedragen, waerop hunnen naem en dien van hunnen heer geschreven stont. Dezen halsband, zonder maelslot gemaekt, moest, in geval van vrymaking, afgevyld worden.

Digitized by Google

men zag in den omkring der met torens verhevene kasteelen (*castels*) en heerenwooningen (*manoirs*) eene menigte zwartberookte hutten staen, waerin de *serfs* hunne door den arbeyd afgematte leden, digt by eenen wyden gracht, op den killen grond tot de nachtrust uytstrekten. Van zoodra den rooskolcurigen dageraed de oosterkim in het gouden kleed had uytgedost, moesten de slaven, met eene ruwe py overdekt, zich naer de naburige bosschen, heyden, en bouwgronden begeven. De eenen omploegden de woeste gronden, anderen wierden als lastdieren aen den ploeg gespannen, en besproeyden de versche akkervoren met hun steeds afdruypend zweet, terwyl wederom anderen het zaed op den vochtigen grond wierpen en met aerde overdekten. Eenen barbaerschen huys- of hofmeester (*major domus*), gemeenlyk trotscher, on-

Digitized by Google

den lastigen arbeyd overleveren. Den leenheer had over dien rampzaligen slaef zulk een onbepaeld vermogen, dat denzelven, zonder zyne toestemming, zich buyten het leengoed niet mogt verwyderen, noch zich met het voorwerp zyner liefde in den echten staet vereenigen; en by aldien het laetste hem toegestaen wierd, kon dikwyls zyne echtgenoote zich bezwaerlyk aen den wulpschen drift van den leenheer onttrekken. De pen weygert de eerloosheden en de ontucht te beschryven, waeraen de zedelooze leenheeren zich, over 't algemeen, ten aenzien van hunne ellendige *serfs* overleverden [1]!

De slaverny had zich van de velden tot in de steden uytgestrekt; de laetste waren aen dezelfde regten, leendiensten en verdrukking onderworpen. De graven of leenheeren oefenden er hun heerlyk gezag uyt. Buyten vele bezwaringen, moesten zy nog den heer met zyn gevolg, toen dien ontzaggelyken meester binnen hare muren kwam kostvry houden. Men moest aen hem de toelating vragen om de kinders te leeren lezen en schryven; want in plaets van het onderwys en de geleerdheyd te achten, waren die barbaersche leenheeren, gelyk

1 Den lezer moet, wegens al wat wy over de wreedheyd en de barbaersche handelwyze der leenheeren, ten aenzien hunner onderhoorigen, aenhalen, niet denken dat wy uyt partydigheyd van de waerheyd afgeweken zyn, of de daedzaken met overdrevenheyd bybrengen; maer wy steunen deswegens op het gezag van treffelyke en geloofbare schryvers, die van valscheyd en kwade trouw niet kunnen verdacht zyn.

Digitized by Google

wy gezeyd hebben, zoo trotsch over hunne onkunde dat zy in hunne openbare akten verklaerden niet te kunnen schryven, om by de stedelingen niet vergeleken te worden; en zy schepten geen ander vermaek, buyten de overdaed en wulpschheyd, als in oorlogen, jagen en hunne slaven onmenschelyk te behandelen [1].

Alzoo wierd byna de gansche zamenleving in verdrukkers en verdrukten verdeeld. Men zal mogelyks verbaesd staen omdat den godsdienst zynen gewoonelyken heylzamen invloed niet meer op die verdrukkers kwam uytoefenen en de leenheeren tot geene gezonder' en menschlievender' denkbeelden brengen. Zekerlyk schynt zulks vreemd voor te komen; maer men behoort wel te overwegen, dat de geestelykheyd alsdan niet magtig genoeg was, om haer geestelyk regtsgebied over die trotsche en woeste heeren te doen heerschappy hebben. Men begon door vreemde en zeldzame *kostuemen* de dienstbaerheyd wettig te maken. De leenroerigheyd had zulk eene verbazende uytbreyding

1 Na de ontvoogding der gemeenten hadden de graven van Mont-Joie, in Opper-Elsatiën, en de heeren van Mèches het regt behouden van, 's winters op de jagt zynde, twee boeren den buyk te mogen opensnyden om hunne voeten in de warme ingewanden van die ongelukkigen te verwarmen. Helaes! hoe menigmael hebben deze heeren aen hunne jagtgezellen hunne barbaersche oppermagt doen zien. Later wierd dit regt veranderd in eene zekere hoeveelheyd terwe en haver welke de bewooners van die heerlykheden tot in 1789 geleverd of betaeld hebben. *Zie Cri de la raison par Mr. le curé Clerget.*

Digitized by Google

verkregen , dat zy de openbare zeden en al de denkbeelden volgens hare willekeurige gebruyken gevormd had ; en zoo wierd de slaverny een staetkundig grondbeginsel , waerna de geestelyken zich ook eenigzins moesten schikken. De bisschoppen en abten, ook aenmerkelyke leengoederen bezittende , hadden ook *serfs* ; met dat verschil nogtans , dat zy , over 't algemeen , zachter dan die der wereldlyke leenheeren behandeld wierden , en dat hunnen arbeyd tot een nuttiger doelwit strekte , te weten : om verlatene gronden om te ploegen , moerasschen en lage gronden droog te maken en in vruchtbare landeryen te verkeeren , waerop voor het meeste deel door de abten en bisschoppen kapellen , kerken en kloosters gesticht wierden ; die , in vele plaetsen , den oorsprong van dorpen en steden geworden zyn. Dewyl al deze werken met den geest van godvruchtigheyd bezield waren, arbeydden deze geestelyke leenheeren zonder ophouden om hunne onderhoorigen godsdienstige gevoelens in te boezemen en tot zachtere zeden te brengen ; terwyl de wereldlyke leenheeren al den arbeyd en het zweet van hunne *serfs* maer al te veel deden dienen om zich te verryken en door hunne rykdommen ontzaggelyker te worden.

Men mag niet ontkennen dat, met verloop van tyd, den godsdienst geenen invloed in de barbaer-

Digitized by Google

sche ingevoerde gewoonten kreeg, en aen de *serfs*, in eenige betrekkingen, geene bescherming en verzachting toebragt: toen, by voorbeeld, eenen leenheer zich met de vrouw van eenen slaef tot overspel begaf, verkreeg denzelven aenstonds zyne vryheyd; eenen anderen door zynen heer of deszelfs huysmeester moedwilliglyk geslagen of gedreygd zynde, mogt in eene naburige kerk vlugten, aldaer den autaer van den kerkpatroon vastgrypen, alwaer hy tegen verdere belediging in veyligheyd was; gelyk de slaven by de romeynen, toen zy vervolgd wierden, het standbeeld des keyzers omarmden en aen deszelfs voetstal eene vrye schuylplaets vonden. Wy moeten dan bekennen dat, zonder den invloed van den godsdienst, de *serfs* nog een erger lot zouden gehad hebben; maer dewyl de bisschoppen en abten zelve menigmalen de leenheeren noodig hadden om hen tegen de invallen der

Digitized by Google

Wy hebben hier nog op te merken dat de giften van gronden, welke de geestelyke gemeenten en de hooge kerkelyke weerdigheden van de godsvrucht en mildadigheyd der koningen ontvangen hadden, het lotgeval der *beneficiën* ondergingen, en aen dezelfde staetkundige veranderingen onderworpen waren. Ten tyde van de opregting der vergunningen in leengoederen, die aen derzelver bezitters het opperbewind verschaften, oefende de geestelykheyd al de voorregten uyt, welke aen de zoo genoemde adelyke gronden verknocht bleeven.

Alhoewel den bisschop het gewoonelyk woord van trouw en hulde ontving van wegens de landeryen van zynen staet afhangende, alsmede den abt wegens degene die aen zyn klooster onderhoorig waren, bleef de erfelykheyd der eerste aen de bisschoppelyke weerdigheyd, en degene der tweede, niet aen den abt, maer wel aen het klooster als een *collectief* wezen vast. In plaets dat de bisschoppen en abten zich in persoon aen het hoofd hunner *vassalen* naer den oorlog zouden

« gelyk God en niet de menschen dienende, (Eph. 6, 5.) maer hy « zegt ook: « gy meesters, handelt gelykelyk uwe slaven, gedachtig « zynde dat gy in den hemel eenen Heer hebt die uwen en hunnen « meester is, en dat er t'zynen aenzien geene uytneming van per- « soonen bestaet. (ibid 9.) » De kerk heeft t'allen tyde aen de vrymaking der slaven gewerkt; en den paus Alexander III maekte ten jare 1167 eene wet, krachtens welke, de slaverny in de geheele uytgestrektheyd der kerkelyke Staten vernietigd wierd.

Digitized by Google

begeven hebben, wanneer de naburige heeren eenige strooperyen op de grondeygendommen hunner kerk of klooster wilden doen, koozen zy eenen krygsman om hen te beschermen, aen wien men den naem van *vidamus* of voorstaender en dien van *patroon* of schutsheer gaf; en die volgens de *kapitulariën* van Karel den Grooten zelve, noch wreed, noch logenachtig, noch hebzuchtig, noch onbekwaem mogten zyn, om in alles naer de geregtigheyd te handelen; waeruyt men kan opmerken dat den geest van den godsdienst, gedurende die barbaersche tyden zelfs, het kwaed heéft trachtten te beletten.

Tydens de invallen der Noormannen en gedurende de gruwelen der inlandsche heerenoorlogen in de tiende en elfde eeuw, stonden de geestelyken aen hunne voorstaenders en schutsheeren een

Digitized by Google

het regt van opperleenheerschap over verscheyde *vassalen* uyt, en had, onder den titel van hertog en graef, den voorrang over al de andere groote bisschoppelyke ambtmannen.

De kloosters en abdyën waren ten eersten aen de geregtspleging der graven onderworpen; de schutsheeren (*patronen*) verbeeldden de kloosters voor derzelver regtbanken, voor welke zy verscheenen in de regtelyke zitdagen van het distrikt of regtsgebied, waerin dezelve gelegen waren. Alswanneer de omwenteling of de verandering der persoonlyke vergunningen in leenregten, ten uytvoer gebragt wierd, oefenden de schutsheeren zelve het regt, noopens de leenhouders der kloosterlingen, uyt. In het vervolg, wierd hun ambt een erfbezit en ook een leengoed. Naermate de staetkundige misbruyken toenamen, en het leenroerig stelsel zyne overweldigingen vermenigvuldigde, stonden de schutsheeren den last van de verdediging der landeryen en andere eygendommen der kloosters en abdyën, die te ver van hunne wooningen lagen, aen andere *patronen* of beschermers af. Met ter tyd, al deze ambtmannen in het zedebederf dier tyden vervallende, en vervolgens aen geregtigheyd ontbrekende, wierden zy, in plaets van de beschermheeren der kloosters en abdyën te zyn, de roovers en plunderaers derzelver eygendommen, en bragten er, niet min dan de daer van vreemde heeren, het vuer en de verwoesting in.

Digitized by Google

De regeringloosheyd en de gedurige beroerten welke den trotschen adel, door de overweldiging der openbare magt te weeg bragt, deden ook de afzonderlyke oorlogen ontstaen. Het leenregt wierd, om zoo te spreken, met eene onvoorbeeldige woede voortgezet en uytgeoefend. De leenheeren geduriglyk tegen elkander gewapend, aen roof en plunderingen gewend, en daerby gretig naer rykdommen zynde, zagen de geringste nalatingen en de niets beduydenste pligtverzuymingen, t'hunnen opzigte, voor zware beledigingen aen; en trachtten zich daerover, door brandstichting en moordery, te wreken. Den goeden naem, de eer en goede trouw wierden van vele woeste leenheeren voor niets meer gerekend, en zelfs had men er byna geen denkbeeld meer van. Om de geweldenaryen der onderhoorige leenheeren te beteugelen, gebruykten de vorsten of opperleenheeren ook somwylen den invloed van den godsdienst, hun eenen eed van getrouwigheyd, op de eene of de andere *reliquie* der Heyligen doende zweeren; maer dien eed wierd, over 't algemeen, byna zoohaest verbroken als afgeleyd. Doch, gelyk het niet redelyk noch regtmatig zoude zyn van den alouden tyd, met uytsluyting van den onzen, te pryzen, zoo is het ook niet redelyk noch regtmatig van aen den eersten geene deugden en prysbare hoedanigheden toe te kennen, en te willen doen zien dat er den laetsten alleen het bezit

Digitized by Google

van heeft. Er bestonden ten dien tyde ongetwyfeld nog eenige barons, vryheeren en graven die, volgens hun vermogen, middelen beraemden en inspanden om het slaefsch leenroerig jok wat te verligten; niet met van hunne bezwarende regten, wegens de mindere volksklassen af te zien, maer met hun geene barbaersche beledigingen aen te doen, gelyk ons de kronykschryvers van de eerste graven van Vlaenderen, in het byzonder, verhalen [1].

In dezen geweldigen stroom van misbruyken waren er ook vele geestelyken te vinden, die de uytgestrektheyd en strengheyd van de pligten, die aen hunne heylige bedieningen vast zyn, kennende en wel overwegende, door hunne deugden tot stichting aller volksklassen strekten [2], en de voetstappen der heylige geloofs-

1 Onder de zoo genoemde hoofdleenen, dat is te seggen, degene die regtstreeks van de kroon van Frankryk afhingen, en waervan de titelvoerders den naem van *pair* aennamen, was voornamelyk het aloud graefschap van Vlaenderen begrepen. De heeren die deze hoofdleenen bezaten, oefenden byna al de regten uyt welke aen de kroon behoorden; gevolgelyk waren zy gezamenlyk regters, wetgevers en opperhoofden; waeruyt volgde dat hun vermogen in de uytgestrektheyd van hun regtsgebied zeer groot was; ja, zoo groot om, zelfs voor de opregting der gemeenten, de leenroerige dwingelandy der mindere leenheeren te beteugelen.

2 Wanneer het zedebederf eens algemeen geworden is, zoude het eene zeldzame zaek zyn, by aldien geene geestelyken daerdoor besmet wierden, of zich in eenige betrekkingen niet naer de gewoonten en zelfs naer de misbruyken hunner eeuw schikten. Wy kun-

Digitized by Google

zendelingen volgden, die eerst in onze landen den fakkel des geloofs gebragt hebben. Echter was het zedebederf onder den adel ongemeen groot, en hetgene der laegste volksklas, die zich altoos naer de voorbeelden der grooten schikt, levert tafereelen op die ons doen schrikken en sidderen.

Men begrypt ligtelyk dat het oorlogsregt, door de leenheeren verkregen, en met woede en wederwraek onophoudelyk uytgevoerd, niet weynig bydroeg om de openbare zedelykheyd tot het uyterste bederf te brengen. De *vassalen* of leenhouders bleeven, in weêrwil de leenroerige wetten en *kostuemen*, magtig genoeg om aen hunnen opperleenheer, in vele gevallen, wederstand te bieden, zich met hunne gewapende *serfs* of slaven

nen dus niet loochenen dat er, byzonderlyk in de tiende en de elfde eeuw, toen de *féodaliteyt* ten hoogsten hare barbaersche rol speelde, geene priesters en kloosterlingen waren die zedeloos leefden, en in de verdrukkende handelwyze der leenheeren meer of min deel namen. Zonder de kerkelyke geschiedenis, getuygen zulks verscheyde *concilien* of kerkvergaderingen die byeen geroepen geweest zyn om middelen te beramen en ten uytvoer te brengen, ten eynde de regeltucht onder den geestelyken staet te herstellen. Zelfs heeft den H. Bernardus, die in de twaelfde eeuw leefde, in persoon naer Vlaenderen gekomen, wanneer de *féodaliteyt* reeds tot groot verval gekomen was, om eene hervorming onder den geestelyken staet te weeg te brengen. Niettegenstaende dit alles, wat gegronde reden kunnen de kwaedwilligen daeruyt trekken om de priesters, over 't algemeen, te lasteren, met den godsdienst te spotten, en deszelfs verheyene waerheden te loochenen!!!

Digitized by Google

op deszefs grondeygendommen te werpen, en er alles in vuer en bloed te stellen.

Dewyl het leenroerig stelsel de magt van den opperleenheer byna teenemael vernietigd en alle derzelver voorregten onder vele byzonderlingen (*indiridus*) verdeeld had, wierd de overlevering der oude regtbanken, zoo volgens het romeynsch regt, de salische wet als de *kapitulariën* van Karel den Grooten ingerigt, niet meer gekend noch geëerbiedigd; en de leenroerigheyd slagtofferde dus het leven der menschen aen den volstrekten wil en de grillen der barbaersche leenheeren. Gelyk het woord *regt* noodzakelyk wetten veronderstelt, is het onmogelyk van het denkbeeld, in dat woord besloten, met de onmenschelyke regtsgebruyken der *féodaliteyt* in eenig verband te stellen. Elken heer, in het byzonder, eenen volstrekten en onafhankelyken meester in zyne grondeygendommen of leenen zynde, deed zynen ongestadigen wil alleen voor wet aennemen. Zynen opvolger volgde zyne handelwyze na; en zoo wierden langzamerhand uyt al die verschillige regtsgebruyken eene menigte van verschillige *kostuemen* gemaekt, die byna in elk regtsgebied, in vele betrekkingen, van elkander verschilden, en gezamenlyk, om zoo te spreken, eenen duysteren mengelklomp uytmaekten. Alle denkbeeld van gezonde zedeleer verdween, en tot op den stond dat het leenroerig

Digitized by Google

stelsel begon tot voorval te komen, dat is tot den aenvang der twaelfde eeuw, vertoonde zich geene schets van eene vaste en geregelde wetgeving; want al de lagere volksklassen onder dezelfde dienstbaerheyd geplaetst en ondereen gemengd zynde, hadden de leenheeren byna anders niet te verrigten als de opstanden of de naer vryheyd verlangende poogingen hunner *serfs*, door wreede dwangmiddelen te beteugelen, en gevolgelyk waren alle geregelde regtsuytoefeningen nutteloos geworden.

Wanneer het leenregt, om zoo te spreken, eene algemeene wet geworden was, ging de beleening (*inféodatie*) van de landeryen en grondeygendommen tot alle slach van voorwerpen over. Den hoogmoed der grooten had in dit vreemd gebruyk geen' kleynen invloed. De heeren maekten leengoederen (*fiefs*) van het woudmeesterschap hunner bosschen, van de geregtsuytoefening, door hunne beulen ten uytvoer gebragt, van de publieke warmhuyzen en badstoven, van de dwangmolens en dwangovens der steden en dorpen, van het tolregt, ja, tot van de jagt en de zwervende biënzwermen toe enz. Zy voerden ook regten en leencynsen in, aen wier geschreven verzameling men den naem van *kostuem* gaf. Het regt van deze bezwarende schattingen te heffen wierd gelykelyk als *leen*, en onder voorwaerde

Digitized by Google

van aen den leenheer eene byzondere slaefsche hulde te bewyzen, afgestaen. Weldra kende dezen drift van *inféodatie* of beleening geene palen meer: de heeren gaven zelfs hunne huysselyke ambten in *leen*, en volgden hierin het onstaetkundig gedrag der eerste frankische koningen na, die met aen hunne hofmeesters te veel gezag te geven, hunne eygene magt verzwakten; zoo wierd ook, met den oorsprong aen eene menigte van tegenstrydige voorregten te geven, de leenroerige werking verzwakt.

Eyndelyk, wierd het uytreyken der aelmoessen, tot de inkomsten der *octrooyen* toe, welke de heeren van de steden, aen hunne dwangregering onderworpen, trokken, leengoederen; want de stadbewooners waren zoo wel als de veldelingen aen bezwarende leenregtige belastingen onderworpen. Wel is waer, dat er zich onder de zamenleving wel langzamerhand eene zoo genoemde middelklas, uyt ontvoogde *serfs*, vrye ambachtslieden, joodsche kooplieden, enz. zamengesteld, vormde; doch zy liet niet van onder het gezag en den dwang van den eenen of den anderen leenheer te staen. Zoo behoorden de stadbewooners, in den volstreksten zin, allegader aen hunnen *respectiven* heer toe: deszelfs huysmeester, schatbewaerder en tot deszelfs drossaert toe, leyden hun willekeurige lasten op; gevolgelyk was het spreekwoord: *geen land zonder heer*,

Digitized by Google

alsdan ten vollen bewaerheed ; doch ten dien tyde eene bittere en harde waerheyd , die alleenlyk door den troost, welken men in de waerheden van den godsdienst vind , konde verzoet en verzacht worden.

Digitized by Google

OPREGTING

EN ONTVOOGDING

DER GEMEENTEN.

Men weet, door de ervarenis, dat eene groote menigte van menschen in eenen naeuwen en engen kring besloten, als, by voorbeeld, dien der steden, niet lang in eene volstrekte onderwerping of in den slaefschen dwang kan blyven. Het willekeurig gezag, dat over de stedelieden zyne dwingelandy deed gevoelen, was hun te digtby om deszelfs magt en uytwerkend vermogen niet te kunnen leeren kennen, om hetzelve tegen het hunne niet te vergelyken en op te wegen; gevolgelyk moest deze kennis, deze vergelyking en deze opweging in hen het verlangen en de hoop van een heylzamer lot doen ontstaen. Echter wierd dien beteren toestand der laegste volksklas niet als door herhaelde poogingen om hare slaefsche kluysters los te wringen, ja, door vele geweldenaryen, moorddadige wraeknemingen en nog meer door geldmiddelen en ook door zeer verhevene diensten verkregen. Nu staken zy

Digitized by Google

met onverschriktheyd het hoofd tegen hunne verdrukkers op, dan plunderden en verwoestten zy de kasteelen en heerenwooningen, ja bragten menigmalen den huysmeester, van wien zy overlast waren aengedaen geweest en onder wiens zweep zy hadden moeten buygen, omhals.

Gelyk het leenroerig stelsel maer langzamerhand was ingevoerd geweest, zoo wierd de vrymaking der *serfs* met de opregting der gemeenten [1] ook maer allengs ten uytvoer gebragt. De middelen eerst door de steden, en daerna door de dorpen gebruykt, om hunne ontvoogding te erlangen, waren zoo verschillig als hunne gesteltenissen, of de gelegenheden en de omstandigheden waerin zy zich bevonden. Men begon overal, zoo in Frankryk als in Vlaenderen, de noodzakelykheyd dier ontvoogding te kennen en ten dien aenzien is *kennen vermogen hebben;* doch het gezag, de

Digitized by Google

op eene en dezelfde wyze of door dezelfde middelen te verkrygen. Somwylen was zy het gevolg van eene oproerige beweging der *serfs* die hunne ketens met geweld wilden verbryzelen ; somtyds trok eene stad haer voordeel uyt den benepen' toestand van eenen vorst, hertog of graef, om die ontvoogding te koopen , of hem op die voorwaerde in den oorlog te ondersteunen , gelyk vele steden in Frankryk hunne vryheyd van Lodewyk XI, gezeyd den dikken , kochten ; waerdoor hy zyne uytgeputte schatkist wederom kon voorzien [1120] ; gelyk in Vlaenderen vele steden hunne vryheyd verkreegen met graef Robert II, in den eersten kruystogt te ondersteunen [1098] [1], en later met graef Theodorus van den Elzas, in zynen oorlog tegen Willem van Normandiën , eene helpende hand te bieden [1128]. Doch op welke wyze zy hunne vryheyd erlangden , verdedigden zy dezelve als eenen schat van de hoogste weerde en van het meeste belang.

1 De kruystogten , in de twaelfde eeuw ondernomen , bragten ook veel by om de gemeenten en *serfs* hunne vrymaking te doen erlangen. De leenheeren , hunne kasteelen en heerenwooningen verlatende , om naer Palestynen te trekken, sneuvelde een deel derzelve in de gevechten tegen de Sarazynen ; en anderen in 't Heylig Land hun verblyf vestigende , keerden er dus velen niet meer naer hun vaderland terug ; en gevolgelyk kwamen zy ook niet meer in het bezit hunner leengoederen. Zulks had natuerlyk ten gevolge , dat die goederen vervreemd wierden ; of wel als verlatene eygendommen aenzien zynde , door de laegste volksklas in bezit wierden genomen ; waerdoor , als van zelfs , de vrystelling der *serfs*, aen die gronden gehecht , volgen moest.

Digitized by Google

Met aen al de *serfs* van eene stad of van een dorp de vryheyd toe te staen, lieten de koningen en graven of opperleenheeren hun toe van, onder hen, een staetkundig genootschap onder den naem van gemeente (*commune*) te vormen, en dat voorregt verkreegen zy krachtens eene *charte* [1], *diploma* of keurbrief. Dit genootschap vertoonde eene onvolmaekte schets van de romeynsche gemeentebestieren, en zy waren eene nieuwe magt in den staet, die degene der voornaemste heeren evenaerde; die ook tegen hunne buytenspoorigheden en rooveryen voor eenen schild kon

1 De *charten* of keurbrieven, waerin de titels van vryheyd besloten wierden, doen de geschiedenis der opgeregte gemeenten in verscheyde betrekkingen kennen; ten eersten, zy leeren ons dat de inwooners der steden en dorpen, om eenigzins hunne vryheden te kunnen bekomen, noodig gehad hebben van zich in een naeuw verbond te vereenigen, van hunne verwachtingen, hunne krachten, tot hunne klagten toe, byeen te brengen. Ten tweeden, zy

Digitized by Google

dienen, en de ontroofde magt van den opperleenheer over zyne onderdanen grootendeels herstelde, gelyk wy, in het vervolg zullen aentoonen. Zy wierden dus als kleyne gemeenebesten, en verkreegen ten zelfden tyde wezenlyke voorregten om hunne nieuwe vryheyd te handhaven, ja, zy mogten, over 't algemeen, zelve hunne ambtmannen kiezen, gelyk wy hooger aengetoond hebben.

Wanneer den drift tot ware of wettige vryheyd byna algemeen geworden was, trachtte den opperleenheer de daer toe strekkende bewegingen tot zyn voordeel te doen dienen. Elke volksbeweging was voor hem van groot belang. De opregting en ontvoogding van eene gemeente, in het gebied van eenen onafhankelyken leenheer, wierd eene aenwinning voor zyne heerschappy. De *charte* van eene gemeente wierd byna altyd door den opperleenheer bezegeld en onder zyne bescherming genomen; zoodanig dat er tusschen hem en die vrygemaekte volksklas nieuwe banden gevormd, en regtstreeksche betrekkingen gesloten wierden. Deze nieuwe gesteltenis legde de grondzuyl van eene nieuwe zamenleving vast, die zich op geheele andere denkbeelden als op de leenroerigheyd vormde en vestigde; waerdoor den godsdienst zelfs meer invloed op de zeden kreeg.

Den aengroeyenden koophandel was eene der

Digitized by Google

voornaemste dryfveren die krachtdadiglykmedewerkten om, byzonderlyk in Vlaenderen, de ontvoogding der gemeenten te doen erlangen. In de tiende en elfde eeuw bevonden zich den handel en de nyverheyd in eenen deerlyken toestand. Na den voorbygaenden luyster der regering van Karel den Grooten was, gelyk wy genoegzaem aengetoond hebben, elk kasteel, elke heerenwooning, elke abdy eene afgezonderde opperheerschappy, die onder elkander niet dan verwyderde betrekkingen hadden. Al de nyverheyd schuylde meest in de looverhutten der *serfs*; alwaer door hen eene zwarte vaelbruyne wollen stoffe geweven wierd, die diende om de mantels der leenheeren en abten te maken. Echter hadden zich, op het eynde der elfde eeuw, in de steden eenige handelgenootschappen begonnen te vormen. Hunne nyverheydsbezigheden bleeven in eenen kwynenden toestand, zoo lang de pracht der leenheeren zich aen het yzeren harnas en aen hunne groeve mantels bepaelde; maer met de kruystogten meer pracht ingevoerd zynde, wierden de handelmaetschappyen meer levendig, de steden en dorpen zelve verkreegen middelen om hunne vryheden te koopen. Den koophandel, ook medewerkende om de verstandige vermogens van het onderdrukte volk te ontwikkelen, kreeg hetzelve meer kennis van de beledigingen welke het van de heeren had uyt te staen, en tevens van

Digitized by Google

zyne natuerregten, waerdoor het eenen meerderen zucht tot ware vryheyd ingeboezemd wierd, dat is te zeggen, tot eene vryheyd die zich aen de pligten, door den godsdienst voorgeschreven, niet wilde ontrekken.

De gemeenten, welke in Vlaenderen meest onder de regering van Theodorus en Philippus van den Elzas zyn opgeregt geweest, bezaten ongelukkiglyk geene gelykvormige grondwet, en wierden slechts onder dit staetkundig grondbeginsel vrygemaekt, dat er : *geen land zonder heer* mogt zyn. Er bestont ook tusschen hen geenen bondgenootschappelyken band. Aldus, gelyk men nog in vele *charten* ziet, had het plaetselyk bestier niet overal dezelfde *previlegiën* of voorregten. Nogtans alle gemeentebestieren der steden mogten aen de vreemdelingen, die onder derzelver wetten en bestiering wilden leven, het regt van *burgerschap* toestaen; hetwelk niet weynig bybragt om de nyverheyd en den handel te verlevendigen.

Om aen de magt der *feodaliteyt* eenen krachtigen tegenstand te bieden, wierd het regt van verdediging als eenen grondartikel in elke *charte* gesteld. De verdediging van allen wierd eene verpligtiging voor elk bezonder lid der gemeente. De burgers zwoeren op het evangelie van elkander te helpen, te ondersteunen, te beschermen, en van zich ge-

Digitized by Google

zamenlyk over alle aenvallers te wreken. Al de inwooners van eene vrygemaekte stad moesten, op straf van boet, het hunne byzetten om derzelver lasten af te dragen. De gemeenten hadden het regt van wapens te dragen en hunne byzondere vyanden den oorlog aen te doen; vermits het hoognoodig was de geweldenaryen der heeren tegen te gaen; en aldus wierd allengskens een misbruyk door een ander vernietigd. Zy mogten ook hare vryheden en *municipale* besluyten door den krygstoestel doen eerbiedigen. Men vormde stedelyke krygsmagten, die in geregelde benden verdeeld, zich onder opperhoofden, volgens hunnen keus, konden oefenen. De gemeenten bewaekten ook zich zelven, en mogten in vele plaetsen, naer hun goeddunken, hunne versterkingen vernietigen of vermeerderen, en het gezag der *municipale* ambtsmannen zich tot eene myl rond de stad uyt, hetgene *banlieue* of omvang genoemd wierd.

Het is ten dien tyde dat de zoo genoemde maetschappyen, genootschappen en gilden, ja, tot de ambachten toe, hunnen oorsprong genomen hebben; die elk met eenen byzonderen wapenschild en eene byzondere wapenvaen (*gonfalon*) zich dikwyls in de besolding van den vorst of graef stelden, en hem, zoo lang zy dezelve ontvingen, in den oorlog volgden.

Digitized by Google

Alhoewel deze genootschappen aen de graven en opperleenheeren goede krygslieden oplever-den, wierden zy, in het vervolg, hinderlyk aen de algemeene veyligheyd. Vele vreemde uytwy-kelingen, als Zwitsers, Italiaenders, Duytschers, en andere gelukzoekers kwamen zich in maet-schappyen vormen, of zich onder de inlandsche genootschappen scharen; niet met inzigt van het vaderland te beschermen en den vorst of graef ten dienste te staen, maer veeleer om gelegenheyd te vinden van hunne roofzucht ten uytvoer te brengen. Zoo lang zy maer hunne plunderingen en vrybuyteryen op den overwonnen grond pleegden, waren hunne wanorders met degene van de inlandsche krygslieden vermengd; maer wanneer de oorlogen tegen de buytenlandsche magten een eynde namen, en dat de graven of vorsten hen niet meer bezoldigden, alsdan door-kruysten deze losbandige genootschappen de land-streken, en leverden zich, zonder onderscheyd ten aenzien der ingezetenen, aen alle slach van buytenspoorigheden over. Het is ook te gelooven, dat er een deel der *serfs* of slaven, die nog onder de dienstbaerheyd zuchtten, zich by die roofzieke genootschappen voegden, en als lot-gezellen van eenen Spartacus [1], de kasteelen, de

1 Spartacus was eenen romeynschen waeghals, die zich aen het hoofd der slaven stelde, en, die door ongeoorloofde middelen, derselver vryheyd wilde doen erlangen.

Digitized by Google

heeren wooningen, kloosters en geestelyke gestichten zelve aenvielen en uytplunderden, gelyk de oproerige slaven weleer in Roomen met de paleyzen der *senateurs*, en met het *kapitolium* zelf deden.

Wy zullen, tot nader verklaring van ons gezegde, hier nog in het midden brengen dat met de opregting der gemeenten al de *serfs* hunne vrystelling nog niet verworven hadden; want den graef Philippus van den Elzas deed ten jare [1190] in de stad Kortryk een bevel afkondigen [1], waerby hy al de slaven, in den omkring dier stad woonende, hunne vryheyd schonk, op voorwaerde nogtans van elk jaer twee penningen [2], en by hun overlyden twaelf gelyke penningen te betalen. Hy voegde er nog by dat elken slaef die veertig dagen te Kortryk by zynen meester gewoond had, het burgerregt zoude verkrygen. Doch later wierd dat voorregt alleenlyk

Digitized by Google

Frankryk bleeven de *serfs* of slaven nog langer in wezen als in Vlaenderen ; want den koning Lodewyk X schonk slechts ten jare [1311] aen de *serfs* zyner grondeygendommen de vryheyd, ten pryze hunner roerende goederen, waer van de wet hun het genot gelaten had.

Het inrigten eener krygsmagt, buyten het leenroerig bestier, had nog andere gewigtige en niet min onstuymige gevolgen. Wanneer den opperleenheer of den graef eenigzins op eene magt, buyten den leenroerigen dienst, mogt steunen, wierd het gezag der leenheeren daerdoor niet weynig bedreygd. Er ontstond welhaest eenen geweldigen worstel tusschen de nieuw besoldigde krygsmagt van den vorst, en degene onder de vanen der leenheeren geschaerd ; de eene of de andere moest onvermydelyk tot verval komen, en dewyl den vorst meer getrouwheyd in zyne besoldigde krygsmagt als in die der trotsche *vassalen* vond, begon den ouden krygsdienst langzamerhand te vervallen en eene gansch nieuwe krygsverordening ingevoerd te worden [1].

1 Na het afschaffen der besoldigde genootschappen en der rondzwervende benden, wierd men de noodzakelykheyd te gevoelen van, als by de Romeynen, een bestendig en geregeld leger te vormen ; waeraen, na de uytvinding van het buskruyd, het gebruyk der schietgeweeren veel toebragt. Franciscus I koning van Frankryk, beval in 1543 het opschryven der bedelaers en landloopers. Den kardinael Richilieu deed in 1636 de ambachten, gilden enz., hunne bekwaemste mannen tot den krygsdienst uytkiezen. Lodewyk XIV deed al de gemeenten een aental mannen tot denzelfden dienst

Digitized by Google

Wy moeten hier nog doen opmerken dat den opperleenheer, de graven en mindere leenheeren aen de gemeenten geene volstrekte vryheyd toestonden; want er bestonden nog vele voorbehoudingen die de rampzalige bron van eene menigte slecht gebruykte regten wierden, waervan het volk of de zamenleving, zoo in Frankryk als in Vlaenderen, maer op het eynde der voorledene eeuw is ontslagen geworden. Eer wy die regten, door de *féodaliteyt* voorbehouden, ten deele doen kennen, zullen wy vooraf eenige byzondere vryheden aentoonen, welke de gemeenten, over 't algemeen, door hunne ontvoogding verkreegen.

Het is zeker dat hoe meer men het getal der gemeenten vermeerderde, hoe meer men die barbaersche wetten zag vernietigen, die de inwooners der steden verdrukten en al de grondstelsels van eene broederlyke gezelligheyd tegenstreefden. De *poorters* of burgers der steden verkreegen het regt van over hunne goederen of eygendommen, naer hunnen wil en volgens hunne noodwendigheden te mogen beschikken,

leveren. In het jaer 1701 beval denzelfden vorst van het lot te werpen onder de jongelingen van 16 tot 40 jaren. Degenen die zich voor de loting niet aenbooden wierden verpligt hun leven lang te dienen; en degenen die zich na de *loting* by hunne aengewezene korpsen niet begaven, wierden met de dood gestraft. In Vlaenderen wierd, onder de regering van het huys van Oostenryk, het aendeel troepen, welk men moest leveren, door de werving voltallig gemaekt. De loting nam maer aenvang onder de fransche beheersching, ten jare 1799.

Digitized by Google

gelyk zy ook naer hun welbehagen van woonste mogten veranderen. De belastingen of schattingen wierden niet meer op eene willekeurige en geweldige wyze geheven. De gemeenten bepaelden zelve de hoeveelheyd der belastingen en leencynsen welke elken burger betalen moest; terwyl zy, ter zelfder tyd, het tydstip bepaelden, waerin de schatting, in den loop van het jaer, zoude eyschbaer wezen. Er waren ook gemeenten die met hunnen *respectiven* heer een verdrag slooten, krachtens welk zy hem eene geregelde som betaelden; en dewyl er nog buytengemeene belastingen mogten gevraegd worden, bepaelde men ook de byzondere gevallen, gelyk wy verder zullen aentoonen, waerin den graef of *respectiven* heer onderstandgelden mogt afvorderen. Eenige gemeenten wierden ontslagen van ooyt ten oorlog op te trekken, andere volgden slechts den heer tot eenen afstand die niet te zeer verwyderd was, om des avonds naer hunne heerdsteden te kunnen wederkeeren; eyndelyk andere gemeenten waren slechts verbonden van aen hunnen heer gewapende mannen te leveren, in geval dat hy in persoon het bevel over zyn leger voerde. Deze bepalingen waren, over 't algemeen meer of min lastig, naermate de plaetsen en persoonen, de behendigheyd, strengheyd of gedweegzaemheyd der leenheeren.

Er kwamen nog uyt de vrystelling of ontvoogding der gemeenten twee voorname voorregten voort,

Digitized by Google

te weten het regt van *poorterschap* en het regt van *issue* of doorgang. Het eerste besloot al de gevolgtrekkingen der gemeenten vryheden in zich, en maekte dus dengenen die hetzelve verkreeg deelachtig van al de voorregten aen de gemeenten toegestaen. Het regt van *issue* was maer het gevolg van het regt van poorterschap ; men noemde burger van *issue* dengenen die door verandering van wooning burger van een ander gemeente wierd. Het voornaemste uytwerksel van dit regt bestond in den *poorter* of burger bekwaem te maken om het regt van *poorterschap* in eene andere gemeente te bezitten, zonder daertoe zoogenoemde *vrybrieven* te moeten hebben. Dat regt van *issue* wierd later ook voor het vee toegestaen, hetgene na den oogst overal mogt weyden ; en alsdan wierd hetzelve *weyderegt* genoemd.

Met dit alles en nog veel andere voorregten, welke byna in zoo vele gemeenten als er verschillige *diplomen* toegestaen wierden, gaf de ontvoogding derzelve geene volkomene vrymaking der leenroerige slaverny. Het openbaer regt, dat onder de *feodaliteyt* in zwang was, wierd niet seffens met dezen nieuwen staet van zaken veranderd, maer bleef nog, met meer of min wyzigingen eeuwen lang duren; want de leenheeren behielden, in het toestaen en verkoopen der vryheden, nog een groot getal voorregten, gelyk wy in het vervolg zullen aentoonen.

Digitized by Google

VOORBEHOUDENE REGTEN

DER LEENHEEREN,

TEN LASTE DER ONTVOOGDE OF VRYGEMAEKTE GEMEENTEN,

Waeronder de wereldlyke geregtspleging besloten wierd.

De zoo genoemde leenregten wierden uyt de vrymaking der *serfs* of slaven voortgebragt. Dezelve alle op te tellen of in het byzonder te beschryven, ware, om hunne menigte, voor ons eene byna onmogelyke taek; want zy veranderden niet slechts in elke kastelny, in elk ambacht en regtsbied, maer zelfs in elke vrye heerlykheyd, van aerd, gelyk men in de verschillige *kostuemen* of wetboeken van Vlaenderen zien kan. Wy zullen ons dan bepalen, met door eene beknopte beschryving den lezer een denkbeeld te doen opvatten van degene die meest algemeen ingevoerd waren, en die byzonderlyk uyt de dienstbaerheyd en de zoogenoemde *doode hand* of de onvervreemdbaerheyd sprooten.

Digitized by Google

1.° De leenheeren behielden het regt van *aubaine,* of het regt der erfenis van eenen vreemdeling, die door hunne heerlykheyd trekkende, gedurende dien doortogt stierf; omdat zy de gewoonte hadden van alles voor hunnen eygendom te beschouwen wat over hun grond- of regtsgebied trok.

2.° Het regt, *taillion* genoemd, dat eene willekeurige schatting was, welke de leenheeren op hunne gronden en landeryen hefften, en waervan de gemeenten niet konden ontslagen worden, dan met aen hunnen *respectiven* heer eene door overeenkomst bepaelde som te betalen. In het vervolg wierd dit eene algemeene belasting.

3.° Het regt van *karwey* (corvée). Dezen leencyns veranderde en verschilde naermate de ver-

Digitized by Google

4.° Het regt van *hauban*, dat een regt van vrykooping der *karwey* was, bestond in eenen leencyns die jaerlyks moest betaeld worden, waer door in de steden de ambachtslieden ontslagen wierden van aen de versterkingen te arbeyden.

5.° Het *tolregt* of *tonlieu* (marktgeld) bestond in een uytgaende regt aen de poorten der steden; hetgene niet als ten voordeele der leenheeren strekte, en ook diende om hunne voormalige magt, welke zy over de steden gehad hadden, te doen erinneren.

6.° Het zoogenoemd bezworen regt (*juré*) bestond in eenen jaerlykschen leencyns, welken allen burger verbonden was aen zynen leenheer, die hem vrygemaekt had, te betalen; volgens de weerde van zyn goed, welk hy onder eed moest verklaren.

7.° De subsidien of hulpgelden, welk regt eene willekeurige afperssing of toemaet van belasting was, welke den leenheer in vier voorname gevallen in zyne heerlykheyd of op zyn leengoed hefte, te weten, voor de onkosten van zynen eersten veldtogt over zee, voor zyn losgeld by aldien hy in den oorlog gevangen was, wanneer hy ridder geslagen wierd, en eyndelyk om in het huwelyk van zyne dochters trouwgiften te geven. Alle andere onderstandgelden wierden vryelyk toe-

Digitized by Google

gestaen, dat is te zeggen, dat zy niet vastgesteld wierden als door onderling verdrag tusschen den graef en de schepenen, die er de verdeeling onder de inwooners, door voorzigtige lieden, van deden doen.

8.° De *bannaliteyten* of dwangregten, die bestonden in het voorregt welk de heeren behielden van dwang- of banmolens, ja, in sommige streken ook dwangovens en soortgelyke vleeschhuyzen te hebben, waernaer de inwooners zich moesten begeven om hun graen te doen malen, hun meel te doen bakken, hun vleesch te koopen, enz. waeruyt in het byzonder het gebruyk gesproten is van de molenaers zich zelven in meel te betalen. De heeren hadden ook het voorregt van *waranden* of konynperken, duyvekoten en vyvers te maken, waervan men nog hier en daer by de vervallene kasteelen de overblyfsels vind. Dat regt bragt veel schade aen de veldbewooners of landbouwers by, die zonder knorren of een enkel woord daertegen te durven spreken, de verwoestingen hunner veldvruchten door de konynen en duyven, zonder het te mogen beletten, moesten verdragen. De heeren waren zeer afgunstig over dat regt, omdat hetzelve hunne geneygdheyd tot de jagt streelde en voldeed.

9.° Het regt van *wacht*, waerschynelyk nog

Digitized by Google

een overblyfsel der verpligting van den krygsdienst, bestond in, by zekere gelegenheden, het kasteel van den heer of deszelfs *manoir*, voor eenen zekeren tyd, te moeten bewaren.

10.° Het regt van *kostelooze verblyfplaets* (gîte) hetgene de *vassalen* of leenmannen dwong den leenheer met zyn gevolg te herbergen, wanneer hy eene reys op de gemeenten deed, welk regt men ook met geld kon afkoopen.

11.° Het regt der *jagt* wierd voor een leenregt en ook voor een grondeygendomregt beschouwd. Het behoorde uytsluytelyk aen den heer van het leengoed of van de heerlykheyd toe; onder den dekmantel dat geheel den grond, waervan dezelve zamengesteld wierd, zynen regtstreekschen eygendom was; waeruyt volgde dat het wild, dat zich daerop bevond er eenen opbrengst van wezen moest. De leenheeren stelden ook jagtbewakers (*gardes-de-chasse*) aen; en niemand mogt zonder toestemming van den heer niet alleenlyk op eenen hert, haes, patrys, snep, of wild zwyn schieten, maer ook geenen kwakkel of andere vogelen met een net of lymroeden vangen, noch hunne eyeren rooven, en dat op straf van geeseling en verbanning. De landbouwers en schaepherders mogten zelfs geene honden houden, ten zy dat zy op den band lagen of den schenkel afgesneden waren.

Digitized by Google

Degenen die eenig wildbraed verkochten, wierden, zoohaest men er kennis van kreeg, met de zweep, de galey en somwylen met de galg gestraft. De graven en mindere leenheeren waren tot in de zestiende eeuw zoo afgunstig van de jagt, waerin zy een woest en wreed vermaek schepten, dat men dikwils min gevaer liep met eenen mensch als met eenen hert of eenen haes te dooden [1].

12.° Het regt op den *vischvangst*, en eygendom der bevaerbare rivieren en vaerden behoorde in Vlaenderen aen den graef toe; de onbevaerbare rivieren en waterloopen behoorden toe aen den heer zoo ver als zyn leengoed of zyne heerlykheyd strekte. Volgens eenige *kostuemen* was dezen eygendom een regt dat aen den oppergeregtsheer toebehoorde, die zonder toestemming van den *respectiven* leenheer er het regt van visschen had

Digitized by Google

verdubbeling der straf en voor de derde mael met den beugel [1], met de zweep en de verbanning [2].

Wy zouden hier nog eene omstandige beschryving kunnen byvoegen van de regten van *beste hoofd, wagenvaert, waspenningen, wynpenningen, grute- of moutregt, schoofregt, weydepenningen, koeystalgelden, halftwinninge, geleyderegt, spekregt, voedermond, bulfardregt* enz. Doch dewyl soortgelyke voorbehoudene regten niet overal gelyk geheven wierden, of in vele plaetsen gewyzigd of door byzondere voorregten

1 Dezen beugel of yzeren halsband wierd aen eene arduyne pael vastgemaekt, die op de openbare plaetsen, en veelal aen den ingang van het kasteel, stond, en in Vlaenderen *pelderyn* genoemd wierd. Deze schandkolommen waren in sommige plaetsen nog tot het eynde der achttiende eeuw in wezen.

2 De staetsbestieren hebben thans zich den alleenhandel (*monopolium*) van den vischvangst op de bevaerbare rivieren aengematigd, zy hebben aldus het leenroerig grondstelsel behouden; maer de overtredingen worden ten minsten zoo streng niet meer gestraft, en men heeft aen de burgers het vermogen gelaten van zich op verscheyde wyzen aen het vermaek der jagt over te leveren. Den alleenhandel is, over 't algemeen, tegenstrydig aen de ontwikkeling der nyverheyd en aen den volksrykdom; de staetsbestieren die dezelve uytvoeren, berooven zich oogenschynlyk, buyten dat zy het natuerregt schenden, van eenen zeer grooten onderstand, met de middelen van de zydelingsche belasting te verminderen; want om den alleenhandel te dryven moet men bedienden (*employés*) hebben, en het zyn de bureelen met hunne kommyzen die al de voordeelen verslinden welke men van het *monopolium* moest trekken.

(Zie *cours d'économie politique*, par M. Carèon-Nisas, fils, tom VI.)

Digitized by Google

der heeren vernietigd waren, zullen wy ons uyt dien donkeren doolhof trekken, om tot twee belangryker en meer algemeene voorbehoudene regten der leenheeren. te weten tot het *eerstgeboorteregt* en de *tiende* of *vertiening*, over te gaen.

Het leenroerig bestier over zyne verliezen verschrikt, geloofde dezelve te kunnen herstellen met de erfelykheyd en beschikbaerheyd der leengoederen volgens grondbeginsels te regelen, die aen de eerste monarchy vreemd geweest waren. Het *eerstgeboorteregt* scheen zoo oud als het leenregt te zyn; maer tot den tyd der gemeenten ontvoogding vind men leengoedverdeelingen die hetzelve uytdrukkelyk tegenspreken, die een zeker bewys geven dat het niet altyd gevolgd wierd. Het eerstgeboorteregt ingesteld om al het goed eener familie tot eenen eenigen persoon te doen overgaen,

Digitized by Google

zoo tegenstrydig aen de uytslagen van eene staetkundige zuynigheyd, als aen de algemeene betrekkingen tusschen de byzondere persoonen, waerdoor al de zachte banden van broederlykheyd en vriendschap verbroken, en de fakkels van twist en haet ontstoken worden.

Het *eerstgeboorteregt* was by de Franken, en andere volkeren van germanischen oorsprong, onbekend. De salische wet, gelyk de wetten der Maes- en Rhyn-volkeren, maken in de wyze der vrye leenen te erven geen onderscheyd tusschen de mannelyke hoirs, en bespreken niets ten voordeele van den oudsten hoir [1]. Deze hatelyke gewoonte wierd waerschynelyk in Frankryk en ook in Vlaenderen met de erfelykheyd der *beneficiën* of vergunningen en van de leengoederen in zwang gebragt; want de verdeelingen welke Clovis, Pepinus, Karel den Grooten en Lodewyk den goedentieren opvolgelyk van het ryk deden, strekken er tot bewys van. Zoo lang de vergunningen afnemelyk of afzettelyk waren, was het vruchteloos er de verdeeling van te beschikken, dewyl zy geen deel van het erfgoed maekten. Toen het regt van eerstgeboorte, wegens de erfelykheyd der kroon, vastgesteld wierd, ging hetzelve tot de erfelykheyd der leengoederen over. Den adel schikte zyne

1 Lex Salica, tit. 62, de alod; *Lex repuarium*, ibid. tit. 56.

Digitized by Google

erfregten naer de gebruyken der kroon; hy begeerde niet dat den oudsten hoir uytsluytelyk het leengoed bezat, maer hy begeerde dat hy er het voornaemste deel van had, en dat zyne broeders hem voor de aendeelen, hun ten deele gevallen, zekere hulde beweezen, die de jongste aen de oudste niet onderwierp, maer slechts in eene enkele *formaliteyt* bestond. Het deel van het leengoed dat tot de jongste overging, verschilde niet van gansch het leengoed; het zettede aen den bezitter de voorregten van den oudsten in hoedanigheyd van *heer* over [1].

Wat thans de *tiende* of *vertiening* betreft, wy zullen ons niet ophouden met naer derzelver oorsprong te zoeken, waerover door vele schryvers sterk is getwist geworden; onder anderen, door Du Perray, Freminville, Lootyns, Van Espen,

Digitized by Google

Karel den Grooten en het concilie van Latranen, in 1179 gehouden, gebooden van het aendeel der parochietienden aen de geestelykheyd weder te geven; by aldien men niet kon bewyzen dat het geene erfelyke- of grondtienden waren. Een deel der heerentienden wierd ook somwylen aen geestelyke gemeenschappen en abdyen geschonken en in oorlogstyden, wanneer de heeren onderstand noodig hadden; weder gegeven of wel ontnomen; zoo dat zy beurtelings van de eene in de andere hand overgingen.

Deze tienden wierden in Vlaenderen, byna in elke kastelny en in elk ambacht, op eene verschillige wyze geheven. In vele plaetsen behoorden twee derden aen den heer en een derde aen den pastoor der parochie toe; te weten der zoogenoemde *grootetiende*, op tarwe, rogge, haver, boonen, vlas enz., geheven. In andere plaetsen bestonden er zoogenoemde *kleynetienden* op moeskruyden, tabak, grasgewassen enz., geheven. Ook vond men landeryen die *tiendevry* waren, byzonderlyk onder het brugsche vrye; echter waren zy met andere belastingen bezwaerd, zoo als spykker- en haverrenten enz. Men vond ook *gekochte tienden*, die aen byzondere persoonen toebehoorden; maer deze laetste tienden waren meest door de abdyen, *collegiale* kerken, gasthuyzen en

Digitized by Google

andere godvruchtige gestichten aen de heeren gekocht [1].

De leenheeren hadden, in weêrwil alle vergunningen en vryheden aen de ontvoogde gemeenten toegestaen, nog een belangryk regt voorbehouden; hetgene in de uytoefening der geregtspleging bestond. Wy zullen, om te beter het karakter der leenheeren, de omgerymde gebruyken en de bygeloovigheyd der middeleeuwen te doen kennen, de beschryving van dit vak van bestiering, zelfs van voor de vrymaking der gemeenten, aenvangen.

Gedurende het leenroerig bestier, voor de opregting der gemeenten, bestond er slechts eene ydele schim van geregtspleging. Dat willekeurig en aenstootelyk bestier had al de maetschappelyke banden verbroken. Door het misbruyk der magt en de afwezigheyd der wetten of wetboeken bestond er geene geregelde wetgeving meer. Na dat Hugo-Capet, het hoofd van de derde *dynastie* der fransche koningen, ten jare 990, de zoogenoemde hooge regtsbedienden (*hauts justiciers*) aengesteld had, welk door de Graven van Vlaenderen gevolgd wierd, die alsdan nog *vassalen*

(1) Zie Warnkœnig, *Histoire de la Flandre, et de ses institutions civiles et politiques.* Tom. II, Ch. VI.

Digitized by Google

der kroon waren ; volgden de leenheeren weldra het voorbeeld van den graef na, en stelden geregtsbedienden in hunne heerlykheden of regtsgebieden aen ; in wier *vierscharen* of regtbanken geen afbeeldsel van eenige geregtigheyd heerschte, en alhoewel eenige graven van Vlaenderen, zoo als Balduinus VI, in 1068 de regtbanken trachtte te verbeteren, waren er weynig leenheeren die zich daerna schikten ; omdat zy, wegens de uytoefening van het regt, grootendeels binnen hun regtsgebied onafhankelyk waren. Gevolgelyk straften de willekeurige regters byna geene andere misdryven dan de gewaende beledigingen die, zoo tegen hunnen persoon als tegen hunne eygendommen gepleegd wierden. Het romeynsch regt, door het ontdekken der *pandecten* van Justinianus, ten jare 1135 bekend gemaekt, wekte wel eenige kloosterlingen op, om hetzelve in de regtbanken te doen aennemen, maer die onderneming ontmoette zoo veel belet, dat er de uytvoering van bleef steken, en dat het alleenlyk maer eenigen invloed in de geestelyke regtbanken had.

Alhoewel de leenheeren hunne byzondere *vierscharen* of zoogenoemde geregtshoven hadden, waer omtrent altyd galgen of werktuygen van het halsgeregt stonden, hielden zy ook dikwyls hunne pleydooyen voor de poorten hunner kasteelen of heerenwooningen, alwaer ook de zoogenoemde

Digitized by Google

regterlyke gevechten plaets hadden. Het denkbeeld van zich aen het gewaend *oordeel Gods* te onderwerpen, deed zulk een schrikkelyk misbruyk te weeg brengen; en hoe groot moesten de vooroordeelen en de onwetendheyd dier tyden niet zyn, dewyl de verlichtste en geleerdste persoonen er de aenstootelykheyd en onregtveerdigheyd niet van opmerkten! Men gedroeg zich, in het straffen of vryspreken der partyen, naer den uytslag van een gevecht dat meest van de ligchamelyke kracht en de behendigheyd afhing, of wel van de noodlottige kans der zoogenoemde *water*- en *vuerproeven*, die alsdan voor de eenigste getuygen dienden.

Allen regts- of pleythandel bestond niet, en zoude ook tot niets gediend hebben; de partyen bepaelden den dag en de uer om hunne geschil-

Digitized by Google

alleenlyk zyne pleytzaek, maer wierd nog aen de zweep- en geeselslagen onderworpen, en eyndelyk aen eene galg opgehangen.

De regterlyke proefnemingen, welke men meest gebruykte, waren de zoogenoemde *water-* en *vuerproeven*. By aldien den pleyter de proef van het koud water gevraegd had, bond men hem de handen en voeten te zamen, en men dompelde hem naekt in eene kuyp of ketel (ordalie); wanneer hy by geval boven dreef, veroordeelden de wreede regters of het gewaend *oordeel Gods*, hem voor pligtig, onder voorwendsel dat het water waerover, eenen huychelaer vooraf eenige gebeden gepreveld had, geenen booswicht wilde ontvangen; en in tegendeel, wanneer hy te gronde zonk, wierd hy onpligtig verklaerd. De proef van het heet water was veel harder; den pleyter, die zich daeraen onderwierp, mogt, om onpligtig verklaerd te worden, geene smert in den stroom van dit nog kokend water gevoelen; hetgene zonder een mirakel of bovennatuerlyk wonderwerk volstrekt onmogelyk was; zoo dat zulk eenen ongelukkigen altoos den slagtoffer van die wreede bygeloovige proef moest zyn [1].

1 Men weet dat, volgens de overlevering, den H. Joannes Evangelist, door bevel van den Keyzer Domitianus, in het jaer 95, te Roomen in de kokende olie geworpen wierd, en er ongehinderd

Digitized by Google

De *vuerproef* wierd op twee wyzen ten uytvoer gebragt. De eerste bestond in den beschuldigden op gloeyende ploegyzers te doen treden, die meest twaelf in getal waren, en men moest de naekte voeten op ieder van die stellen. De tweede wyze bestond in een gloeyend yzer in de hand, tot eenen zekeren afstand, te dragen. Men omwond alsdan zyne hand met eenen doek; den regter en de party stelden er hunnen zegel op, en den derden dag onderzocht men de teekens welke het vuer er in gelaten had. Indien de hand ongehinderd was, besloot men daeruyt dat den beschuldigden onpligtig was, en in het tegenstrydig geval wierd hy pligtig verklaerd en aen de straf overgeleverd [1].

Men moet zulke aenstootelyke regtsgebruyken te min bewonderen, wanneer men wilt opmerken, dat het geloof aen de tusschenkomst der godheyd in de geregtspleging tot eene diepe oudheyd opklimt. Men vind by de aloude geschiedschryvers eene menigte van aenhalingen, ten naesten by gelyk aen de regterlyke proeven der middeleeuwen. Strabo verhaelt dat er aen den voet van den

uyt kwam. De dwaze regters der middeleeuwen hebben mogelyks daeruyt besloten dat God, voor de onpligtigen, elken keer dat zy in het kokend water geworpen wierden, een soortgelyk mirakel zoude gedaen hebben; was dat eygenlyk God niet tergen?

1 Zie Muratori, *Dissert. de judiciis Dei*, *Antiq. Ital.*, vol. 3, pag. 612.

Digitized by Google

Soractus, eenen berg in Griekenland gelegen, eenen geheyligden bosch was, waerin dengenen die door de beschermgodin dier plaets er weerdig van gekend wierd, konde ongehinderd op gloeyende kolen wandelen. Pausanias brengt by, dat in zekeren tempel van Achaeïn de proef des maegdoms gedaen wierd met stierenbloed te drinken, hetgene de pligtige vrouwspersoon de dood toebragt. Eustacius en Tatius maken ook gewag van de waterproeven. Philostratus spreekt van eene waterbron, by Tyanen gelegen, die, naermate de schuld of onschuld van dengenen die men er inwierp, koud of heet wierd. In het tooneelstuk *Antigonus*, van den griekschen Sophocles, zeggen de Thebanen dat zy bereyd zyn, van niet alleenlyk by hunne goden te zweeren, maer ook om staven van gloeyend yzer aen te raken. Vele jaerboekschryvers hebben, volgens dat wy in hunne verhalen zien, geloof aen de tusschenkomst der godheyd in de geregtspleging gegeven; zoo lezen wy dat Emma, dochter van Richardus I, Hertog van Normandiën, valschelyk beschuldigd zynde, door haren zoon zelf op de vuerproef gesteld wierd. « De prinses wierd uyt het « gevang gehaeld om, in de tegenwoordigheyd van « eene ontelbare menigte volk op gloeyende yzers « te treden, hetgene zy bloetvoets zonder hinder « ten uytvoer bragt [1] [1046]. »

1 Zie le P. d'Orleans, *Hist. des revol. d'Angl.*, tom. 1, p. 86.

Digitized by Google

Zekerlyk is men verwonderd dat een zoo aenstootelyk regtsgebruyk eeuwen lang in zwang gebleven is ; doch wat vermag de gezonde rede zelve op bygeloovige gewoonten , door de goedkeuring van meest alle volkeren geheyligd en door eene wetgeving die teenemael willekeurig was onderhouden ? Ook moest men ontallyke hinderpalen te boven komen , en er moesten vele eeuwen voorby snellen eer men de volkeren kon doen besluyten van deze onredelyke en wreede regtsgebruyken af te zien. Den graef Balduinus VII, deed er den eersten stap toe , met de water- en vuerproeven , zoo als de regterlyke tweegevechten , op den 15 september 1116, te Yperen af te schaffen. Doch , het blykt ten vollen dat die barbaersche regtsgebruyken veeleer gewyzigd dan vernietigd wierden , gelyk ons de *diploma* of den keurbrief, door Graef Philippus van

« doen blyken ; maer pligtig bevonden zynde ,
« zal hy aen de galg gehangen worden , op
« voorwaerde nogtans , dat den aenklager zyne
« beschuldiging met eed bevestigen moet [1]. »

Een besluyt van den paus Innocentius III , in het vierde concilie van Latranen gegeven , scheen zulke regtsgebruyken teenemael te moeten afschaffen ; doch men vind er nog overblyfsels van tot in den aenvang der zeventiende eeuw ; ja , in Vlaenderen trachtte men, nog langen tyd daerna, den beschuldigden de bekentenis zyner misdaed op den zoogenoemden *pynbank* (torture) af te persen.

Wy moeten echter wel doen opmerken dat , in het midden van de buytenspoorigheden der *feodaliteyt* , het regtsgebied der geestelykheyd eene beeldtenis van veel meer gezonde rede en regtveerdigheyd vertoonde. Men behoort te weten dat de godsdienstige genootschappen of gemeenten ook heeren- grondregten en uytgestrekte bezittingen hadden , waervan zy de opperhoofdigheyd door het gevolg van hunne kerkelyke vrydommen , hunne voorregten en titels van graefschap verkreegen , welke hun niet slechts door de koningen van Frankryk , maer ook door de keyzers van Duytschland, en de graven van Vlaenderen zelve toegestaen

1 Zie *Annales de Flandre*, par d'Oudegherst , tom. 1 , p. 416.

Digitized by Google

waren. De Tempeliers, onder andere, hadden in vele streken, en voornamelyk in onze landen, zulke aenmerkelyke gronden en eygendommen, dat zy er het regtsgebied van uytoefenden, hetwelke tot in de dertiende eeuw duerde. De geestelyke regtbanken schikten zich eerst naer het romeynsch regt, en dewyl de geestelyken al de kennissen en wetenschappen dier tyden bezaten, hadden zy ook een groot uytwerkend gezag; en wel bezonderlyk wanneer de opregting der gemeenten meer uytgestrektheyd aen dat regt van eygendom gevende, en by gevolg meer geschillen veroorzakende, de hervorming der leenroerige geregtspleging noodzakelyk maekte. Van eenen anderen kant, terwyl de regtbanken der heeren niet dan losse of onbepaelde overleveringen en willekeurige gewoonten volgden, deden de geestelyke regtbanken weldra hunne besluyten op het *kanonyk regt* steunen, dat eene geschrevene wet was, omtrent de tiende eeuw in Europa ingevoerd. Er was ook meer geregtigheyd en gematigheyd in de wyze of den vorm van den pleythandel der geestelyke regtbanken dan in die der wereldlyke heeren te vinden. Gevolgelyk is het niet te verwonderen dat een lydend volk, al hetgene dat aen geene volstrekte slaverny geleek, voor een byzonder weldaed beschouwende, veel eerbied voor het geestelyk regtsgebied had, en hetzelve voor eene gunst aenzag van zyne geschillen aen het *kanonyk regt* te mogen on-

Digitized by Google

derwerpen ; ja , deze gunst was een der voornaemste voorregten welke men toestond , om den iever tot het opnemen der wapens voor de verovering van het heylig Land op te wekken. Ook kreeg de goede schikking die in de kerkelyke geregtspleging heerschte , langzamerhand invloed op den pleythandel of het pleydooy en de vonnissen der wereldlyke regtbanken , die van dezelve , in het vervolg , een groot deel der regels , in de geestelyke regtbanken gevolgd , ontleenden.

Het was ook uyt het *kanonyk regt* dat Lodewyk IX , koning van Frankryk , in het midden der dertiende eeuw , eene menigte van regels en verordeningen trok om de uytvoering van het regt te verbeteren , en het is ook uyt het *kanonyk* zoo wel als uyt het romeynsch regt dat de wetgevers in onze tyden een groot getal hunner grondbeginsels getrokken hebben , om onze burgerlyke wetboeken op te stellen [1], al het billyke , wat men met er tyd in de geregtspleging ten uytvoer bragt , was men wezenlyk meer aen de grondregels van den waren godsdienst , die eeuwig dezelfde blyven , dan aen de zoogenoemde *natuerlyke rede* , die veelal door de driften en vooroordeelen verduysterd is , verschuldigd. Hieruyt zoude men ook kunnen bewyzen , dat alle in-

1 Zie Fleury , *Inst. au droit eccles.* , tom. 11 , p. 56. Montesquieu, *Esprit des lois* , liv. XXVIII , ch. 40.

Digitized by Google

rigtingen, op andere grondregels steunende, zelden regtveerdig en gematigd zyn; en vervolgens geene bestendigheyd noch duer hebben.

Buyten de geestelyke geregtspleging, in de uytgestrektheyd der regtsgebieden, aen de abdyen en andere geestelyke gemeenten toebehoorende, bestonden er nog langen tyd zoogenoemde *synodale* geregtshoven, die door de *kapitulariën* van Karel den Grooten waren ingerigtgeweest. De bisschoppen waren er de voorzitters van, of wel zy deden er zich door hunne artsdiakens of dekens vervangen. Hunne *competentie* of bevoegdheyd bestond meest in de misdryven tegen de zeden, tegen de geestelykheyd, en de beledigingen tegen de kerkelyke eygendommen te vonnissen en te straffen, van welke misdryven de middeleeuwen ons maer te veel voorbeelden opleveren. Doch dewyl in die regtbanken weynige getuygen en weynige inlichtingen genoegzaem waren, om een vonnis van lyfstraf of zware geldboet uyt te spreken, wierden zy met er tyd hatelyk aen het volk, en zoo wierd de *competentie* dier *synodale* regtbanken in naeuwere bepalingen gesteld.

In weêrwil den invloed die het *kanonyk regt* op de wereldlyke geregtspleging krygen kon, kwam deze laetste tot weynig hervorming of verbetering, zoo lang er in de hooge of vorstelyke

Digitized by Google

geregtshoven geene *gelykheyd voor de wet* bestond, en dat de heeren of den adel hunne geweldenaryen en hunne roofzucht ongestraft mogten bedryven. Het was om dat groot wanorder eenigzins te herstellen, dat eenige graven van Vlaenderen, te weten: Robert II, Balduinus VII, Karel I, gezeyd den Goeden, eenige nieuwe wetten en strenge verordeningen maekten, uytvoerden of op nieuws bekrachtigden, die vrede Gods (*la Trève de Dieu*), *den Lands- of Heerenvrede* en de wet van gelyke vergelding (*Pœna talionis*) genoemd wierden. De eerste wet gemaekt, door eene byzondere kerkvergadering ten jare 1041, by Perpignan in Frankryk, gehouden, en later door de voornoemde graven in Vlaenderen ten uytvoer gebragt, bepaelde de dagen der week, te weten de dry eerste, op welke het aen de heeren toegelaten wierd van elkanderen in tweegevechten te beroepen, hunne roofzucht uyt te werken enz.; doch het was op de andere dagen der week verboden, ter geheugenis der hooge *mysteriën* van den godsdienst op de dezelve uytgewerkt [1]; om die reden wierd die wet of dat besluyt

1 Men weet niet of het genoemde *concilie* voor wettig moet aenzien worden, omdat het deels uyt geestelyken en deels uyt leeken zamengesteld was. Op geene dagen der week kan het misdryf, hoegenoemd, toegelaten worden. Alhoewel de kerk in hare *disciplinen* eenige veranderingen of meer of min bepalingen doen of stellen kan, zulks kan nooyt wegens het uytdrukkelyk gebod van God geschieden, dat altyd het tweegevecht enz. verbied.

Digitized by Google

vrede Gods genoemd. Door de tweede, te weten den *Lands- of Heerenvrede*, ten jare 1111 te Yperen gemaekt, wierd het aen de heeren of de edellieden strengelyk en op zware lyfstraf verboden van zich aen struykrooveryen op de publieke wegen, aen beledigingen ten aenzien der arme volksklas, en nog meer ten opzigte der kerkelyke eygendommen over te leveren. Door de laetste wet, *gelyke vergelding* genoemd, dat is te zeggen: *hand voor hand, oog voor oog* enz., moest den misdadigen eene evengelyke straf ondergaen, als de wyze naer welke hy zyne misdaed bedreven had.

Echter bleeven deze wetten en verordeningen niet lang in volle uytwerking; want na de dood der genoemde graven, wierden zy grootendeels verwaerloosd, en de heeren gaven welhaest andermael den vollen toom aen hunne roofzucht en aen hunne overweldigingen.

By aldien de middelen om tot bekentenis der misdryven te komen, by voorbeeld de *water-* en *vuerproeven*, de *pynbanken* enz., zoo aenstootende, wreed en barbaersch waren, hoe wreed moest de uytvoering van de lyfstraf zelve niet zyn? Men staet verbaesd, men siddert van afschrik en verontweerdiging op het bloot verhael der onmenschelyke handelwyze en der harde pinigin-

Digitized by Google

gen, waertoe de misdadigers veroordeeld wierden, en welke ongevoelige beulen, met tygersche gemoederen, op dezelve uytwerkten. Wy zullen er hier eene beknopte beschryving van laten volgen.

De moordenaers, de groote struykroovers en de brandstichters wierden geradbraekt; de zoogenoemde tooveraers en tooveressen[1], alsmede de ketters, wierden levendig verbrand. In sommige landstreken wierden langen tyd de godslasteraers de tong met een gloeyend yzer doorboord. De groote dieven wierden aen eene galg gehangen, en de kleyne dieven, de aftroggelaers, de vervalschers van waren, in het openbaer gegeeseld, en somwylen met de oor aen de galg genageld. De valsche muntenaers wierden meest in de kokende olie geworpen; de gaeuwdieven de oogen met eene nyptang uytgerukt; de namakers van handschriften wierden de regter hand afgehouwen of met een gloeyend yzer op de wang gebrandmerkt[1]. Eenige uytstekende kwaeddoenders

1 Het verbranden der tooveraers en tooveressen was een der grootste misbruyken der middeleeuwen. Hoe vele onschuldige slagtoffers heeft zulk een wreed gebruyk niet gemaekt? Wy lezen dat de H. Genoveva van Parys, op het punt was van als tooveres verbrand te worden, toen den H. Germanus op gepasten stond, aldaer aenkwam en hare onschuld, voor een bygeloovig volk, deed blyken.

2 Zie Damhouder, *Prach. crim.*, ch. 124.

Digitized by Google

als koningmoorders, groote oproermakers, wierden het vleesch met gloeyende tangen afgetrokken, door vier peerden verscheurd enz. De kindermoorders en moordenaressen wierden in eenen zak geknopt en in het water geworpen, en de vadermoorders in sommige plaetsen, na gegeeseld te zyn geweest, wierden in eenen zak, met eenen haen, eene hen, eenen aep en eene slang genaeyd en in de zee of in eene rivier geworpen; doch het gebruyk wierd later ingevoerd van ze te onthoofden en hun ligchaem op een rad ten toon te leggen. De vrouwen en dochters, die zich met openbare oneerlyke schelmstukken overladen hadden, wierden, gelyk de *Vestalen* in Roomen, levendig begraven. Degenen die valsche maten en gewigten gebruykt hadden, wierden den duym afgesneden en die eenen zegel schonden wierden den vuyst afgehouwen; ook moesten degenen die dyken doorbraken, of paelstaken verzetteden deze laetste straf ondergaen, enz. De andere straffen bestonden meest in de *gelyke vergelding*.

Al deze en vele andere straffen van denzelfden aerd, wierden in Vlaenderen niet in alle regtsgebieden op dezelfde wyze uytgevoerd of gebruykt; alles hing van de omstandigheden, van de plaetselyke gebruyken en somwylen van den wil der regters af. Echter bleeven het geeselen, brandmerken, ophangen en onthoofden zeer

Digitized by Google

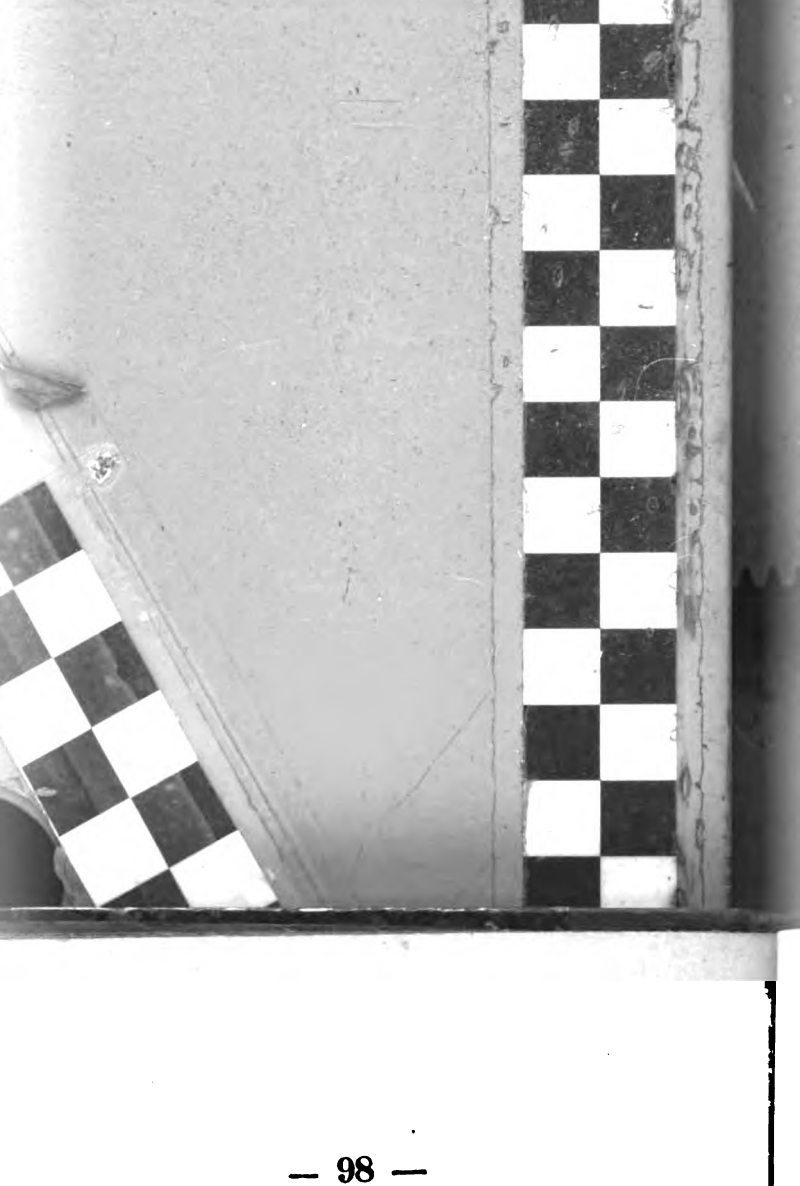
gemeene straffen, en zy zyn maer met het jaer 1794 geheelyk afgeschaft geweest [1].

De straf der verbanning wierd langen tyd, in eenige streken van Vlaenderen, aen sommige pligtigen opgeleyd. Gedurende de dertiende- en de twee opvolgende eeuwen, strafte men somwylen eenige pligtigen met bedevaerden naer verre landen te doen doen; en over 't algemeen, wierden de kleyne misdryven met geldboeten gestraft, omdat de bailluewen en andere regtsbedienden, zoo wel als den *respectiven* heer, dezelve genooten. De straffen der verbanning, gevangzetting en van geldboeten, wierden volgens de *kostuemen* der verschillige landstreken gewyzigd of veranderd [2]. De heeren hadden ook in hunne kasteelen gevangplaetsen of donkere en vochtige koten, waerin zy de schenders hunner bos-

1 Tydens de spaensche regering, in de Nederlanden, wierd het zweerd gemeenlyk tot de onthoofding gebruykt. Het strafwerktuyg, naer zynen uytvinder *Guillotin*, eenen leeraer in de regten te Parys, *Guillotine* genoemd, wierd voor de doodstraf, ten jare 1791, aengenomen. Het schynt nogtans dat dien leeraer daervan den eersten uytvinder niet is, en dat hetzelve lang voor dit tydstip, zoo in Duytschland als elders, ter uytzondering van eenige veranderingen, is gebruykt geweest, dewyl men in printen van oude jaerboeken, ja tot in de oude uytgaven der dichtwerken van Jakob Cats toe, er ten naesten by het maeksel van vind.

2 Zie Martini del Rio, *Disquisit.* lib. 5 en ook van Meteren De Thou en Brandt.

Digitized by Google

schen, de roovers van hunne reygernesten enz. zonder eenigen pleythandel in smeeten, en dagen, weken en maenden lang met water en brood lieten leven; terwyl zy aen hunne lekkere tafels zaten, en zonder eenig gevoelen met hunne lydende natuergenooten te hebben, zich aen brassen en zuypen overleverden!

De uyterlyke vonnissen die al die lyfstraffen voorgingen, waren dikwyls zoodanig willekeurig, dat men vruchteloos naer de misdaed, die iemand deed veroordeelen, zoude gevraegd hebben. Ook waren de doodvonnissen in Vlaenderen byna altoos met de volgende verklaring openbaer gemaekt: *wyzen en comdemneeren naer 's heeren wille en 's graven genade*, en de reden wierd slechts met deze duystere woorden uytgedrukt: *om zyne* (of hare) *dwalinghe*. Men strafte ook met

te verstaen; dit gebruyk wierd maer in het jaer 1579 geheelyk afgeschaft [1].

Men behoorde nog op te merken, dat al de boven aengehaelde wreede lyfstraffen, weynig toereykend waren om den zedelyken toestand der zamenleving te verbeteren. Zy kunnen wel oogenblykelyk eenen afschrik van het misdryf inboezemen, maer door de gewoonte van de strafuytvoering te beschouwen, word het gemoed daerin verhard; en zoo lang den mensch niet meer schrik van de leelykheyd en onbillykheyd der misdaed, dan van de zwaerheyd der straf heeft, zullen zulke straffen weynig indruk op zyn hert doen; gevolgelyk is eene goede opvoeding, op de grondregels van den waren godsdienst steunende, den zekersten middel om de z amenleving te verbeteren. Wat goed kon men van die wreede strafwetten en strafuytvoeringen verwachten, waervan zekeren schryver zegt: « Hoe vele vonnissen « heb ik niet gezien, die strafweerdiger dan het « misdryf zelf waren? » En zoude men daer niet mogen byvoegen hoe vele strafuytvoeringen, die aen de pynigingen, door de tyrannen bevolen, gelyk waren; eyndelyk, hoe vele regters die verdienden den naem van beulen te dragen?

1 Damaert, *bydragen tot de kennis van het oud strafregt in Vlaenderen.*

Digitized by Google

Ja, het ging zoo ver dat men niet alleenlyk de afschuwelykste geregtsuytoefeningen met een ongevoelig gemoed beschouwde, maer dat zelfs de zoogenoemde deugdzaemste en godvruchtigste lieden, in het aenzien derzelve een tygersvermaek schepten, en dat niet slechts vele leenheeren, maer tot hunne *damen* of vrouwen toe, zoodanig van het natuerlyk gevoel van medelyden ontaerd waren, dat zy het kenmerk van haer vermogen, over hare mindere natuergenooten, door verdobbelde straffen wilden doen uytschynen [1]; en zulks behoort niemand te bewonderen, dewyl de *feodaliteyt*, noch de regten der menscheyd, noch de belangen der algemeene zamenleving, noch de reden, noch de regtveerdigheyd eerbiedigde of in eenige aenmerking nam [2]!

Digitized by Google

OORSPRONG

VAN HET RIDDERSCHAP EN VAN DE RIDDERORDENS;

DEN ADEL EN ZYNE BYZONDERE VOORREGTEN;

OORSPRONG

der Wapenschilden, Zinspreuken, enz.

Het woord *Ridder* (*Chevalier*) beteekent, volgens zynen letterlyken zin, *peerdryder*. Men paste dien naem aen de zoogenoemde Ridders toe, omdat zy, van in hunnen oorsprong af, in al hunne krygsuytrustingen te peerde gezeten waren. De geschiedenis wyst ons geen bepaeld tydstip aen, waerin het ridderschap zynen oorsprong zoude genomen hebben. Eenige trachten by de Germanen of oud duytsche volkeren zynen oorsprong aen te toonen. Anderen denken dat men denzelven in de oude geschiedverhalen der gallische volksbeschaving ontdekken kan,

Digitized by Google

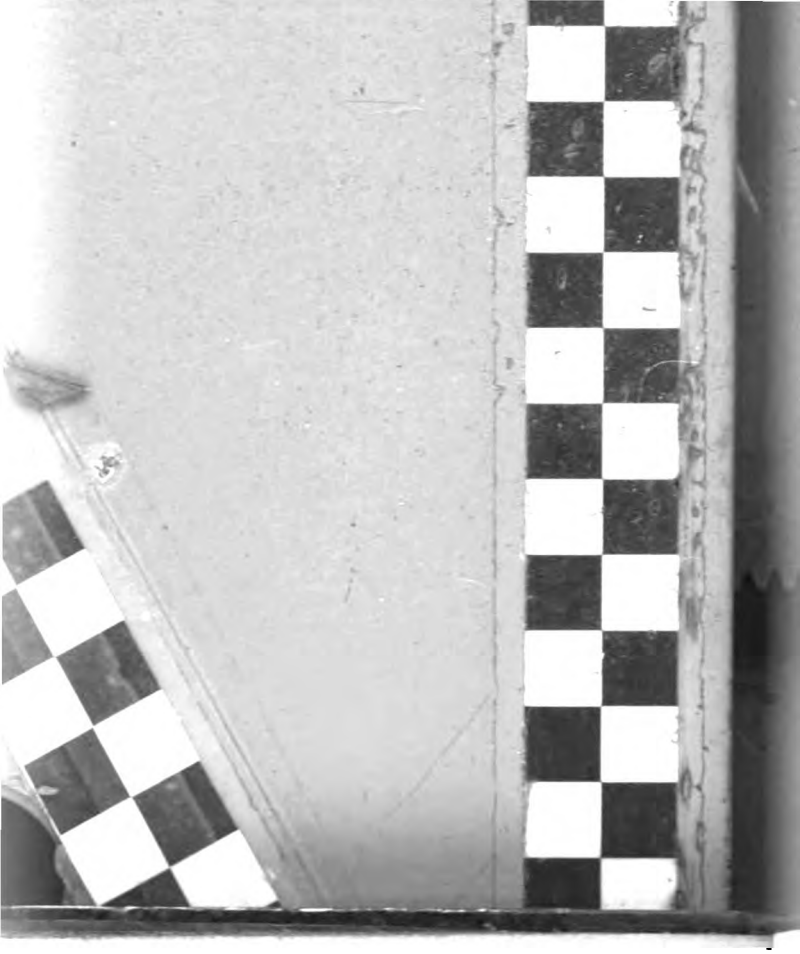

omdat de Gallen (nu Franschen), zonder in staet te zyn van de wapens te kunnen dragen, in de openbare vergaderingen niet mogten verschynen; maer daeruyt volgt niet dat zulk een gebruyk iets kon bydragen om het minste denkbeeld van het ridderschap te doen opvatten. Is het niet natuerlyk dat een krygszuchtig en tot de jagt geneygd volk, in zyne beraedslagingen, waerin over de voornaemste belangen des lands gehandeld word, in het aennemen tot dezelve, den voorrang aen zulken geve, wier armen meest bekwaem zyn om hetzelve, des noods, te verdedigen? Den aerd en de gebruyken van het ridderschap logenstraffen ten vollen alle gevolgen welke men uyt deze en soortgelyke afzonderlyke daedzaken zoude kunnen trekken; want de wetten en verordeningen van het ridderschap veronderstellen een genootschap, of eene maetschappy, waervan de

Digitized by Google

Waer elders zal men dan den oorsprong dezer inrigting als in het midden der afzonderlyke oorlogen, door het leenroerig stelsel gewettigd, opzoeken? Toen eene menigte van leenheeren, tegen elkander gewapend, het zweerd en het vuer op de grondeygendommen en in de wooningen hunner tegenparty bragten, moest zulks de min begoede en zwakkere eygenaers, die in staet niet waren om het geweld met geweld af te keeren, natuerlyk eenen schrik aenjagen. Wat stond hun anders te doen als hunne *respective* magt met die van hunne soortgelyken te vereenigen, zich van den leenroerigen band af te scheuren, en op eenen gansch nieuwen vorm eene vereenigde krygsmagt, die noch van den opperleenheer, noch van deszelfs groote *vassalen* afhing, daer te stellen? Laten wy nog opmerken, dat de grondbeginsels, waerop het ridderschap steunde, de geregtigheyd en menschlievendheyd zynde, genoegzaem aentoonen, dat die inrigting veeleer het werk van verdrukte lieden dan van magtige verdrukkers was; want de groote leenheeren zagen hunne woelende en verwoestende strooperyen voor geene misdryven aen, dewyl zy geen ander regt als hetgene van den sterksten kenden. Eer dat iemand voor *ridder* aengenomen wierd, moest hy onder eed beloven van de bescherming der zwakken of onvermogenden, van de gene der weduwen en weezen, van die der schoone

Digitized by Google

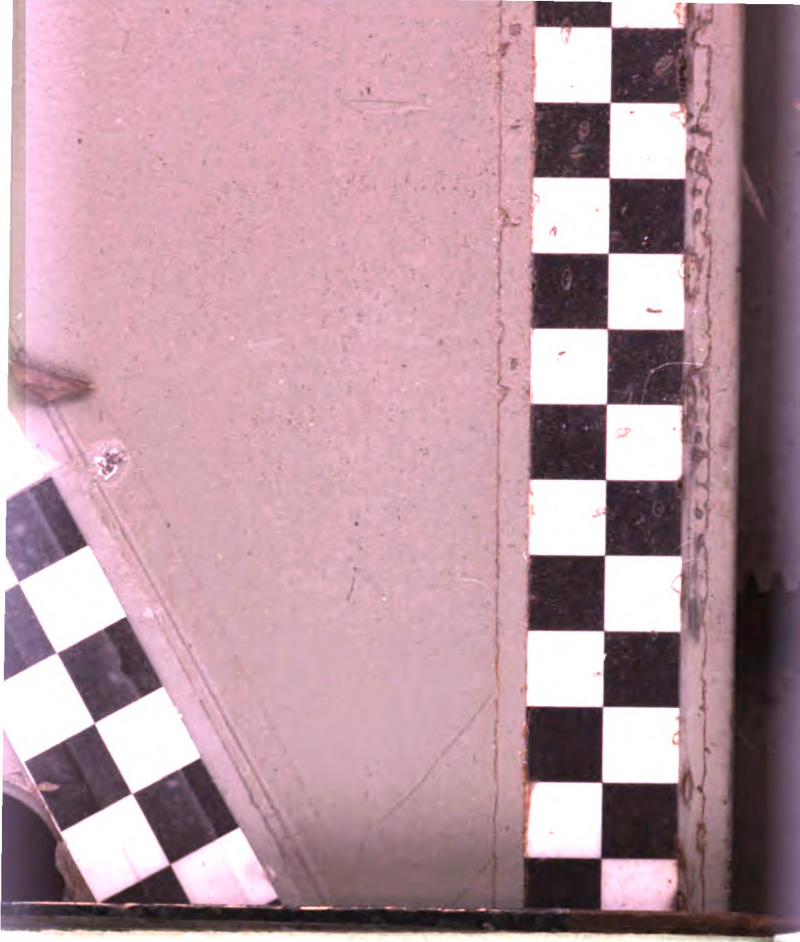
kunne of van het vrouwgeslacht, tegen alle geweldenary en belediging te handhaven; doch de magtigste heeren konden hunne handelwyze, in geene gevallen, onder zulk een loffelyk oogpunt beschouwen. Het is dan niet te twyfelen of het *ridderschap* was in zynen aenvang niets dan eenen band van onderlinge verzekering tegen eene geweldplegende volksklas, en het getal der *ridders* moest noodzakelyk met de verdeeling der leengoederen aengroeyen, dewyl er alsdan meer byzondere eygendommen te beschermen waren.

Om een klaer denkbeeld van de nuttigheyd dier instelling op te vatten, heeft men maer op te merken, wat al onregtveerdigheden en geweldenaryen door de magtige en staetzuchtige grooten in de tiende- en elfde eeuw tegen de zwakken, zonder onderstand, gepleegd wierden. Wee aen

Digitized by Google

by eenen anderen heer, van hun maegschap, vinden. In zulk een geval gebeurde het niet zelden dat eenen krygsman, over hun ongeluk geraekt, en verontweerdigd over het onregt waervan zy het slagtoffer waren, zwoer van ze te wreken, en zyne volstandigheyd en zynen moed deden hem weldra dezen eed volbrengen. Zyne edele zelfsopoffering, wekte de erkentenis en verwondering van allen op, maer bovenal van de vrouwen die gevoelden dat hare zwakheyd eenen magtigen en kloekmoedigen beschermer noodig hadden. Zyn voorbeeld, de godsdienstige gevoelens, de lofspraek welke de schoone kunne aen de dapperheyd gaf, de begeerte van door schitterende wapendaden zich te doen onderscheyden, vuerden het hert der jonge edellieden aen, en zy wachtten met ongeduld den stond af, waerin het hun zoude toegelaten zyn het zweerd aen hunne lenden te gorden, met de lans te peerd te vechten, en, met een woord, als *ridder* gewapend te zyn. Het *ridderschap* heeft dan zynen aenvang gekregen in de edelmoedige krygsdapperheyd van byzondere jonge edellieden die zich in een genootschap vormden om de roofzucht der groote en magtige kasteleynen of burgvoogden te beteugelen, en eenigzins de wanorders in de zamenleving te herstellen. Het *ridderschap* was dan niet anders dan eene weerdigheyd die iemand in den eersten rang van den krygsdienst stelde, en welke men door een slach

Digitized by Google

van inbezitneming, vergezeld van godsdienstige- en krygsplegtigheden, en onder het afleggen van eenen plegtigen eed, verkreeg.

Alhoewel vele schryvers de deugden en vrome krygsuytrustingen der eerste ridders met te veel overdrevenheyd afgeschetst hebben, kan men nogtans niet ontkennen dat zy, over 't algemeen, geene uytstekende diensten aen den godsdienst, den staet en aen de verdrukte zamenleving gedaen hebben. In velen onder hen de verdedigers van het geloof, het steunsel van den zwakken, den onderstand van den armen vindende, wierd het *ridderschap* beschouwd als eene geheyligde krygsbende, weerdig van de hemelsche gunsten en deszelfs zegeningen te erlangen, en die in de afwezendheyd der kunsten, in den slaep der fraeye wetenschappen, in het midden van de duysternissen der bar-

Digitized by Google

en de volkeren vatteden voor hen des te meer eerbied en hoogachting op [1].

Wat aengaet de verwyftheyd en den laffen minnenhandel waermede men de oude ridders beschuldigt, heeft men nog het volgende op te merken: De vrouwen hadden by al de oostersche en africaensche volkeren in eene meer of min groote slaverny gezucht. De romeynsche en grieksche wetboeken hadden nog eenige uytwerkingen dezer dienstbaerheyd laten bestaen; de vrouwen waren in het romeynsch ryk uyt dezen staet van byzondere onderwerping, slechts met de vaststelling van het christendom getreden. Den godsdienst alleen, die aen den mensch zyne ware weerdigheyd geeft, maekte van de vrouw, niet de slavin van den man, maer deszelfs gezellin. Zulks moest zich voornamelyk doen gevoelen onder de volkeren die van gallischen, germanischen en noordschen oorsprong waren, die de vrouwen, als met eenen voorzeggingsgeest begiftigd, en op eenigerwyze van eene hemelsche natuer, ver boven die van den man, beschouwden. Al de gedachten en al de byzondere geneygdheyd van het ridderschap voegden zich naer deze godsdienstige denkbeelden en naer deze groote gevolgen; uyt hun edel verband word

1 Zie *Histoire de la Chevalerie*, par J.-J.-E. Roy, pag. 17.

Digitized by Google

deze edelmoedige en getrouwe liefde geboren die, door den godsdienst gezuyverd, in niets aen den dierlyken drift gelykt, die er zich dikwyls den naem van aenmatigt. Wanneer eenen ridder den keus eener persoone gedaen had, die eens zyne gezellin moest zyn, trachtte hy hare achting door zyne krygsdaden te verkrygen, en het denkbeeld van haer te behagen was eenen nieuwen prikkel die zyne dapperheyd verdobbelde en hem de meeste gevaren deed trotsen; maer alhoewel hy eene overbreekbare getrouwigheyd voor de *vrouw*, het voorwerp zyner byzondere liefde, bewaerde, was hy gelykelyk hulde en bescherming aen al de persoonen dezer zwakke kunne, die alsdan maer te veel verdrukt wierden, verschuldigd. Zonder wapens om zich in de bezitting harer goederen te handhaven, aen middelen ontbrekende om hare aengetaste onnoozelheyd te

Digitized by Google

dat hunne zinspreuk in de volgende woorden bestond : *God*, *de eer en de vrouwen* [1].

Men kon in de middeleeuwen geenen ridder geslagen worden, zonder eene opvoeding genoten te hebben, die op dien staet een byzonder betrek had ; en men kon maer trapswyze tot dien eerrang komen. Eenen ridder moest eerst lyfjonker (*varlet*) en schildknaep (*écuyer*) geweest zyn, eer hy tot den hoogsten rang verheven wierd ; en den overgang van de eene tot de andere weerdigheyd geschiedde met eene menigte zoo geestelyke als wereldlyke plegtigheden. In de aenneming van eenen ridder wierden hem eerst de sporen, daerna eenen schild, een zweerd, een borstharnas, eenen helm, eene lans en eyndelyk yzeren handschoenen, geschonken. By deze plegtigheyd, kwam dikwyls de geliefde *dame* van den ridder zyn zweerd, sluyer enz. aenhechten, zeggende : « Schoonen ridder, zyt altyd onoverwinnelyk, « dat de dapperheyd u vergezelle, dat de goed- « heyd uwe vriendin zy, dat de eer u volge « waer gy u begeven moogt, en dat de blydschap « uwe levensdagen vervulle [2]. » De ridders droegen nog andere wapens, als een pantser, eenen pook, welken zy aen de zyde droegen, eene yzeren knods, een tweesnydig kapmes, enz.

1 Zie Lacrède, *Histoire de l'Europe.*

2 Zie Lacurne de Sainte-Pelaye, *Mémoire sur l'ancienne Chevalerie.* — En Marchangy, *Gaule poétique.*

Digitized by Google

Gelyk de kruystogten op het eynde der elfde eeuw eene omwenteling in het leenroerig bestier te weeg bragten, zoo was zulks ook ten aenzien van het ridderschap gesteld. Vele ridders waren, met verloop van tyd, van den geest hunner eerste instelling afgeweken; maer de stem van den godsdienst liet zich hooren, en den prikkel van eer zich andermael daer byvoegende, wierden zy uyt hunnen laffen slaep gewekt; zy lieten zich voor den oorlog tegen de Sarazynen opschryven en namen het kruys aen. Het was ten dien tyde dat men de vermaerde *ridderordens* zag opkomen, die onder de benamingen van *Tempeliers, van St. Jan van Jerusalem* of der *Hospitaliers* en van *Theutonisch orden*, bekend zyn.

Wat den oorsprong van het orden der *Tempeliers* betreft, negen ridders, die deel van den eersten kruystogt, onder het beleyd van Godefridus van

Digitized by Google

van armoede doende, wierden *de Armen der heylige stad* genoemd, en hun opperhoofd droeg den titel van *Grootmeester*.

Die negen ridders aenveerdden, gedurende verscheyde jaren, geene nieuwe leden in hun genootschap; maer in het jaer 1125 nam hun orden door besluyt eener kerkvergadering te Troeyes, in Frankryk gehouden, eenen geregelden vorm aen; en eenigen tyd daerna ontving hetzelve zynen regel van den Heyligen Bernardus zelf, die er een orden van *religieuse* krygslieden van maekte. Getrouw aen hunne krygszending, vervulden de *Tempeliers*, gedurende twee eeuwen, Europa met den weêrklank hunner heldhaftige krygsuytrustingen, en de Turken of Sarazynen hadden geene ontzaggelyker vyanden. Hun orden had in tusschentyd eene groote uytbreyding gekregen; de ridders der grootste huyzen hielden het voor eene uytstekende eer, van hetzelve leden te worden', waerin men niet kon treden zonder bewyzen van deugd en dapperheyd gegeven te hebben, en waerin men nog de hoogachting en den overvloed vond; want in weêrwil de eerste belofte van armoede, hadden de *Armen der heylige stad* zulke overvloedige rykdommen ingezameld, dat zy met den aenvang der veertiende eeuw meer dan 9000 kloosters met derzelver grondeygendommen in Europa bezaten. Dat vermaerd orden, wiens ridders van groeve misdaden

Digitized by Google

beschuldigd wierden, doch welke men niet wel deed blyken, wierd door den scheur-paus Clemens V, ten jare 1313, afgeschaft. Hunne goederen verbeurd verklaerd zynde, wierden dezelve in Frankryk door den heersch- en hebzuchtigen koning Philippus den Schoonen aengeslagen, en vele ridders van dit afgeschaft orden wierden op eene wreede wyze ter dood gebragt.

De ridders van het orden van St. Jan van Jeruzalem, beschermden niet slechts de pelgrims op hunne reys, maer gaven ze ook gastvryheyd en pasten derzelver zieken op, waerom zy ook den titel van *Hospitaliers* droegen. Den grootmeester van dit geestelyk krygsorden nam den titel van *Behoeder der Armen van Jesus-Christus* aen, en de ridders noemden de zieken en de armen: *hunne heeren* [1]. Wanneer de Sarazynen

Digitized by Google

ten jare 1798 veroverde, wierd dat vermaerd orden teenemael vernietigd.

Het Theutonisch ridderorden wierd door eenige duytschers van Bremen en Munster, die zich in het beleg van St. Jan-d'Acre bevonden; en die onder hunne arme tenten, met zeylen van schepen overdekt, de gekwetsten en met de pest besmette kruysvaerders bezorgden en oppasten, ingesteld. Later beteugelden zy de zwervende noordsche Volkeren, die altyd bereyd stonden om hunne verwoestende invallen op den westerlyken bodem van Europa te vernieuwen [1].

Zonder van nog andere ridderordens, die in Spagniën den schrik der Mooren waren, te spreken, zullen wy tot het orden van het *Gouden Vlies*, als in Vlaenderen ingesteld zynde, overgaen; hetgene door den Hertog van Bourgondië en graef van Vlaenderen, Philippus den Goeden, ter gelegenheyd van zyn huwelyk met de Infante Isabella, dochter van Jan I, koning van Portugael, op 10 january 1430, te Brugge ingesteld wierd.

Dit orden was alleenlyk uyt 31 ridders zamengesteld, en deszelfs zinnebeeld was een gouden lammeken aen eene gouden schakel om den hals gehangen. Vermits in de zael waer de ridders

1 Chateaubriand, *Génie du Christianisme.*

Digitized by Google

vergaderden of hun zoogenoemd *kapitel* hielden om nieuwe ridders aen te nemen, de geschiedenis van het *Vlies van Gedeon* afgebeeld was, wilt men dat het *Gouden Vlies* daerop een zinspelend betrek had. Doch het is, over 't algemeen, meer te gelooven dat de vorsten zich van het ridderschap hebben willen bemagtigen, om van eene onafhankelyke magt een werktuyg van hun eygen vermogen te maken; zy hebben ordens opgeregt waervan zy het middelpunt waren; waervan zy zelve de regels en verordeningen vaststelden en er de plegtplegingen van bepaelden. Ter zelfder tyd dat deze nieuwe ordens slechts eene prachtvertooning en versiering vertoonden, waren zy tevens eenen staetkundigen middel. Aldus besloot het *Gouden Vliesorden*, dat voor het huys van Bourgondië eene gelegenheyd was om zynen luyster te verspreyden, in zyne regels zekere

Digitized by Google

wen vorm aen; zich meer en meer van hunnen oorsprong verwyderende, wierden zy enkele krygsbelooningen, en hadden niets meer van de oude ordens dan den naem. Zoodanige zyn thans nog het *Legioen van Eer*, het orden van den *Nederlandschen*- en van den *Belgischen Leeuw*; een slach van ridderschap van gelykheyd, tot welk alle klassen der zamenleving kunnen aenspraek maken; en alhoewel eenen oorsprong hebbende die weynig leenroerig is, echter ordens zyn die hunne eertrappen hebben, waerin men het lint vind, laetste overblyfsel van den sluyër, en waerin het nieuw woord *vaderland* by het oud ridderlyk woord *eer* gevoegd is [1].

Na verscheyde eeuwen van een luystervol bestaen, kwam het ridderschap, door het misbruyk hetgene men er van maekte, langzamerhand tot verval, en bovenal door een gevolg van de krygs- en staetkundige stelsels in Europa opgekomen en ingevoerd; maer daer bleef nog in de groote zamenleving eenig gevoelen van, welk het ingeboezemd had, gelyk er in degenen die den godsdienst vergeten, waerin zy opgekweekt zyn, iets van deszelfs leerstukken en van de diepe indrukkingen, welke zy daervan in hunne kindsche jaren ontvangen hebben, overblyft. Ten tyde van het ridderschap was den

1 J.-J. Empère, *Revue des deux Mondes*, février 1838.

Digitized by Google

prys der schoone daden de *glorie en de eer*. Deze aen de Volkeren zoo nuttige munt, en welke hun niets kost, heeft niet gelaten van in de opvolgende eeuwen gangbaer te zyn: zoo groot is het uytwerksel eener luysterryke geheugenis, dat de kenteekens en onderscheydingen van het ridderschap nog hedendaegs dienen om de uytstekende verdiensten en de dapperheyd, door een slach van veredeling, te beloonen en luyster by te zetten.

Het woord *edel* veronderstelt natuerlyk eene verhevene en prysbare hoedanigheyd welke men aen een voorwerp of eene daed toekent, en die hetzelve van andere, mindere in weerde, doet onderscheyden; of wel het veronderstelt eenen persoon die door schoone daden, tot een loffelyk eynde strekkende, zich dien bynaem weerdig gemaekt heeft. Er bestaet dan wezenlyk geenen adel of

Digitized by Google

van den erfelyken adel maer te wel begrepen. Zy hebben, om zulks klaerblykelyk aen te toonen, den adel in dry soorten of takken verdeeld, te weten : 1.° dengenen die door de dapperheyd in de gevechten verkregen word ; 2.° dengenen door erfenis bekomen, en 3.° dengenen dien men door de geleerdheyd of wetenschap erlangt. Zy kunnen niet ontkennen dat, gelyk wy gezeyd hebben, de tweede soort of rangschikking den naem van adel niet verdient, wanneer men byzonderlyk van de deugd en dapperheyd zyner voorvaderen afwykt. Zy bekennen dat de laetste ook den voorrang boven de eerste moet hebben : omdat eene geleerde pen, of een' geleerd man, met ware deugd bezield, meer voordeel aen het vaderland doen kan, dan den dappersten krygsheld. Doch deze laetsten zyn de minsten in getal en dit getuygt den Keyzer Sigismundus, die den adel van een' geleerd en schrander man boven de twee eerste stelde, wanneer hy tot zyne hovelingen zeyde : « Ik kan op eenen dag alleen « vele krygslieden om hunne dapperheyd met het « ridderorden vereeren en voor het volk edellieden « maken, maer ik kan naeuwelyks in den loop « van tien jaren eenen eenigen, om zyn verstand « en wetenschappen, tot dien rang verheffen.

Den oorsprong van den adel, over 't algemeen, verliest zich in den donkeren kolk der oud-

Digitized by Google

heyd [1]. By de Grieken wierd dien voornamelyk aen de *Archonten* of voornaemste magistraetspersoonen, en by de Romeynen aen de zoogenoemde Patriciens toegekend; maer by de Franken, van welke den adel zoo van Frankryk en Vlaenderen afstamt, wierd denzelven een voorregt aen de grondeygendommen vastgehecht, zoo dat noch deugden, noch schoone daden, noch eenige verdiensten daerin deel hadden, en buyten de eerste ridderordens, met de kruystogten opgekomen, mag men zeggen dat den adel uyt eene bron spruyt waerover al de edellieden, in plaets van zich over hunne ydele titels te verheffen, zouden moeten schaemrood worden; dewyl hy meest zynen oorsprong aen de overweldiging, de roofzucht, de barbaerschheyd en de verdrukking van zynen evenmensch te danken heeft [2]. Mogelyks zal men

Digitized by Google

1 Er bestaen verscheyde gissingen en gevoelens over het woord

zeggen : den adel aen de dapperheyd toegekend is van de voorvaderen tot hunne naneven overgegaen , opdat de laetsten van derzelver goede hoedanigheden niet zouden afwyken ; doch zulk eenen adel, door Cicero eene streelende middelares genoemd, en door de noodzakelykheyd geschonken, heeft weynig indruk op de edellieden gedaen , dewyl zy den titel van *edel*, eens geërfd hebbende, geene poogingen meer moesten doen om tot dien gewaenden eertrap te geraken.

De *féodaliteyt* had , met het opregten der gemeenten , een groot deel van hare magt verloren , maer zy was in de zeden der edellieden overgegaen ; en haren invloed heeft zich altoos in de zoo genoemde adelregering doen gevoelen. Zy wapenden zich , in de veertiende eeuw , op nieuws tegen de vryheden der gemeenten ; zy scheurden dikwyls derzelver *diplomen* of magtbrieven in stukken , en gaven zich aen weêrwraek, roof en verwoesting over ; zoodat er menigmalen bloedige worstelingen tusschen den adel en het volk ontstonden [1].

De verdeeling van den adel in dry takken of rangschikkingen , door Marchantius opgegeven , moet slechts in eene zedelyke betrekking beschouwd

1 Men heeft maer de regering van graef Lodewyk van Nevers na te zien van het jaer 1322 tot het jaer 1346, om van die waerheyd overtuygd te zyn (*Zie myne Geschiedenis van Vlaenderen*).

Digitized by Google

worden. Er bestonden, zoo in Vlaenderen als Frankryk, wezenlyk maer twee soorten van edellieden, te weten degenen die deze hoedanigheyd, of om beter te zeggen, dezen titel van hunne voorvaders geërfd hadden, en wier burgeroorsprong byna onnaspeurlyk was; ook degenen die hunne magtbrieven van veredeling van den graef of vorst hadden verkregen, en die ver het meeste getal uytmaekten; ja, vele waren er die voor eenen geringen persooneelen dienst of voor geld onder den adel geplaetst wierden. De eersten wierden *edelen van afkomst* en de tweeden *veredelden* genoemd, en Vlaenderen, in het byzonder, wierd zoodanig van zulke edele familien opgepropt, dat er Sanderus, in zyn werk *Flandria illustrata*, geheele kolommen mede vervuld, aen wie hy eene menigte van deugden en vrome daden toekent, welke zy voor het meeste deel nooyt

Digitized by Google

zoo als de landweer, de inkwartiering der troepen, de karwey, de dwangregten enz. opleggen. Het was aen de edellieden toegestaen van tot eene uer afstand van hunne heerenwooningen, op de grondeygendommen en in de vivers en rivieren van den vorst te jagen en te visschen. In geval dat eenen edelman eene grove misdaed bedreven had, en daerover beschuldigd wierd, moest hy door het hoog geregtshof gevonnist worden, en in geval van doodstraf, wierd hy gelyk de anderen niet opgehangen, maer het hoofd afgehouwen, of wel om geene oneer aen zyne familie te doen, gelyk wy hooger gezeyd hebben, in het geheym ter dood gebragt.

Na het inrigten van een bestendig leger wierden de edellieden langen tyd, met uytsluyting van alle onedelen, in de krygscholen aengenomen. De *kadetten* of edele jongelingen wierden van hunne zestien jaren in de *regimenten* van het leger aenveerd, en mogten er de ledige plaetsen van *onderluytenant* bekleeden, alwaer zy dikwyls, met eenen onverdragelyken hoogmoed, de oude ervarene krygsknapen zelve onder den stok deden plooyen [1]. De leengoederen zelve mogten langen

1 Zie Baguet, *des Francs fiefs*, Ch. II, en La Rogue, *Traité de la Noblesse* Ch. XCV.

Het is aen dit laetste voorregt der edelen, dat de duytsche legers een groot deel van de nederlagen moeten toe wyten, welke zy in de laetste oorlogen tegen de franschen leeden; want waer de dapperheyd, zonder onderscheyd van persoon niet beloond word, hoe kan men goede krygsoversten hebben?

Digitized by Google

tyd niet als door den adel bezeten worden, en om een leengoed te koopen, moest eenen burger of vrylaet van den graef eenen magtbrief van veredeling ontvangen. De edellieden bleeven in Vlaenderen langen tyd slechts aen het regt van *halve have* onderworpen, krachtens welk de helft hunner roerende goederen, by hun afsterven, aen den prins of graef ten deele viel; en het was alleenlyk aen de edelen van afkomst, wier voorgangers zich door groote wapendaden onderscheyden hadden, toegelaten van eenen zegel, die de geslachtwapens van hun stamhuys verbeeldde, voor hunne schriften te gebruyken.

De geslachtwapens of wapenschilden, welke van velen voor beuzelachtige en nietsbeduydende eerteekens aenzien worden, en waerop eertyds den adel en de ridders eenen grooten roem stelden, zoodanig dat een der meeste sieraden hunner opvoeding de wetenschap van *het blazoen* of der wapenkunde was, verdienen, om des te beter den lezer derzelver oorsprong aen te wyzen, eene byzondere beschryving.

De wapenschilden, als krygsteekens beschouwd, dienende, om in het midden der gevechten een onderscheyden Opperhoofd, een geslacht, een volk zelf te erkennen, klimmen tot de hoogste oudheyd op. Dikwerf waren zy de belooning der verdienste of eene voordeelige beguycheling die de grooten, t'hunnen opzigte, bescheyd van den eerbied des volks

Digitized by Google

gaf. Nog veel meer dienden ze voor punten van erkentenis en van herzamelplaetsen, zonder welke de tegenpartyen en de Opperhoofden te midden eener strydbaen, of op een slagveld zich ligtelyk in malkanderen zouden verward hebben, te weten ten dien tyde wanneer men van de gelykvormige kleeding en monteering nog geen denkbeeld opgevat had, en dat den wapendragt tot de wezenstrekken zelve verdook.

Deze onderscheydene kenteekens wierden dikwyls by de aloude Volkeren gebruykt. De Egyptenaren, een geheymvol volk, overdekten de tempels, paleyzen en grafsteden met zinnebeelden en leenspreukige afbeeldingen (*hiëroglyphes*). De Hebreeuwen erkenden in hunne legerplaetsen, op de oevers van den Nyl en der Jordaen, door de onder hen aengenomene teekens, de twaelf geslachten van Israël; de Assyriers schilderden eene duyf op hunne standaerden; omdat dezen vogel in hunne tael den naem der koningin *Semiramis* droeg. Eenen gouden adelaer spreyde zyne wieken boven den schild der Meden en Persianen; de Atheniers graveerden eenen uyl op hunne geldmunt, en de Karthagenezers stempelden op dezelve eenen peerdenkop, enz.

In de helden- en fabelachtige tyden vind men duyzenden voorbeelden dezer leenspreukige afbeeldingen. Euripides versiert er de schilden der

Digitized by Google

zeven krygsoversten, die voor Theben vochten, mede: Valerius zegt dat de Argonauten er by menigten gebruykten. Homerus heeft zoodanig de zinnebeelden op de wapens zyner helden vermenigvuldigd, dat, naer het gevoelen van eenige schryvers, de wapenkunde (*blazoen*) gedurende het beleg van Troeyen uytgevonden wierd. De Romeynen hebben ook een groot gebruyk van zinnebeelden gemaekt. Hunne legioenen staken verscheyde teekens (*signa*) op, waervan het fransch woord *enseigne* afgeleyd is. Men ziet op de praelkolommen van Trajanus en Antonius en op den zegeboog, ter eer van Marius, by de stad Orange opgeregt, soldaten afgebeeld, wier wapens met leenspreukige afbeeldingen bezet zyn [1].

Men zoude uyt al deze gebruyken der oudheyd mogelyks willen besluyten dat men alsdan de wapen-

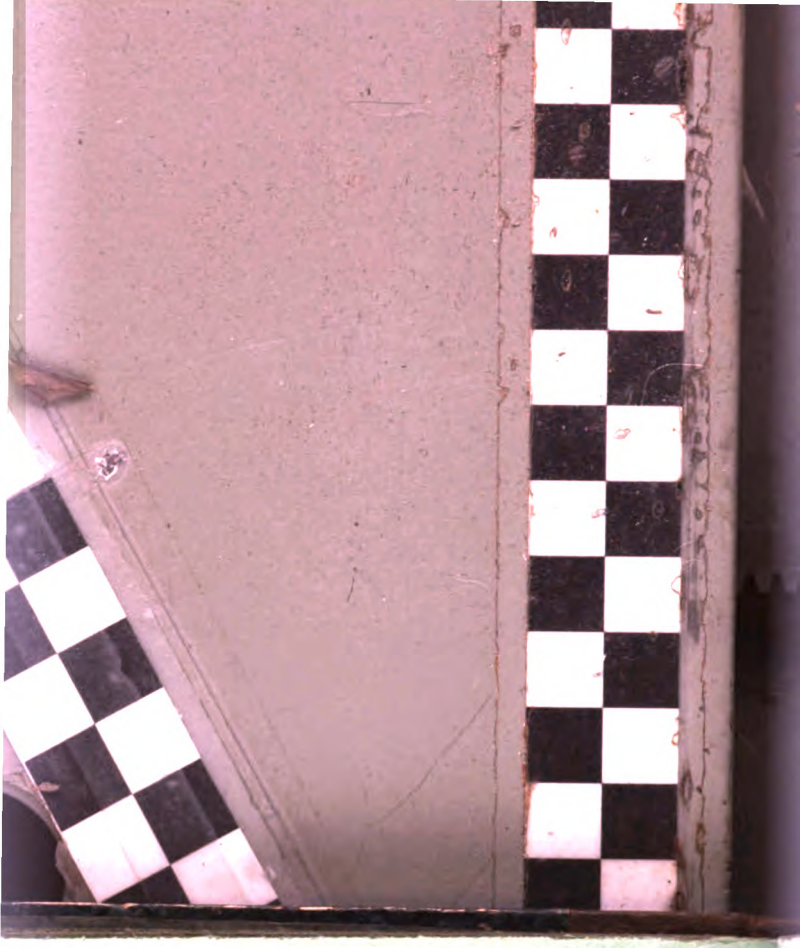
Digitized by Google

zyn eene nieuwe instelling der middeleeuwen, die slechts met de kruystogten naer Palestynen haren aenvang nam. Inderdaed, de ridders die van Asia terug keerden hechtten te veel prys aen de hulde waervan zy het voorwerp waren; zy hadden ze met te veel opofferingen verkregen om derzelver duerzaemheyd of bestendigheyd niet te betrachten.

Zy plaetsten dus de krygsbannieren, onder welke zy gevochten hadden, op de *donjons* of de verhevenste torens hunner kasteelen, als getuygen van hunnen oorlogsroem. De stamhuyzen bewaerden zorgvuldiglyk deze teekens van eer en luyster, deze schitterende kenmerken van de dapperheyd hunner voorvaderen; de edele vrouwen (*damen*), aen wie den roem der wapens altoos behagelyk voorkomt, borduerden dezelve op hare kleederen, op die van hare echtgenooten en broeders; men sneed ze op de bolwerken der sterkten, men verbeeldde ze op de gewelfsels der zalen, men stelde ze op de schilden, men plaetste ze op de grafzuylen, men hong ze in de heylige tempelen, men versierde er zelfs de kleedingen der hofjonkers en al anders huysbedienden mede, enz.

Het kruys onder verschillige gedaenten, toonde de verschillige gevechten aen welke, om de heylige stad in te nemen, waren geleverd geweest. Eenen palmboom ververschte het gheugen van

Digitized by Google

Idumeën; een bruggewelf, eene aengetaste of met geweld veroverde brug; eenen toren, een veroverd kasteel; eenen helm, een wapen, aen eenen ontzaggelyken vyand ontnomen; eene ster, een nachtgevecht; een zweerd, een byzonder tweegevecht; eene halve maen, de nederlaeg van eenen ontzaggelyken Muzelman; eene spitspael, eene dweersstreep, eenen keper, beteekenden omgeworpen of vernietigde staketsels, sluytboomen en stormpalen; eenen leeuw [1], eenen tyger, den onverwinnelyken moed; eenen adelaer de verhevene dapperheyd; zie daer den oorsprong van geheel het stelsel der wapenschilden [2].

De wapenschilden eens in de stamhuyzen aenveerd zynde, of door den vorst erkend en toegestaen, wierden eenen erfelyken eygendom, waervan geenen vreemden zich het regt mogt

Digitized by Google

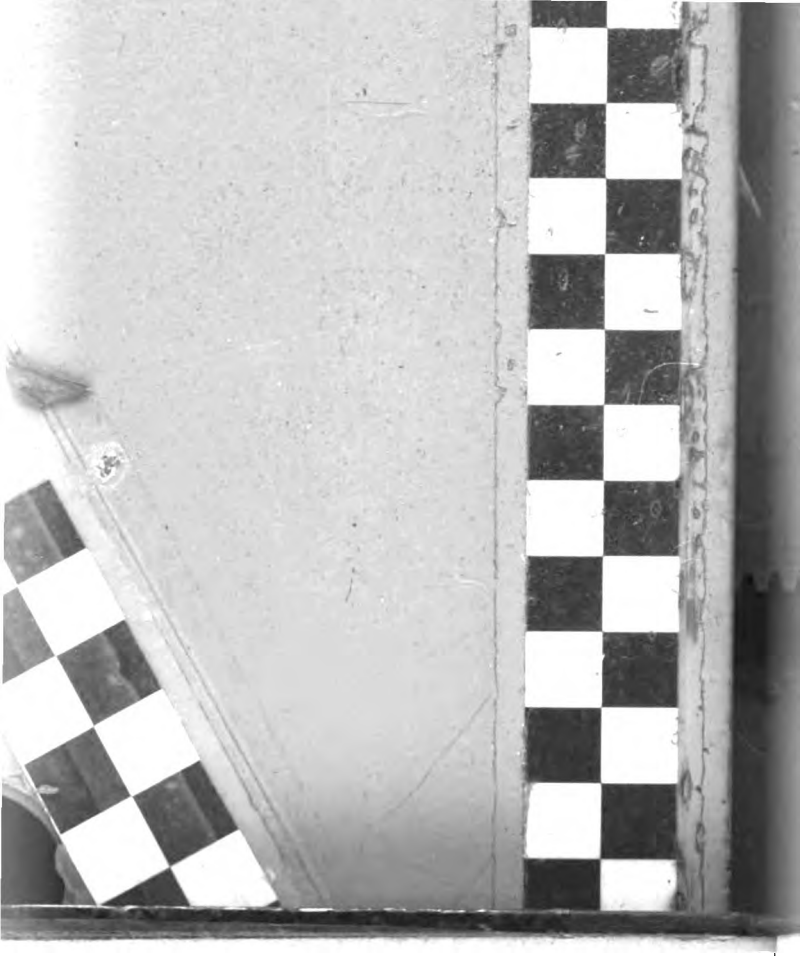
deel hunner bedieningen uyt te oefenen, stelden de wapenkunde vast: Deze kennis word ook *blazoen* genoemd, afgeleyd van het duytsch woord *blazen* dat in die tael den hoorn steken beteekent; dewyl in Duytschland, de schildknapen in de steekspelen voor het staketsel gingen, om de titels te erkennen van degenen die zich aenbooden, welke zy vervolgens met het geblaes of het steken van den hoorn, kwamen afkondigen.

De beknoptheyd van ons werk laet niet toe van ons langer by deze stoffe op te houden. Het *blazoen* is eene zinnebeeldige tael, zegt eenen schryver van onzen tyd, de rykste, meest uytgebreydste en moeyelykste van alle; eene strenge en prachtige tael die op hare wyze hare spelling, hare regels en woordenschikking heeft; en de kunst van het *blazoen* bestaet in deze beeldspreukige, verbloemde of zinnebeeldige tael te kunnen lezen en schryven [1].

Het waren de ridderlyke en edele familien alleen niet die, in het vervolg, met toestemming van den vorst of graef, wapenschilden aennamen, en die dikwyls een afbeeldsel droegen dat een zinspelend betrek op hunne titels of familienamen had, de gemeenten die het voorregt van stad verkregen hadden, pronkten elk met eenen

1 M. Granier de Cassagnac, *Revue de Paris*, 9 septembre 1838.

Digitized by Google

byzonderen wapenschild ; alsmede de maetschappyen , gilden en genootschappen die byzondere voorregten verkregen hadden. Laet ons nog daerby voegen de menigte van ambachten in de steden opgeregt, die elk hunne byzondere bannieren, livreyen , zinnebeelden en eerteekens hadden, en men zal moeten bekennen dat ons Vlaenderen in leenspreukige afbeeldsels aen het oud Egypten niet moest wyken [1].

Later vergenoegden zich de edele stamhuyzen, en de ridderordens , ja tot de koningen, vorsten en graven toe , niet met zinnebeelden en wapenschilden aen te nemen , men stelde er nog zinspreuken onder ; ja , elk byzonder volk had nog zyn byzonder krygsgeroep, waermede men gemeenlyk in de legers het gevecht aenging. De zinspreuk van het ridderorden van het *Gouden Vlies* was:

Digitized by Google

Franciscus I, koning van Frankryk: *Plutôt mourir que de me Souiller*; den hertog van Bourgondië, Philippus den Stouten: *Moult me tarde*; den koning van Holland heeft nog: *je maintiendrai Nassau*; en de Belgen hebben voor zinspreuk: *Eendragt maekt magt*; enz.

De krygsgeroepen wierden somwylen ook zinspreuken, en zy maekten, zoo wel als de namen, deel van het onvervreemdbaer erfgoed van den oudsten der familien. De leenmannen van eenen Opperleenheer wekten door dit geroep elkander op om dapperlyk te vechten; degenen die de bannieren droegen deden hetzelve hooren om te gemakkelyker, na den stryd, de wapenknechten weêr te verzamelen, en ze by hunne Opperhoofden en standaerden te roepen. Het krygsgeroep der Vlamingen was: *Vlaenderen den leeuw*; hetgene der Franschen: *Mont-Joye-Saint-Denis*; hetgene van de Hertogen van Bourgondië: *Mont-Joye Saint-André*; enz [1].

Den adel bezat nog daerby vele belagchelyke eerregten, die onder de edellieden dikwyls eene oorzaek van geschillen en regtsgedingen waren. Zy wierden in *groote* en *kleyne* eerregten onderscheyden. De groote eerregten bestonden: 1.° in eene zwarte lyst of eenen rouwband van buyten

1 Zie le P. Menestrier, *Traité sur l'art des devises.*

Digitized by Google

op de muren der kerk te mogen laten schilderen, waerop hunne geslachtwapenen afgeschetst waren [1]. Den hooggeregtsheer (*haut justicier*) mogt eene dusdanige lyst zoo van binnen als van buyten de kerk, waerin hy begraven wierd, laten schilderen; 2.° in te mogen staen aen het hoofd der naemlyst van de afgestorvenen die des zondags in de gebeden der geloovigen bevolen wierden; 3.° de hooge geregtsheeren, de stichters van kerken en kapellen, alsmede derzelver *patronen* of schutsvoogden, bezaten ook het *groot eerregt* van in de kerken eenen byzonderen zitbank omtrent den autaer te hebben, om er in de groote plegtigheden bewierookt te worden; 4.° het regt van in den grooten kerkkoor eene *graftombe* te mogen doen stichten, en in te mogen bevelen van, na hun overlyden, de klokken zes weken lang, drymael daegs, te doen luyden, enz.

De *kleyne* eerregten bestonden in den voorgang in de offeranden, *processien* of plegtige omgangen en in de besprengiging van het gewyd water te mogen hebben; welke eerregten tevens aen elken heer van eene vrye eerlykheyd toegestaen wierden; doch in eenige *kostuemen* wierd er voorgeschreven dat den heer of edelman den titel van *kasteleyn*

1 Wy zien daervan nog een gedenkteeken op de kerk van Staden, alwaer men nog zulk eenen rouwband ziet die daerop, ten jare 1788, by het afsterven van den Graef De Carnin, geschilderd wierd.

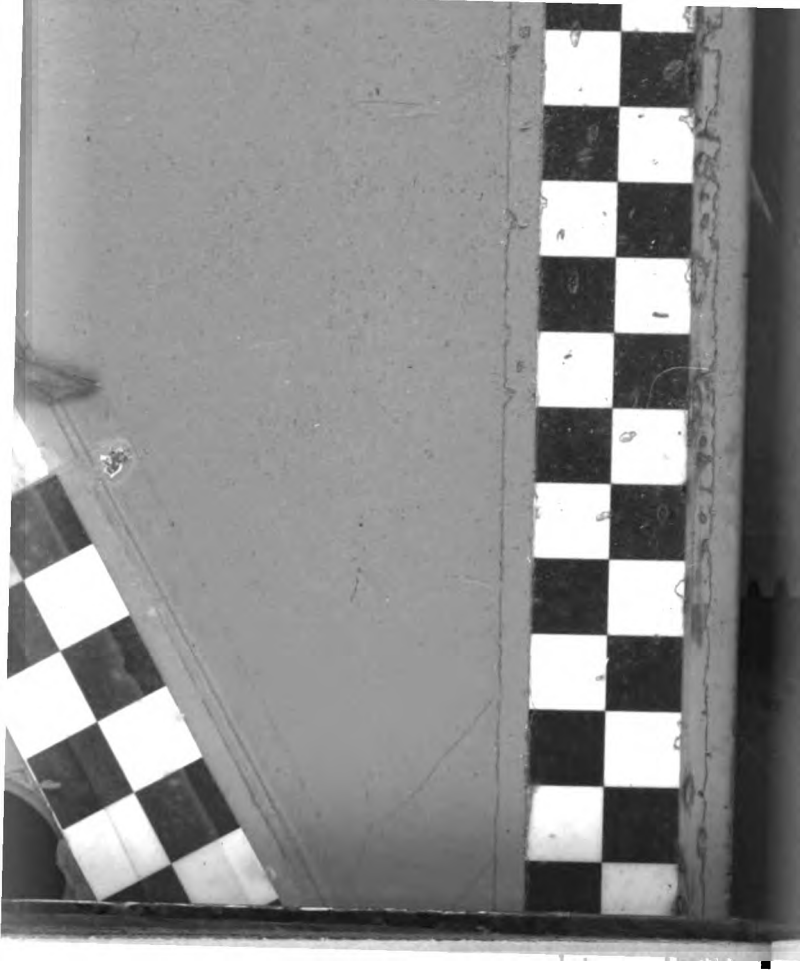
Digitized by Google

of burggraef moest dragen om de gezeyde regten te mogen bezitten. Eenen patroon of beschermvoogd eener kerk bezat al de eerregten zoo *groote* als *kleyne* te zamen.

De edellieden die den titel van *ridder* droegen, bezaten het regt van hunne krygspeerden met een groot dekkleed van taftas of andere ligte stoffe te overdekken, dat met hunne geslachtwapenen versierd was, en tot op de voeten der peerden hing. Zy hadden nog het voorregt van eenen byzonderen zegel te mogen hebben, waerop den ridder met een opgeheven zweerd afgebeeld stond[1]. Zy mogten ook op hunne kasteelen eenen wachttoren hebben, waerop eenen weêrhaen pronkte, en na hunne dood wierden zy met hunne gouden sporen begraven. De ridders die in den oorlog niet sneuvelden, maer op hun bed stierven, mogten op den zerk hunner graftomben met geen helmet, zweerd noch gordelriem afgebeeld worden,

1 Graef Robert II, gezeyd den Vries, eenen der dapperste ridders zyner eeuw, wierd aldus op zynen zegel afgebeeld. Dezen zegel, waerschynelyk den oudsten dien men van de graven van Vlaenderen kent met een blasoen op, was aen eenen zyner akten van het jaer 1072 vastgehecht, en op denzelven ziet men Robert te peerd zitten, eenen blooten degen in de eene hand houdende, en in de andere eenen wapenschild dragende, waerop eenen zwarten leeuw afgemaeld stond. Dit blasoen strekt ook ten bewyze dat den Graef Philippus van den Elzas den eersten niet geweest is die den zwarten leeuw voor wapenschild van Vlaenderen aengenomen heeft, gelyk D'Oudegherst en andere kronykschryvers trachten vast te stellen.

Digitized by Google

maer met eenen wapenrok zonder gordelriem en zweerd , en met hunne voeten op eenen hazewind steunende.

Degenen die in een gevecht of in eenen veldslag gesneuveld waren , en deel van het overwinnend leger hadden gemaekt , wierden op hunne graf-zerken afgebeeld met eenen blooten degen , dien zy in de regter hand opgeheven hielden ; alsmede met den schild in de linker hand , het helmet , met neêr gelaten gezigtgaten , op het hoofd : om te beter aen te toonen dat zy al vechtende , tegen hunne vyanden, gedood waren; zy hadden hunnen wapenrok met eenen sluyer op hunne wapenen vastgegord en eenen levenden leeuw onder hunne voeten.

Degenen die in dezelfde omstandigheden slechts

Digitized by Google

WAPENS

DER OUDE

BELGEN EN FRANKEN;

FEESTEN EN SPELEN

OF VERLUSTIGINGEN DER MIDDELEEUWEN,

EN

Aerd van het Onderwys dier tyden.

De krygswapens der oude Belgen bestonden in speren van halfgebrand eykenhout gemaekt; in zweerden, knodzen, flitsbogen, sikkels, daggen, poken, met zeyssens bezette heyrwagens, wippen en van boombast en teenen ineengevlochten schilden. De Franken, die zich welhaest met de Belgen vereenigden, bedienden zich in den oorlog van lange spiezen, (*frameën*), van zweerden, werpschichten, (*spara*) en van heyrbylen; alsmede van een slach van wapens, *morgensterren* genoemd, die zwaer en puntig zynde en aen stokken vastgehecht, bekwaem waren om de schedels of bekkeneelen hunner vyanden te verbryzelen.

Digitized by Google

Ten tyde der eerste graven van Vlaenderen, en nog meer ten tyde der kruystogten, waren de krygslieden geheellyk in het yzeren harnas gekleed, en zy gingen ten stryde met hellebaerden, vuysthamers, sabels en zware schilden. De ruytery wierd met eenen maliënkolder of yzeren pantser overkleed, het hoofd met een zwaer helmet overdekt en zy droeg eene lans of spies in de hand. Den krygsdienst was alsdan zeer lastig en vermoeyende, dewyl vele krygslieden ten minsten met 300 pond yzer overladen waren [1]. Deze soort van wapening is, met de uytvinding van het buskruyd [1320], en in het gebruyk komen der schietgeweeren [1340], tot verval gekomen. Wy zullen thans tot de feesten, spelen, uytspanningen en verlustigingen die, voornamelyk by de Vlamingen, oudtyds in gebruyk waren, overgaen.

Den Godsdienst, die, ten aenzien der burgerlyke zaken, moet en kan dienen om de zamenleving tot beschaving en ware verlichting te brengen, wierd in de middeleeuwen dikwyls door aenstootende en zelfs onstichtende feesten en guychelaryen misvormd en ontsierd. Men zag op zekere dagen van plegtigheyd in eenige kerken de zoo genoemde *ezel- en gekfeesten* vieren, en dat op eene wyze die in onbetamelykheyd en zottigheyd aen geene heydensche feesten moest wyken. De tooneel-

1 La Colombiere, *Théâtre d'honneur et de Chevalerie.*

Digitized by Google

spelen, de dansen zelve ontheyligden dikwyls de heylige tempelen, en alhoewel de pausen deze heyligschendende misbruyken ten strengsten veroordeelden, en dat de byzondere kerkvergaderingen dezelve streng verbooden en doemden, doorbrak de losbandigheyd of zedeloosheyd dier tyden al de dyken, welke men tegen den stroom dier misbruyken wilde opwerpen, byzonderlyk de gene der leenheeren; want die edellieden, veel deel in het stichten der kerken gehad hebbende, wilden om die reden daerin een willekeurig en onwettig vermogen uytoefenen; gevolgelyk bleeven soortgelyke feesten, tot schande van den godsdienst, eeuwen lang in wezen [1].

Verscheyde andere bygeloovige feesten, alhoewel door de kerkelyke oversten verboden of ten minsten van de hand gewezen, zyn langen tyd in gebruyk gebleven en men ziet er hedendaegs nog de overblyfsels van. In het feest van den avond der Heylige dry Koningen wierd er voortyds in vele huyzen eene byzondere maeltyd of een gastmael gehouden, waerin eenen grooten *koek* opgedischt wierd, en welken den voorzitter der tafel, by stukken, aen de gasten uytdeelde; een byzonder stuk of deel, aen welk men den naem van *Godsdeel* gaf, wierd ter zyden geleyd. Dat stuk

1 D'Oudegherst, *Annales de Flandre*, note de Lesbroussart, tom. I, pag. 414. — Barginet (de Grenoble), *Histoire de la féodalité*, pag. 156.

Digitized by Google

of deel behoorde aen den behoeftigen toe die hetzelve eerst ging vragen ; waeruyt onder de bedelaers de gewoonte gesproten is van , met eene zekere onbeschaemde stoutigheyd , op zulke avonden aen de deuren het zoo genoemd *Godsdeel* te vragen. Dat feest was een overblyfsel der *Saturnalen* of feesten van Saturnus, by de heydenen gevierd [1].

Het gebruyk van elkander op den eersten dag des jaers heylwenschen en giften toe te stieren , is ook van de Romeynen herkomstig. Men offerde op den eersten dag van januarius , aen den afgod Janus , van wien die maend haren naem ontleent, eenen koek , om die reden *Januskoek* genoemd, en men voegde er dikwyls dadels , vygen en honig by. Men leyde onderlinge bezoeken af, en men zond elkander geschenken. Tatius, koning der Sabinen , wierd eens op dien dag eenige takken voor geschenk toegezonden , welke men in eenen bosch , aen *Strenia* of *Strena* , de godin der sterkte toegewyd , gesneden had ; hy zag zulks als een gelukkig voorteeken aen ; hy bekrachtigde het gebruyk van op dien dag geschenken te

1 De *Saturnalen* waren romeynsche feesten , ter eere van Saturnus ingesteld , en die in de maend december gevierd wierden. De volmaekste vryheyd heerschte in deze plegtigheyd. Zoo lang als zy duerden wierden de slaven van hunne meesters gediend, zy mogten hun zeggen al wat zy wilden ; de regtbanken wierden gesloten, er was *vacantie* in de scholen; men ondernam geenen oorlog, men deed geenen pligtigen door het halsgeregt sterven; men zond elkander geschenken toe en men hield prachtige maeltyden. De blydschap was algemeen.

Digitized by Google

doen, en gaf aen dezelve den naem van *Strenæ*, gelyk de nieuwjaergiften nog in het latyn genaemd worden, en waervan het fransch woord *étrennes* afgeleyd is. De *Januskoeken* worden nu door een byzonder slach van koeken, *lukken* genoemd, omdat zy met gelukwenschen vergezeld zyn, vervangen, en in plaets van dadels, vygen en honig, voegt men er, in onze streken, noten of andere inlandsche voortbrengsels by.

Het feest, by de Romeynen *Sporcalia* genoemd, dat veel betrek op de *Lupercalia*, of het feest van den afgod Pan had, wierd altoos in de maend februarius gevierd, en heeft oorsprong aen den *Carnaval* of de vastenavondfeesten gegeven [1]. De maskaraden of vermommingen zyn eene nabootsing der misschapene gedaente van den genoemden afgod, welken men met hoornen op het hoofd, eenen platten neus, een rood ontsteken aengezigt en boksvoeten afbeeldde. Waerom zyn wy nog verwonderd dat, noch de *kapitulariën* van Karel den Grooten, noch de bevelen der kerkvergaderingen niet krachtdadig genoeg waren om in de middeleeuwen al de onbetamelyke overblyfsels der heydensche feesten uyt te roeyen, daer wy in onze zoogenoemde *verlichte eeuw*, waerop men wilt roem dragen, zulke gekfeesten ziet in zwang blyven?

1 Raepsaet, *Anecdotes sur l'origine du Carnaval*, Bruxelles 1827.

Digitized by Google

Onder de uytspanningen of verlustigingen, die onder de Vlamingen meest in gebruyk gebleven waren, telt men er voornamelyk dry, te weten de jagt (de valkenjagt daeronder begrepen), het schieten met den hand- en voetboog en de *tournooyen* of steekspelen.

De jagt was de geliefkoosde en gewoonlyke bezigheyd der leenheeren of edellieden; en dewyl oudtyds een groot deel van Vlaenderen met wouden en moerassen overdekt was, en de heeren met uytsluyting regt van jagen hadden, ontbrak het aen geen wild. In de groote wouden vond men eene menigte van herten, wilde verkens, wolven, vossen, enz.; en in de moerassen zweefden er eene menigte van wilde ganzen, endvogels, faizanten, enz. De jagt wierd, voor de uytvinding van het buskruyd, op twee wyzen uytgeoefend, te weten met honden en met valken. De honden wierden gebruykt om op het loopend, en de valken om op het vliegend wild te jagen. De groote heeren en ook hunne *damen* of vrouwen joegen gemeenlyk te peerde, en er waren heeren die tot duyzend jagthonden hielden [1]. Den valk was door zyne snelle vlugt en de gemakkelykheyd met welke hy zich tot de jagt liet afregten, in de oogen van den adel eenen kostbaren vogel; zy namen denzelven mede al-

1 Barginet (de Grenoble), *Histoire du gouvernement féodal.*

Digitized by Google

waer zy gingen, tot in de kerk toe. De jouffrouwen pronkten met dezen geliefkoosden vogel in de openbare feesten en gastmalen. Den handschoen dien zy aen de hand hadden, waerop dezen vogel zat, was met peerlen en diamanten bezet. Men deed den valk somwylen gouden bellekens aen, en hy was zoodanig in grootachting dat eenen edelman in den oorlog krygsgevangen gemaekt zynde, zynen valk voor rantsoen niet mogt geven, daer de wet hem nogtans toeliet voor hetzelve 200 zyner *serfs* of lyfeygene slaven te geven. Dengenen die eenen valk kwam te stelen of te ontrooven, wierd gestraft als of hy eenen slaef zoude gedood hebben. De heeren waren zoo afjonstig van de jagt dat, krachtens de barbaersche wet, die hun met uytsluyting dat voorregt waerborgde, eenen mensch dooden min strafbaer was, gelyk wy hooger (bladz. 76) aengehaeld hebben, dan eenen hert, een wild verken, eenen haes enz. te dooden.

Het schieten met den hand- en voetboog is van onheugelyke tyden eene der voornaemste uytspanningen der Vlamingen geweest. Het is in die verlustiging of oefening dat zy buyten alle volkeren uytgemunt hebben; waerin nog hedendaegs eene hunner voornaemste uytspanningen bestaet, en waervan meest gilden of genootschappen overgebleven zyn. Zulks zal ons min verwondering baren, wanneer wy willen opmerken dat onze

Digitized by Google

eerste voorouders de oude asiatische Scythen waren, waervan den ouden griekschen geschiedschryver Herodotus spreekt, die hunnen naem van *schieten* verkreegen, en die, als de *Parthen*, de legers van Alexander den Grooten durfden het hoofd bieden en zelfs verschrikten.

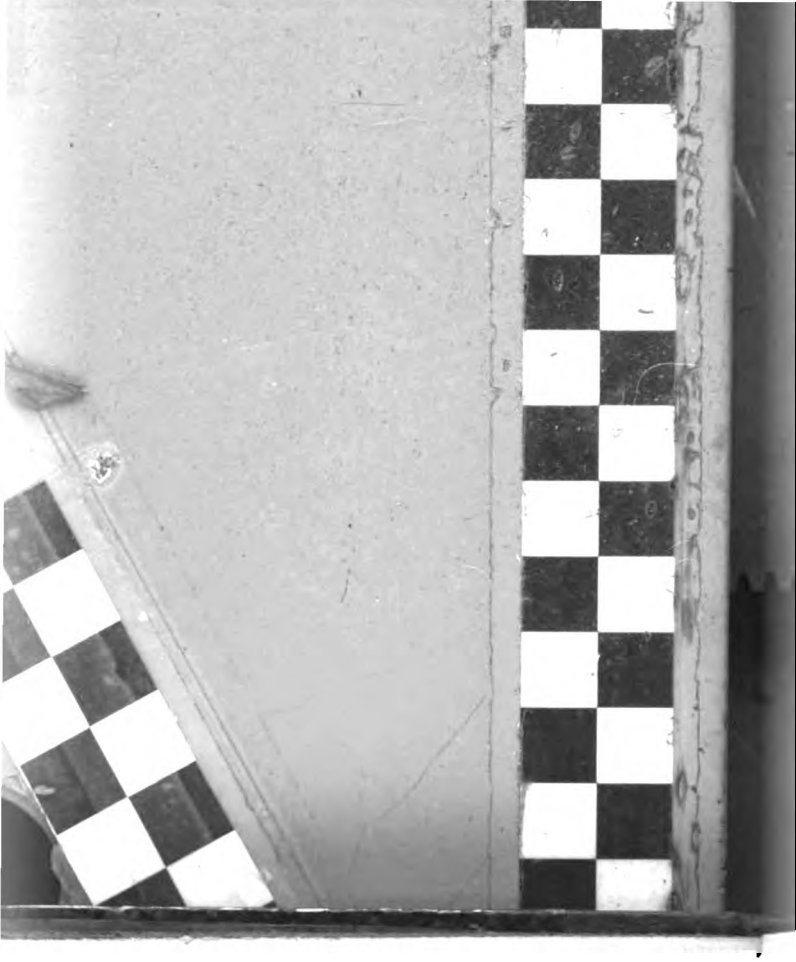
Wat thans de *tournooyen* of steekspelen betreft, deze waren meest in de vyftiende- en zestiende eeuw door de ridders uytgeoefend, waerom zy ook *ridderspelen* genoemd wierden. Men kon dezelve als openbare krygsoefeningen in eene van aenschouwers omzette strydbaen beschouwen. De openbare tournooyen hadden meest plaets ter gelegenheyd der krooningen, verjaerdagen, huwelyken, enz., van vorsten en graven. Degene der hertogen van Bourgondië, in Vlaenderen opgeregt, overtroffen byna altoos die van vreemde landen in prael en luyster. Om een denkbeeld van den prachtigen toestel der openbare tournooyen op te vatten, zullen wy er eene beknopte schetst van laten volgen.

Van zoohaest een tournooy afgekondigd wierd, maekten zich al de heeren, te weten al die den titel van dapperen (*preux*) droegen met hunne *damen* of vrouwen bereyd om zich ter bestemde plaets te begeven; zy kwamen er van alle landstreken aen, tot van vreemde landen toe; de wegen waren verscheyde dagen met karavanen, peerdeberyders,

Digitized by Google

wapenschilddragers, goochelaers en poetsemakers overdekt. Men zag er van alle kanten eene menigte van edellieden en ridders met den valk op den vuyst, van pagien of lyfjonkers en van ryk versierde vrouwen gevolgd, die met de eene hand de zyden leyzeelen harer hakkeneyen of telgangers, en met de andere hare doorschynende zonneschermen vasthielden; vervolgens zag men nog talryke gezelschappen van edellieden, alleenlyk met inzigt van zich aldaer te verlustigen, toekomen. Deze *compagnien* of gezelschappen droegen elk eenen verschilligen *uniform* of kleeding. De eene droegen witte met goud geboorde en de andere scharlaken met zilver gestikte kleederen; ook wierden zy in de kloosters en afspanningen, alwaer zy zich ophielden, niet anders dan onder den eenvoudigen naem van *witte*, of van *ryk gekoleurde compagnien* gekend. Vele groote heeren wierden er onder den naem van *rooden* graef, *groenen* baenderheer, *zwarten* prins, enz. gekend: omdat zy zich naer het tournooy met lyfwapens van genoemde koleuren begaven. Deze bynamen, voor eervol gehouden, dewyl zy hunne aenneming tot het ridderspel bewcezen, wierden onder hunne tydgenooten en zelfs in de geschiedenis getrouwelyk bewaerd; zoodanig dat de familienamen van luysterryke persoonen zelve, onder soortgelyke benamingen verborgen wierden. Wy zouden te lang zyn, indien wy al de plegtigheden moesten be-

Digitized by Google

schryven die de tournooyen vooraf gingen; het reeds bygebragte moet genoegzaem of toereykend zyn, om een denkbeeld derzelver pracht en luysterryke staetsie te doen opvatten [1].

In die zeldzame krygsworstelingen vochten de ridders in gelyk getal tegen elkander, en mogten niet dan stompe wapens gebruyken. Elken ridder, te peerd gestegen, droeg eenen wapenschild met zyne zinspreuk, en op het woord: *laet de goede ridders gaen*, vloog men elkander met de lans, het zweerd of den hellebaerd in; en hoe stomp hunne wapens waren, wierden er somwylen ridders zwaer gekwetst en ook gedood.

Er bestonden voornamelyk twee genootschappen van tournooyspelers in Vlaenderen, te weten die van den *Witten Beer*, te Brugge, en die van de *Spinette*, te Ryssel; waerover eenen zoo ge-

Digitized by Google

Alhoewel de tournooyen ons in eenige betrekkingen beuzelachtig en zelfs verwyfd voorkomen, hadden zy ten aenzien de tyden, waerin men zich daerin oefende, hunne voordeelen: zy waren dienstig om den adel, in tyd van vrede, uyt de luyheyd op te wekken, door den prikkel van eer aen te dryven, en zich in den wapenhandel te oefenen. De aenwezigheyd der *damen* zelve, die er scheenen eene zoo groote liefderol te spelen, de hulde en achting welke zy er van de ridders ontvingen, maekten de krygslieden, door de oorlogen woest en verbeest geworden, meer hoffelyk en beleefd. De pracht, de sieraden, den ryken toestel der feesten verlevendigden de nyverheyd; den koophandel en de kunsten kwamen tot bloey; het geld, langen tyd door de *féodaliteyt* ingeslokt, vloeyde tot de leegste volksklassen over, waervan het tydvak der regering van het huys van Bourgondië ons tot een overtuygend bewys strekt.

Wat aengaet de byzondere volksspelen, door onze voorouders ingevoerd en waervan er nog een deel in gebruyk gebleven is; zullen wy er alleenlyk de voornaemste van beschryven.

Het *schaekspel*, waervan het damspel eene navolging is, was by onze voorouders in groot gebruyk. Dit spel is van Oosterschen oorsprong, en word door de Arabieren *schach* genoemd,

Digitized by Google

waervan het woord *schaek*, in het fransch *echec*, afgeleyd is. Dewyl die volkeren van oude tyden af groote roovers geweest zyn en dat *schach* in hunne tael *koning* beteekent, zoo trekt dat spel zynen naem van de wederzydsche zoo genoemde *koningen*, die in hetzelve de hoofdrol spelen [1]. De uytvinding van dit spel, door geheel Europa gekend, word aen eenen Bramin, *Sissa* genoemd, toegeschreven. Dezen trachtte door hetzelve aen te toonen, dat het volk den steun van den troon is, en dat eenen vorst al zyne magt uyt de naeuwe vereeniging met zyne onderdanen trekken moet; alsmede dat het volk zyne vryheyd op de kroon moet doen berusten; ja, dat zulk eene vryheyd nooyt voor de koningen gevaerlyk is, wanneer zy dezelve met eene billyke gematigheyd weten uyt te oefenen.

Digitized by Google

Het *kaetsspel*, in het fransch *jeu de paume*

ten jare 1362, in Frankryk uytgevonden, om den koning Karel VI, gedurende zyne krankzinnigheyd, te verlustigen; en het heeft eene byzondere zinspeling op den oorlog.

Het *aes*, *as* of *az* beteekent in de oude oostersche talen *Opperwezen*, en in het latyn een zeker stuk geld; waerdoor den uytvinder van het kaertspel gewisselyk heeft willen doen verstaen dat er eenen Opperbeheerscher bestaet, die over het lot der koningen en der ryken beslist; tevens dat het geld de zenuw zoo van den oorlog als van den Staet is, en in die betrekking boven de koningen moet gesteld worden. De *koningen*, op vele kaertbladen David, Alexander, Cesar en Charlemagne genoemd, beteekenen dat de legers door dappere krygsoversten moeten aengeleyd worden. De *damen* of vrouwen, gemeenlyk door Pallas, Rachel, Judith en Argine afgebeeld, doen kennen dat wyze en heldhaftige vrouwen zelve in den oorlog kunnen te stade komen [1]. De *boeren* of knechten (*valets*) beduyden de hopmannen of kapiteynen, zonder welke een leger geene geregelde werkingen kan uytvoeren.

De *herten* beteekenen dat men in de gevechten

1 Dit spel ten tyde der ridders uytgevonden zynde, hadden deze namen zonder twyfel ook betrek op de bevalligheyd der schoone kunne, die alsdan in zeer groote achting gehouden wierd.

Digitized by Google

een kloekmoedig hert en koel gemoed moet hebben. De *klaveren* doen kennen dat een leger van mondbehoeften moet voorzien zyn. De *schoppen* of pyken doen zien dat de wapens aen eenen krygsman onontbeerlyk zyn, en de *ruyten* of steenen zyn zinspelende op de versterkingswerken of verschansingen. Eyndelyk, de bladen van ongelyk getal wyzen de afdeelingen en regimenten van ongelyk getal aen, waervan een leger zamengesteld word, enz.

Buyten de talryke genootschappen of gilden der hand- en voetboogschutters, die de HH. Sebastianus en Georgius voor hunne patroonen namen, en nog ten deele bestaen, vond men in Vlaenderen nog eene menigte van zoo genoemde *Rethorykers*, die, byzonderlyk in de vyftiende en zestiende eeuw, zich in de dichtkunde of veeleer in de rymelary en in de tooneelspelen oefenden. Men zag langen tyd in de steden niet anders dan feesten, prysuytlovingen en praelryke vergaderingen.

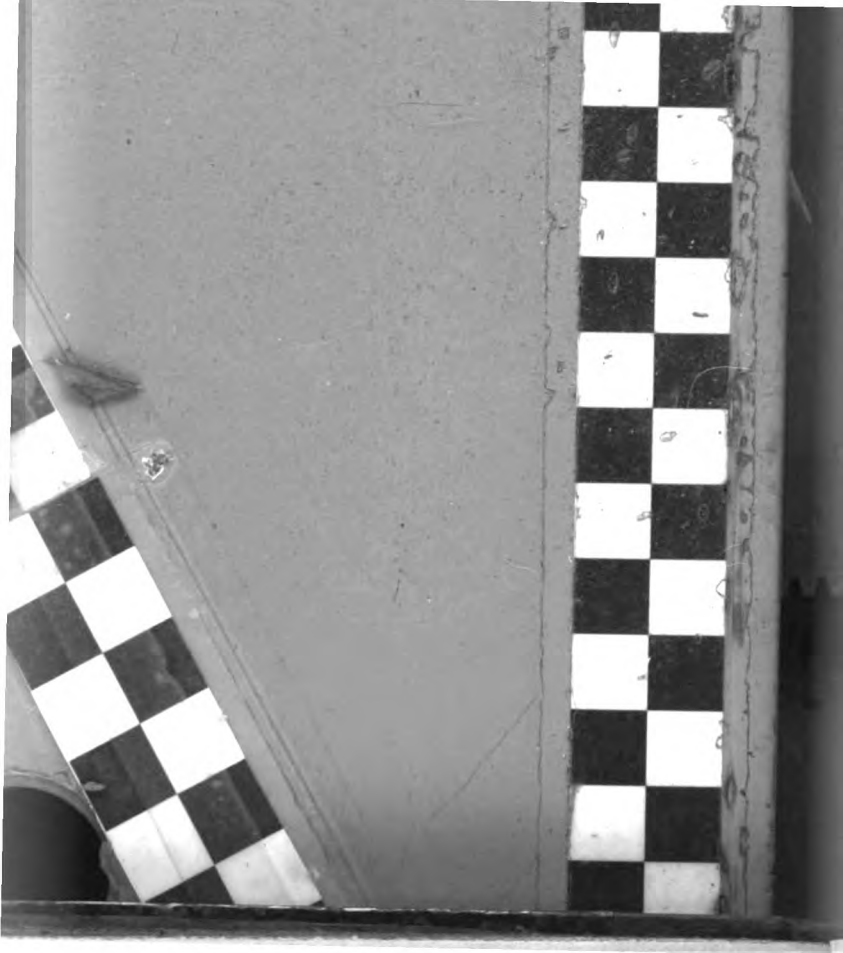
De feesten, waerin men prysvragen voorstelde, ten jare 1539 te Gent, en ten jare 1561 te Antwerpen gevierd, gingen alle denkbeeld van luyster, prael en grootheyd te boven. Men zag er niets dan plegttreynen, praelwagens, vaendels, bannieren, zinnebeelden, zinspreuken, trommelslagers, fyfers, goochelaers, poetsemakers, gildengekken, vreemde

Digitized by Google

kleedingsdragt enz. Doch het nadeel welk al deze uytwendige plegtigheden, over 't algemeen, aen de zeden toebragt, was onvergelykelyk meerder dan de beschaefdheyd en geleerdheyd, welke men uyt die vergaderingen of maetschappyen van *Rethorykers* trok; dewyl zy geene of weynige kennissen of gegronde wetenschappen bezaten.

Wat thans het onderwys der middeleeuwen betreft, men zal over de onwetendheyd en onkunde dier tyden min verwonderd staen, nadat wy hetzelve in zynen aerd en in zyne wyze van aenleeren zullen beschouwd hebben. Al de wetenschappen wierden meest in de vier volgende vakken besloten: de *godsgeleerdheyd*, de *regtsgeleerdheyd*, de *geneeskunde* en de *wysbegeerte*. Er wierd tot het aenleeren dezer vier verschillige wetenschappen eene en dezelfde leerwyze, onder den naem van *scholastieke*, gebruykt. Deze leerwyze bestond in zekere aengenomene *formulen* of voorschriften, die den menschelyken geest in eene volstrekte bepaling hielden of denzelven in eyndeloeze spitsvindigheden deden verdwalen; en aldus kon men in de wetenschap kleynen voortgang doen. De *scholastieke* godsgeleerdheyd verdeelde zich in twee klassen, te weten in die der *Thomisten* of van den H. Thomas van Aquinen, en in die der *Scotisten* of van Jon Das Scot, anders den *subtielen leeraer* genoemd. De regtsgeleerdheyd, na de opregting der

Digitized by Google

gemeenten zelve, bepaelde zich meest aen den wetboek van Theodosius II, en aen de plaetselyke *kostuemen*. De geneeskunde wierd door de hersenschimmige beschouwingen van Avicennes en Avinzoar beheerscht, en zy was byna niet anders dan eene belagchelyke en somwylen verderfelyke kwakzalvery, die meest uyt de arabische en grieksche ervarenheyd getrokken wierd; ja, men durfde in de geneeskundige scholen byna niet anders denken noch voorhouden dan Hipocrates en Galenus gedacht en geleerd hadden. De wysbegeerte, dat edel deel der menschelyke kennissen, ging niet verder dan de scherpzinnige onderscheydingen en de *sylogismen* of de daeruyt volgende sluytredens van Aristoteles. Wat de vaste of bestipte wetenschappen aengaet, de sterrekunde bleef aen het oud stelsel van Ptolomeus verslaefd, en wierd daerby nog met de bygeloo-

Digitized by Google

nuftige uytvindingen, de eenvoudigste uytwerkingen der natuer, de steertsterren, de logtverschynsels (*meteorœ*), de ingebeelde nachtgezigten, het geloof aen de zoo genoemde spooksels of waergeesten, aen de tooverkollen enz., dienden om de menschen eenen ydelen schrik aen te jagen, de ware godvruchtigheyd dikwyls in bygeloovigheyd te doen veranderen; ja, het ging zoo ver, dat men de ongenezelyke ziekten of kwalen, dikwyls ten onregte, aen toovery toeschreef, en dat men geloofde de snedige handgrepen zelve door eene wonderdadige werking der zoo genoemde *zwarte kunst* uytgevoerd te worden.

De onkunde zoud in de middeleeuwen nog meerder geweest zyn, zonder het menigvuldig gebruyk der beelden en zinnebeelden; want dewyl er in die duystere tyden weynig boeken bestonden, dienden zy om daervan ten deele de gaping te vervullen. De beelden, zegt men, *zyn de boeken der onwetenden;* met dezelve wierden de heylige tempelen en openbare gebouwen versierd, en men zag, tot de geringste meubelstukken toe, met verheven beeldwerk bekleed; en by aldien derzelver onvolmaektheyd ons thans aenstootelyk voorkomt, dienden zy echter om menschen, die hunne verstandige geestvermogens niet hadden leeren ontwikkelen, door het zinnelyk gevoel te treffen, en hun ten minsten eenige onvolmaekte

Digitized by Google

kennissen te doen erlangen. De afgebeelde eygenschappen zelve en andere toevallige voorwerpen, aen of by de beelden gevoegd, waren als zoo vele geschiedkundige staeltjes, die de voornaemste levensgevallen, de deugden en ondeugden der afgebeelde personagien deden kennen. Wat de kennis der zedeleer aengaet, men beholp zich met de afbeeldingen zoo van dieren als vogelen, wier natuerlyke eygenschappen men op de eene of de andere zedelyke deugd deed betrekking hebben. Alzoo was b. v. den *leeuw* het zinnebeeld der sterkte; de *slang* der voorzigtigheyd; den *hond* der getrouwigheyd; de *duyf* der eenvoudigheyd en reynheyd; den *haen* der waekzaemheyd; de *mier* der neerstigheyd enz. Hoe onvolmaekt zulk een slach van onderwys zy, kan het ten minsten zoo veel bydragen dat het belet van het menschdom teenemael tot den rang der onredelyke dieren te

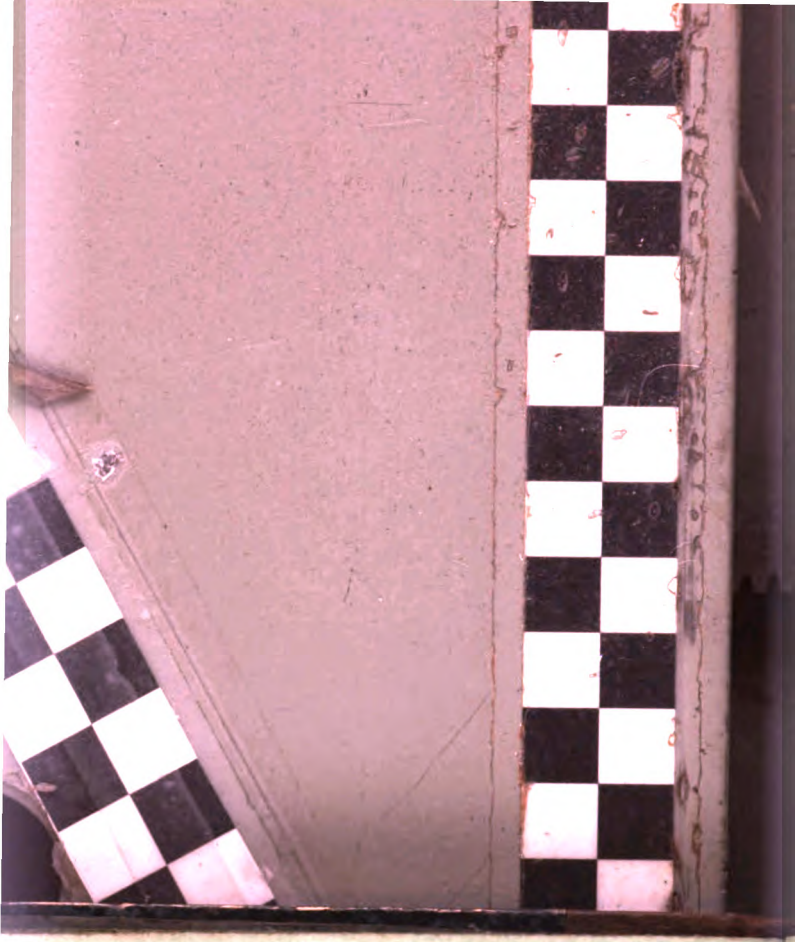
Digitized by Google

ALOUDE
GRONDVERDEELING
VAN HET
GRAEFSCHAP
VAN VLAENDEREN.
AMBTEN OF BEDIENINGEN
MET DERZELVER BEVOEGDHEDEN.

Den oorsprong van den naem van *Vlaenderen* is, in weêrwil al de navorschingen der oudheyds-kundigen, eene gissing of nog meer gezeyd, een onoplosselyk raedsel gebleven. Die benaming word voor de eerste mael in het leven van den H. Eligius, door deszelfs tydgenoot, den H. Audoënus, ten jare 678 beschreven, gevonden. Dezen schryver zegt: dat dien apostel van Vlaenderen in *Municipium Flandrensi, id est Brugensi* het christen geloof gepredikt heeft [1]. Ten tien tyde besloot deze landstreek in haren kring niet anders dan de stad Brugge met den zoo genoemden *Pagus*

1 Act. SS. Belg., tom. 1, pag. 652.

Digitized by Google

Flandrensis, later het *Brugsche vrye* genoemd; waervan de zeekust onder de beheersching der Romeynsche keyzers Valentinianus en Valens [365] met eene menigte van sterkten, tegen de invallen der noordsche volkeren, overdekt wierd [1], en niettegenstaende, al deze voorzorg, hebben de Saksers dezelve, ten jare 406, ingenomen, en zich aldaer gevestigd; waerdoor zy, in het vervolg, *Littus Saxonicum* genoemd wierd [2]. Eenigen willen den naem van *Vlaenderen* van Flandebertus, neef van Clodius II, koning van Frankryk, anderen van Flandrina, huysvrouw van Lyderyk II, forestier van Vlaenderen, doen afleyden; wederom anderen van de bogen en schichten, eertyds door de Vlamingen in den oorlog gebruykt, en welke in het oud duytsch *Vlaenderen* genoemd wierden. Volgens eene aloude kronyk van het klooster van Aldenbourg

Digitized by Google

In het latyn is dien naem langen tyd in het meervoud uytgedrukt geweest, als *Flandræ*, *Flandrarum*, *Flandris*, *Flandras*; het was slechts omtrent de tiende eeuw dat men begon *Flandria* voor *Flandræ* te schryven. Vlaenderen is ook niet anders dan het meervoud van *Vlaender*[1].

Men zoude zich vergissen, indien men geloofde dat den naem van *Vlamingen*, aen de inwooners van Vlaenderen gegeven, van de benaming van dat land afgeleyd is. Het woord *flyming* of *fleming* (flaming) beteekent in de anglo-saksische tael *vlugteling* of wel *uytwykeling*; gevolgelyk zullen de eerste Vlamingen, die den *Pagus Flandrensis* bewoond hebben, Saksische uytwykelingen geweest zyn; want by aldien Vlaenderen den naem aen zyne inwooners gegeven had, zoud men dezelve, volgens de geregelde afleyding, geene Vlamingen, maer wel *Vlaenderlingen* genoemd hebben[2].

Vlaenderen, dat eerst zeer kleyn was, heeft met de regering zyner eerste graven eene groote uytgestrektheyd bekomen; want het bevattede byna geheel het land, eertyds door de Menapiers, Morinen en Atrebaten bewoond, in zich. De Romeynen

1 D'Oudegherst, *Annales de Flandre*, note de Lesbroussart, tom. 1, p. 5.

2 Warkœnig, *Histoire de Flandre et de ses institutions civiles et politiques*, tom. 1., pag. 119.

Digitized by Google

verdeelden den bodem, die later Vlaenderen uytmaekte, in vier byzondere groote- of hoofdlandstreken, door hen *Pagi majores* genoemd; te weten den *Pagus Flandrensis*, hooger aengewezen; den *Pagus Mempiscus*, die zich van de rivier den *Yzer* tot aen Drongen, by Gent, uytstrekte; den *Pagus Thornacensis* die zich uytstrekte van den *Yzer* tot aen Boulonje; en eyndelyk, den *Pagus Aldertesus*, die geheel Artois en een deel van Fransch-Vlaenderen in zich besloot.

Deze vier hoofdverdeelingen, wierden elk in het byzonder nog in mindere *Pagi* of landstreken verdeeld. Den *Pagus Flandrensis*, geheel de zeekust of den *Littus Saxonicum* in zich bevattende, had nog den *Pagus Wasa* (het Land van Waes) met de *Vier Ambachten* in zich besloten. Den *Pagus Mempiscus* bevattede den *Pagus Thoral-*

Digitized by Google

Melenatensis, waeronder Douay, en den *Pabulensis*, waeronder Orchies, St. Amand, Mons-en-Puelle, enz., gelegen waren.

Al deze *pagi*, met hunne onderhoorige grondverdeelingen, maekten het oud graefschap van Vlaenderen uyt; en deze uytgebreyde landstreek was ook een deel van Neustriën, waervan de Schelde ten noordoosten de grenspael was, en die dat land van Austratiën afscheydde. Dezen vloed scheydde ook Vlaenderen van Lotharingen of het duytsch ryk, tot dat den keyzer Ottho I, ten jare 956 een deel van Vlaenderen aen deszelfs linkeroever gelegen, aen zyn ryk voegde; te weten het Land van Waes, het Land van Dendermonde, welke landstreken, met het graefschap van Aelst, den naem van *Keyzers-* of *Ryks-Vlaenderen* droegen. Het land tusschen de Schelde, den gracht van Ottho (nu den vaerd van Selzate) tot aen de rivier den Yzer en van de zee tot de Leye, wierd *Eygen-Vlaenderen* genoemd. De landstreek tusschen den Yzer en Boulonje gelegen, droeg den naem van *Westkwartier*, en degene van de Leye tot Douay wierd door den naem van *Waelsch-Vlaenderen* onderscheyden. Een groot deel van Artois hield met het jaer 1200 op deel van het graefschap van Vlaenderen te maken, dewyl het door 't verdrag van Peronne aen Philippus-Augustus, koning van Frankryk, afge-

Digitized by Google

staen wierd. Zoo door den vrede van Mons-en-Puelle in 1304 en dien der Pyreneen in het jaer 1658, met dien van Utrecht in 1713 gesloten, wierd het overig van Artois, geheel *Waelsch-Vlaenderen* en een groot deel van het zoo genoemd *Westkwartier* aen Frankryk afgestaen. Na het verdrag der *barrieren*, in 1714 gesloten, wierd zelfs een deel van *Eygen-Vlaenderen* met Holland vereenigd, en dus *Hollandsch-Vlaenderen* genoemd. Geheel Vlaenderen wierd, in het vervolg, in de twee provincien besloten, welke thans *Oost-* en *West-Vlaenderen* genoemd worden.

Wat aengaet het geestelyk regtsgebied van Vlaenderen, dit landschap stond eertyds geheellyk onder het bisdom van Noyon, waeronder het ten jare 879, door den paus Joannes VIII, gesteld wierd. Naderhand stond Vlaenderen onder het geestelyk bestier van vyf bisdommen; te weten onder dat van Doornik, hetwelk van het jaer 532 tot het jaer 1146 met hetgene van Noyon was vereenigd geweest; onder dat van Kameryk, waeronder het meeste deel van *Keyzers-Vlaenderen* stond; onder dat van Atrecht, welk tot het jaer 1094 met dat van Kameryk was vereenigd geweest, en waeronder geheel Artois stond; onder dat van Therouaenen, ook het bisdom der Moriniers genoemd, in 1156 opgeregt; en eyndelyk, onder dat van Utrecht, dat zich door geheel Zeeland

Digitized by Google

en langs den linkeroever der Westerschelde tot by de stad Brugge uytstrekte. De vier eerste bisdommen hingen van het aertsbisdom van Rheims af, en zy wierden nog in aertsdiakenschappen en dekenyen verdeeld. Van de zes diakenschappen, waerin het bisdom van Kameryk verdeeld wierd, strekten er zich twee in *Keyzers-Vlaenderen* uyt; te weten hetgene van Brussel, waeronder de dekenyen van Aelst en Pamele stonden. Het bisdom van Doornik bestond in dry aertsdiakenschappen en twaelf dekenyen. De aertsdiakenschappen waren 1.° Doornik, waeronder de dekenyen van Doornik, Helchin, Ryssel, Seclin en Kortryk; 2.° Gent, waeronder de dekenyen van Audenaerde, Rousselaere, Gent en het Land van Waes; 3.° Brugge, waeronder de dekenyen van Brugge, Ardenbourg en Oudenburg. Het bisdom van Therouaenen had dry aertsdiakenschappen, te weten Boulonje, St. Omaers en Yperen. Na de scheyding van Artois van het graefschap van Vlaenderen [1200], was het laetste aertsdiakenschap alleen in Vlaenderen gelegen; waeronder de dekenyen van Yperen, Cassel, Belle, Poperinghe, Bergen-St.-Winox en Veurne stonden; onder welke laetste een deel van het *Brugsche vrye* gelegen was.

Alhoewel er tusschen de graven van Vlaenderen en den koning van Frankryk langen tyd eenen

Digitized by Google

leenroerigen band bestaen heeft, en dat zy dezen laetsten voor hunnen Opperleenheer (*Suzerain*) erkenden, bezaten zy byzondere groote voorregten, welke, voor het meeste deel, aen geene andere groote *vassalen* gegeven wierden. Den graef van Vlaenderen was, gelyk wy hooger aengestipt hebben, eenen der vier eerste *pairs* van het koningryk. By de zalving des konings droeg hy het koninglyk zweerd en nam, schoon tegen den dank der koningen van Frankryk, den titel aen van: *door de gratie Gods graef van Vlaenderen* [950], enz. waerin een slach van byzondere onafhankelykheyd wierd te kennen gegeven. Inderdaed, hy was wegens de inwendige bestiering zyner Staten geheellyk onafhankelyk van den franschen troon. Hy had het opperbevel over de krygsmagt, de hooge geregtsuytoefening; hy had het regt van genade te geven, van geld te munten, van

Digitized by Google

heeren toebehoorden, alhoewel het gezeyde regt, zoo lang hy als *vassael* onder den koning van Frankryk stond, somwylen door hoogere regten bepaeld wierd. Hy bezat nog volstrektelyk vele uytgebreyde heerlykheden en grondeygendommen, zoo dat het eenen der aenzienlykste vorsten van Europa was.

Eene groote hoeveelheyd byzondere gronden maekten den leenroerigen eygendom der leenheeren van den graef, en vervolgens derzelver zoogenoemde *heerlykheden* uyt, waeraen verschillige voorregten vastgehecht waren; en onder welke men eenige *vrye heerlykheden* vond, die, gelyk wy hooger gezeyd hebben, het lager, middelbaer en hooger regt mogten uytoefenen. Alles wierd byna onder heerlykheden begrepen, en er was slechts een gering aendeel zoo genoemde *allodiale* of leenvrye gronden gebleven. De bezitters dezer laetstgenoemde gronden wierden eerst in *bezitters van leenvrye gronden* en in *grondonderdanen* verdeeld; maer die benamingen wierden later door die van *poorters* en *vrylaten* [1] vervangen. Deze twee ordens van persoonen hadden, ten aenzien van den graef, hunnen *respectiven* heer, eene eygene gesteltenis van byzondere voorregten en verbintenissen. De

1 Het woord *laten* of *vrylaten* is afgeleyd van *Læti* of *Liti*, eenen naem welken men aen de duytsche uytwykelingen gaf, die zich hy menigten in Vlaenderen nedergezet hebben. (RAEPSAET, *Analyse*, tom. 1. p. 74).

Digitized by Google

poorters of burgers mogten, als by uytstekendheyd vry zynde, hunne vryc gronden in de landeryen van den graef hebben, en zy genooten, onder de bescherming van hun *respectief* gemeentenbestier, eene steeds aenwassende vryheyd; zoo dat eene stad, als een genootschap beschouwd, na het opregten der gemeenten, zich nevens den graef in gelyke betrekking als degene der *feodaliteyt* of zyne *vassalen* gesteld vond; terwyl de *vrylaten*, 't zy dat zy grondonderdanen van den graef of van eenige geestelyke gemeenten waren, niet overal dezelfde voorregten genooten.

Eenige dorpen of parochien maekten somwylen een- en andere verscheyde heerlykheden uyt; en er bestonden ook heerlykheden die zich in verscheyde parochien uytstrekten. Verscheyde parochien, door hunne eygene grondeygenaers bestierd, maekten een zoogenoemd *Ministerium* of Ambacht uyt, als *Veurne-Ambacht*, *Cassel-Ambacht*, enz. Een geheel *distrikt* of alouden *pagus*, die zyne byzondere regterlyke *kostuemen* had, wierd *Land* en ook *Kastelny* genoemd, als het *Land van Waes*, de *Kastelny van Yperen*, enz. Nadat den graef Balduinus VI eene regterlyke roede in gebruyk gebragt had, om voor de hoogballieuwen te dragen, wierd, in het vervolg, den naem van *roede*, in eenen figuerlyken en meer uytgestrekten zin, aen geheele regtsgebieden

Digitized by Google

toegepast, als de *Roede van Meenen*, de *Roede van Harelbeke*, enz.

Wat de ambten of bedieningen met derzelver bevoegdheden betreft, men verstond door hertog eenen ambtenaer die by de Romeynen den titel van *Dux* droeg. Men wilt dat den keyzer Constantinus den Grooten het ambt van hertog zoude ingesteld hebben; dien vorst willende het gezag der *prefecten* in naeuwer bepaling stellen, vermeerderde derzelver getal en ontnam hun eenige *attributien* of bevoegdheden, onder welke de hoogste het bevel over het leger was. Hy betrouwde dan dat bevel aen eenen hertog (*Dux*) toe, welken titel zoo veel te zeggen is: als iemand die een leger in zynen togt geleyd, en waervan hy het opperhoofd is. Onder de opvolgers van dien keyzer wierd den titel van hertog aen elke provincie of wingewest vastgehecht, zoo dat iemand hertog genoemd wierd die over de krygsbenden der provincien het bevel voerde; aldus zeyd men: *den hertog van het tweede Belgiën, van Mentz,* enz.

De *graven* eertyds *greven*, in het oud duytsch *grauwen* en in het oud fransch *graffions* genoemd, stonden onder de hertogen. Dien titel wierd eertyds zoo wel aen de ambtenaers van lagen als hoogen rang toegepast; zoo dat eenen raedsheer, eenen huysbezorger, eenen

Digitized by Google

opzigter over wouden, dyken, wegen enz. dikwyls graef genoemd wierd. De frankische vorsten, en byzonderlyk Karel den Grooten, hadden eenige hofbedienden die hen overal vergezelden, en om die reden *comites* wierden genoemd. Deze wierden naer de provincien gezonden om het krygsvolk te verzamelen, schattingen te heffen, geregtszaken te beslissen enz.; zoo is in het vervolg 't woord graef met het latynsch *comes* tot eene en dezelfde beteekenis gekomen, waerom eenigen willen dat Karel den Grooten eerst de graven zoude aengesteld hebben. Naer deszelfs meerdere of mindere grootheyd, heeft men een voorlid by dien titel gevoegd, B. V. burggraef, (*comes castrencis*), landgraef (*comes provinciales*), markgraef, (*comes limitaneus*), in het fransch *marquis*, leengraef, (*comes vassalus*), paltsgraef, (*comes palatinus*) enz. [1].

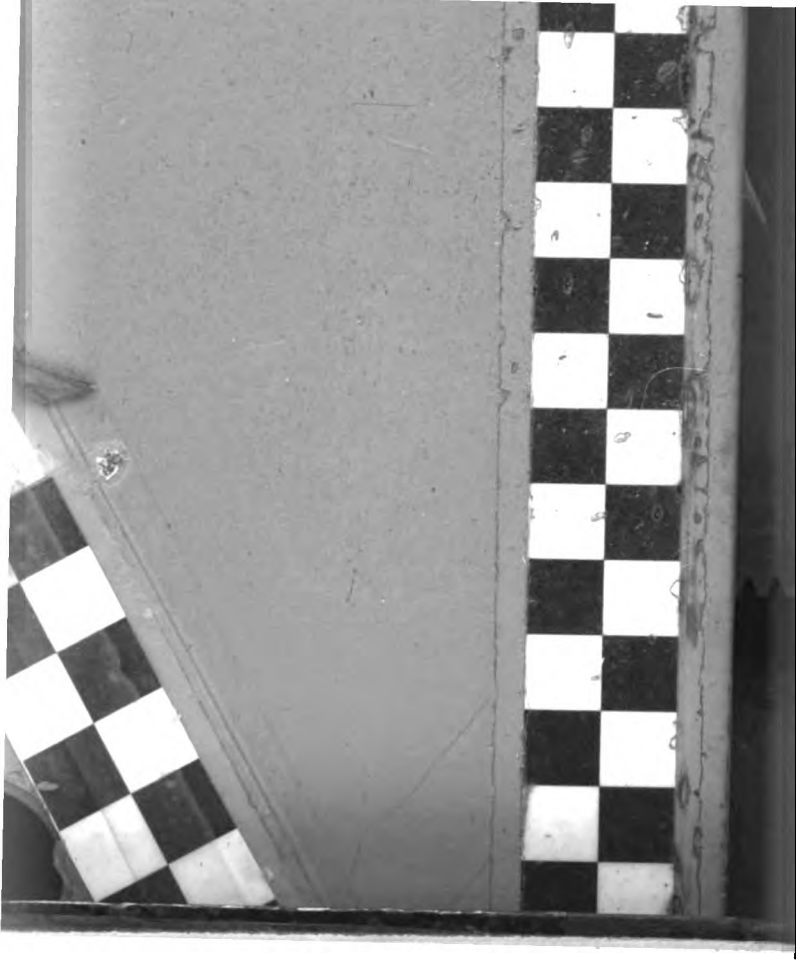
Digitized by Google

burggraven hingen van den graef van Vlaenderen af, en deelden met hem de inkomsten der geregtspleging en van het leengoed. Den *Markgraef* wierd belast met de verdediging der grenzen van het graefschap, en byzonderlyk der zeekusten. Den *Palstgraef* was in Duytschland den opzigter en bestierder der keyzerlyke paleyzen. Wat nog de graven van Vlaenderen in het byzonder betreft, zy stonden onder geene hertogen, maer alleenlyk, gelyk wy hooger gezeyd hebben, onmiddelyk onder hunnen opperleenheer, den koning van Frankryk, alhoewel nog maer in eenige betrekkingen, en dat zoo lang als Vlaenderen nog niet geheellyk onafhankelyk was, dat is te zeggen tot de regering van het huys van Bourgondië [1384].

De *Barons* of baenderheeren en ook bannerheeren (*baro dynastis*), welken titel door sommigen ook *Bandophorus* genoemd word, zyn eerst de wapen- of schilddragers der vorsten in de legers geweest, en later waren zy de hoofden der afzonderlyke krygsbenden.

De graven van Vlaenderen, wier magt en gezag van in de twaelfde eeuw hetgene der koningen evenaerde, omringden zich ook van derzelver pracht en schikten zich naer het voorbeeld van hunnen opperleenheer, den koning van Frankryk. Ter zelfder tyd dat zy zich den titel van *door*

Digitized by Google

de gratie Gods graef van Vlaenderen aenmatigden, hadden zy in hun hof een order of eene ondergeschiktheyd van eerambten, gelyk in het koninglyk hof van Frankryk, opgeregt; zy hadden dus hunne hooge huysbedienden, hunne barons, pairs, enz.

De vier hoogste huysbeambten van den graef, die in het byzonder den titel van *Beers* droegen, waren den *kanselier*, den *kameraer*, den *konstabel* en den *schenker*. De bevoegdheyd van den kanselier bestond in de besluyten en bevelen van den graef met zynen zegel te bekrachtigen, en dewyl den kanselier alle onbillyke stukken of akten mogt doorschrabben wierd hy in het latyn genoemd *cancellarius*, overeenkomstig met den *Nomophylax* der oude Romeynen. Den proost van St. Donaes wierd langen tyd met dit ambt bekleed, dat

Digitized by Google

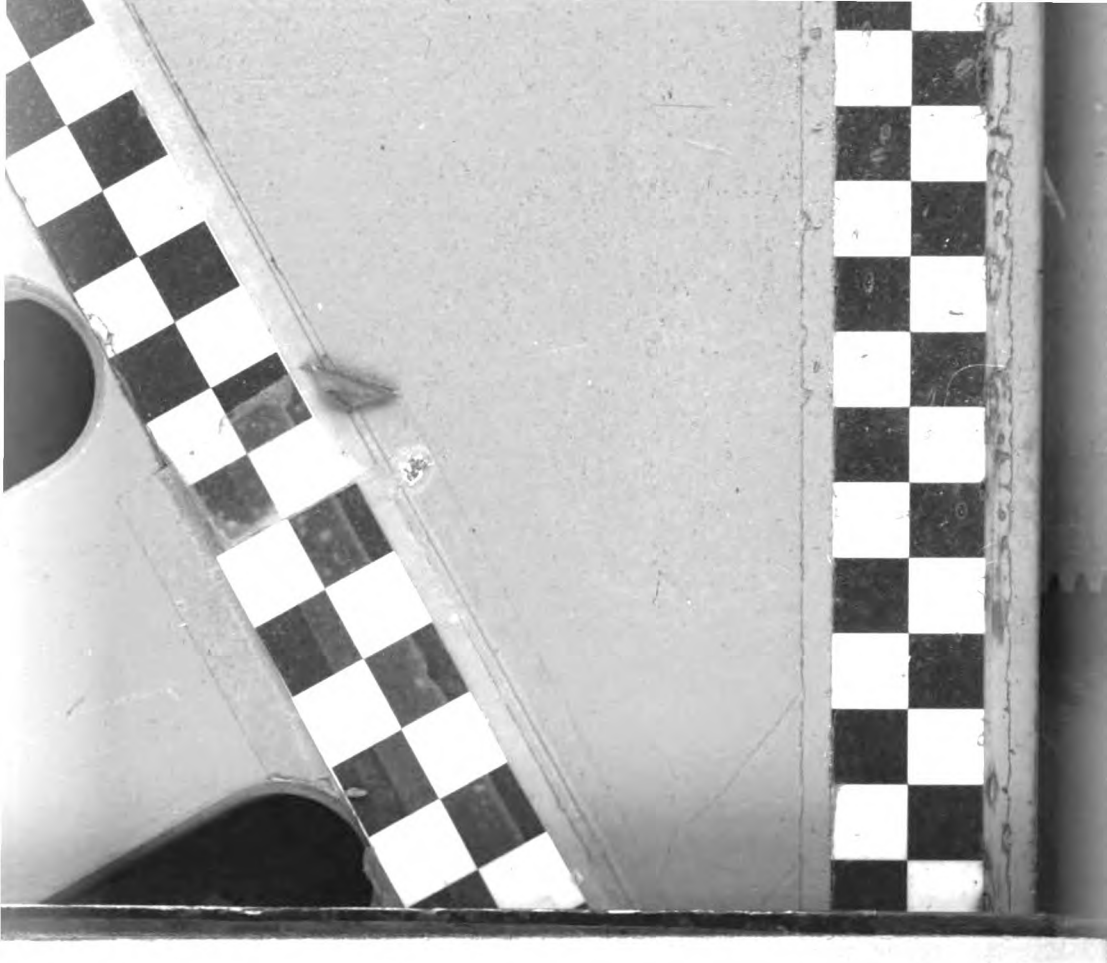
Den Grootstalmeester, aen wien de zorg van 's vorsten peerdestallen toebetrouwd wierd, droeg ook den naem van *marschalk*, zamengesteld van *mare* en *schalk*; waervan in het oud duytsch het eerste peerd en het tweede knecht beteekent. In het vervolg wierd den titel van *konstabel* zoo wel als dien van *marschalk* aen de hooge krygsoversten toegekend.

Den Schenker (*buticularius*) had het opzigt over de tafelgereedschappen van den graef en hy had nog zyne onderhoorige ambtgenooten, waeronder den heer van Bovekerke was.

Den Senechalk (*mega domesticus*) was, om zoo te spreken, den *groot marchalk* van het paleys, en had veel betrek met de zoo genoemde *grietmannen*, door Karel den Grooten ingesteld. Den Senechalk wierd ook onder den titel van Drossaert verstaen; die, over 't algemeen, *Ruwaert*, overeenstemmende met het persiaensch *Satrapa* (rustbewaerder), genoemd wierd. Den graef had daerby nog eenen opperjagtmeester, eenen oppervalkenier, eenen watergraef, enz.

De groote uytgestrektheyd van het oud graefschap van Vlaenderen, met de aenhoudende oorlogen, waerin de graven veelal gewikeld waren of anderen aendeden, maekten weldra de persoonlyke uytvoering der regterlyke magt, in vele betrekkingen, onmogelyk. Gevolgelyk wierd,

Digitized by Google

buyten eenige aen hun toebetrouwde zaken, het regt, zoo grond als leenregt, door plaetsvervangers uytgeoefend, die eerst de kasteleyns [1], en daerna de schouteeten, ballieuwen met dezelver schepenen (*scabini*) waren.

De *Schouteeten* ook *schouten* genoemd, eenen naem van *schuld* en *eysschen* afgeleyd, wierden in enkele grondeerlykheden gevonden, bovenal in degene door de *vrylaten* bewoond. De *ballieuwen* waren in alle slach van regtsgebieden de gewoonlyke plaetsvervangers der graven, terwyl de kasteleyns langzamerhand ophielden de voorzitters der regterlyke zittingen te zyn. In het vervolg, wierd er nog eenen zoo genoemden *souverrainen ballieuw* aengesteld.

Digitized by Google

De graven en hunne plaetsvervangers mogten

der regterlyke zaken , ten zy , dergene die hun voorbehouden waren, niet aen. Den graef kon ook geene schattingen heffen, noch den oorlog verklaren, zonder de zoo genoemde *Staten van Vlaenderen*, byeen te roepen , die in de geestelykheyd, den adel en de zoo genoemde *vier Leden* bestonden; te weten Gent, Brugge , Yperen en het Brugsche Vrye. Wat de zoo genoemde *algemeene Staten* betreft , deze wierden , om over gewigtige zaken te beslissen , door den graef byeen geroepen , en de geschiedenis toont ons aen dat die byeenroeping maer zelden gebeurde.

De regters der leenhoven waren *pairs* van het hof; den graef of wel zynen stadhouder zorgde voor de uytvoering van het vonnis door hen gegeven[1]. Overal waer men volgens de *statuten* en voorregten eener *charte* of keure vonniste , waren het de schepenen die zoo wel in de steden als in de dorpen of in de ambachten, den regtbank uytmaekten. De schepenen waren daerenboven de vertegenwoordigers van de geregtshoven der *municipale* buytengemeenten , en zy hadden, krachtens dezen titel , zonder de persoonlyke medewerking der hoegenoemde bedienden van den Graef het bestier hunner *respectiven* gemeenten-

1 In het zoo genoemde *Eygen-Vlaenderen* bestonden er twaelf leenhoven van den graef, te weten Gent, Brugge, Yperen, Kortryk, Thielt, Deynze, Peteghem, Audenaerde, Veurne, Bergen-St. Winox, Belle en Cassel.

Digitized by Google

zaken. Onder deze betrekkingen hadden zy geenen anderen voorzitter dan eenen hunner medebeambten, die onder de benaming van burgemeester, voorschepen, voogd [1], enz. aengewezen wierd.

De plaetselyke regtsgebieden der schepenen, gemeenlyk onder den naem van *wetten* gekend, waren de regtsbanken der steden, *arrondissementen* en parochien; zy wierden ook *vierscharen* genoemd. De ballieuwen waren de *procureurs* of beschermers hunner *respective* heeren, en oefenden een gevolmagtigd regtsgebied uyt. Het woord ballieuw is *bylhouder* te zeggen, omdat eertyds de doodstraf dikwyls met de byl uytgevoerd wierd.

De ballieuwen wierden dikwyls in de magtbrieven *Justiciarus comitis* genoemd, omdat zy in al de regtbanken der zoogenoemde *vrye landen* de plaetsvervangers van den graef waren. De abten en ryke landheeren hadden, naer het voorbeeld van den graef, hunne ballieuwen, die het regtsgebied over byzondere vrye heerlykheden hadden.

1 Het woord *voogd* is van griekschen oorsprong, en beteekent helper, schutsheer enz. By de oude duytsche volkeren was het ambt van *voogd* in grootachting. By de Scyten wierd de voornaemste der Amazonnen *Landpotin* genoemd. Men noemde de Palatins van Polen *vayvoden*, dat is landvoogden, gelyk men by ons de bestierders der provincien noemt.

Digitized by Google

Het ambt van ballieuw was in zulke hoogachting dat de heeren die, uyt zuynigheyd, geenen aenstelden, er de bediening in persoon van uytoefenden. Den kronykschryver Marchantius verhaelt ons zeer naeuwkeuriglyk het gezag en de bevoegdheden der ballieuwen, dezelve met de bevoegdheden der schepenen in vergelyking stellende: « De schepenen vonnissen, de ballieuwen, « voeren het vonnis, alsook de besluyten der « schepenen en de bevelen der graven uyt; de « eersten beroepen of dagen voor den regtbank, « de anderen hebben het regt van aenhouding, « in gevangstelling en van beschuldiging; de eersten « ontvangen hunne jaerwedden, de laetsten worden « uyt den opbrengst der boeten betaeld; de eersten « zyn na een jaer of twee jaren afzettelyk, de vol- « magt der laetsten duert langer tyd; eyndelyk, de « schepenen waken over de regten des volks, « de ballieuwen zyn meer bezorgt om degene « van hunnen graef of heer te handhaven, en « zy waerschouwen of vermanen de schepenen, « opdat zy in alles met geregtigheyd zouden te « werk gaen. »

De schepenen hadden nog hunne raedsmannen gelyk de ballieuwen hunne *schouteeten* hadden. De raedslieden wierden onder het Brugsche Vrye *schepenen van den corpse* genoemd, als de gemeene volksklas verbeeldende, terwyl dat de

Digitized by Google

schepenen de vertegenwoordigers der hooge burgery zynde, de *poortery* genoemd wierden. In sommige steden wierden de raedsmannen ook *keurmannen* genoemd. De ballieuwen vereenigden het gezag van het *openbaer ministerie* van onzen tyd met het gene der voorzitters, zonder nogtans eenig deel in de beraedslagingen te nemen. Er was tegen hunnen dank geene regterlyke zitting mogelyk; doch zy vonnisten zelve niet; zoo dat hun ambt, in vele betrekkingen, met hetgene van onze *procureurs des konings* overeenkwam.

De schouten of *schouteeten* ontvingen in de verschillige landstreken van Vlaenderen ook verschillige benamingen. Onder het Brugsche Vrye, in Veurne-Ambacht, enz. droegen zy den naem van *krikhouders*, omdat zy in de openbare plegtigheden eene gekromde roede of kruk voor den hoogballieuw, en zelfs voor de ballieuwen droegen, om aen te toonen dat deze met het regterlyk gezag van hunne *respective* heeren bekleed waren. Te Gent wierden zy onder den naem van *Ammannen* gekend. Onder het Brugsche Vrye waren er ook vele onderschouten die ook den naem van *Amman* droegen. De bevoegdheden dezer laetsten bestonden in des zondags, na de kerkelyke diensten de bevelen der *wet* op het kerkhof voor het volk af te kondigen, de slechte betaelders tot het voldoen hunner schulden te vermanen, en de nalatigen

Digitized by Google

daertoe te pramen, waerin hedendaegs meest de bevoegdheyd onzer *deurwaerders* bestaet. Zy waren aen den ballieuw onderworpen, gelyk den procureur des konings aen den *procureur generael* onderworpen is.

Den graef had nog zyne *fiscalen* of landregtsprocureurs, en ook zyne byzondere leenpenningmeesters of ontvangers. De overheyd der steden en kastelnyen had ook hare penningmeesters die 's landsgelden moesten inzamelen, uytgeven en aenteekenen; zy wierden ook *tresoriers* of schatmeesters genoemd. Die genoemde overheyd had daerby' nog *raedpensionnarissen* of loontrekkende raedslieden, die ook ten deele geheymschryvers waren; en dewyl de overheyd zich veelal naer hunnen raed gedroeg, wierden zy ook *grifliers* genoemd. De zoo genoemde *missiers* of zendelingen, onder het Brugsche Vrye *souverrainen* en onder de kastelny van Yperen *kastelnygasten* genoemd, stonden, wegens hunne bevoegdheden, sterk met onze veldwachters in verband.

Er bestond nog eene rekenkamer *hoofdredeninge* genoemd; waerin de algemeene ontvangsten der graven, gelyk in de bureelen onzer opperontvangers gestort wierden.

Den zoogenoemden *Raed van Vlaenderen* bestierde het graefschap gedurende de afwezigheyd

Digitized by Google

der graven ; in denzelven wierden nog de hooge regterlyke uytspraken en de genade vergunningen van den graef nagezien , de misbruyken der ballieuwen gestraft enz. Hy bestond in eenen voorzitter , acht commissarissen, eenen advokaet fiscael , eenen algemeenen pleytbezorger , eenen geregtsschryver en eenen griffier.

Uyt al die ambten, met derzelver bevoegdheden , zien wy dat , na de opregting der gemeenten , de geregtspleging en het plaetselyk bestier , in weêrwil al de voorbehoudene regten van den adel , nog eenigzins eenen geregelden vorm aengenomen hadden, doch de menigte van wyzigingen en gedurige veranderingen , volgens de verschillige landstreken , verschilliglyk ingevoerd , en nog de menigte van plaetselyke voorregten , maekten van de wetgeving en de burgerlyke bestiering eenen doolhof , waeruyt den schrandersten

Digitized by Google

OORSPRONG

DER

STEDEN, DORPEN

OF PAROCHIEN

van Vlaenderen over 't algemeen.

Wy zien in de werken van Tacitus dat de aloude Belgen voor den inval der Romeynen in de Nederlanden, (57 jaren voor Christus) geene of weynige steden van eenig belang bouwden [1]. Zy wilden zelfs geene aen elkander gehechte wooningen stichten; maer zy bouwden hunne huyzen of wel hunne hutten geheellyk van elkander afgescheyden [2], 't zy langs eene beek of waterloop, 't zy in eenen bosch of woud, 't zy eyndelyk, op hoogten of *terpen* tegen de overstrooming, en zelfs op dorre heyden, alwaer elk eenen afgescheyden of omheynden grond in den omtrek zyner wooning bezat.

1 Tacitus, *de morib. Germ.*

2 *Habitant hi populi non in urbibus, sed in tagurüs.* Dion. Cassius.

Digitized by Google

De plaetsen welke Cesar in zyne *commentariën* of gedenkschriften bybrengt, waren veeleer van hout opgeworpene bolwerken en blokhuyzen dan steden.

De Romeynen omtrent vier eeuwen in Belgiën verblyvende, dat is van het jaer 57 voor Christus tot in het midden der vierde eeuw, toen de Franken voor goed in deze landen vielen, lieten niet van langs de rivieren, als de Schelde, de Leye, den Dender, enz. kasteelen of versterkte plaetsen te bouwen, waerin zy hunne krygslegioenen in bezetting leyden. De Belgen, door den gedurigen omgang en verkeering met de Romeynen, wat beschaefd en toegankelyk geworden zynde, begonnen hunne wooningen wat digter die nieuwe sterkten te vestigen; waerdoor zy te gemakkelyker hunne voortbrengsels van den landbouw aen derzelver bezettingen konden verkoopen; en zulks bragt de gelegenheyd by om langzamerhand die sterkten tot steden te doen opkomen. Gevolgelyk zyn onze meeste steden, als Gent, Kortryk, Audenaerde, Dendermonde, Audenburg, enz. haren oorsprong aen kasteelen, door de Romeynen en ook door de Gotthen gesticht, verschuldigd [1]. De Romeynen hadden ook het gebruyk van de plaetsen,

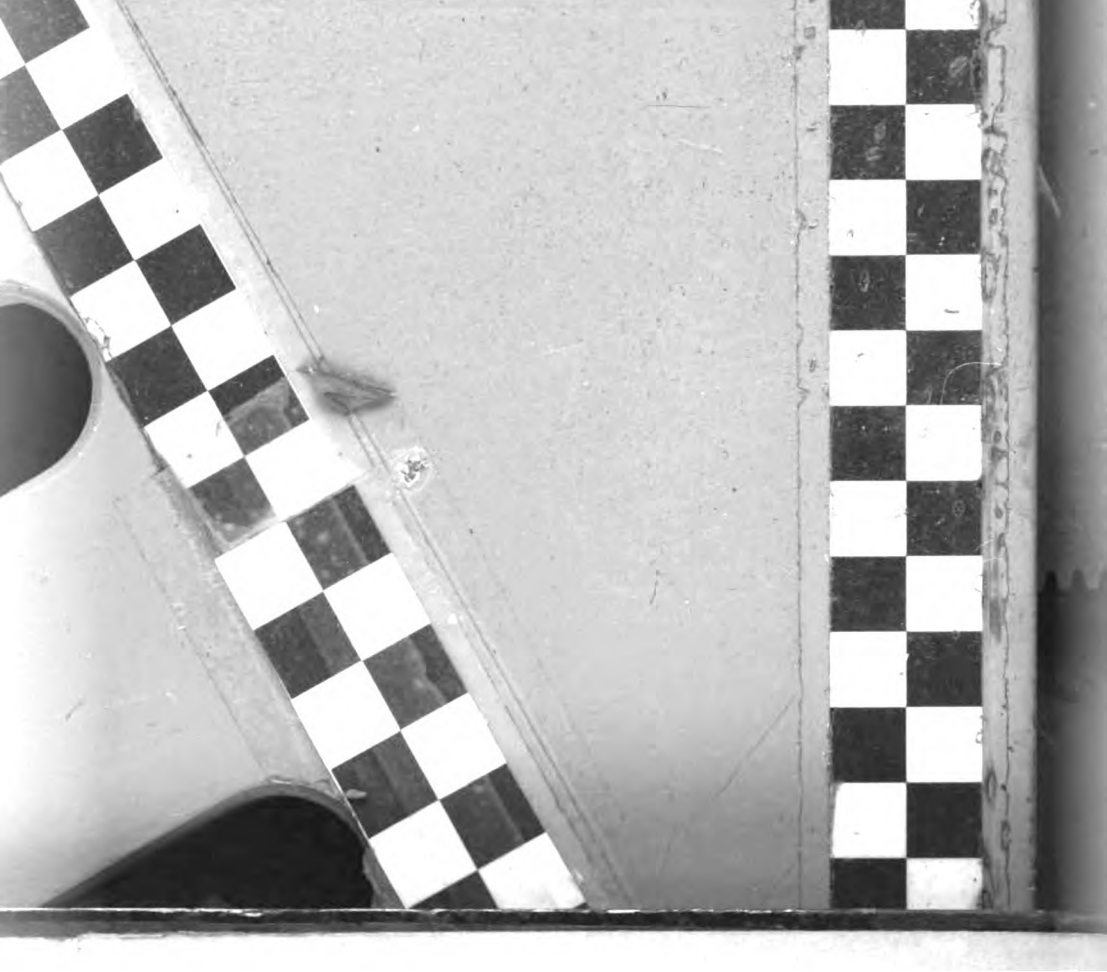
1 De Romeynen bouwden hunne sterkten of kasteelen ook wel op bergen, als by voorbeeld *Cassel*, eertyds *Castellum morinorum* of het kasteel der Morinen genoemd.

Digitized by Google

alwaer zy hunne zoogenoemde winterkwartieren hielden, met grachten en schansen te omringelen, en er van binnen wooningen te stichten; toen zy dezelve verlieten, gingen zich de landbewooners daerin vestigen, en zoo wierden ze allengskens in steden veranderd.

Dewyl ons de schriftelyke inlichtingen nopens den alouden staet der steden van Vlaenderen, en zelfs van geheel Belgiën ontbreken, zouden wy zonder de gedenkschriften van Cesar en de werken van Tacitus, Dion. Cassius enz. deswegens, in vele betrekkingen, nog onkundiger gebleven zyn. Den brand der *archiven* of staetschriften te Gent, in 1178 voorgevallen, met dien van Brugge die in 1280 de stedelyke *archiven* verslond, hebben ons gewisselyk, ten dien aenzien, van vele bewysstukken beroofd. De oude tydboekschryvers hebben te weynig aendacht op de byzondere geschiedenis of de veranderende lotgevallen onzer steden genomen; en waerschynelyk omdat zy er geene gegronde kennis van konden erlangen; alsook omdat alle gedenkstukken, door den alverdelgenden vuyst der noordsche barbaren verbryzeld, hun deswegens ook geene minste inlichting meer konden geven. Het is slechts op oorkonden van latere tyden dat men kan oordeelen, hoe den alouden toestand onzer steden en parochien geweest is, zoo kan men derzelver oorsprong en

Digitized by Google

opkomst niet dan door algemeene aenmerkingen kennen [1].

Sanderus van den oorsprong der stad Yperen sprekende, drukt zich op de 'volgende wyze uyt: « Daeromtrent iets zekers of het eerste tydstip « te bepalen, gaet volgens myne meyning alle « menschelyke neerstigheyd te boven; aldus is het « ook wegens vele andere plaetsen van Vlaenderen « gelegen. Zulks is de oorzaek dat wy in het duyster « moeten werken en ons dikwyls met gissingen, « die op geene vaste gronden steunen, moeten « behelpen. Doch hetgene daervan met zekerheyd « kan worden gezeyd, is dat onze voorouderen « min oplettendheyd dan wy, in het aenteekenen « der beginselen en aen wassingen van zaken ge- « bruykt hebben. Hier komt nog by dat de ysselyke « invallen der barbarsche volkeren, en byzonderlyk « het laetste onweder der woedende Noormannen,

was alsdan zoo groot dat er Salvianus, onder ander van zegt: *Arsit regio in Belgarum* [1]. Het gerugt dezer droevige gebeurtenis verspreydde zich zoo ver, dat den H. Hieronymus hetzelve in zyne spelonk in Palestynen gehoord heeft, waervan hy met droefheyd in zynen brief tot eene godvruchtige maegd spreekt, en waerin hy, gelyk Virgilius, de Moriniers aen het uyterste deel der aerde plaetst [2].

Wanneer de barbaersche volkeren van den Noorden zich de eerste mael vertoonden, maekten zy slechts kleyne benden uyt die opene dorpen verwoestten en de steden en sterkten, waerin de veldbewooners eene schuylplaets zochten, niet durfden aentasten. Den landbouw kwam alsdan geheel tot verval en de bevolking verminderde. De hand des akkermans wierd niet meer aen den ploeg geslagen, waerdoor de landeryen onbebouwd en woest wierden, en niet anders meer dan scherpe distelen en stekelige bramen voortbragten; en het gebrek deed zich weldra overal gevoelen. Later, de barbaren met talryker horden invallende, wierden tot de steden, sterkten en kasteelen toe, ten gronde verwoest en vernield.

Edoch deze barbaersche volkeren wierden

1 Salvien. *De Gubernatione Dei*, lib. 4.

2 S. Hier. *Epist. ad Ageruchiam.* — Pertz, *Chronicon de Normanorum gestis in francia*, pag. 532.

Digitized by Google

eyndelyk beteugeld, en van in het begin der elfde eeuw, toen onze steden, in de latynsche tael den naem van *Oppidum* en dien van *Portus*, in 't vlaemsch *poort*, verkreegen, was Vlaenderen met eene menigte van zoo gegenoemde *Villæ* of dorpen, *Burgi* of burgen en *Castra* of versterkte kasteelen overdekt. De laetste waren geduchte sterkten en behoorden aen den graef of aen de leenheeren toe; de eene wierden door kastcleyns van den graef, *burggraven* genoemd, de andere door hunne eygenaers bewoond; en vele abdyen zelve waren versterkt. Eene kleyne vlek, by een kasteel gelegen, met muren en grachten omringd, wierd *Burgus* genoemd. De zoo genoemde *Villa* was het buytengoed van het kasteel, en was ook van hetzelve geheellyk afgezonderd; sommige dier *Villæ* waren versterkt, en andere bleeven opene plaetsen; de versterkte *Villæ*, door eene bevoorregte burgerry bewoond, verkreegen eyndelyk den naem van *Oppidum* of Stad [1].

Den overgang of verandering van *Villa* of kleyn *Oppidum* tot stad, kwam uyt verschillige oorzaken voort. Dikwyls was het een werk der natuer of der ligging, en somwylen van den tyd. Zelden en alleenlyk in latere tyden, te weten na de invallen der Noormannen, zag men eene stad opkomen, elders als op de puynhoopen van

1 Warnkœnig, *Histoire de Flandre* etc., tom. 2, p. 147.

Digitized by Google

eene die door de barbaren verwoest was; en zulks nog met de toestemming van den *respectiven* leenheer en de verzekering der voorregten, door den graef aen hare aenstaende inwooners toegestaen. De ligging eener *Villa* was meest de oorzaek van deze aenbelangende verandering, zy wachtte niet lang van aen te wassen, en wierd dus in het vervolg van tyd een *Oppidum* of Stad, te weten wanneer zy eenen grond besloeg alwaer, 't zy uyt de eene of de andere oorzaek, eene menigte volks, die in dagelykschen zamenhandel leefde, byeen vloeyde. By aldien deze oorzaken of omstandigheden ontbraken, bleef de *Villa* gemeenlyk een gering vlek of slechts eene landhove, gelyk wy nog hedendaegs kunnen opmerken, by voorbeeld in die van *Poelvoorde* in *Winghene* gelegen.

De oorzaken van den zamenvloed des volks waren voornamelyk: 1.° het nabuerschap van een klooster of een kapittel, van eenen *burg* (*Burgus*), van den graef waer hy zyn gewoonlyk verblyf, alsook het pleydooy van het regtsgebied hield; 2.° hetgene van een kasteel (*manoir*) waerby er hutten voor de *serfs* of slaven gesticht waren, en welke plaetsen nog meestal naer den naem van hunnen kasteleyn of leenheer genoemd worden; 3.° eene door de natuer wel geschikte ligging, by voorbeeld langs eene groote beek of langs eene rivier, en wel meest aen den zamenvloed van twee rivieren, als Gent, Dendermonde, enz.;

Digitized by Google

5.° alle plaetsen wel voor den koophandel geschikt, als de nabyheyd der zee, den mond eener rivier, alwaer men gemakkelyk eene haven voor de schepen kon maken enz.; ja, menigmalen waren eenige dier oorzaken te zamen gevoegd den oorsprong van eene Stad.

De dorpen wierden, eer zy gemeenten waren of hunne ontvoogding verkreegen, *parochien* genoemd. Dien naem, van het latynsch woord *parochia* afgeleyd, beteekent stapelplaets (*étape*) en ook Winkel; zoo zegt men nog *Winkel St. Eloy* enz. Zulke stapelplaetsen wierden door de Romeynen langs de krygs-of heerwegen opgeregt, en zy dienden om de in aentogt zynde troepen hunnen leeftogt, op gepasten tyd, te verzorgen; waeruyt men besluyten mag dat al de parochien langs of op de oude heerwegen gelegen, eerst bestaen hebben. Den omtrek dier stapelplaetsen wierd om dezelfde reden, gelyk wy van de kasteelen (bladz. 174) gezeyd hebben, langzamerhand meer en meer bewoond; en zulkdanige plaetsen bleeven, na het vertrek der Romeynen en den inval der Franken tot dorpen aengewassen zynde, den naem van *parochie* behouden. Ja, aen degene die later opkwamen en denzelfden oorsprong niet hadden, wierd ook die latynsche benaming toegepast. De eerste geloofszendelingen deze bewoonde plaetsen kiezende, om er het geloof te prediken, wierden er in het vervolg kapellen en somwylen kerken

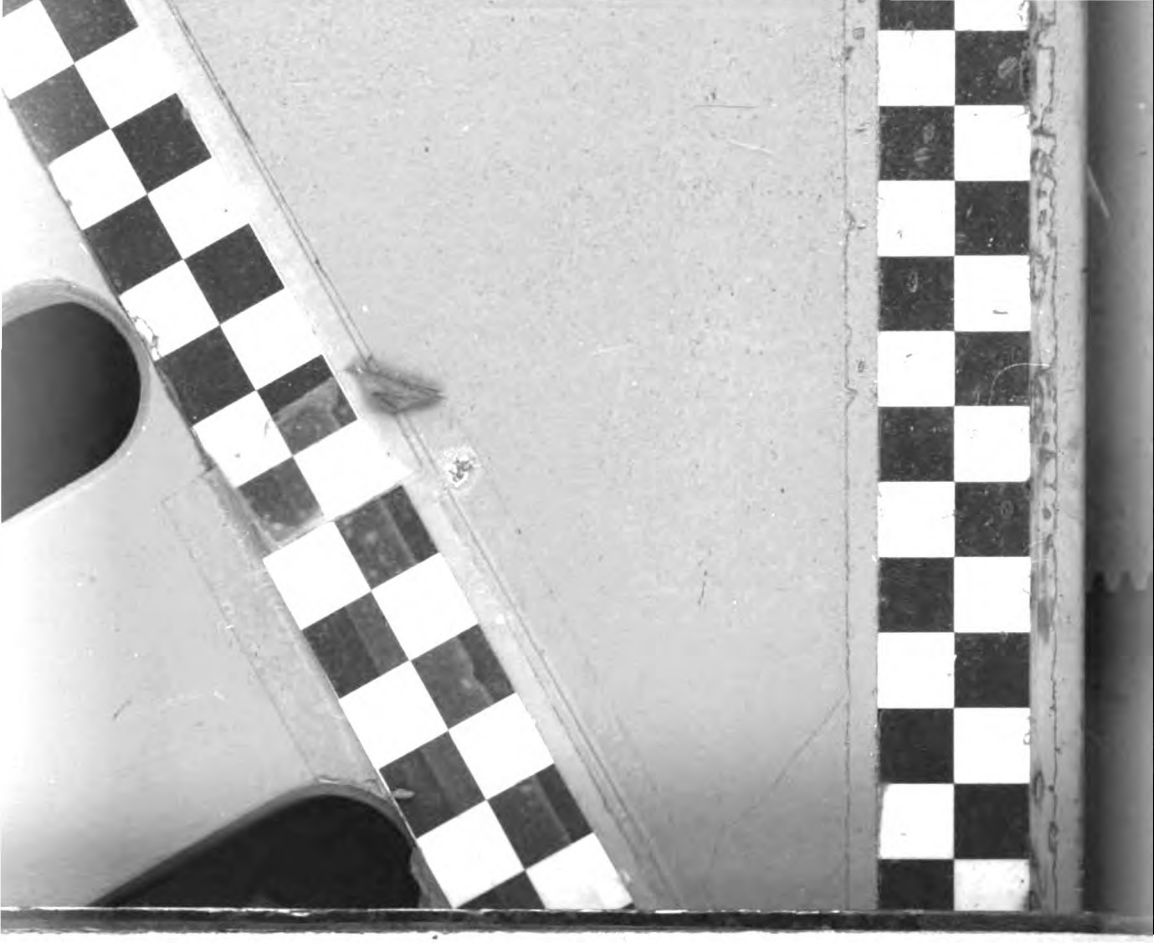
Digitized by Google

gesticht, en gevolgelyk wierd onder den naem van *parochie* ook een geestelyk regtsgebied verstaen.

Men moet nog opmerken dat de geestelykheyd eerst haer onderhoud door offeranden en vrywillige giften verkreeg, dus wilden meestal de groote grondeygenaers, naer mate zy den christelyken godsdienst omhelsden, by hen priesters gevestigd hebben, die, mits zy hun onderhoud van dezelve ontvingen, hun altoos wegens hunne heylige of godsdienstige oefeningen ten dienste stonden. Dikwyls deden de grondeygenaers digtby hunne wooningen, kapellen en kerken stichten, die zoo voor hun gerief als voor dat hunner leenhouders dienden; zulks is, over 't algemeen, de reden waerom men nog hedendaegs vele kerken ten platten lande zeer digt aen de oude kasteelen of derzelver overblyfsels vind, als B. V. te Dadizeele, Ingelmunster, Moorslede, enz.: Wanneer de heeren eene kerk stichtten, bouwden zy ook eene wooning voor den zielzorger of pastoor welke men eerst *priestery* en daerna *pastory* noemde. Aldus hebben menige parochien haren naem van den eersten stichter harer kerk ontvangen, wiens familienaem, door verloop van tyd verbasterd zynde, den naemsoorsprong veler parochien zeer duyster doet voorkomen.

Den godsdienstigen band was eene groote oorzaek van onderlinge vereeniging, zoo tusschen de

Digitized by Google

inwooners der steden als die der parochien: want de kerk is onder de christene volkeren overal een middelpunt van vereeniging. In de dorpen, weleer door lieden bewoond die van den leenheer afhingen, was het derzelver heer, en niet de inwooners, die, met medewerking der bisschoppen, abten en kapittels, de kerken en kapellen stichtte, en die ook voor derzelver onderhoud moest zorgen, dat is te zeggen, ten tyde dat de *serfs* nog niet ontvoogd of vrygemaekt waren. Aldus gaf den godsdienstigen band tusschen eenen leenheer en een kapittel dikwyls geboorte aen eene *parochie* en door de steeds aenwassende bevolking ook aen verscheyde parochien of geestelyke omgrenzingen, rondom de afgezonderde kapellen en bidplaetsen (*Sacella*), die eerst maer hoeken of wyken (*Vici*) waren: en op die wyze zyn er vele parochien de eene uyt de andere gesproten. De parochie

Digitized by Google

capelle in het gemeente Langemarcq, en *Maerloop* in Meulebeke gelegen, welhaest gemeenten of parochien worden.

Wy zullen om ons gezegde te staven en de wyze of den vorm aen te toonen, op welken eene nieuwe parochie gemaekt of eene gemeente wierd, hier eene *charte* of keurbrief van Theodorus van den Elzas, ten aenzien van *Oesten*, laten volgen:

« Ik, Theodorus van den Elzas, door Gods « genade, Graef van Vlaenderen, en Philippus « mynen zoon, hebben de woestyne van Reninghe, « welke wy afzonderlyk voor onze tafel schikken, « aen eenige huyslieden, jegens eenen jaerlykschen « cyns, te bebouwen gegeven.

« Dewyl dezelve thans onder onze heerschappy « behoort, en nooyt onder eenige parochie gestaen « heeft, zullen wy op onze kosten aldaer eene kerk « bouwen, en in dezelve eenen priester aenstellen. « Zy zullen tot geene andere parochie behooren; « en voor degenen die zich in deze parochie « zullen willen nederzetten, zullen wy, indien « zy onder een ander heerschappy staen, daertoe « verlof geven. Dat het dan aen de nakomelingen, « zoo wel als aen de tegenwoordigen bekend zy, « dat wy zoo wel aen degenen die zich thans aldaer « bevinden, als aen al degenen die zich in « de toekomst aldaer zullen vestigen, voor eeuwig

Digitized by Google

« vryheyd geven; dat zy aen de wetten, dagvaer-
« dingen en zaken der gemeente van *Veurne*,
« die gemeenlyk *kore* genoemd word, geenszins
« meer zullen onderworpen zyn; maer dat zy
« van alle diensten, eyschen, en alle schattingen,
« hoedanig dezelve ook zouden mogen zyn en
« worden, en welke de andere ingezetenen onzer
« landen moeten opbrengen, voor altoos bevryd
« en ontslagen zullen zyn, ten zy in geval zy
« tot verdediging van het vaderland naer het leger
« geroepen wierden; zy zullen door niemand
« mogen voor 't regt gedagvaerd worden, ten
« zy in onze tegenwoordigheyd, of in degene
« van onzen spysbezorger te Yperen. Zy zullen
« onzen cyns, op bepaelden tyd te Yperen be-
« talen; de penningen op den geboortedag van
« St. Jan den Dooper, de haver en de hoenders
« tusschen den feestdag van St. Baefs en dien van
« Maria Lichtmis. En indien zy den gemelden
« cyns binnen dien tyd niet opbrengen, zullen
« zy door onze bezorgers daertoe aengehouden,
« doch met geen geweld gedwongen worden,
« opdat hunne vryheyd niet geschonden worde.

« Ten eynde zulks nu vast en onveranderlyk
« blyve, hebben wy dezen tegenwoordigen brief
« (*charte*) onderteekend, en met onzen zegel be-
« krachtigd; ter oorkonden Desiderius, proost en
« kanonyk, enz., enz., enz.

Digitized by Google

« Gedaen te Yperen, op den feestdag van den « Heyligen Laurents, in het jaer na Christi « geboorte 1161. »

Wat thans de omgrenzingen of scheydingen der parochien of gemeenten betreft, zulks is iets dat aen vele persoonen onbekend is, en men is, over 'talgemeen, wegens derzelver *enclavementen* en ongelyke grondverdeelingen niet weynig verwonderd. Deze verwondering zal verdwynen wanneer wy willen opmerken dat onze parochien, meest byzondere heerlykheden zynde, volgens de uytgestrektheyd der grondeygendommen van den leenheer, die er gemeenlyk eene kerk of kapel gesticht had, afgebakend wierden; en gelyk deze grondeygendommen der leenheeren zelden in regte linie scheydden, of wel geene vierkante stukken gronds waren, zoo moest natuerlyk daeruyt volgen dat er inschietingen en ongelykheden bestonden en nog bestaen. Wy moeten hierby nog doen opmerken, dat den frankischen koning Pepinus en nog meer zynen zoon Karel den Grooten, na de overblyfsels van het heydendom vernietigd te hebben, de belangen der geestelykheyd zeer ter herten trokken, gevolgelyk maekten zy de betaling der *tienden* door geheel de frankische monarchy verpligtende; de eygenaers der kerken, (want alle grondeygenaers mogten met toestemming van den bisschop kerken stichten [1]), onderhielden

1 *Capitul. de Salz*, an 814, art. 5.

Digitized by Google

de zielzorgers of pastoors hunner kerken, maer dikwyls zoo spaerzaem dat zy in gebrek bleeven steken. De parochien wierden dan ook afgebakend volgens de gronden die hunne tienden aen de eene of de andere kerk opbragten, en om die reden wierden die *tienden* ook *grondtienden* genoemd. Hier moet men nog aenvoegen dat in later tyden de omgeploegde heyden en wouden, aen de eene of de andere heerlykheyd of parochie gevoegd zynde, daeraen geene kleyne ongelykheyd bygebragt hebben, om welke reden weynige kerken in het middelpunt der gemeenten, maer geheellyk aen den eenen of den anderen kant gelegen zyn.

Wat den oorsprong van de namen der vlaemsche steden en parochien aengaet, wy moeten met vele oudheydskundigen instemmen, dat deze stoffe om hare duysterheyd, zeer moeyelyk is om wel en voldoende te behandelen, en dat men, na vele navorschingen, wegens vele benamingen nog in twyfel blyft. Echter is het altoos prysbaer eenig licht uyt de duysternissen te trekken [1], of zaken kenbaer te maken, waervan vele menschen geene of weynig kennis hebben, en gevolgelyk deswegens een verkeerd denkbeeld opvatten, hunne gevoelens op ongegronde bewyzen doen steunen, en veelal aen belagchelyke volkstraditien geloof geven.

1 *Ex fumo dare lucem* (Horat).

Digitized by Google

Wy moeten vooraf onderzoeken of onze voorouders in het toepassen van de benamingen der steden en parochien willekeurig hebben te werk gegaen of wel op eenige gegronde redens of oorzaken hebben gesteund, om welke dezelve, over het algemeen, alzoo en niet anders zyn genoemd geweest.

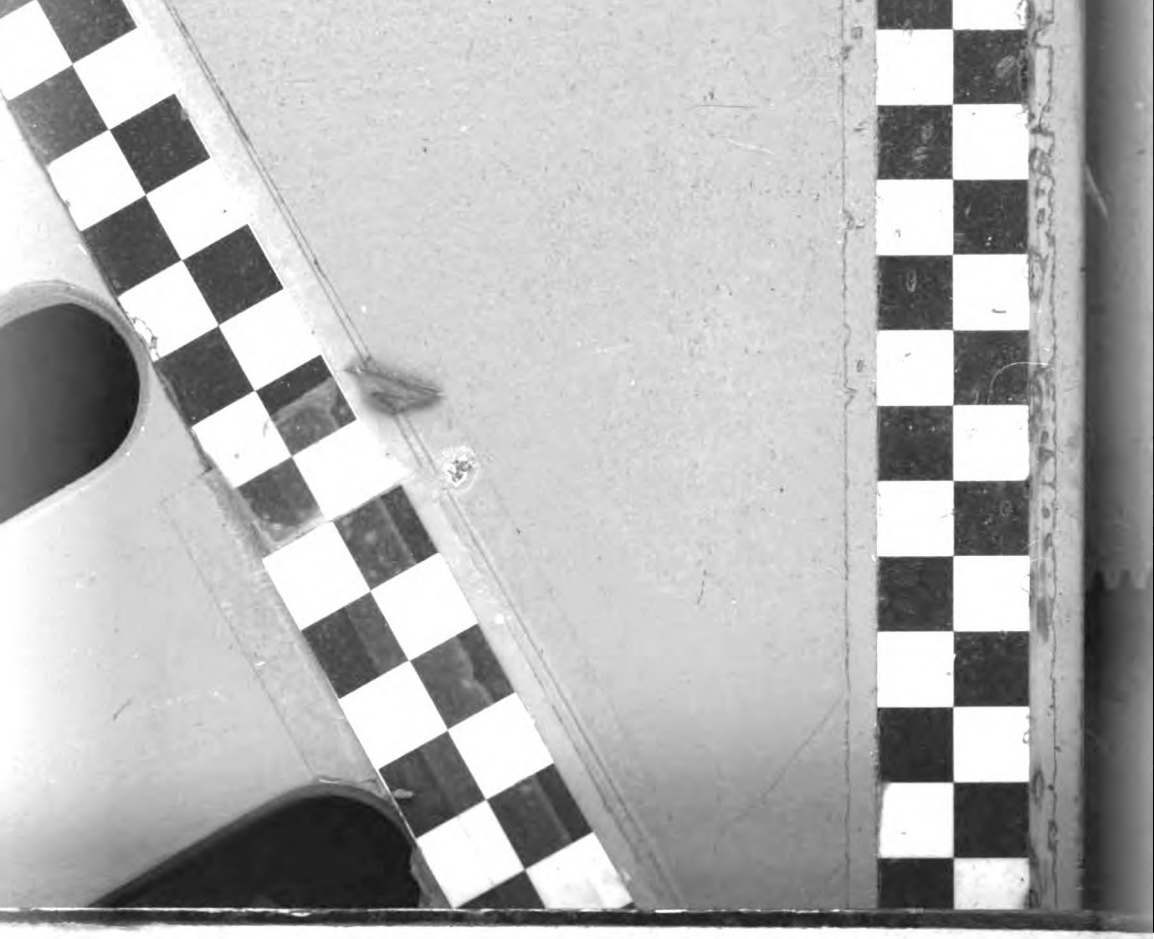
Eenen nederlandschen oudheydskundigen[1] drukt zich, ten dien aenzien, op de volgende wyze uyt:

« Eenen der meeste voordeelen, welke onze « voorouders op ons gehad hebben, is de vryheyd « en de eer van de dingen, welke in hunnen tyd « verrigt of uytgevoerd zyn of wel aenvang ge- « nomen hebben, de eerste *Namen* toe te passen. « Al hetgene wy doen kunnen, is dat wy, met « groote moeyte, naeuwelyks weten te onderzoeken « of na te speuren wat redenen of oorzaken « hen beweegd hebben om dezelve zulke en niet « andere namen te geven. »

Wanneer den wysgeer Plato, reeds van in zynen tyd de fabelleer zeer duyster en verward vond, dacht hy dat het noodig was van te onderzoeken, of men in het toepassen der namen met eene eenstemmige willekeurigheyd of eygenzinnigheyd had te werk gegaen, of wel, of men

1 De Bleauw.

Digitized by Google

zich deswegens naer een wel overwogen stelsel (*systema*) gevoegd had, hetgene de dingen meest volgens hunnen aerd en hunne eygenschappen doet noemen, en hy ondervond dat men zich meest in alle betrekkingen naer het laetste geschikt had [1].

Na vele opvorschingen of naspeuringen, hebben wy hetzelfde wegens de benamingen onzer steden en parochien ondervonden. Echter gebuerde zulks niet zonder eenige afwykingen, in eenen tyd waerin de onkunde groot was, en dat men veelal wegens de uytdrukkingen en benamingen zeer onnaeuwkeuriglyk te werk ging. De verschillige volkeren die zich van over meer dan achttien eeuwen in Vlaenderen nederzetteden of vestigden, hebben ook eene groote verschilligheyd in de namen der steden en parochien veroorzaekt; zoo als de Romeynen, de Franken, de Saksers, de Sueven of Swaben

Digitized by Google

ringen ondergaen, waeruyt vele oude benamingen duyster en byna geheel onverstaenbaer voorkomen. Laten wy hier nog byvoegen : de vermenging en verbastering der landtalen (*dialecten*) over 't algemeen, de verlenging en nog meer de verkorting van vele namen in de uytspraek, waerna zich later de geschrevene tael geplooyd heeft, waerdoor de zaek- of worteldeelen van vele eygenamen meer of min zyn gekrenkt geworden, en waerdoor derzelver echte beteekenis meer of min onoplosselyk geworden is. Laten wy daerby nog voegen, dat de onverstaenbaerheyd der namen van eenige onzer steden of parochien uyt derzelver overschryving door de eerste monikken kan ontstaen, die dezelve geheellyk *latiniseerden*, waerna zich de oude jaerboekenschryvers gevoegd hebben. Deze en nog meer oorzaken maken de ontlediging van de namen onzer steden en parochien zeer moeyelyk, voornamelyk wat hun eerste worteldeel betreft; doch wat derzelver uytgangen aengaet, men kan deswegens gemakkelyk tot eene voldoende verklaring komen; ten dien eynde zullen wy dezelve in verschillige *catagoriën* of rangschikkingen verdeelen.

1.° De Romeynen, die in onze landen de eerste geregelde sterkten of kasteelen gesticht hebben, waeruyt vele onzer steden gesproten zyn, hebben ook aen dezelve latynsche namen toegepast, B. V.

Digitized by Google

Castrum Gandæ, nu Gent; *Castrum Morinorum*, nu Cassel; *Viriviacum*, nu Wervick, enz. Dewyl er in Belgiën vele romeynsche veldoversten en *prefecten* of landvoogden geweest zyn, die er meer of min jaren hebben verbleven, zoo hebben zy ook vele kasteelen en *Burgen* gesticht, waeraen zy hunnen naem gegeven hebben, of ten minsten welken naer hunnen naem hunne benaming hebben verkregen; als B. V. *Peteghem*, die van den romeynschen veldheer Lucius Pœtus haren naem ontleend heeft enz.

2.° Vele benamingen onzer parochien gaen uyt op *hem, lem*, *em* en *ghem,* in het oud duytsch *heim,* welken uytgang men ook in vele duytsche steden vind; zoo als in *Hildesheim*, *Manheim, Mulheim* enz. Dezen uytgang beteekent in de teutonische of oudduytsche tael *wooning, huys, verblyfplaets* [1]. Wy ontmoeten in de provincie Westvlaenderen vele parochien die op *ghem* uytgaen en wel voornamelyk in het regtsgebied van Kortryk; als *Anseghem, Denterghem, Ledeghem, Oyghem, Rolleghem, Sweveghem* enz.; de andere uytgangen zyn verkortingen van *ghem* en men vind die in *Merckem*, *Lophem, Beernem, Oedelem*, *Reckem* enz. Ook is den uytgang *en*, B. V. in *Clercken*, *Beveren,* enz. eene letterverwisseling van *em* of

1 Zie *Aenleyding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduytsche Spraek*, door L. Ten Kate, Deel I, bl. 27 en Deel II, bl. 643.

Digitized by Google

hem, dewyl deze parochien eertyds *Clerckem*, *Beverem* genoemd wierden.

3.° Er bestaen twee verschillige gevoelens wegens den uytgang *inghe*, waerop eenige namen der parochien uytgaen, als B. V. *Boesinghe*[1], *Elverdinghe*, *Leffinghe*, *Poperinghe* enz. Eenigen willen dat dien uytgang in de saksische tael eene openbare weyde of parochie veld beteekent, waerop elk zyn vee mogt laten grazen, zoo zegt men nog *wateringhe* voor een openbaer water. Anderen beweeren dat dien uytgang eene verkorting is van *dingen*, pleyten, regtsplegen; en dat de plaetsen van dien naem gerechtshoven waren; alzoo wierden de oude regtbanken der kantons *gaudingen*[2] genoemd. maer die twee gevoelens worden door eenige oudheydskenners in twyfel getrokken; omdat men in de oude *charten Boesinghem*, *Poperinghem* en ook *Pupuringaheim* geschreven vind. Gevolgelyk zouden, volgens hen, eenige dier parochien deel der tweede rangschikking moeten maken.

1 Dewyl den saksischen uytgang *inghe* meest in de parochienamen te vinden is van degene die omtrent Yperen liggen, zullen de Saksers, door Karel den Grooten in Vlaenderen overgebragt, aldaer ook meest zyn gehuysvest geweest; daer in tegendeel de parochien omtrent Kortryk gelegen meest op *ghem* of *gen* uytgaen eenen theutonischen of oudduytschen oorsprong aenduyden, waerschynelyk van de Suoven of Swaben die ten tyde van den Keyzer Tiberius XV aldaer gevestigd wierden en het theutonisch of de oudduytsche tael spraken.

2 Zie Warkœnig, *Histoire de Flandre etc.*, tom. 11, pag. 218.

Digitized by Google

4.° Al de namen der parochien die uytgaen op *Ele, Seele, Zele, El, Zeele,* als B. V. *Aerseele, Dadizeele, Sysseele, Vormezeele* enz. beteekenen eene zael of vergaderplaets van leenheeren om over openbare zaken te raedplegen en te beslissen. Het woord *zael* of *zeel* is een gottisch woord, het welk een heerenhof beteekent. De groote en heerenwooningen wierden ook veelal *zalen* genoemd; en nog hedendaegs draegt de voornaemste plaets van een prachtig huys den naem van *zael* of *salette*. Den eersten oorsprong van dat woord komt voort van de rivier *Isala* of *Yssel,* in Holland gelegen, hetgene eygenlyk water van *Sala* beteekent. Het was in *Sala, Gelderland,* enz. dat de eerste frankische koningen hunnen zetel vestigden, te weten *Doesbourg, Nimegen, Aken* enz. De zoo genoemde salische wet (*Lex Salica*) wierd aldaer door hen gemaekt, en dat is zoo veel te zeggen als *sallandsche wet;* gevolgelyk word het klaerlyk bewezen dat alle steden en parochien op *Ele, Zeele, El*, uytgaende, *zalen* geweest zyn tot het bovengemelde eynde geschikt. Men gaf ook dikwyls aen een paleys den naem van *zaelhof*. Den ouden wetboek van Yperen draegt den volgenden titel: « Kostuemen der « stad, *zael* en kastelny van Yperen. » Het was ook in zulke plaetsen dat de leenheeren de geregtspleging uytoefenden en meest willekeurige vonnissen gaven.

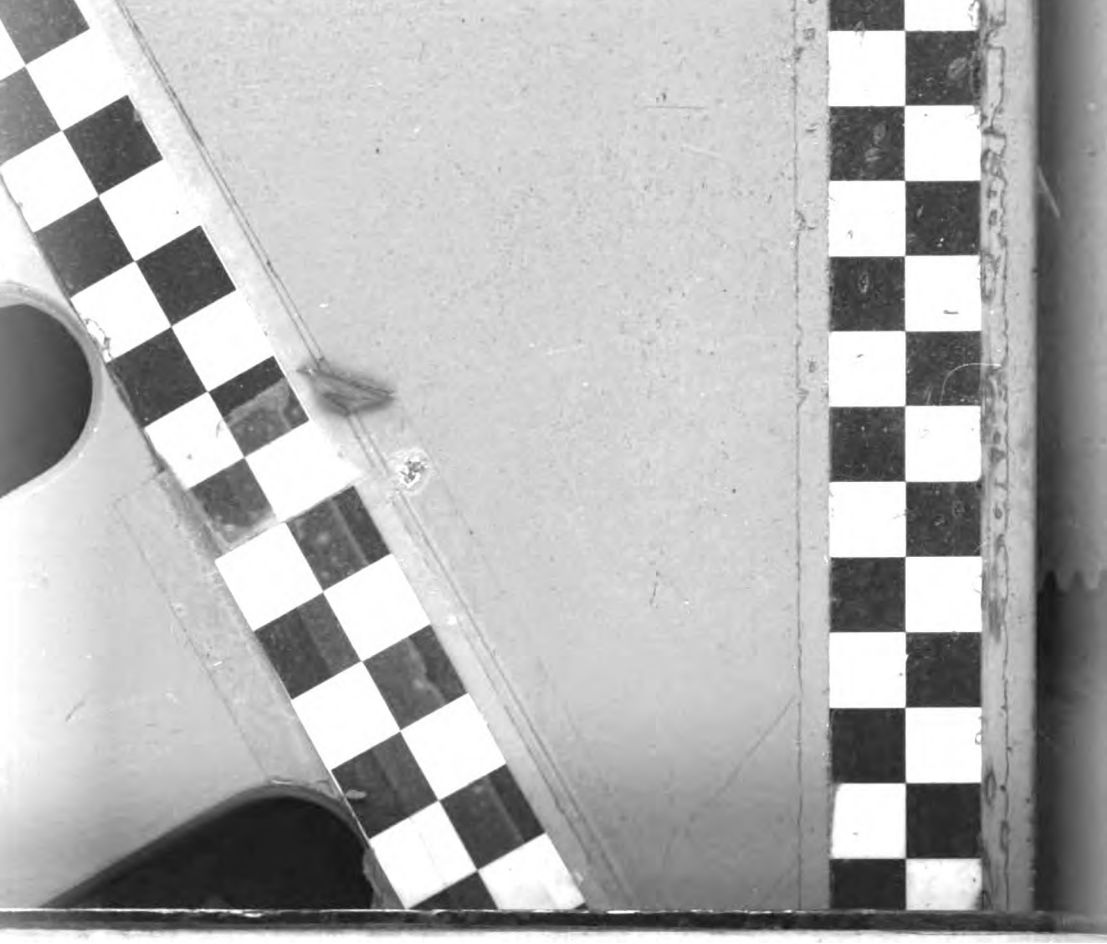
Digitized by Google

5.° Al de namen der parochien die uytgaen op *leede*, by verkorting *lede*, als B. V. *Hooglede*, *Lendelede*, *Moorslede*, enz., beteekenen eenen weg; dezen uytgang is afgeleyd van *leyden*, oudtyds *leeden*, waervan ook de rivier de *Leye* haren naem ontleent; nogtans willen sommigen dat *lede* eenen waterloop beteekent.

6.° Al de namen der parochien die uytgaen op *voorde* beteekenen eenen hoogen zandweg, gelyk de Romeynen op de moerassige gronden maekten, of ook wel die door de natuer zandachtig zyn; zoo als *Zandvoorde*, by Oostende, *Ruddervoorde*, enz. Eenige oudheydskundigen beweeren nogtans dat *voorde* ook eene sterkte beteekent, omdat *Steenvoorde*, nu in Frankryk gelegen, in het latyn *Stenasfort* genoemd wierd; doch het waerschynlykste is dat *Steenvoorde* op eenen weg met steenen bestraet, gelyk de groote romeynsche heerwegen waren, zal gesticht zyn geweest.

7.° Al de namen der parochien die uytgaen op *laere* hebben eenen ouden oorsprong; zoo als *Becelaere*, *Couckelaere*, *Rousselaere*, enz. De Romeynen, in deze landen verblyvende, eerden zekere huysgoden *Lares* genoemd; onze voorouders hen hierin navolgende, eerden ook die gewaende godheden in zekere wooningen in de bosschen, welke plaetsen zy *Laeren* noemden. Deze plaetsen in bevolking aengroeyende, en tot het christendom bekeerd zynde, kreegen kerken

Digitized by Google

alwaer den waren God in plaets der *Lares* aenbeden wierd ; en eyndelyk parochien geworden zynde, behielden zy de oude benaming [1].

Warnkœnig wilt dat *laer* of *laere* een onbeploegd veld beteekent; anderen beweeren dat *laere* eenen waterloop beduyd ; doch deze gevoelens berusten slechts op enkele en ongegronde gissingen.

8.° Al de parochien wier namen uytgaen op *Burg*, *Scote* en *Steene*, als *Aerdenburg*, *Oudenburg*, *Bixschote*, *Noordschote*, *Steene*, by Oostende, enz., beteekenen voormalige sterkten en verdedigingsplaetsen. De Saksers gaven den naem van *Scote* aen verweerplaets, en van *Steenen* aen in steengebouwde sterkten, zoo word nog eene groote sterkte op den Rhyn tegenover Coblentz *Erenbreitstein* genoemd, waeruyt blykt dat *stein* in het duytsch *steen* beteekent. Ook word nog

Digitized by Google

eene grenspael; en degene die uytgaen op *nisse* en *isse*, als *Lampernisse*, *Schoorisse* nu *Schoore*, beteekenen eenen leegen vochtigen grond.

10.° Er bestaen eene menigte parochien wier namen de volgende vlaemsche uytgangen hebben, te weten: *beke*, *berghe*, *daele*, *velde*, *weghe*, enz.; als B. V. *Crombeke*, *Yzenberghe*, *Passchendaele*, *Lichtervelde*, *Lisseweghe*, enz.; waervan den oorsprong, wat den naemsuytgang betreft, zich duydelyk aentoont.

11.° Verscheyde steden en parochien hebben haren naem ontleend van de patroonen of beschermheyligen aen wie derzelver kerk is toegewyd geweest, of wier *reliquien* er berusten; als B. V. *St. Omaers*, *St. Pieterscapelle*, *St. Michiels*, by Brugge; *St. Jans*, by Yperen, enz. Alsook meest al de parochien of *succursalen* in de steden, als B. V. *St. Anna*, in Brugge; *St. Nicolaus*, in Yperen; *St. Walburge*, in Veurne; enz.

12° Er bestaen ook steden en parochien die haren naem uyt hare ligging ten opzigte van andere plaetsen ontleenen; als B. V. *Oostende*, *Westende*, *Oostkerke*, *Westkerke*, enz. Verscheyde

van God *Termes*, eene goddelyke eer bewyzen. Deze grenspalen wierden door de volkeren van het noorden van Europa *merken* of *marken* genoemd; waervan het koningryk Denemerken of Denemarken zynen naem ontleend heeft. (*Zie* Gerard van Loons, *Aloude Hollandsche Historie*, I Deel, bl. 173.)

Digitized by Google

parochien ontleenen ook haren naem van nieuwe kerken en kapellen, welke men aldaer gesticht heeft; als B. V. *Nieuwkerke, Nieuwkapelle;* ook van den naem van den stichter van hare eerste kerk of kapel zoo als *Ramscappelle*, enz.

Eyndelyk, bestaen er nog parochien wier naemsoorsprong zeer duyster ligt en waerover men niet dan door gissingen kan schryven; zoo als B. V. *Gidts, Heyst, Locre, Pervyse, Vichte,* enz.

Wat de namen betreft wier oorsprong door *volkstraditie* of overlevering tot ons gekomen is, niemand kan, ten dien aenzien, voldoende bewyzen bybrengen. Al de duysterheyd wegens de beteekenis of den oorsprong der benamingen van onze steden en parochien ligt niet of weynig in de uytgangen der namen, gelyk wy nog gezeyd hebben, maer wel in het eerste worteldeel van

Digitized by Google

Wy hebben deze voorafgaende beschryving en verdeeling in rangschikkingen der Namen onzer steden en parochien, elk volgens hunnen verschilligen uytgang als noodzakelyk beschouwd; ten eersten om een algemeen denkbeeld van dien oorsprong te doen opvatten, en ten tweeden om zeer ligt tot de kennis van den naemsoorsprong te komen, van de plaetsen welke wy, kortheydshalve, onaengeraekt hebben gelaten, en die alle buyten de provincie van Westvlaenderen gelegen zyn. Thans zullen wy tot elke stad en parochie in het byzonder, in een alphabetisch order geplaetst, overgaen:

Adinkerke.

Adinkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Veurne gelegen, word ook in de gemeene volkspraek *Oyenkerke* genoemd, en droeg oudtyds den naem van *Kinkskerke*. Het worteldeel *kinks* heeft de verbuyging van den tweeden naemval (*genitivus*) ondergaen; gevolgelyk is Kinkskerke zoo veel te zeggen als *kerk van kink*, eenen verbasterden familienaem van den leenheer die aldaer op zyne heerlykheyd eene kerk zal gesticht hebben, welkers naem, met tydverloop, door onnaeuwkeurigheyd in het naschryven der oude handvesten, ongetwyfeld in *Oyenkerke* en vervolgens in *Adinkerke* zal

Digitized by Google

zyn veranderd geweest. Er heeft eertyds een fraey kasteel[1] gestaen.

Aelbeke.

Aelbeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen zuydwest van Kortryk gelegen, ontleent haren naem van eene beek; doch het is onzeker of deze beek dezelve is die zich by Reckem in de rivier de Leye ontlast, en den naem van Ael- of Palinkbeke gedragen heeft. Men vind het worteldeel *Ael* in *Aelbezie*, *Aelmoes*, en men schreef eertyds *aeloudheyd* in plaets van aloudheyd; gevolgelyk verstond men door *ael* of *al* ook *geheellyk*. Er is dan byna geen twyfel over of Aelbeke zal haren naem ontleent hebben van eene kerk, alby of geheelby eene beek gesticht, gelyk de stad Aelst, volgens het gemeen gevoelen, haren naem van *Al-ost* of

Digitized by Google

wal en eenen gracht omringd, volgens eenigen door de Romeynen, en volgens anderen door de Gotthen gesticht.

Wat den oorsprong van haren naem aengaet, den oudheydskundigen Gramaye wilt dat *Aelost* of *Alost*, by verkorting *Aelst*, niet anders dan *al-* of *geheel oost*, waerschynelyk ten opzigte van Gent, beteekent; en zulks is geene ongegronde gissing, dewyl die stad in het fransch nog den naem van *Alost* draegt. Dezen Burg, waervan Sanderus spreekt, lag op eenen heuvel digtby eenen inham der rivier den Dender, gevolgelyk zeer wel geschikt om er een kasteel of sterkte te bouwen. Aelst was van in de elfde eeuw met muren, torens en poorten voorzien, en wierd door den graef Karel den Goeden in den rang der steden gesteld [1127]. Graef Philippus van den Elzas schonk aen dezelve in 1174 hare *diplome* of magtbrief van gemeenteregt. Gravin Margareta van den Elzas stond aen dezelve in 1274 eene geldmunt toe en zy kreeg later, om hare getrouwigheyd aen de Graven van Vlaenderen, gedurende de inlandsche beroerten bewezen, vele byzondere voorregten, waervan vele andere steden van het graefschap verstoken bleeven. Het was voor deze stad dat graef Willem van Normandiën, toen hy er Theodorus van den Elzas insloot en belegerde, doodelyk gekwetst wierd, waervan hy korts daerna

Digitized by Google

stierf; en waerdoor Theodorus tot het bestier van het graefschap van Vlaenderen kwam [1128]. Zy heeft nog gedurende de inlandsche beroerten zware aenvallen en belegeringen onderstaen. Hare hoofdkerk wierd eerst ten jare 870 gesticht[1]. Aelst is het vaderland van Pieter Koucke, grooten bouwkundigen, en van J. Caudron, goeden dichter. Men heeft er in de voorledene eeuw vele romeynsche gedenkpenningen gevonden.

Aerdenburg.

Aerdenburg, voordezen in het zoo genoemd Hollandsch- of Staets-Vlaenderen gelegen, wierd eertyds *Rodenburg* genoemd. Zy bestaet van den tyd der Romeynen en word, om hare groote oudheyd, door Buzelinus *de moeder der vlaemsche steden* genoemd. Aerdenburg was in haren aenvang

Digitized by Google

wapenhuys van de romeynsche krygsbenden geweest zyn; haren naem Rodenburg wierd, volgens het gevoelen van eenige oudheydskenners, in Eerdenburg of Aerdenburg veranderd, ter oorzaek dat hare inwooners, om de aenvallen van den graef Lodewyk van Nevers te wederstaen er, ten jare 1323, eenen hoogen aerden wal opwierpen. Zy had voortyds eene haven die tot 600 schepen kon bevatten. Hare eerste kerk wierd, ten jare 650, door den H. Eligius gesticht, en hare kerk van St. Baefs was voortyds eene der schoonste van Vlaenderen. Aerdenburg wierd in het jaer 1492 byna geheellyk afgebrand, en door het traktaet der *Barrieren* wierd zy in 1714 aen Holland afgestaen; zy is het vaderland van Matthias Lambertz, derden bisschop van Brugge, en van Arnoldus Gerard, grooten godsgeleerden.

Aerseele.

Aerseele, in de provincie Westvlaenderen digt by Thielt gelegen, word in oude *diplomen* of keurbrieven ook *Artzeele* genoemd, en in de gemeene volkstael noemt men deze parochie nog *Aersel*. Zy zal, gelyk al degene die op *zeele* of *zele* en *ele* uytgaen, eene zael of vergaderplaets geweest zyn, die aen eenen byzonderen grooten leenheer toebehoorde, en die er zyne wooning hield, alwaer van tyd tot tyd verscheyde leenheeren

Digitized by Google

vergaderden om over hunne openbare zaken, zelfs over degene die het geregt aengingen, te raedplegen en te beslissen; welk gebruyk gedurende het leenroerig bestier sterk in zwang was. Waerschynelyk zal die *zael* eerst, tegen alle aenvallen, met eenen aerden wal omringd, ter dier oorzaek *Artzeele* of *Aerdzeele*, en met verloop van tyd, *Aerseele* zyn genoemd geweest. Er heeft eertyds een kasteel (*Castrum*) gestaen.

Aertryke.

Aertryke, in de provincie Westvlaenderen by Thourout gelegen, word in verscheyde keur- of magtbrieven en in de oude landkaerten *Eertryke* genoemd, ter oorzaek dat *aerde* oudtyds *eerde* geheeten wierd. Deze parochie is haren oorsprong verschuldigd aen eene sterkte of met aerde opgeworpen schans; welke schansen Karel den Grooten

Digitized by Google

zoo genoemden ouden zeeweg, van Thourout naer Oudenburg loopende, door elkander kruyssen; om welke reden deze plaets zeer voordeelig gelegen was om er eene sterkte, tot het bovengemelde eynde strekkende, op te werpen; daerby behoeft men op te merken dat de schansen of sterkten ten dien tyde, te weten in de achtste en negende eeuw meer van aerde dan van hout of steen gemaekt wierden. Zekeren heer, Simon van Eertryke genoemd, was ten jare 1357 burgmeester van Brugge.

Akkerghem.

Akkerghem, in de provincie Oostvlaenderen en zelfs binnen den kring van Gent gelegen, lag eertyds buyten die stad. Zy wierd door graef Balduinus V, ten jare 1053, aen de inwooners van Gent door een byzonder voorregt geschonken; welhaest met wallen omringd zynde, maekte zy in het vervolg deel dier stad. Haren naem spruyt uyt het huys of de wooning van eenen leenheer op eenen vruchtbaren akker, dat een aengenaem landgoed (*villa*) in het gezigt van Gent was. Men behoort hier op te merken, dat men ten dien tyde een byzonder voorregt van den graef of opperleenheer moest hebben om een dorp, ja zelfs eene hoeve of een gebouw, te versterken of met wallen te omringen.

Digitized by Google

Alveringhem.

Alveringhem, in de provincie Westvlaenderen tusschen Loo en Veurne gelegen, word door Vredius *Adelfringahem* en in de gemeene volkstael *Alverghem* genoemd. Volgens den oudheydskundigen Gramaye zoude deze parochie het huys of de wooning van zekeren Alvarus beteekenen; doch by aldien zy oudtyds *Adelfringahem* genoemd wierd zoude haren naem eene andere beteekenis moeten hebben; te weten van de wooning van eenen of meer heeren, die oudtyds dikwyls onder de enkele benaming van *adel* gekend wierden. Zy heeft eenige vermaerdheyd gekregen, omdat ze het vaderland is van J. Marchantius, die den vader der vlaemsche jaerboekschryvers genoemd word.

Andries (St.)

St. Andries, in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, wierd eertyds *Betferkerke* en ook *Bedevaert* genoemd. Graef Robert I, gezeyd van Jerusalem, deed aldaer ter geheugenis van den grooten zegeprael, ten jare 1098, door de lans van Longinus op de Sarrazynen behaeld, (nadat den H. apostel Andreas zich aen het christen leger vertoond had, om aen hetzelve dien zegeprael, door het gebruyk der gemelde lans, te voorzeggen,)

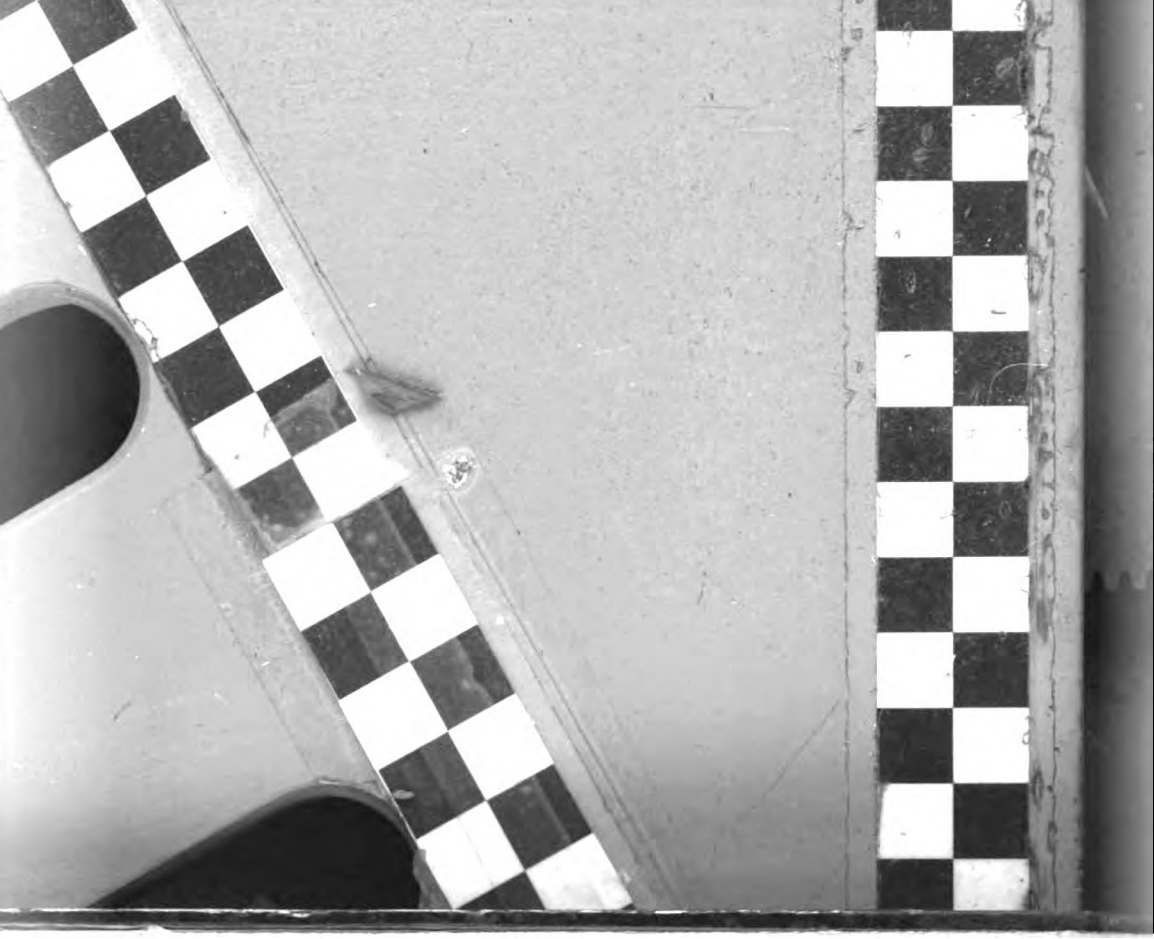
Digitized by Google

een klooster bouwen, aen dien apostel toegewyd; waeruyt Betferkerke den naem van St. Andries verkregen heeft. Het genoemde klooster, staende onder den regel der Benedictinen, wierd in het jaer 1577 door de muytzieke benden van Ryhove en Hembyze in brand gestoken. Aldaer lag de vermaerde heerlykheyd *Van Straeten*, alwaer Tancmarus of Tammaert, almoessenier van graef Karel den Goeden, een kasteel bezat.

Anne-ter-Muyden (St.)

St. Anne-ter-Muyden, sedert het traktaet der *Barrieren* [1714] onder Hollandsch-Vlaenderen gelegen, ontleent haren naem van de byzondere eer aldaer eertyds aen de H. Anna bewezen, en van *muyde*, den mond van eene rivier of loopend water. Deze parochie wierd, ten jare 1241, door gravin Joanna, gezeyd van Constantinopelen, tot den rang van stad verheven, en aen dezelve de wetten en voorregten der stad Brugge gegeven. Graef Lodewyk van Nevers stond haer in 1357 den vryen handel van pek en visch toe. Aldaer ligt Thomas, graef van Pembroke, admirael der engelsche zeevloot, die in 1405 van de muren der stad Sluys met eenen pyl doorschoten wierd, begraven. Zy wierd gedurende de inlandsche beroerten, ten jare 1485, geheellyk afgebrand, en is sedert nooyt meer ten vollen hersteld geworden.

Digitized by Google

Anseghem.

Anseghem, in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en de Schelde gelegen, ontleent haren naem van *anse* of *hanse*, dat eygenlyk eene maetschappy van handeldryvende lieden beteekent; ook zegt men nog in Holland *groote hansen* tegen heeren die grooten koophandel dryven, en in Duytschland wierden eertyds eenige steden die een koophandelverbond maekten, als Hambourg, Bremen, Lubec, enz. *Hanse steden* genoemd. Zulke maetschappyen zetteden zich gemeenlyk omtrent de rivieren en zeeën neder, om door dien middel te beter hunnen handel te dryven, gevolgelyk zal *Anseghem,* in sommige oude landkaerten ook *Hanseghem* genoemd, van zulk eene maetschappy haren naem ontleend hebben.

Digitized by Google

Appels.

yzer in zyne heerdstede, en de gesteenten dienden voor speeltuygen aen zyne kinderen. Eenen Jode kocht er voor eenen geringen prys den voornaemsten steen van. Men vernam twee of dry jaren daerna, door de nieuwsbladeren, dat den turkschen keyzer eenen diamant van onschatbare weerde aen eenen hollandschen jode gekocht had; de zaek wierd onderzocht, en men bevond dat het denzelfden diamant was welken den Sultan, voor verscheyde duyzenden *piasters*, afgekocht had.

Ardoye.

Ardoye, ook *Hardoye* genoemd, is in de provincie Westvlaenderen tusschen Thielt en Rousselaere gelegen. Na vele opzoekingen moeten wy bekennen niets dat zeker of stellig is ten aenzien van den naemsoorsprong dezer parochie gevonden te hebben. Maer dewyl de Sueven, eenen duytschen volkstam, langen tyd tusschen Kortryk en Brugge hunne huysvesting gehad hebben, zal gewisselyk haren naem uyt hunne tael gesproten zynde, met verloop van tyd eene verbastering ondergaen hebben. Er stond eertyds een sterk kasteel, noord van de kerk, dat *Autviver* genoemd wierd, waervan nog eenige gedenkteekens overgebleven zyn. Dit kasteel ging in de zeventiende eeuw, van het edel stamhuys van Klaerhout aen den heer Hieronymus Niphe over, wiens grootvader,

Digitized by Google

Augustus genoemd, zulk een' geleerden man was, dat hy door eenen eygenhandigen brief van den Paus Leo X, den titel van graef van het H. Paleys verkreeg.

Armentiers.

Armentiers, nu in Fransch-Vlaenderen tusschen Belle en Ryssel op de Leye gelegen, word in het latyn *Armentaria* genoemd. Deze plaets is zeer oud; want zy bestond reeds tydens het verblyf der Romeynen in onze landen en was alsdan een wapenhuys (*arsenal*), door hen *Arma mentaria* genoemd; waervan *Armentiers* afgeleyd is. Keyzer Karel V deed haer, in het jaer 1509, met wallen en grachten omringen, en er een kasteel bouwen, dat de stad beheerschte. Hare eerste kerk wierd in 501 door den H. Vedastus gesticht. Zy pronkt nog met een fraey stadhuys. In de zeventiende eeuw muntte zy in koophandel en nyverheyd uyt, en stierde hare schoone geweefsels, *stamynen* genoemd, tot in Italiën en Turkiën. Armentiers is het vaderland van verscheyde groote mannen; als van Franciscus Mosch, welsprekenden predikant en ervaren dichter in de latynsche en grieksche talen; van Philippus Montanus, grooten godsgeleerden en van Christoffel Montanus, zynen neef, die door zyne bekwaemheden aelmoessenier van

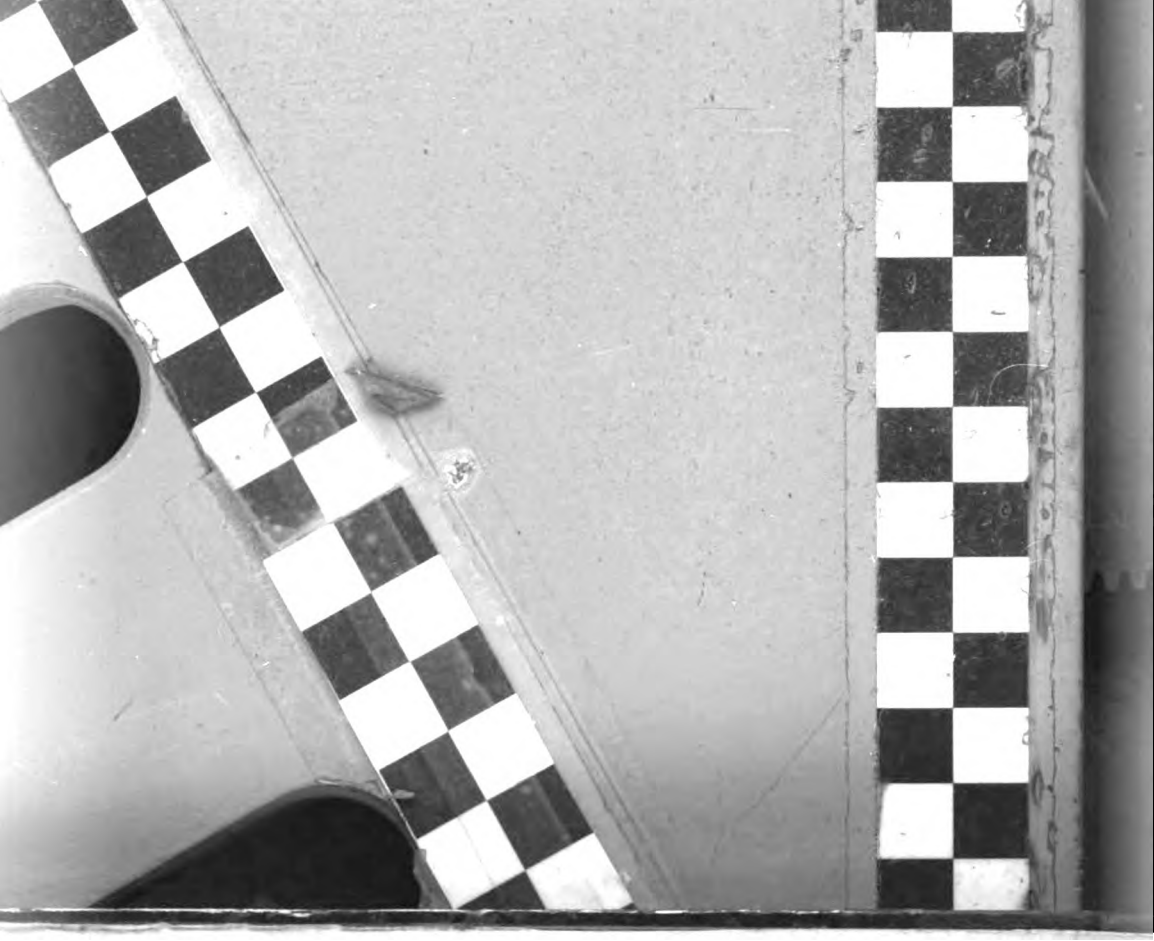
Digitized by Google

den Keyzer Ferdinandus, en, in het vervolg, leermeester van den keyzer Rudolphus wierd.

Assebrouk.

Assebrouk, in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, wierd oudtyds *Astbroek* en ook *Astburg* genoemd. Dewyl deze parochie op geenen moerassigen grond ligt, kan aen dezelve den naem van *broek* of moeras niet toegepast worden; gevolgelyk zal het tweede worteldeel van haren naem van *burg* of *bourg* in *broek* of *brouk*, zyn verbasterd geweest. Zy schynt van den tyd der Romeynen te bestaen, omdat al de plaetsen door hen gesticht veelal op *burg* uytgingen. Het woord *As* beteekent in de gothische en andere noordsche talen *God*; gevolgelyk zullen de Saksers of wel de Sueven aldaer gewisselyk de godheyd onder dien naem eenigen eerdienst bewezen hebben; waeruyt den naem van *Astburg*, nu *Assebrouk*, zal gesproten zyn. Hare oude heerlykheyd heeft langen tyd aen het vermaerd stamhuys van Lichtervelde toebehoord, en is vervolgens tot hetgene van Barlaymont overgegaen. Assebrouk heeft eenige vermaerdheyd gekregen door het klooster der predikheeren, *Engelen-dal* genoemd, aldaer door gravin Margareta van Constantinopelen in 1284 gesticht, alsook door het gevecht

Digitized by Google

op het zoo genoemd *Beverhouts-veld,* ten jare 1380, tusschen de troepen van Philippus van Artevelde, aen het hoofd der Gentenaers; en graef Lodewyk van Maele, aen het hoofd der Bruggelingen voorgevallen; waerin de Bruggelingen met veel verlies geslagen wierden.

Assenede.

Assenede, in de prövincie Oostvlaenderen by het Sas van Gent gelegen, was eertyds een der zoo genoemde *vier ambachten* en lag in het zoo genoemd Keyzers-Vlaenderen, door den gracht van Ottho van Eygevlaenderen afgescheyden. Deze parochie ontleent ook haren naem van *As,* waeronder de noordsche volken, gelyk wy hooger gezeyd hebben, de godheyd verstonden en van *ede* of *eede*, dat in de gothische tael *water* beteekent,

Google

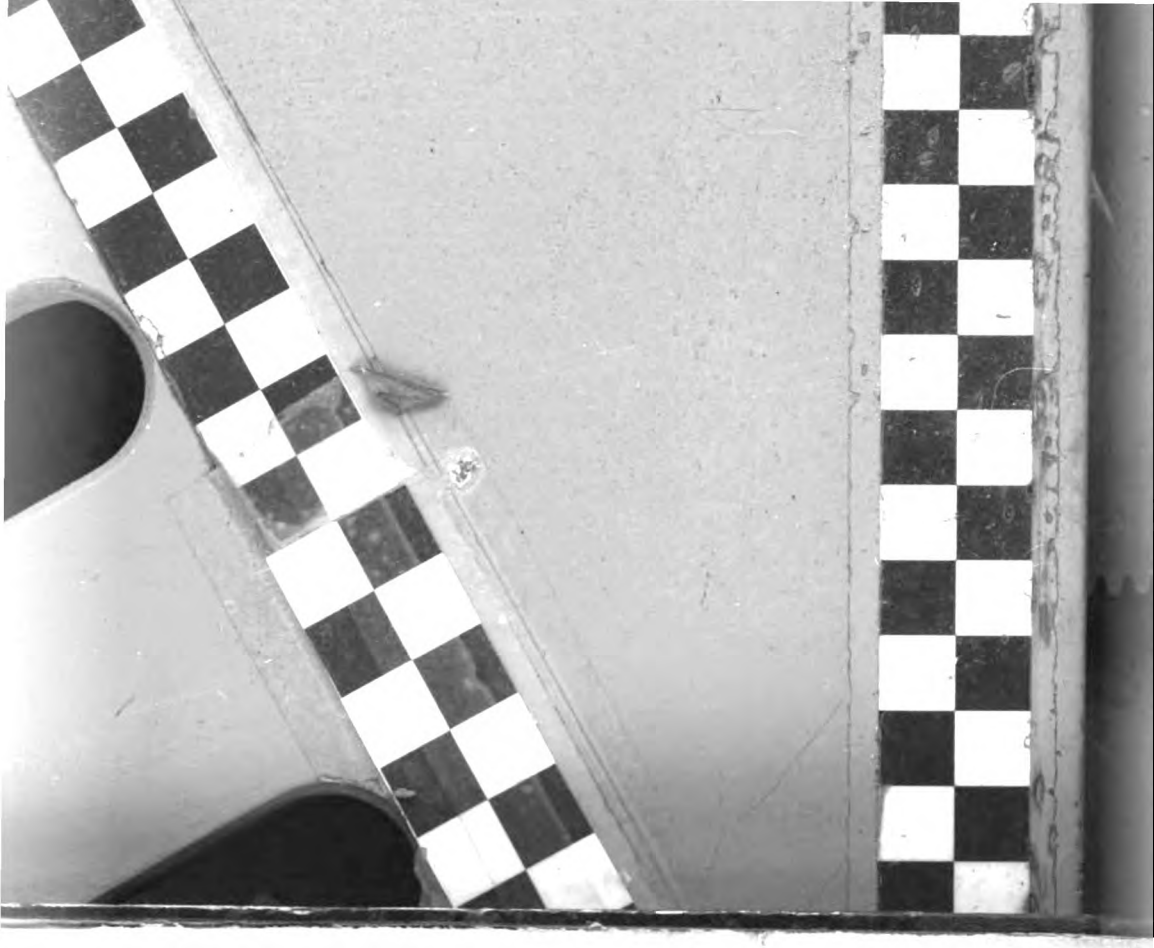
Atrecht.

Atrecht, de hoofdstad van Artois in Frankryk gelegen, was voor het jaer 1192 de hoofstad van het oud graefschap van Vlaenderen. Philippus-Augustus, koning van Frankryk, Artois door verdrag verkregen hebbende [1200], ging dat voorregt tot de stad Gent over. Zy ontleent haren naem van *trecht* of *drecht* dat eenen *doorgang* of *doorloop* beteekent, en *Aa* water, gelyk de rivier genoemd word die door St. Omaers loopende zich by Grevelinge in de zee ontlast. Den zelfden uytgang *trecht* of *drecht* vind men ook in *Utrecht*, *Dordrecht*, *Zwyndrecht*, enz. Atrecht wierd door de Wandalen in het jaer 406, door Attila in 451 en in 881 door de Noormannen verwoest. Na die laetste verwoestingen van Attila kwam den H. Vedastus te Atrecht, en herstelde er den godsdienst met de omgeworpen kerken van welke stad hy bisschop was; welk bisdom met hetgene van Kameryk tot jaer 1094 is vereenigd geweest. Haer kasteel is thans een der schoonste van Europa. Hare hoofdkerk is aen den H. Vedastus toegewyd.

Audenaerde.

Audenaerde, in de provincie Oostvlaenderen tusschen Doornik en Gent, op de rivier de Schelde gelegen, wierd oudtyds *Aldenaerde* genoemd,

Digitized by Google

ter oorzaek dat *Alt* zoo wel als *Aud* in de oude duytsche tael *oud* te zeggen is, waerom er vele nog *Oudenaerde* schryven. Vele willen dat haren naemsuytgang *naerde* afgeleyd is van de Nerviers, eenen dapperen Belgischen volkstam die onder het beleyd van Ambiorix de legerplaets van Quintius Cicero, omtrent Audenaerde zoude ingesloten hebben, ter plaets alwaer zich nog het dorp van *Velsique* bevind. Het schynt nogtans dat die gissing niet al te wel gegrond is, dewyl *naerde* of *aerde* denkelyk geene afleyding van het woord *Nervier* aenbied, maer veeleer van eene sterkte van *aerdenwallen* opworpen, gelyk oudtyds meest al de versterkingen waren; dit gevoelen is zoo veel te waerschynelyker omdat er nog plaetsen bestaen, wier namen op *aerde* uytgaen, als Waermaerde, enz. en die voorzeker haren naem van de *Nerviers*

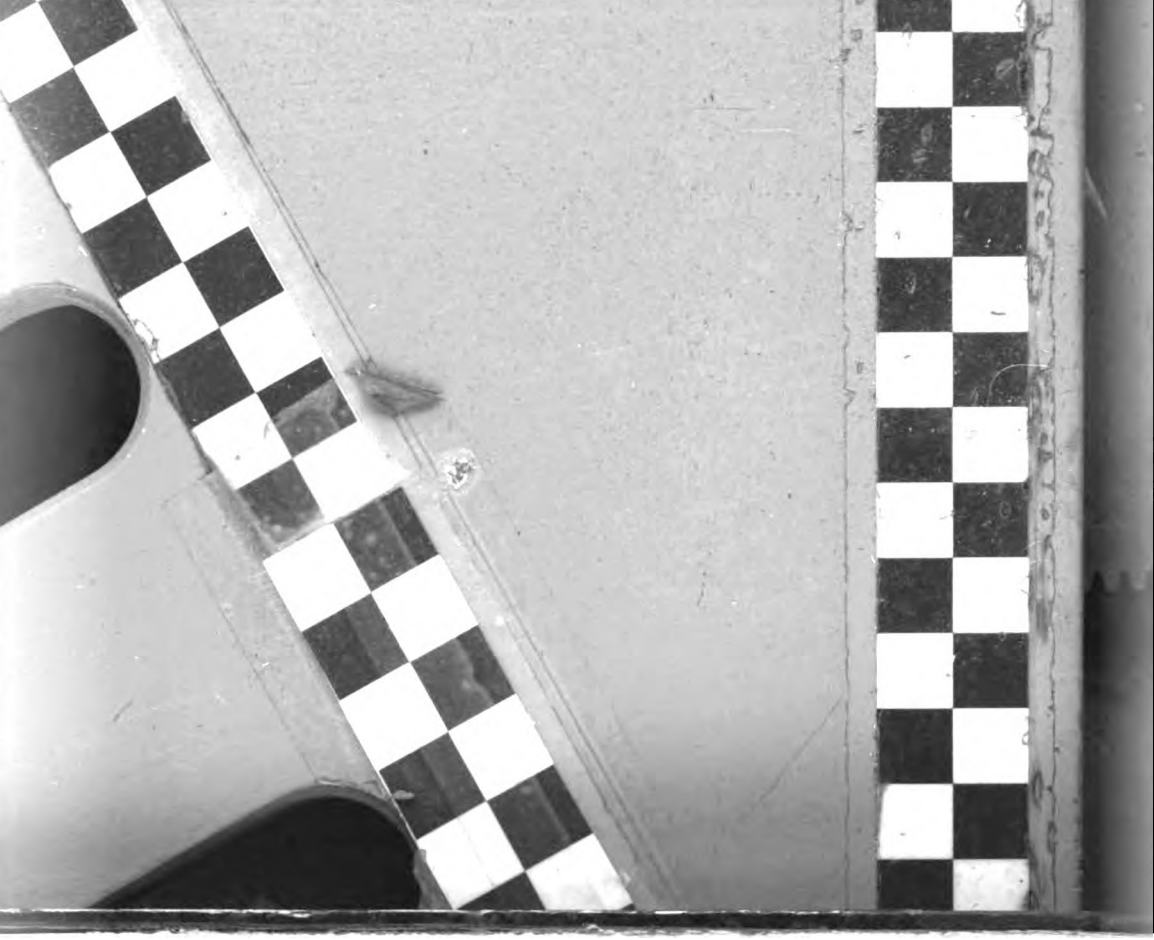
Digitized by Google

ningen noemde. In die stad stonden eertyds twee kasteelen, te weten hetgene, gezeyd van Pamele, en het oud kasteel, door de romeynen of wel door de Gotthen gesticht. Haer stadhuys ten jare 1540 gebouwd, is een der schoonste gothische gebouwen van Vlaenderen. Audenaerde was voortyds eene kastelny en zy is de geboorteplaets van den taelkundigen Joannes Drusier, van Livinus Drusius, die de verzen in de vlaemsche tael op een geschikt *metrum* of dichtmaet gesteld heeft, alsook van Margareta, natuerlyke dochter van Keyzer Karel V, moeder van Alexander Farnesse en landvoogdes van Vlaenderen. Hare hoofdkerk, in de tiende eeuw gesticht, is aen de H. Walburgis toegewyd.

Autrive.

Autrive in de provincie Westvlaenderen by Avelghem op de Schelde gelegen, had eertyds verscheyde andere benamingen als *Aultrive*, *Altrive*, *Hauterive* en ook *Houtrive*. Sommige oudheydskenners willen dat den naem dier parochie eene zamenstelling is van een vlaemsch en een fransch woord, te weten *hout* en *rive* (oever) Vredius noemt dezelve in het latyn *alta ripa*, aldus zoude zy haren naem van den hoogen oever der Schelde ontvangen hebben, dewyl *ripa* in in het latyn eenen oever bedied die langs het water ligt.

Digitized by Google

Avecapelle.

Avecapelle, in de provincie Westvlaenderen by Veurne gelegen, word in sommige oude *diplomen* of magtbrieven *Adecapelle* genoemd; doch dat zal ongetwyfeld eene schryffeyl der opstellers of naschryvers dier oude stukken zyn. Oudtyds wierd veelal den medeklinker *v* voor den klinker *u*, zoo wel in de vlaemsche als in andere talen, gesteld. Het voorlid van dien parochienaem *ave* is geene groetenis te zeggen, gelyk men in het latyn *Ave Maria* zegt, waeruyt dat eenigen gissen dat aldaer eertyds eene kapel stond aen de heylige maegd toegewyd; maer *ave* is *aue* of *auwe* te zeggen, dat is eene leege vruchtbare landdouw, alwaer men op eenen hoek van Steenkerke eene kapel gesticht heeft, die in 1199 in eene kerk veranderd is; en Avecappelle is omtrent

Digitized by Google

plaets van *Aulingheim* of *Aulinghem* geschreven hebben. Wy hebben aengetoond dat *aue* eene vruchtbare landdouw beteekent.

Axel.

Axel, in de provincie Oostvlaenderen niet ver van het Sas van Gent gelegen, was eertyds een der zoo genoemde *Vier Ambachten*, en wierd *Axla* of *Axela* genoemd; men zal dan later by verkorting *Axel* geschreven hebben, welken naem van eene *zael*, waerin de leenheeren vergaderden, voortkomt. Zy was voormael de stapelplaets van den ongezouten zeevisch.

Baefsvyve (St.)

St. Baefsvyve, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Deynse op de Leye gelegen, wierd oudtyds *Viviën* genoemd. De Romeynen of de Gotthen zullen aldaer eerst een kasteel gesticht hebben, en gevolgelyk zal die plaets naer den naem van haren stichter, waerschynelyk eenen veldoversten, zyn genoemd geweest. Er is niet aen te twyfelen of zy heeft met St. Eloys-Vyve eertyds maer eene en dezelfde stad of parochie uytgemaekt, door de rivier de Leye in twee byna gelyke deelen gescheyden, en welke deelen hunnen byzonderen naem van de kerken ontvangen hebben, waervan de eene aen

Digitized by Google

den H. Bavo, en de andere aen den H. Eligius (St. Eloy) is toegewyd geweest. Viviën moet in de elfde eeuw zeer volkryk geweest zyn, dewyl zy ten jare 1071 een goed aental gewapende mannen naer Cassel zond om in het leger van Robert den Vries de gravin Richilde te bevechten[1].

Bavichove.

Bavichove, in de provincie Westvlaenderen digtby Harelbeke gelegen, schynt haren naem van eenen leenheer ontleend te hebben, die aldaer zyn hof of verblyfplaets had, en waervan *Bavic* den verkorten of verbasterden naem is. Sommigen beweeren nogtans dat haren naem voortkomt van eenen hof of groote *landhoeve* aen het oud kapittel van St. Baefs te Gent toebehoorende; in veronderstelling dat zulks waerheyd zy, zoude Bavichove, by Cassel gelegen, ook eene groote *landhoeve* aen het zelfde kapittel toebehoorende, moeten geweest zyn. Het waerschynelykste is dat de monikken van St. Baefsklooster, ten jare 846, het aenkomen der Noormannen willende ontvlugten, zig eerst te Bavichove, by Harelbeke, en vervolgens te Bavichove by Cassel eenigen tyd zullen nedergezet hebben, eer zy zich naer St. Omaers en daerna na Laon, in Frankryk, begaven, tot dat hun klooster in het jaer 937 is hersteld geworden.

1 *Geneal. com. fland.* fol. 383, cap. 8.

Digitized by Google

Becelaere.

Becelaere, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Meenen gelegen, zal haren naem van geen parochieveld of van eenen waterloop ontleend hebben, maer van den eerdienst welken de Romeynen er aen hunne huysgoden *Lares* genoemd, beweezen; en welke plaetsen, meest in de bosschen omtrent waterloopen of beken waren, in het vervolg, *laeren* genoemd wierden. (Zie hooger bl. 193.) Beke of beek wierd oudtyds met eene *c* geschreven, waeruyt men Becelaere in plaets van Bekelaere schreef. Wanneer men aen de *Lares* of huysgoden eenen openbaren eerdienst bewees droeg men dezelve een verken op. De beek waerby dien eerdienst te Becelaere bewezen wierd, zal waerschynelyk de zoo genoemde *Nederbeek* geweest zyn die, haren loop langs Meenen voortzettende, zich by Bisseghem in de Leye ontlast. Er stond eertyds een fraey kasteel, en hare vrye heerlykheyd was eene der voornaemste der kastelny van Yperen. Het zoo genoemd hof *groote vierschaer* en het hof *oost vierschaer* genoemd, hingen van dezelve af. Den hertog van Marlboroug, veldoversten van het Engelsch leger, heeft in 1706 eenigen tyd te Becelaere gelegerd geweest.

Digitized by Google

Beernem.

Beernem eene parochie in de provincie Westvlaenderen oost van Brugge gelegen, zoude volgens eenige oudheydskundigen, haren naem aen de *beeren*, die aldaer in oude tyden in de bosschen schuylden verschuldig zyn; doch zulks schynt ons eene zeer ongegronde gissing, en zelfs fabelachtig te wezen. Anderen willen dat zy haren naem ontleent van eenen der vier *Beers* of voornaemste ambtmannen van den graef van Vlaenderen, die aldaer zyne wooning of zyn verblyf zoude gehad hebben, doch dat gevoelen is ook niet voldoende. Lambrecht Ten Kate geeft verscheyde beteekenissen aen het woord *beer*, en wanneer wy dien geleerden schryver nazien, kan *Beernem* ligtelyk eene verbastering van *Berenhem* zyn; gevolgelyk *Berm* of *Barm*, eenen oever van zamengehoopte kley of steen zynde, zoude denzelven kunnen gediend hebben om die plaets te versterken, gelyk er onder de de regering van Karel den Grooten vele sterkten tegen de invallen der Noormannen opgeworpen wierden. Gissing voor gissing, schynt deze laetste zeer waerschynelyk te zyn. Eertyds stonden er te Beernem twee kasteelen, te weten het zoo genoemd *blaeuw kasteel* en hetgene *Rosendaele* genoemd.

Digitized by Google

Beerst.

Beerst, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, word door den kronykschryver Meyer *Berste* genoemd, waerdoor er sommigen haren naem van eene *berst* of doorbreuk van eenen hoogen dyk, aldaer tegen de overstroomingen opgeworpen, willen doen voortkomen. Anderen willen haren naem, gelyk dien van Beernem, van *Beer*, eenen der vier groote ambtmannen van den graef van Vlaenderen afleyden; doch met niet meer gegrondheyd. De oude volkeren hadden een krygstuyg *stormbeer* genoemd, met een scherpruggig verdek, waermede de stormers tot aen de muren gevoerd wierden. Men volgde grootendeels dat maeksel na in de steenen dammen om den stroom van het water op te houden, en zy wierden in het latyn *agger lapideus fluxui objectus* genoemd, dienende om den slag van het water of van den stroom af te keeren. Beerst zal dan ongetwyfeld eene verkorting van *beersteen* of steenen stormdam zyn, en zulks is zoo veel te waerschynelyker omdat de zee, in hoog gety, tot Dixmude, Eessen, enz. stroomde. Deze parochie lag eertyds onder het ambacht van Vladsloo. Er heeft te Beerst op den 13 junius 1489 tusschen de Bruggelingen en de inwooners van Dixmude een hard gevecht plaets gehad, waerin

Digitized by Google

de laetsten de nederlaeg kreegen. Meyer stelt Beerst onder de westervrylaten, die het regt der wolwevery hadden, waerdoor in de veertiende eeuw hare bevolking zeer groot was [1].

Bekeghem.

Bekeghem, eene parochie in Westvlaenderen tusschen Thourout en Oudenburg gelegen, schynt haren naem ontleend te hebben van eenen *manoir* of heerenwooning, gebouwd by eene beek, die zich in de kleyne rivier de *Waere* ontlast. Ongetwyfeld zal Bekeghem eerst eene schans of sterkte geweest zyn, in de negende eeuw tegen de invallen der Noormannen, langs den zeeweg van Thourout naer Oudenburg leydende, opgeworpen, en aldus zoude deze parochie eenen zeer ouden oorsprong hebben.

Digitized by Google

Belle.

verdreven, zich aldaer in de moerassen of leege gronden nedergezet hebben, waerom zy uyt veragting door hen *Belgioli*, dat is kleyne of verkleynde Belgen, genoemd wierden; waeruyt, door inkorting, den naem van *Belle* zoude gesproten zyn. Eenigen willen dat *Belle* zoo veel te zeggen is als *schoone stad*, doch deze gissing heeft geene of weynige gegrondheyd. Aldaer heeft oudtyds een sterk kasteel gestaen, welk door de Noormannen verwoest zynde, ten jare 1084, door graef Robert den Vries herbouwd wierd, die ook aen Belle, voor den onderstand, die hare inwooners hem in den slag van Cassel tegen gravin Richilde gedaen hadden, ten jare 1072, het voorregt van stad gaf. Zy was voormaels eene kastelny, en er bestond eene proostdy van het orden van den H. Antonius; zy is ook de geboorteplaets van den meergemelden jaerboekschryver Jacob Meyer. Er word in hare omstreken goeden kaes gemaekt, welken men gemeenlyk *Belschen kaes* noemt.

Belleghem.

Belleghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, schynt wat haren naem betreft eene schoone wooning of schoon verblyf te beteekenen. Eenigen willen vermoeden dat haren naem *wooning der Belgen* beteekent; maer waerom zoude men aen die plaets in het

Digitized by Google

byzonder dien naem toegepast hebben, daer de Belgen het geheel land bewoonden ? Hare benaming zal gewisselyk uyt den ingekorten of verbasterden naem van eenen leenheer, die aldaer zyne wooning had, gesproten zyn. Er heeft voortyds een klooster gestaen, St. Anna genoemd, thans in eene kostschool veranderd.

Beveren.

Er bestaen in het oud graefschap van Vlaenderen vyf verscheyde parochien van dien naem, te weten Beveren by Rousselaere; Beveren by Rousbrugge; Beveren by Harelbeke; Beveren by Audenaerde; en Beveren in het Land van Waes. Zy wierden oudtyds *Beverne, Beverhem*, en ook *Beverghem* genoemd. In de benaming van Beveren zal er ongetwyfeld eene letterverwisseling plaets gehad

Digitized by Google

tytel van Baronny. Te Beveren, in het Land van Waes, stond eertyds, volgens de getuygenis van Lindanus een kasteel dat een der oudste en voornaemste van Vlaenderen was.

Biervliet.

Biervliet, eene kleyne stad, in 1714 door het traktaet der *Barrieren* aen Holland afgestaen, en op de Westerschelde oost van Yzendyk gelegen, zoude volgens Gramaye, haren naem ontleend hebben van eene maetschappy saksische bierbrouwers die zich aldaer in het byzonder zoude hebben gevestigd. Volgens L. Ten Kate is *bier* een overblyfsel van den Noordschen tongval even als *vier* voor *veer* in *veertien;* waeruyt klaerlyk blykt dat men voortyds *Beervliet* in plaets van *Biervliet* zeyde. Wy hebben hooger in den artikel *Beerst* (bladz. 219) aengewezen dat *beer* eenen *stormdam* om water af te keeren beteekent, welke stormdammen gewisselyk by het zoogenoemde *Gat van Biervliet* zyn opgeworpen geweest, en waervan het stedeken *Beervliet* (nu Biervliet) zynen naem zal ontleend hebben. Het doorbreken van het *Gat van Biervliet,* in 1376 voorgevallen, waerdoor vele parochien verdronken zyn, bewyst genoegzaem hoe noodig het was van er *beeren* of stormdammen op te werpen. Er heeft te Biervliet een klooster gestaen

Digitized by Google

in 1249 gesticht, dat *de valley van den H. Antonius* genoemd wierd. Biervliet is de geboorteplaets van Willem van Bouckle, den uytvinder van het haringkaken. Volgens den griekschen geschiedschryver Nicetas Chonita hebben zich de inwooners van Biervliet, gedurende de kruysvaerden, door eene byzondere dapperheyd onderscheyden.

Bisseghem.

Bisseghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Meenen op de Leye gelegen, heeft oudtyds den naem van *Biesenghein* en ook van *Sisseghem* gedragen. De Noormannen, ten jare 880, Kortryk ingenomen hebbende, heeft hun opperhoofd, Godefried genoemd, aldaer zyn winterkwartier gehouden,

Digitized by Google

Bixschote.

Bixschote, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Dixmude gelegen, ontleent haren naem van *schote* of *scote* dat in de saksische tael schutsel of verweerplaets beteckent. Het voorlid van haren naem *Bix* kan eene verbastering zyn van *beek*, *dic* of *dyk*; in het eerste geval zoude de verdedigingsplaets by eene beek zyn gemaekt geweest, en in het tweede geval zoude er eenen *dyk* of dam tot het maken der verweerplaets opgeworpen geweest zyn. Men vind dat zy in de oude landkaerten ook *Biesschote* genoemd word. Volgens Lambrecht Ten Kate is *bies* van *bindsel* afgeleyd, en aldus zoude dien naem van de teenen en takken, tusschen de staketsels der sterkte gevlochten, kunnen ontleend geweest zyn.

Blankenberghe.

Blankenberghe is eene kleyne stad, in de provincie Westvlaenderen, op de zeekust tusschen Sluys en Oostende gelegen. Zy wierd eerst *O. L. V. van Scharphout* genoemd en was in de elfde eeuw eene geduchte sterkte, waerin de gravin Richilde, ten jare 1071, na het gevecht van Cassel, eenigen tyd is opgesloten geweest. De Romeynen noemden hare haven, later door zeeoverstroomingen met zand opgevuld, *Portus Epatiaci*.

Digitized by Google

Zy wierd *Scharphout* genoemd om de menigte van stormpalen of scherpe piloten welke men aldaer gesteld had om de golfslagen der onstuymige zee te verbreken. Niettemin is Scharphout, ten jare 1334, met hare kerk door eene zeebreuk geheellyk vergaen. Daerna weder opgebouwd zynde, wierd zy *Blankenberghe*, in het latyn *Albemontium* genoemd; eenen naem, volgens Gramaye, van de witte hooge zandduynen afgeleyd waertegen zy gesticht is. Echter gelyk *berg* ook eene berg- of verbergplaets beteekent, en dat na de herbouwing van Scharphout, de Hollandsche visschersloepen er gemeenlyk eene schuyl- of verbergplaets zochten, kan zy haren naem van *Blankenberghe* aen verbergplaets verschuldigd zyn. In de oude tyden wierden de zeeduynen door het blanke schuym van het aenspoelend water *Blenken* of *Blinken* genoemd, waeruyt den naem van *blank* afgeleyd is. Den hoogsten duyn buyten Haerlem word nog *Blinker* genoemd. De gravin Margareta van Valois verleende aen die stad, in 1385, verscheyde voorregten. Den grooten kronykschryver Jacob Meyer heeft er eenige jaren pastoor geweest.

Boesinghe.

Boesinghe is eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Dixmude op de Yperleet gelegen. Gramaye zegt dat zy eertyds

Digitized by Google

Bo-syng, in de keltische tael (of veeleer de saksische) door inkorting *bovenzyde* te zeggen, genoemd wierd; mogelyks omdat zy ten aenzien der leege gronden van Veurne-Ambacht hoog gelegen is; doch wie ziet niet dat dit gevoelen eene ver gezochte gissing is? Wy hebben hooger (bladz. 191) aengewezen dat er twee verschillige gevoelens wegens de beteekenis van den uytgang *inghe* bestaen, waernaer wy, om alle herhalingen te vermyden, den lezer zenden. Boesinghe heeft eene groote kerk, waeruyt blykt dat hare bevolking eertyds zeer groot geweest is. Er heeft voortyds een sterk kasteel gestaen. Het zoo genoemde *Sas van Boesinghe* is een der schoonste van Vlaenderen.

Boitshoucke.

Boitshoucke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Veurne gelegen, zoude volgens Gramaye eertyds eenen hoek of wyk (*vicus*) geweest zyn alwaer de visschersbooten, in hoog gety, kwamen aenlanden; maer dit is onwaerschynelyk, omdat deze parochie in oude handvesten en landkaerten *Batshoucke* genoemd word. *Bats* of *Batsch* beteekent in de gemeene volkstael stuer, barsch of barbaersch, zoo kan *Boitshoucke* of *Batshouske* eenen wyk of hoek geweest zyn alwaer eertyds een stuer of barbaersch volk woonde,

Digitized by Google

gewisselyk van saksischen oorsprong zynde, omdat die streek in den zoogenoemden *Littus Saxonicum* gelegen was.

Bossut.

Bossut, eene parochie in de provincie West-vlaenderen, zuydoost van Kortryk, digtby de rivier de Schelde gelegen, wierd eerst *Boschhutte* genoemd. Zy heeft haren naem ontvangen van eenige hutten van *serfs*, in eenen bosch gesticht, waeromtrent eenen *manoir* of heerenhuys stond, welkers eygenaer er eene kapel bouwde die later in eene kerk veranderd is. Haren naem is door verkorting in *Bossut* of *Bossuyt* veranderd.

Digitized by Google

Bouchaute.

schryven. Den bockenboom was door de Romeynen aen Jupiter toegewyd, men gaf er Godspraken uyt; Hercules wierd met deszelfs loof bekranst en men maekte er bekers, kroezen en lampen af; men bediende zich later van deszelfs hout om drukletters te snyden en voor omslagen aen de boekwerken. Er heeft te Bouchaute eertyds een fraey kasteel gestaen.

Bovekerke.

Bovekerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thouroût en Dixmude gelegen, wierd eertyds *Boven-kerke* en in sommige oude handvesten word zy *Bovinkerke* genoemd. Zy zal waerschynelyk haren naem ontleend hebben van hare verhevene ligging ten opzigte der brocklanden van Werken, Zarren, enz. Om dezelve reden word nog eenen molen, tusschen Bovekerke en Werken staende, den *bovenmolen* genoemd. Haren naem kan ook gesproten zyn van hare hooge ligging ten aenzien eener kreek of leegte waerdoor in vroegere tyden, de zee tot digtby de kerk dier parochie spoelde. Wat den naem van *Bouvinkerke* aengaet, dezen zal eene verbastering van *Bovekerke* zyn, dewyl die parochie in eene *charte* van graef Karel den Goeden van 'tjaer 1119, *Fanum superium* genoemd word. Den heer Van Bovenkerke, wiens *manoir* of huys digtby de

Digitized by Google

kerk stond, was den schenker of tafelbediender van den graef van Vlaenderen. Zy maekte eertyds deel der westervrylaten die het voorregt der lakenwevery hadden; en dus was hare bevolking talryker dan hedendaegs.

Breedene.

Breedene, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, digtby Oostende gelegen, word in de gemeene volkstael *Breeninghe* en eertyds *Breedenhoek* en ook *Breedentwal* genoemd. Gramaye en Sanderus willen dat haren naem uyt de breede zeeduynen, waerop zy ligt, zoude gesproten zyn; maer zulks is niet waerschynelyk, omdat de duynen aldaer niet breeder dan op vele andere plaetsen zyn. Het is gelooflyker dat zy eertyds eene sterkte was door eenen breeden wal omringd, gelyk er oudtyds veel zulke gemaekt wierden,

Digitized by Google

beteekent, en wel byzonderlyk in eene stad of dorp daer omtrent gelegen. Voor het bouwen der *lakenhalle* gingen vele lakenwevers van Yperen zich aldaer vestigen, en dus wierd het eenen *briel* of werkplaets van wevers. Er wierd weldra eene kapel gesticht, O. L. V. ten Briele genoemd. Die plaets allengskens in gebouwen aenwassende, is met den aenvang der veertiende eeuw eene parochie geworden. Tot bewys der waerheyd van ons gezegde, vind men nog in Gent eene plaets den *Turfbriel* genoemd, en in het dorp van Moorslede eene straet *den Briel* en in Holland eene stad ook den *Briel* genoemd, die werkplaetsen geweest zyn. In Brielen lag eertyds de heerlykheyd van Virlinkhove, waerop eenen fraeyen *manoir* of heerenhuys stond.

Brugge.

Brugge, de hoofdstad der provincie Westvlaenderen, heeft eenen ouden en niet min duysteren oorsprong. Wy zullen al de gevoelens en gissingen der oudheydskundigen, ten dien aenzien, niet bybrengen, maer ons aen de waerschynelykste bepalen.

Volgens Marchantius was de landstreek alwaer zich thans de stad Brugge bevind, door de *Grudiers*, eenen belgischen volkstam, bewoond; en hy zegt

Digitized by Google

dat er de Romeynen eenen tempel stichtten, aen Mercurius toegewyd, en om die reden *Fanum Mercurii* genoemd.

Het is in het leven van den H. Eligius, door zynen tydgenoot Audoënus, omtrent het jaer 678 beschreven, dat er van Brugge de eerste mael melding gemaekt word. Het schynt zeker te zyn dat Brugge eerst eene sterkte geweest is, mogelyks door de Romeynen gesticht, gelyk Wastelain wilt, en die *Bruch, Brugia* of *Bruzzia*, gewisselyk eene verbastering van *Burg*, genoemd wierd. Gramaye beweert dat die sterkte, nog den *Burg* genoemd, eerst *Leucoburg* zoude zyn genoemd geweest, en d'Oudegherst spreekt van den oorsprong van Brugge op de volgende wyze: « Men zag er « eene kleyne haven, by dry of vier herbergen, « *Brugstok* genoemd, tusschen Rodenburg en « Aldenburg, gelegen, alwaer men aene brug

Digitized by Google

Burg, waeraen Brugge haren oorsprong verschuldigd is, tegen de aenvallen der Noormannen in 865 versterkt, en hy maekte er zyne verblyfplaets van. Na zyne dood, de Noormannen hier alles verwoestende, gebruykte graef Karel den Kalen de steenen van het door de Noormannen verwoest Aldenburg (*Oudenburg*) om Brugge te vergrooten en de werken te voltooyen door zynen voorzaet aengevangen, en voorzag zelfs de stad met eenige poorten [915]. Zy wierd door graef Balduinus III, gezeyd den Jongen, in het jaer 958, eene jaermarkt toegestaen, welk voorregt den oorsprong van haren opvolgenden koophandel geweest is. Graef Balduinus V, voltrok in 1065 de muren van Brugge, en schonk aen die stad 13 schepenen en verscheyde raedsmannen, uyt den burgerstand en de groote en kleyne ambachten genomen. Zy kreeg, ten jare 1270, onder de regering van gravin Margareta van Constantinopelen, nog eene meerdere uytgestrektheyd; volgens d'Oudegherst verkreeg zy, in 1275, het voorregt van de eerste geldmunt van Vlaenderen te hebben; in 1298 voorzag Guido van Dampierre hare muren met sterke torens, en alhoewel Brugge in de dertiende eeuw verscheyde rampen zoo van pest, overstrooming en felen brand te lyden had, wies zy zoodanig in grootte, koophandel en nyverheyd aen, dat men er in de veertiende eeuw, 50,000 huyzen en zestig kerken telde; en dat zy de stapelplaets des koophandels

Digitized by Google

van het noorden van Europa zynde, het *Nieuw Venetiën* genoemd wierd; haren luyster klom ten hoogsten top onder de regering van het huys van Bourgondië. Het was in Brugge dat door Philippus den Goeden, gelyk wy hooger gezeyd hebben, het vermaerd orden van het *Gouden Vlies*, ingesteld wierd [1430].

Wat hare burgerlyke gebouwen betreft, de *Halle*, een schoon gothisch gebouw, in 1280 met haren houten toren, afgebrand zynde, wierd in 1291 derzelver herbouwing aengevangen. De naelde van haren nieuwen toren, eenen der schoonste van Europa, waerop den koperen draek, die thans op het belfort te Gent staet, eerst geplaetst wierd, ten jare 1741, door den bliksem verbrand zynde, is niet meer hersteld geworden. Aen deze *Halle* wierden er, ten jare 1364, twee vleugels gebouwd. Het stadhuys van Brugge wierd in 1377,

Digitized by Google

in 865, het ligchaem van den voornoemden Heyligen in berusten.

De kerk des Zaligmakers (St. Salvator) is, zoo men vermoed, eerst in het jaer 652 gesticht, en door den H. Eligius zelf ingewyd. In de twaelfde eeuw afgebrand zynde, wierd zy herbouwd, en in 1127 op nieuws gewyd. Zy onderging in 1358 nog eens eenen brand, en wierd door den bisschop van Doornik in 1501 herbouwd.

De kerk van O. L. V. was eerst eene kapel, ten jare 745, door den H. Bonifacius gesticht, en aen O. L. V. toegewyd. Radbodus, bisschop van Doornik, maekte er, ten jare 1091, eene kerk van, en verhief dezelve tot een kapittel. Haren schoonen toren die voor back aen de zeevaerders dient, heeft eerst 442 voeten hoogte gehad; ten jare 1163, instortende, wierd hy in 1297, herbouwd. Men ziet in deze kerk de schoone graftomben van Karel den Stouten en Maria van Bourgondië van albastersteen gemaekt.

De kerk van St. Gillis is in 1240, die van St. Anna in 1576 en die van den H. Jakob in 1240 gesticht.

De kerk van St. Walburgis, eerst de kerk der Jesuieten, wierd in het begin der zeventiende eeuw gesticht.

Digitized by Google

De kerk, gezeyd Jeruzalem, wierd in 1435, op het plan van het H. Graf te Jeruzalem, gesticht.

De kerk van den H. Basilius is in de elfde eeuw gesticht en wierd later de kapel van het H. Bloed genoemd.

De kerk van het klooster der Kapucienen wierd in 1617 gesticht.

Het klooster van de H. Godelieve, eerst te Ghistel gesticht, maer in 1578 door de geuzen verwoest zynde, wierd het in 1622 naer Brugge overgebragt.

De vermaerde *Abdy van den Duyne*, eerst ten jare 1122 by Veurne in de duynen gesticht, wierd in 1627 te Brugge overgebragt. Brugge is eerst in 1559 een bisdom geworden.

Digitized by Google

Brugge is het vaderland van vele geleerde en

Bulscamp.

Bulscamp, deze parochie in de provincie Westvlaenderen by Veurne gelegen, heeft eenen duysteren naemsoorsprong. Sommige oudheydskenners zyn van gevoelen dat er aldaer tydens de invallen der noorsche volkeren, in de tiende eeuw eenen denemerkschen veldoversten zyne legertenten zoude nedergeslagen hebben, hetgene niet onwaerschynelyk is. Doch haren naem kan ook van *Campus* afgeleyd zyn, gelyk men de plaetsen noemde alwaer in de negende eeuw de *landdagen* gehouden wierden. Deze parochie heeft in de geschiedenis eenige vermaerdheyd gekregen door den oorlog welken de zoo genoemde *Blavoetinen* tegen de *Ingerikinen* in den aenvang der dertiende eeuw voerden. De eerste bestonden in Veurneambachtsche opstandelingen door Rycquaert Blavoet aengevoerd tegen de troepen van gravin Mathildis, weduw van Theodorus van den Elzas, die onder het bevel stonden van Sigibertus Ingeryk, om welke reden de eerste *Blavoetinen* en de tweede *Ingerikinen* genoemd wierden. Bulscamp is niet min vermaerd door den veldslag die er in 1297 tusschen het fransch leger van Philippus den Schoonen en dat van graef Guido van Dampierre voorviel, waerin het laetste geslagen wierd.

Digitized by Google

Burburg.

Burburg, eene stad thans in Frankryk, zuydoost van Grevelinge gelegen, wierd eertyds *Brockburg* en ook *Borbory* genoemd, ter oorzaek der brock- of moerassige landen waerin zy ligt. De Romeynen zullen er eerst eenen *burg* of sterkte gesticht hebben, zoo dat haren oorsprong zeer oud is. Zy was eertyds de hoofdplaets van een ambacht waeronder Grevelinge lag. Zy wierd ten jare 928 door de Denemerkers geheel uytgeplunderd, en in 1180 kreeg zy, door Philippus van den Elzas, het voorregt van stad. Hare inwooners muntten uyt in den vermaerden slag van Westroosebeke, tusschen de Gentenaers met Philippus van Artevelde als bevelhebber, en graef Lodewyk van Maele met de Franschen, ten jare 1382, voorgevallen.

Digitized by Google

gezet te hebben, kwamen zy tot in Vlaenderen en huysvestten zich in verscheyde plaetsen als te *Cachtem*, op den *katsberg*, enz. C.-J. De Grave wilt dat hunnen naem van *katsen* afgeleyd is, dat eertyds *jagen* beteekende, omdat hun beroep meest bestond in op de wilde dieren te jagen, welk gevoelen niet onwaerschynelyk voorkomt. Den heer Van Cachtem had eertyds zyn sterk kasteel te Assenede.

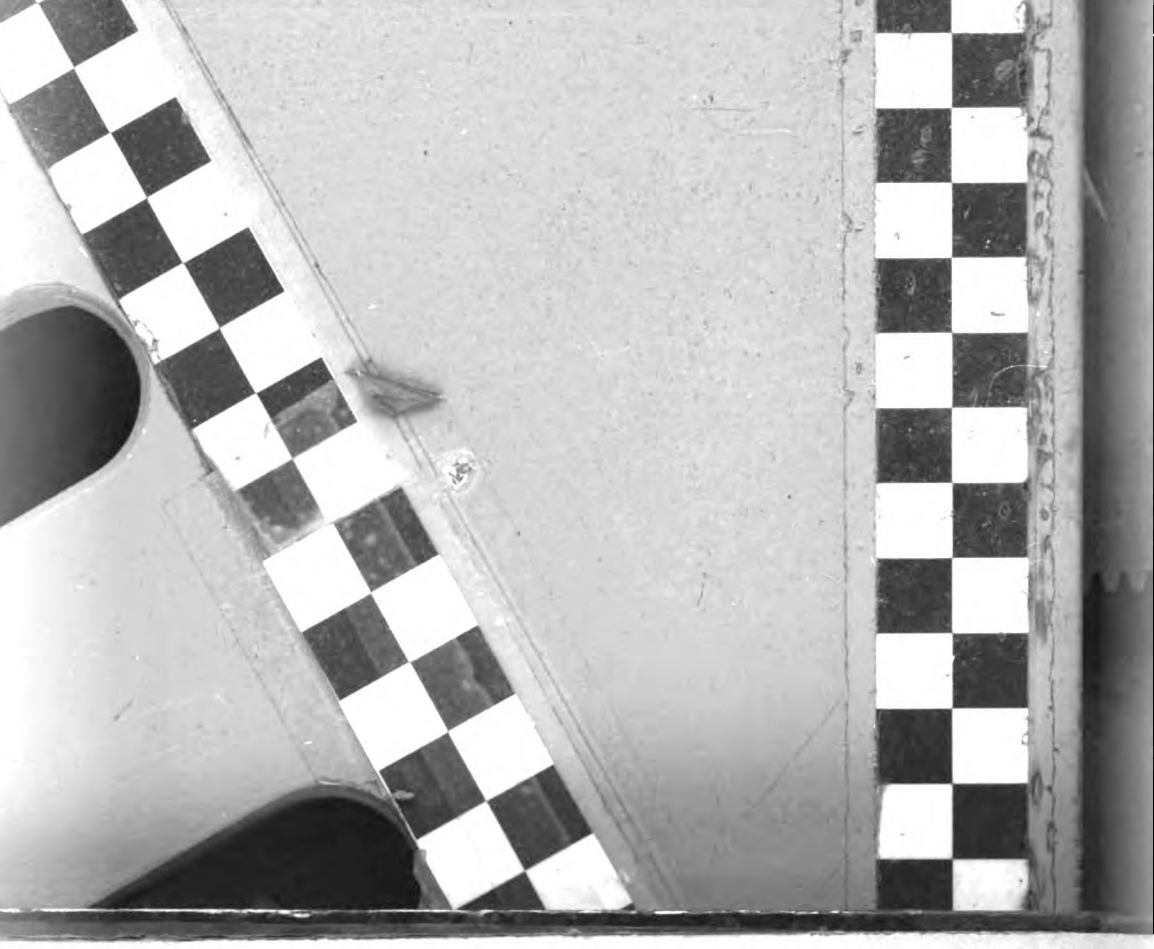
Caeskerke.

Caeskerke, deze parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, word ook *Caesinkskerke* genoemd. De verbuyging van den tweeden naemval (*genitivus*) wierd eertyds, naer den aerd der saksische tael, in *inks*, in plaets van *ens*, uytgedrukt; alzoo schreef men *Caesinkskerke*, in plaets van *Caesenskerke*, nu door verkorting *Caeskerke*, dat zoo veel te zeggen is als kerk van *Caesen* of *Nicasius* den naem van den eersten stichter der kerk van die parochie.

Caester.

Caester, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, tusschen Kortryk en Audenaerde, op de Schelde gelegen, schynt haren naem van *Castrum*

Digitized by Google

dat is van eene versterkte plaets, ontleend te hebben ; ook willen sommige oudheydskundigen dat Cesar aldaer gelegerd was eer hy Quintius Cicero, door de Nerviers ingesloten, uyt zynen benepen toestand verloste. Zy wierd nog in eene *diploma* van Karel den Goeden, van het jaer 1120, *Curia Trajanii* genoemd; gevolgelyk zoude aldaer, ten tyde der Romeynen, een raedhuys konnen gestaen hebben om over openbare zaken raed te plegen.

Caneghem.

Caneghem, eene parochie in Westvlaenderen by Thielt gelegen, wierd eertyds *Canighem* genoemd. Zy zoude de wooning van eenen leenheer kunnen geweest zyn; maer dewyl deze plaets zeer oud is, hoe ligt kan zich hier geene volkplanting der

Digitized by Google

Cassel.

Cassel, eene stad thans in Frankryk tusschen Yperen en St. Omaers gelegen, ontleent haren naem van een sterk kasteel, aldaer door de Romeynen gesticht, en hetgene, dewyl het in het land der Moorinen lag, door hen *Castellum Morinorum* genoemd wierd, gelyk zy eene soortgelyke sterkte in Gelder, thans *Kessel* genoemd, *Castellum Menapiorum* noemden. Cassel was de oude hoofdstad der Morinen. Den oudheydskundigen Gramaye noemt dezelve *Casletum* of *Casletum Castellum*, willende dat zy eene verblyfplaets der *Katten*, waervan wy hooger gesproken hebben, zoude geweest zyn; maer zyn gevoelen word ligtelyk wederleyd met op te merken, dat de Romeynen dezelve als een der voornaemste hoofdpunten van Belgien hielden; dewyl zy er het vereenigingspunt van hunne groote heerwegen maekten, waervan eenen regt naer Aerdenburg liep, welke zy met bethunsche steenen bestraetten welkers overblyfsels nog op vele plaetsen *steenstraet* genoemd worden [1].

1 Deze romeynsche heerwegen, met onberekenbare kosten gemaekt, dewyl zy daertoe de rotsen doorkloofden, de poelen opvulden, de leege moerassige gronden met balken onderschraegden en dezelve met steenen bestraetten, namen te Roomen hunnen aenvang aen den gulden mylpael (*Gradiebatur in forum, ubi stabat columna aurea in quam incisæ omnes Italiæ viæ finiunt.* Plutarchus in Galba, cap. 43), door den keyzer Augustus als het middelpunt des ryks, opgeregt, en strekten zich van alle kanten tot de uyterste palen van 't romeynsch gebied uyt. Het was onder de regering van den keyzer Trajanus dat de Romeynen

Digitized by Google

Ferreolus Lokrius wilt dat Cassel door Odoacer zoude gesticht zyn, maer zyn gevoelen berust op nog zwakkere gronden dan hetgene van Gramaye, dewyl die stad veel ouder is en reeds door Plinius *Castologi* genoemd wierd. Cassel, zegt Gramaye, heeft dikwyls de woede van Mars en Vulcanus ondergaen. In 1631 wierd zy byna geheellyk den roof der vlammen, en by dezelve hebben er verscheyde groote veldslagen plaets gehad; te weten: in 1071, in 1347 en in 1677, waerdoor zy meer of min schade leed, zonder van de plundering en verwoesting te spreken welke zy, in 928 door Sifried koning van Denemerken, onderging. Cassel was eertyds een ambacht en in de dertiende eeuw was zy volkryker dan hedendaegs. Hare kerk, aen den H. Petrus toegewyd, wierd, ten jare 1085,

Digitized by Google

in de Nederlanden de heerwegen maekten [102], waervan *Castellum Morinorum* (Cassel) het hoofdpunt was. Die wegen waren, volgens

door Robert den Vries gesticht. Men heeft te Cassel vele romeynsche gedenkpenningen gevonden. Zy is het vaderland van den dapperen franschen generael Van Damme die er een zeer fraey landhuys gebouwd heeft.

Clemskerke.

Clemskerke, deze parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Blankenberghe gelegen, ontleent haren naem niet van eene hoogte of eenen heuvel, waerop eertyds eene kerk gesticht wierd, maer van haren beschermheyligen, den H. Clemens, paus, aen wien hare nieuwgestichte kerk wierd toegeheyligd; het is by verkorting in de uytspraek dat men *Clemskerke* zegt, want in de oude landkaerten word zy *Clemenskerke* genoemd.

Clercken.

Clercken, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, wierd oudtyds *Clerckem* genoemd, dat de wooning van eenen leenheer, met naem *Clerck*, schynt geweest te zyn; echter zyn er oudheydonderzoekers die gissen dat haren naem van *Clerus*, geestelykheyd afgeleyd is; voor reden bybrengende dat deze parochie, voor het jaer 1144, slechts eene kapel was van Ecssen afhangende, en dat de geestelyken

Digitized by Google

die den dienst aldaer, alsook in de kapel van de H. Melania, in het bosch van Houthulst staende, verrigtten, door den graef van Vlaenderen, die de eerstgenoemde kapel in eene kerk veranderd heeft, in eygendom zoude gegeven zyn geweest. Daer Clercken eertyds deel maekte van de *Westervrylaten* die het voorregt der lakenwevery hadden, was zy volkryker dan hedendaegs. Op den wyk, *Ter Heest* genoemd, en op het zoo genoemd *hoog kwartier* zal zich, in vroegere tyden, een noordsch of barbaersch volk nedergezet hebben; want de bewooners van die wyken doen zich door de woestheyd hunner zeden, door hunnen byzonderen tongval, en hun zeldzaem karakter onderscheyden. De kerk van Clercken is aen den H. Laurentius toegewyd.

Digitized by Google

omtrek gelegerd waren, zullen deze parochien waerschynelyk plaetsen zyn geweest, alwaer eenige hunner legerhoofden hun verblyf vestigden.

Comen.

Comen, eene kleyne stad ten deele in de provincie Westvlaenderen tusschen Wervick en Waesten op de Leye gelegen, is van eenen ouden oorsprong en schynt van den tyd der Romeynen bestaen te hebben. Het is waerschynelyk dat eenen romeynschen veldheer, *Comius* genoemd, er eerst een kasteel of eene sterkte gesticht heeft. Hetgene de volkstraditie over den naemsoorsprong dier plaets zegt, verdient, om hare ongerymtheyd, in geene aenmerking genomen te worden. Te Comen berusten de overblyfsels van den H. Chrysolius, eenen van de eerste geloofsverkondigers die in onze landen gekomen zyn, en die door bevel van den wreeden romeynschen landvoogd *Riccus-varus*, te Verleghem, ten jare 287, den schedel afgehouwen wierd. Comen is het vaderland van den kronykschryver Philippus de Commines en van Augerius-Ghislenus van Busbec, leermeester der kinders van den keyzer Maximilianus II, en schryver van een geleerd werk over de *ambassaden* in Turkyen; Despauterus, latynschen sprackkunstschryver, wierd aldaer begraven.

Digitized by Google

Coolkerke.

Coolkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, heeft haren naem van den stichter harer kerk gekregen ; gelyk uyt het volgende uyttreksel van een handschrift getiteld : *Opzoekingen en oudheden van den edeldom der stad Brugge*, berustende in de boekzael van den heer Deys te Brugge, klaerlyk blykt. « Nicolaus Gailliard heeft in 1150 de kerk « van het dorp Coolkerke gesticht, zy wierd « eerst *Co - Gailliardskerke* genoemd en later « *Coolkerke*. Zyne zusters hebben de genoemde « kerke voltrokken, alwaer hy met verscheyde « zyner afstammelingen begraven ligt ; onder « anderen den heer Georgius Gailliard, ridder, en

Digitized by Google

Coolscamp.

Coolscamp, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Thielt gelegen, is van zeer ouden oorsprong, en word in eene *diploma* van Karel den Kalen, koning van Frankryk, van 't jaer 836, *Colos-Campus* genoemd; en daer Lesbroussart, in zyne geleerde aenteekeningen op d'Oudegherst, zegt dat er verscheyde parochien in den omtrek van Kortryk, door bevel van dezen vorst, zyn versterkt geweest zal genoemde *diploma* ongetwyfeld ten deele een bevel geweest zyn om deze plaets te versterken. Uyt deze latynsche benaming willen sommigen dat eene *colonie* of volkplanting van vreemd volk zich aldaer zoude gevestigd hebben. Deze volkplanting zal geene andere geweest zyn dan de *Sweven*, die in de zevende eeuw, nog in die streek woonden, en waervan Zwevezeele haren naem ontleent. Maer dewyl *Campus* ook een veld of effene plaets beteekent, en dat men ten tyde der eerste frankische vorsten de wapenschouwingen in het open veld deed, en daer deze plaetsen *Campus Martius* genoemd wierden, kan Coolscamp zulk een veld geweest zyn. (Zie *Anonym. gesta franc.* cap. 10.) De voormelde Zweven wierden door den H. Eligius, omtrent het jaer 630, tot het Christen geloof bekeerd. In de kerk van Coolscamp ligt den edelen ridder Jakob van Lichtervelde, die ook heer van Staden

Digitized by Google

was, begraven. De heerlykheyd van Coolscamp was een leengoed van die van Lichtervelde.

Cortemarcq.

Cortemarcq, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Thourout gelegen, ontleent haren naem, van *marck*, *marca* of *mark*, dat eene grens beteekent. De Romeynen hadden het gebruyk van steenen grenspalen aen de scheydingen der landstreken te stellen, welke zy *Termes* noemden, en aen welke Numa Pompilius beval eene goddelyke eer te bewyzen; opdat niemand zyne heyligschendende handen aen die grenspalen of *kenmerken* zoude durven slaen om dezelve te verzetten. Van zulke kenmerken is het woord *marck* of *marcq* afgeleyd, en de graven die de zorg over de bewaring van 's ryks grenzen hadden, wierden *markgraven* genoemd; alzoo zal *Corte-*

Digitized by Google

Couckelaere.

Couckelaere, deze parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Dixmude gelegen, is van zeer ouden oorsprong, zy schynt van in den tyd der Romeynen te bestaen. Men vind deze plaets onder de benaming van *Kokenlare* in eene *diploma* van Karel den Kalen van het jaer 836; waerin, volgens Lesbroussart, geboden word, van dezelve tegen de invallen der Noormannen te versterken[1]. Het voorlid van haren naem heeft vele veranderingen ondergaen, dewyl men in de oude *diplomen* nu *Kokenlaere*, dan *Cockenlaere* en ook by eenige latynsche schryvers *Coclaria* geschreven vind, ligt de beteekenis van het eerste lid van haren naem duyster. Hoe ligtelyk zoude door letterverwisseling, gelyk zulks by vele benamingen geschied is, de *B* door *C* niet vervangen zyn geweest; en zoude dus *Couckelaere* eerst *Bocken* of *Beukelaere* zyn genoemd geweest? Er bestaen ook verscheyde gevoelens wegens den uytgang *laere:* Geldof zegt dat *laere* een woest of openbaer veld beteekent, en anderen willen dat dit woord eenen waterloop bedied. Gissing voor gissing wy geven den voorkeur aen het gevoelen dat *laere* van het latyns woord *Lares*, romeynsche huysgoden, afgeleyd is. De Romeynen, die in onze

1 De dobbel omwalde *terp* welke men ten zuyden het dorp vind, is zeer waerschynelyk een overb'yfsel van die aloude sterkte.

Digitized by Google

landen ruym vier eeuwen zyn gehuysvest geweest, hadden verscheyde soorten van zoo genoemde *Lares* of huysgoden, en zy hadden er waeraen zy eenen openbaren eerdienst beweezen. De Belgen, zelfs na het vertrek der Romeynen, hebben eenigen tyd dien eerdienst nagevolgd, en de gebouwen of plaetsen, alwaer zy dien uytoefenden wierden *laeren* genoemd [1]: omdat het woord *laer*, van het latyns woord *laranum* afgeleyd, woonplaets dier huysgoden beteékent. Wanneer wy thans de letterverwisseling van *C* in *B* aennemen, zal men *Bockenlaere* in plaets van *Cockenlaere* of *Couckelaere* hebben, te weten eenen *bockhouten* of *beukhouten* bosch, waerin de *Lares* of huysgoden aenbeden of geëerd wierden. (Zie hooger *Becelaere* bladz. 217).

Digitized by Google

Sanderus zegt dat Couckelaere, in weerwil de

naem van *Ouclaer* geeft, hetwelk niet veel van *Bockenlaere* verschilt. Hare oude heerlykheyd behoorde eertyds toe aen het stamhuys van Montmorency, en ging vervolgens over tot de graven van Middelburg, uyt het stamhuys van Merode gesproten. Deze leenheeren vestigden hun verblyf op een kasteel staende oost van het dorp, en daerom het oosthof genoemd, in tegenoverstelling van een ander staende west van de kerk, welkers grondvesten zoo van het een als het ander nog bestaen [1]. Later bouwden zy een nieuw kasteel, een weynig zuyd van de kerk, dat in het begin der zeventiende eeuw nog bestond, maer dat nu ook door de vuyst des tyds is verwoest geworden. De heeren van Couckelaere, door echtverbond prinsen van Iseghem geworden zynde, gingen hun verblyf elders vestigen. Buyten deze kasteelen stond er nog in de vyftiende eeuw eenen ouden *manoir*, zuyd van de kerk, langs den romeynschen heerweg (*steenstrate*) die van Cassel naer Aerdenburg liep. Digtby de kerk, van Couckenlaere bevind zich een herbouwd gesticht, eertyds door de monikken van den H. Bertinus bewoond en dat voor *refugium* diende. De kerk van Couckelaere, in de voorledene eeuw zeer fraey herbouwd, is aen den H. Martinus toegewyd.

1 Den zegel van het zoo genoemd *Oosthof*, aen den heer Robert Desnick, Burgemeester dezer gemeente toebehoorende, is door dien edelmoedigen heer aen my voor een geschenk gegeven geweest; zoodat ik thans den bezitter van dit aloud gedenkstuk ben.

Digitized by Google

Coxyde.

Coxyde, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Vuerne en de zee gelegen, word ook *Coxye* en *Cauxyde* genoemd. Volgens Gramaye zoude *yde* eene ydel of leege plaets aen de zeekust beteekenen, alwaer zich voortyds de visschersgenootschappen vestigden, gelyk men van *Lombardzyde* zeggen mag; nogtans kan die plaets haren naem van de *cauci*, een volk, door Plinius tusschen de beyde armen van den Rhyn geplaetst, ontleent hebben. Tacitus spreekt met veel lof van dien duytschen volkstam, en sommigen willen dat hy zich in Vriesland nederzettede, en dit brengt geene opwerping tegen ons gezegde by; dewyl Vriesland zich oudtyds langst de zeekust van Vlaenderen uytstrekte. Daer heeft

Digitized by Google

geene parochie; er stond slechts eene kapel op een gehucht, die later in eene kerk veranderd wierd.

Cuerne.

Cuerne, deze parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, wierd eertyds *Cuernem* genoemd. Zy schynt de verblyfplaets of wooning van eenen leenheer geweest te zyn, of wel er heeft eertyds een raedhuys der Romeynen, in het latyn *Curia* genoemd, gestaen; een geslacht of gedeelte van eenen volkstam wierd ook *Curia* genoemd; men noemde ook den kapellaen van eene natie, ambacht of gilde *Curio;* Curchus was eene godheyd der Saksers, in deze landen aenbeden; gevolgelyk kan den naem van *Cuerne* van de eene of de andere benaming afgeleyd worden. Deze parochie behoorde eertyds toe aen het stamhuys van Tollenaere, en in haren kring lag de vrye heerlykheyd van Nieuwenhuyze.

Dadizeele.

Dadizeele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen noord van Meenen gelegen, is van ouden oorsprong, en zy is haren naem verschuldigd aen eene *zael,* waerin de *vassalen* somwylen byeengeroepen wierden, om over landzaken te raedplegen en te beslissen. Het eerste woordlid van haren naem ligt duyster; *dadi* kan eenen

Digitized by Google

genitivus van eenen eygenaem *Dadus* zyn, of wel een woord waervan de grondbeteekenis in de aloude talen te vinden is. Dadizeele was voortyds eene stad met wallen, muren en poorten voorzien. Hare vryc heerlykheyd behoorde, in de veertiende eeuw. aen het adelyk stamhuys van Rasseghem toe, en is later door echtverbond aen het geslacht van Croix overgegaen. Dadizeele was oudtyds een leengoed van het kasteel van Kortryk afhangende. Zy is vermaerd door den byzonderen dienst welken men aldaer aen de H. Maegd bewyst, veroorzaekt door verscheyde mirakelen, aldaer geschied, waervan de bewyzen, volgens de registers aldaer bewaerd, ontegensprekelyk zyn. Er staet digtby de kerk een fraey kasteel.

Damme.

Damme, eene voormaels koopryke stad, in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, wierd eertyds *Hondsdamme* genoemd. Haren naem spruyt uyt de hooge dyken of dammen aldaer, ten jare 1180, door de Hollanders opgeworpen om daerdoor het geweld der zeeoverstroomingen tegen te houden. Eenige hollandsche koophandelmaetschappyen vestigden zich in eene standplaets, die door de gemeenschap met de zee, zeer voordeelig voor den koophandel lag. Damme wierd welhaest eene stad met breede haven, waerin de

Digitized by Google

schepen uyt de zee, door het *zwin* of *zwyn* varende, gemakkelyk konden binnen loopen; zoodanig dat Philippus-Augustus, koning van Frankryk, er, ten jare 1213, eene vloot van 1700 zeylen binnen bragt. Haren koophandel wierd meer en meer bloeyend door de gemeenschap welke zy met Brugge door de vaerd van Sluys en met Gent door de vaerd de Lieve (*la Jolie*) had, om welke reden Gramaye haer de *deur der zee* en den *sleutel van Brugge* noemt. Zy word in het latyn genoemd *Aggero* van *Aggeres publici* dat is reysdammen of verheven' zandwegen welke de Romeynen, ten tyde van Trajanus [104], op moerassige gronden maekten; zoo noemden zy ook de groote heerwegen *Aggeres itenerarii* en de zeedyken *Aggeres marini operis*. De stad Damme onderging, ten jare 1213, eenen fellen brand, nadat een groot deel der genoemde fransche vloot door de engelsche vloot vernield wierd. Zy wierd in de veertiende eeuw met wallen en dry poorten voorzien, en heeft verscheyde malen zware belegeringe uytgestaen; onder andere in 1384, wanneer Akkerman (*Agricola*), aen het hoofd van 1500 Gentenaers, zich zeven weken lang tegen een leger van 80,000 franschen verdedigde. Deze stad wierd, ten jare 1356, door eene zeeoverstrooming geheellyk onder water gezet, en de groote zeeoverstrooming van 1377 vulde zoodanig hare haven met zand op dat zy ongebruykbaer wierd, en door het delven

Digitized by Google

van den nieuwen vaerd van Brugge naer Oostende is haren koophandel byna op niets gekomen ; de zee overstrooming van 1468 benam ook een deel van haren ouden luyster. Hare kerk aen O. L. V. toegewyd wierd ten jare 1192 gesticht. De gravin Margareta van Constinopelen bouwde er in 1278 een gasthuys dat later in een vrouwenklooster veranderd wierd. Damme is het vaderland van Jakob van Maerlandt, die den vader der vlaemsche dichtkunst genoemd word.

Deerlyk.

Deerlyk, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Harelbeke gelegen, wierd eertyds *Deerlike*, *Derlikken* en door Vredius *Trellieghem* genoemd. In eene *diploma* of magtbrief van Karel den Goeden van 1120 vind men *Therslinghem*

Digitized by Google

Dendermonde.

Dendermonde, eene stad in de provincie Oostvlaenderen gelegen, lag eertyds in het zoogenoemd Keyzersvlaenderen, en word in het latyn *Teneramunda* genoemd, omdat de rivier den Dender oudtyds den naem van *Tenne* droeg. Dendermonde beteekent zoo veel als *mond van den Dender*, ter oorzaek dat die stad ter plaets ligt alwaer zich den Dender in de Schelde ontlast. Gramaye zegt dat zy in de *Annalen* van Tongeren *Dordana* genoemd word, zonder aen te wyzen op welken grond zyn gezegde steunt. Dit gevoelen is niet wel aennemelyk, ten zy dat men veronderstelle dat het legerhoofd der Gotten dat haer kasteel, in 'tjaer 500, gesticht heeft, den naem van *Dordanus* zoude gedragen hebben. Dendermonde verkreeg hare muren, wallen en poorten door graef Robert II [1110]. Men zie ter hedendaegs nog een fraey kasteel door Alexander Farnese, Hertog van Parma, in 1584, gesticht. Hare kerk van O. L. V. wierd, in 1106, door den voormelden graef gebouwd; in dezelve ziet men eene doopvont, van de elfde eeuw, met vele zinnebeeldige gedaenten (*hiéroglyphes*) versierd, en die onder een der zeldzaemste oude kunststukken van Vlaenderen gerekend word. Haer regtsgebied wierd het Land van Dender-

Digitized by Google

monde genoemd, waervan David Lindanus eene schoone beschryving gedaen heeft.

Denys (St.)

St. Denys, eene parochie in Westvlaenderen zuydoost van Kortryk gelegen, wierd eertyds *Westrene* en *Lede-Denys* genoemd. Die benamingen wierden haer gegeven om ze te onderscheyden van eene andere parochie, St. Denys genoemd, omtrent Gent gelegen, en ook omdat St. Denys op eene hoogte liggende, men door eene *Lede* of klimmende weg er naer toegaet. Zy ontleenen beyde haren namen van de *Reliquien* van den H. Dionisius bisschop van Parys, die aldaer in de zevende eeuw overgevoerd wierden.

Denterghem.

Denterghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Thielt gelegen, zal ongetwyfeld de verblyfplaets geweest zyn van een legerhoofd der Gotten dat, ten jare 500, zich langs de Leye ophield, en er eenige sterkten bouwde, om zich tegen de Wandalen, die in Gent lagen, te beschermen, en waervan den naem eenige verbastering ondergaen heeft. De heerlykheyd van Denterghem heeft toebehoord aen het stamhuys van *Grutere* waeruyt Joannes Gruterus, eenen grooten godsgeleerden, gesproten is.

Digitized by Google

Desselghem.

Desselghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Deynze gelegen, zal waerschynelyk, even als Denterghem, hare benaming van een legerhoofd der Gotten, dat zich aldaer versterkte, erlangt hebben. Men vind in eenige oude handvesten *Derselghem* geschreven, zoo dat men later, welluydendheydshalve, dien laetsten naem in *Desselghem* zal veranderd hebben.

Deynze.

Deynze, eene stad in de provincie Oostvlaenderen tusschen Thielt en Gent op de rivier de Leye gelegen, wierd oudtyds *Donza* genoemd. Volgens Gramaye en Sanderus zoude dit den naem van eenen veldoversten der Gotten zyn, die aldaer eerst een kasteel gesticht heeft, en dat omtrent het jaer 500 den oorsprong en naem aen *Donza*, door tydverloop *Deynze,* gegeven heeft. In eene *diploma* van graef Philippus van den Elzas van 't jaer 1187 word zy nog *Donza* genoemd. Zy onderstond in 1381 en in 1605 telkens eenen groóten brand. Haer gemeenteregt en het voorregt van stad in 1150 door graef Theodorus van den Elzas gekregen hebbende, wierd zy met wallen en muren omringd. Er stond eertyds een schoon paleys, en zy had eenen kasteleyn of burggraef, Deynze stelde, even als Peteghem, eenen dobbelen arend in haer

Digitized by Google

wapen ; omdat hare inwooners in de kruystogten groote dapperheyd hadden laten blyken, of mogelyks ter oorzaek dat zy dacht haren oorsprong aen de Romeynen verschuldigd te zyn.

Dickebusch.

Dickebusch, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Belle gelegen, wierd eertyds *Diepenbusch,* en in eene *diploma* van graef Arnoldus I, van het jaer 958, word zy *Tikkebusch* genoemd. *Diepenbusch* zoude kunnen eene ineentrekking zyn van eenen eygennaem, en van *iepenbusch* of *iepenbosch*, waerin eerst eene kapel gesticht wierd, later in eene kerk veranderd. Ook kan *Tikkebusch* een dikken bosch beteekent hebben, waeruyt den naem van Dickebusch kan afgeleyd geweest zyn. Volgens Ten Kate is *dik* of *dic* in de saksische tael dyk en ook breeden aerdenwal te

Digitized by Google

van een hoogen *dyk* of *dam*, in de saksische taal *dic*, aldaer door de Saksers, in het begin der negende eeuw, tegen de overstroomingen der zee opgeworpen[1]; en van den mond eener rivier (*de Handzaeme*) in de voornoemde taal *muth*, die zich digtby de stad in de Yperlée ontlast. De kennis van deze aloude taal maekt de ontleding van dezen naem, zeer gemakkelyk. Alleenelyk dient men in aenmerking te nemen dat deze saksische woorden, volgens het gebruyk der middeleeuwen, gelatyneseerd zyn geweest; dat men van *dic* eene soort van *genitivus* (*dici*) gemaekt heeft, en aen *muth* den latynschen uytgang *muda*, waerin de *t*, welluydendheydshalve, in *d* veranderd is, gegeven heeft. Dixmude word in eenen keurbrief van graef Theodorus van den Elzas van het jaer 1161 ook *Dicasmuda* genoemd, en men vind in andere handvesten dat men haer in 1300 nog de *Hoeve van Dicimuda* noemde. Dixmude was in 928 nog maer eenen wyk (*vicus*) met eene kapel van Eessen afhangende. Zy wierd in 1270 met wallen, en in 1385 met poorten voorzien, en zy heeft

1 De geleerden zeggen eenstemmiglyk dat de Saksers, welke Karel den Grooten hier in 795 overbragt, dykmakers waren, die in Vlaenderen gebezigd wierden om dyken op te werpen, dienende, niet alleenlyk om het geweld der zelve te beteugelen, maer zelfs om het afloopen van het overtollig water te vergemakkelyken; zoo dat men niet moet verwonderd zyn dat Dixmude zynen oorsprong en naem aen de Saksers verschuldigd is.

Digitized by Google

ook 1333 en 1506 telkens eenen grooten brand ondergaen, waerna haer stadhuys en hare Halle in 1550 zyn herbouwd geweest. Zekeren Theodorus van Beveren heeft er in 1415 een kasteel gebouwd. Hare kerk wierd in 1144 gesticht; in dezelve ziet men eene oude hoogzael van eene zeldzame stoffe en maeksel, en eene der schoonste schilderstukken van Jordaens, verbeeldende de aenbidding der Wyzen. Dixmude is het vaderland van Petrus van Dixmude en van Franciscus Baudimont, goede dichters; van Franciscus Cesar eenen grooten Godsgeleerden; en van Van Poucke, grooten beeldhouwer. Zy was eertyds een burggraefschap.

Dottignies.

Dottignies, eene parochie in de provincie Westvlaenderen zuyd van Kortryk gelegen, schynt

Digitized by Google

jare 500, te Kortryk en in haren omtrek ophielden.

Douay.

Douay, eene stad eertyds in Fransch-Vlaenderen in het fransch *la Flandre Gallicante*, gelegen, bestaet volgens vele opzoekers der oudheden, van voor den tyd van Cesar, en wierd waerschynelyk door de Atrebaten gesticht. Eenigen willen nogtans dat zy haren oorsprong aen eenen anderen volksstam, *Catuaci* genoemd, verschuldigd is; doch by aldien zy haren oorsprong aen de Romeynen niet te danken heeft, gelooven wy dat den volksstam, *Aduatie* genoemd, haer zal gesticht hebben, waervan den naem *Douay* is afgeleyd geweest. Zy word ook in latynsche handvesten *Doacum*, *Duacum* en *Duacus* genoemd. Men zag er voortyds een schoon paleys. Hare hoofdkerk, aen den H. Amatus toegewyd, wierd in 1076 gesticht, en hare hooge school wierd in 1563 opgeregt.

Dranoutre.

Dranoutre, eene parochie in Westvlaenderen tusschen Yperen en Belle gelegen, heeft eenen duysteren naemsoorsprong. De gissing der oudheydskundigen loopen deswegens sterk uyteen; maer alle moeyclykheden verdwynen wanneer men in aenmerking neemt dat *Oultre* in oud vlaemsch

Digitized by Google

Outre, oudtyds eenen *autaer* beteekenende, eene plaets was welke in de middeleeuwen, door eene *diploma* het voorregt had van eenen pastor of zielzorger te hebben; zoo leest men in eenen keurbrief van Lodewyk den Godvruchtigen, koning van Frankryk, *den autaer in Duynkerke*, enz. Dranoutre zal zulk eene bevoorregte plaets geweest zyn, welk voorregt door eenen leenheer verkregen wierd. Dom Bouquet bewyst, uyt eenen brief door den abt Fleury aengehaeld, en ten jare 997 geschreven, dat alsdan de outers (*altaria*) meestal den eygendom der leenheeren waren, en dat zy om die reden zich het regt van het heffen der tienden wilden aenmatigen.

Drongen.

Drongen, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen digtby Gent op de Leye gelegen,

Digitized by Google

herbouwd, en later aen het orden van den H. Norbertus gegeven wierd.

Dudzeele.

Dudzeele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, ontleent haren naem van eene *zael* of raedhuys van leenheeren, (zie hooger bladz. 192). De beteekenis van het eerste woordlid *dud* zal eene verbastering of inkrimping van den eygennaem eens leenheers zyn, die aldaer een *hof* had dat voor *zael* diende, tot het hovengemelde eynde geschikt. Zy was voortyds eene vrye heerlykheyd, en er stond een fraey kasteel, door eenen heer van Calcedoniën of Noordschotland gesticht. Hare kerk aen den Heyligen Petrus toegewyd, is zeer groot gebouwd, omdat er eertyds zich vele pelgrims naer toebegaven om er de *reliquien* van den H. Leonardus te eeren, en waer den toeloop zoo groot was dat de poort van Brugge, thans de *Dampoort* genoemd, alsdan den naem van *St. Leonardspoort* droeg.

Duynkerke.

Duynkerke, eene stad eertyds in het ambacht van Winoxberghe, thans aen Frankryk behoorende, gelegen, is haren oorsprong aen eene kapel verschuldigd, die aldaer, ten jare 654, in de zeeduynen door den H. Eligius gesticht wierd, en

Digitized by Google

welke later in eene kerk veranderd zynde, den naem van *Dino Clesia* droeg, en later dien van *Duynkerke* verkregen heeft. Zy is langen tyd slechts een gehucht (*vicus*) gebleven door visschers bewoond; maer door het verval van *Mardyk* steeds aenwassende; wierd zy, ten jare 996, door graef Balduinus IV met muren omringd; en, ten jare 1218, door gravin Joanna van Constantinopelen onder den rang der steden gesteld. In 1503 wierden hare muren uytgezet; de stad aldus vermeerderd zynde, in zestien wyken verdeeld, met drie poorten voorzien, en op hare muren wierden er 28 torens gebouwd. Keyzer Karel V stichtte er in 1535 een sterk kasteel, en haren koophandel wierd in de zeventiende eeuw, door het verval van dien van Antwerpen, zeer bloeyend. Haren zoogenoemden *Rysbank*, eenen hoogen dam van piloten met

Digitized by Google

Eecloo.

Eecloo, eene stad in de provincie Oostvlaenderen tusschen Brugge en Gent gelegen, word door Gramaye *Ecloa* genoemd. Meyer wilt dat zy van eenen eyken bosch haren naem ontleent, en eenigen denken dat haren naem van *Colonia* of volkplanting afgeleyd is; maer dat gevoelen berust op eenen lossen grond: want volgens Kiliaen beteekent *loo* of *lo* eene met hout bewassen hoogte op eenen moerassigen grond of by een stilstaende water; zoo als Beverloo, Calloo, Hulstloo, Tongerloo, Venloo, enz[1]. Gevolgelyk zal Eecloo oudtyds zulk eene hoogte geweest zyn met eykenhout bewassen. Deze stad was eertyds door haren linnenhandel zeer vermaerd, en zy heeft nog eene bloeyende graenmarkt. Graef Guido van Dampierre gaf haer in 1304 het voorregt van stad. Hare kerk wierd, ten jare 1087, door graef Robert den Vries gesticht. Er bevond zich eertyds een klooster der minderbroeders en een gasthuys. Deze stad onderging in 1488 eenen grooten brand. Zy is het vaderland van den vermaerden geneesheer Paschasius Justus.

Eeghem.

Eeghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Thielt gelegen, droeg voortyds den

1 *Locus altus adjacens Stagnis.* C. Kiliaen, Teuton. ling., p. 219.

Digitized by Google

naem van *Heyghem*, zeer waerschynelyk van eene *heyde* of woesten grond waerop eene heeren-wooning gesticht wierd en welkers eygenaer er eene kapel bouwde die later in eene kerk veranderd is. *Ey* is in de oudduytsche tael ook water te zeggen, waerom men nog *Eyland* of een land in het water liggende zegt, zoo zoude Eeghem eene rondom bewaterde wooning kunnen geweest zyn. Het een en het ander gevoelen is aennemelyk, dewyl er eertyds een zeer sterk kasteel stond.

Eenhame.

Eenhame, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen by Audenaerde gelegen, wierd eertyds *Eiham* genoemd en was oudtyds eene stad, met eene haven op de Schelde, en de Hertogen van Lotryk hielden er gemeenelyk hun verblyf. De geheele landstreek, nu Braband genoemd, heeft

Digitized by Google

nemael uytgeplunderd geweest. Den naem van Eenhame heeft ook veel betrek met den *inham* van eene rivier.

Eerneghem.

Eerneghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Oostende gelegen, draegt zoo in oude landkaerten als *diplomen* of magtbrieven nu den naem van *Ereghem* en dan die van *Erneghem*, *Erninghem* en *Eereghem*. Meest al de oudheydskundigen denken dat zy den nagel op den kop geslagen hebben met voor te dragen dat deze plaets de wooning van verscheyde heeren geweest is, waervan zy hare benaming van *Eereghem* of *Eerneghem* zoude ontleend hebben. Zulks schynt met den eersten opslag zeer waerschynelyk te zyn, maer om er de ongegrondheyd van te ontdekken, behoorde men wel in opmerking te nemen wat beteekenis men aen het woord *ere* of *erne*, door verbastering in *eerne* veranderd, moet toepassen. Volgens den taelkundigen Ten Kate, beteekent *erne* of *arne* eenen door veel arbeyd vruchtbaer gemaekten grond. Men gebruykte oudtyds dit saksisch woord om eenen omploegden grond van eenen woesten of onbeploegden grond te onderscheyden; aldus heeft men niet te twyfelen of Eerneghem heeft haren naem van eene heerenwooning op eene *erne* of vruchtbaer gemaekten grond ontleend, en dit is zoo veel te geloofbaerder omdat het bosch van Wynendaele

Digitized by Google

zich oudtyds tot Zerkeghem, Bekeghem, enz. uytstrekte. De hooge omwalde *terp* welke zich in de nabyheyd van den ouden *manoir*, staende digtby den vervallen heerweg van Thourout naer Ghistel leydende, bevind, is zeer waerschynelyk een overblyfsel van eene sterkte, door bevel van Karel den Kalen, in 836, tegen de invallen der Noormannen, opgeworpen.

Eessen.

Eessen, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, word in de oude *diplomen* Esna genoemd; maer dit is eene door de naschryvers der handvesten gelatiniseerde verbastering, die den naemsoorsprong van Eessen nog duysterder gemaekt heeft. De benaming van Eessen is ongetwyfeld eene verbastering van het oud

Digitized by Google

Deze parochie was zoo veel te merkweerdiger omdat eertyds de zee, by hoogen vloed, tot aldaer vloeyde en er, gelyk Sanderus zegt, eene haven voor de booten was. Haren hoogen gothischen kloktoren, waervan de lange spits afgebrand is, diende eertyds, zoo wel als dien van O. L. V. kerk van Brugge, voor baek aen de zeevaerders. Er heeft voortyds een weynig noordoost van de kerk een sterk kasteel gestaen, alsook een vrouwenklooster 's Hemelsdaele genoemd, door Elisabeth, gemalin van den ridder Balduinus van Steenvoorde, in 1237, gesticht, dat in 1293 naer Wercken, en van daer, in 1671, naer Brugge overging. De kerk van Eessen wierd in 1488 afgebrand; er bestaet nog eene kapel aen O. L. V. toegewyd, digtby de plaets gesticht alwaer eertyds de visschers de voornoemde haven voor hunne booten hadden, waerom zy langen tyd van dezelve is bezocht geweest. Er heeft, ten jare 1824, door zekeren Philippus de Clercq eenen gulden gedenkpenning van Julius Cesar in de aerde gevonden geweest, waervan ik thans eygenaer ben. Eessen maekte eertyds deel der Westervrylaten en uyt dien hoofde was zy volkryker dan hedendaegs.

Eggewaertscapelle.

Eggewaertscapelle, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Dixmude en Veurne gelegen, is waerschynelyk haren oorsprong aen

Digitized by Google

eenen heer verschuldigd die aldaer eerst eene kapel gesticht heeft; maer het is onzeker of zy haren naem van de benaming der plaets of wel van den stichter ontleend heeft. Het is zeer waerschynelyk dat Eggewaerts ook Egewaerts genoemd eene verbastering van *Egewater* is, en dat er eene kapel omtrent het water van dien naem gesticht wierd; dit gevoelen word door den leegen grond waerop Eggewaertscappelle ligt, sterk gestaefd.

Eloys-Vive (St.)

St. Eloys-Vive, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, tusschen Kortryk en Deynze op de rivier de Leye gelegen, heeft den zelfden naemsoorsprong als St. Baefsvyve, ten zy dat hare kerk aen den H. Eligius toegewyd wierd (zie hooger St. Baefs-vive, bladz. 215).

Digitized by Google

haren naem van de wooning van eenen leenheer gekregen heeft, die den titel van prins voerde, en die er een kasteel stichtte, door Gramaye het *prinsenhof* genoemd. Meyer zegt dat in 804 zekeren Laudo, eenen aenvoerder der struykroovers, eygenaer van die plaets was; waeruyt volgt dat Elverdinghe zeer oud moet zyn. Zy had ook eene uytgestrekte heerlykheyd met eene vierschaer waeronder Zuydschote en Noordschote stonden. Tusschen Elverdinghe en Vlamertinghe heeft eertyds een gasthuys gestaen.

Emelghem.

Emelghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Iseghem gelegen, ontleent haren naem van eene edele mevrouw, Emiliana genoemd, die er op een kasteel haer verblyf vestigde en er eene kapel stichtte, die langen tyd van het geestelyk regtsgebied van Iseghem afgehangen heeft. Door verloop van tyd wierd den naem van *Emiliana*, kortheydshalve, in *Emel* veranderd.

Espierres.

Espierres, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Doornyk gelegen, word in de oude handvesten door inkorting *Spière* genoemd. Haren naem is eygenlyk in het oudfransch *Pont-d'Espierres*. Zy heeft dien naem

Digitized by Google

gekregen van eene steene brug, nog een oud romeynsch werk, over eene kleyne rivier geslagen, die haren oorsprong omtrent Roubaix nemende, zich te Espièrres in de Schelde ontlast. Er heeft eertyds een sterk kasteel gestaen.

Ettelghem.

Ettelghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Oudenburg gelegen, wierd eertyds, door eenige oudheydsnavorschers, *Attilaghem* genoemd; waeruyt Cabbilliau, eenen monnik en kronykschryver van Oudenburg, wilt besluyten dat Attila, koning der Hunnen, tot die plaets gekomen zynde, aldaer eenigen tyd zyn verblyf zoude gevestigd hebben. De geschiedenis verzekerd ons dat den zoo genoemden *Geesel Gods*, nooyt zoo ver gekomen heeft, en dus spreekt zy deze daedzaek tegen; Vredius wilt dat haren naem van *adel* eertyds *attel* (edel) zoude ontleend zyn geweest, ter oorzaek dat er oudtyds eenige edellieden aldaer hunne wooning zouden gevestigd hebben. C.-J. De Grave zegt dat de edellieden door de oude duytschers *Athalingen* en den adel *athal* genoemd wierden. Deze edellieden zullen waerschynelyk opperhoofden der Saksers geweest zyn, die in 406 de zeekust van Vlaenderen ingenomen en er zich gevestigd hebben; waerom die kust, gelyk wy hooger gezeyd hebben, langen tyd den naem van *Littus Saxonicum* gedragen heeft.

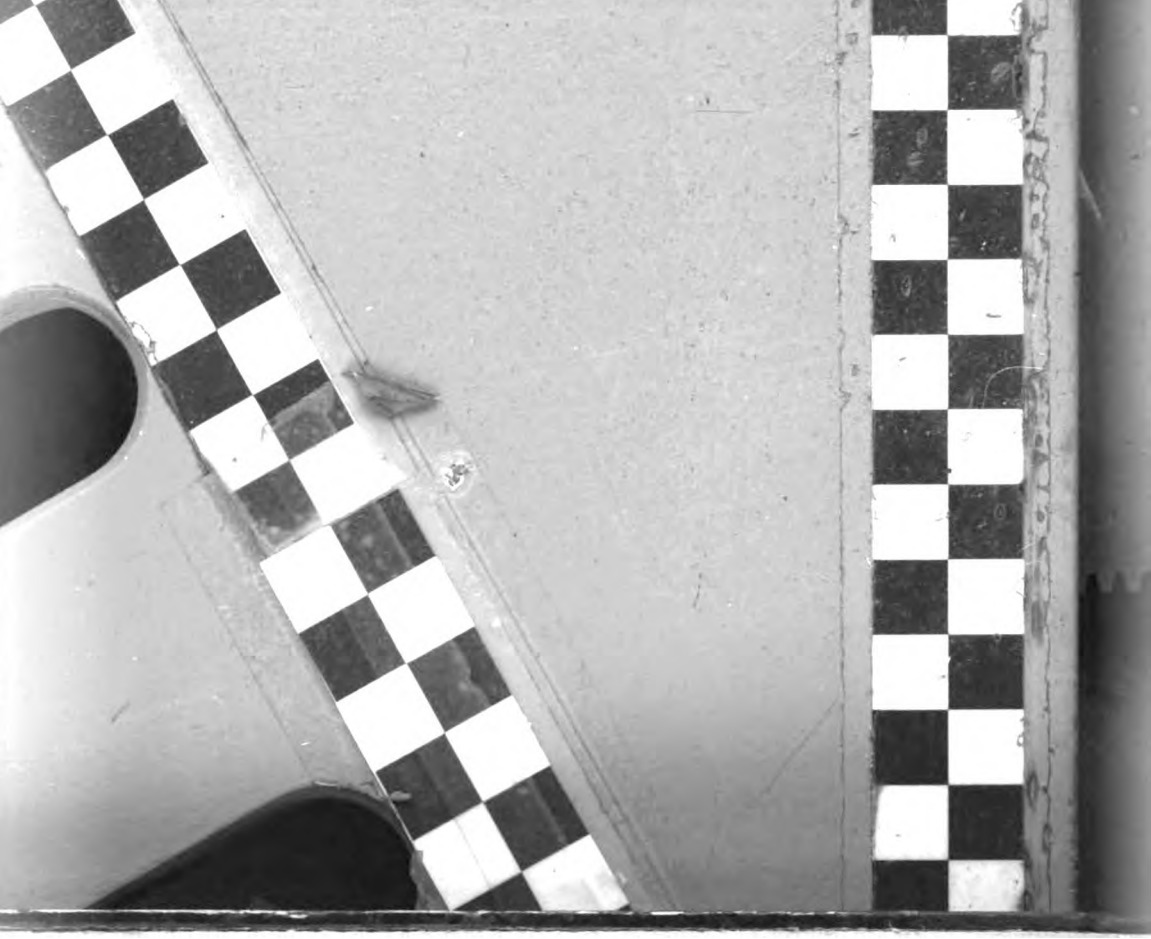

Digitized by Google

Geeraerdsberghe.

Geeraerdsberghe, eene stad in de provincie Oostvlaenderen oost van Audenaerde gelegen, wierd eertyds Gerardsberghe en ook Geertsberghe genoemd. Zy draegt in het fransch den naem van *Grammont*, en in het latyn dien van *Gerardi Mons*. Deze plaets droeg voor het jaer 1068 den naem van *Hunneghem*, waeruyt eenigen vermoeden dat zy die benaming van de Hunnen, door Attila aengevoerd, verkreeg. Graef Balduinus VI, kocht die plaets aen zekeren leenheer, Gerardus genoemd, en hy bouwde er eene stad, welke hy naer den naem van den verkooper, en ten aenzien van den berg waerop zy ligt, *Geraerdsberghe* noemde. Sommigen willen dat genoemden graef, door het stichten dier stad, den bynaem van *Van Berghen* verkreeg, en niet wegens de stad Bergen in Henegouw, alhoewel hy niet min graef van Henegouw als van Vlaenderen was. Er heeft eertyds eene abdy geweest van Dikkelvenne overgebragt, die den naem van klooster van den H. Adrianus droeg. Men wilt dat Geeraerdsberghe de eerste plaets van Vlaenderen geweest zy, die eene *diploma* van gemeentenregt zoude verkregen hebben, en die dagteekent van het jaer harer stichting. Geeraerdsberghe is het vaderland van Laurens Kaper, grooten godsgeleerden; van Marcus Neve, vermaer-

Digitized by Google

den geneesheer; van Judocus Schollaert, dichter; en van Pieter Van den Kasteele, redenaer, die de lykrede van den aertshertog Albertus opgesteld heeft [1621.]

Gent.

Gent, deze stad die sedert het verdrag van Peronne, in 1200 gesloten, de hoofdstad van Vlaenderen geweest is, heeft eenen ouden oorsprong. De gevoelens der oudheydskundigen loopen deswegens, zoo wel als over hare benaming, sterk uyteen. Marcus van Vaernewyk wilt dat zy haren oorsprong aen eenen tempel van Mars verschuldigd is, waerom zy *Fanum Martis* zoude zyn genoemd geweest; maer dit gevoelen is van allen grond van waerheyd ontbloot. Anderen beweeren dat zy haren oorsprong van een aloud

Digitized by Google

Maer het zekerste gevoelen is dat de Romeynen aldaer eerst, aen den zamenvloed der Schelde en der Leye, twee sterke kasteelen gebouwd hebben, waervan zy het eene *Castrum Ganda* of *Ganda* en het andere *Castrum Blandinum* noemden; en die wezenlyk den oorsprong aen die vermaerde stad gegeven hebben. Wat haren naem betreft, dien zal van *Ganda* zyn afgeleyd geweest; en, door tydverloop, in *Gent* veranderd zyn. Er zyn echter schryvers die gissen dat de Wandalen zich in de vyfde eeuw aldaer eenigen tyd ophoudende, die plaets den naem van *Wanda* gaven, welken naem later in *Ganda*, *Ganden* later in *Gend* of *Gent* zoude veranderd zyn geweest. Deze plaets wierd ten tyde van Karel den Grooten *Gant* genoemd, (waervan in het latyn *Gandavum* en in het fransch *Gand*) gelyk uyt de volgende woorden blykt: *Carolus Magnus veniens ad schalt fluvium loco qui vocatur Gant* [1]. Ten dien tyde wierd zy ook *Portus Gandæ* of Genthaven genoemd; en zy moest alsdan eene breede haven hebben, dewyl den voornoemden vorst er, in 811, eene talryke scheepsvloot, tegen de Noormannen geschikt, uytgerust had, en dezelve kwam in oogenschouw nemen.

Na dat zy in 851 door de Noormannen was verwoest geweest, wierd zy, ten jare 860, door

1 D. Bouq, tom. 5, p. 60.

Digitized by Google

Odoacer of door Balduinus I, met muren omringd, en door graef Balduinus V, ten jare 1053, byna geheellyk herbouwd. Het zoo genoemd nieuw kasteel, gezeyd van Ottho, wierd in 938 onder de regering van graef Arnoldus den Ouden gesticht. Eenigen zyn van gevoelen dat het zoo genoemd *'s Gravenkasteel* (*Petra comites*) en dat van Ottho hetzelve geweest zyn. Keyzer Karel V, stichtte er in 1540 een sterk kasteel, op denzelfden grond waer het klooster van St. Baefs gestaen had, dat *Spanjaerdskasteel* genoemd wierd. Deze vermaerde stad, met zes poorten voorzien, door hare voordeelige ligging en hare lakenwevery zeer koophandelryk wordende, kon volgens eenige kronykschryvers, ten jare 1380, ten minsten 80,000 mannen in de wapens brengen; maer men moet zulks als overdreven beschouwen. Men ziet er nog op de parochie van St. Michiels de overblyfsels van een paleys, het *prinsenhof* genoemd, waerin Keyzer Karel V, in 't jaer 1500, geboren wierd. Gent heeft gedurende de veertiende en vyftiende eeuw het voornaemste broeynest der opstanden tegen de graven van Vlaenderen geweest. Deze stad bezat eertyds eene geldmunt.

Wat hare openbare burgerlyke gestichten betreft, haren wachttoren (*Beffroi*) wierd op het eynde der twaelfde eeuw gesticht. Men hong er in 1314 de zoogenoemde stormklok in, die 12,483 pond

Digitized by Google

weegt, en den naem van Roland ontving. Op het spits van dien toren pronkt den koperen draek, door graef Balduinus IX, van eene turksche moskeê, te Constantinopelen afgedaen, en ten jare 1205, naer Brugge gezonden. (Zie Brugge, bladz. 234.)

Het stadhuys wierd in 1481 gesticht, en er wierd in 1600 eenen nieuwen vleugel aen gebouwd; zoo dat hetzelve twee verschillige *façaden* of voorgevels heeft.

De groote vleeschhal, de schoonste van Europa, wierd in 1408 gebouwd.

Wat nu de geestelyke gestichten aengaet, de kathedrale kerk van St. Baefs, die eerst degene van St. Jan den Dooper was, wierd, ten jare 630, door den H. Amandus gesticht; maer door de Noormannen, in 851, verwoest zynde, wierd zy in het vervolg zoo treffelyk herbouwd, dat zy in luyster al de kerken van Vlaenderen overtreft.

De abdy van den H. Petrus, op den berg Blandinus, wierd ook door den H. Amandus, omtrent het jaer 630, gesticht. Derzelver eygendommen wierden in 730, door Carolus Martellus, groothofmeester van den koning van Frankryk, aengeslagen. In 851 ook door de Noormannen verwoest zynde, is zy in 946 herbouwd geweest.

Digitized by Google

St. Jakobs kerk wierd in het jaer 1000, die van St. Maertens in 946, die van St. Nicolaus in 800, die der Augustinen in 1298, die van O. L. V. in 1294, en eyndelyk die van het H. Kerst in 1370 gesticht.

Het groot Beggynhof wierd, in 1134, door gravin Joanna van Constantinopelen gesticht.

Er bestaet nog te Gent eene merkweerdige oudheyd, te weten een yzeren kanon, in de vyftiende eeuw van breede beugels te zamen gesmeed, dat ons het zinryk vernuft van dien tyd doet bewonderen. Dat zeldzaem stuk heeft 17 voeten lengde en 2 1/2 voeten *diamètre* of middenlyn, en weegt omtrent 34,000 pond. De Gentenaers gebruykten het eerst, ten jare 1453, in het beleg van Audenaerde; hetzelve aldaer moetende achterlaten, hebben zy het in 1578 hernomen, en op arduynen voetzuylen geplaetst. Het draeg eerst den naem van

Digitized by Google

kundige mannen, onder anderen van Daniël, bygenaemd den Gentschen Nachtegael, dichter en taelkundigen; van Justus, Horimbini, Keyzer, Lucas Horimbout en zyne zuster Suzanna, Craeyer, enz., treffelyke schilders; van Petrus Verschaffelt, beeldhouwer, die het standbeeld van Karel van Lotharingen, landvoogd der Nederlanden gemaekt heeft; van David Lindanus, Daniël Heynseyns, en Pieter Montanus, kronykschryvers, enz.

Gheluwe.

Gheluwe, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Meenen gelegen, heeft met den eersten opslag eenen duysteren naemsoorsprong. Vele opzoekers der oudheden, als Gramaye, Sanderus, Warnkœnig, enz. toonen, door hunne stilzwygendheyd, ten dien aenzien, dat zy de letterlyke beteekenis van dien naem niet hebben kunnen ontdekken. Wy zullen trachten te bewyzen dat de benaming van Gheluwe van Teutonischen of oudduytschen oorsprong is, en veel verbastering ondergaen heeft. Wy ontmoeten den uytgang *uwe* in *Betuwe*, een eyland in Holland gelegen, door den Rhyn en de Maes gevormd. Dit eyland wierd oudtyds *Batua* en ook *Batow* genoemd [1]. Den uytgang *ouw* of *ous* en *auw* beteekent in de oudduytsche tael *land* [2], zoo dat

1 Cluverius, *de Rheni alveis*, pag. 102.
2 Zie Kiliani, *Etymolog.-Teuton*, pag. 157.

Digitized by Google

Betuwe, oudtyds *Betow*, niet anders beteekent als land der *Batten* of *Battavieren*; zoo waren de Nederlanden oudtyds *Nedergauwen* genoemd [1]. Wy vinden dien uytgang nog in *Henegouw* eertyds *Henegauw* of land by de rivier de *Haine* gelegen, en in verscheyde steden van Duytschland, als: Breslau, Glogau, Passau, enz. Gevolgelyk is er niet aen te twyfelen of *Gheluwe* zal, met tydverloop, dezelfde verbastering ondergaen hebben als *Betuwe*. Wat het voorlid *Ghel* betreft, het is eene verkorting van *Gheil*, dat in het oudduytsch *vruchtbaer* bediend [2]; waeruyt wy kunnen besluyten dat Gheluwe *vruchtbaer land* beteekent; en gelyk den grond aldaer eenen der vruchtbaerste van Vlaenderen is, blyft er ten dien aenzien weynig aen te twyfelen.

Digitized by Google

Ghistel.

Ghistel, een stedeken in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Nieupoort gelegen, is eene der oudste plaetsen van Vlaenderen. Den grooten oudheydsopzoeker Gramaye spreekt er op de volgende wyze van: « Deze stad is haren oor-« sprong aen een kasteel, haren naem aen eenen « stal, haer gemeentenregt aen Karel den Goeden, « hare voorregten aen Guido van Dampierre, en « hare weerdigheyd aen hare grondeygenaers « verschuldigd. » Dit gezegde drukt op eene duystere en onvoldoende wyze den naemsoorsprong van Ghistel uyt. Het woord *stal* beteekent in het oudvlaemsch *stoel*, *zitplaets* of *gestoelte*; hetgene eene *Synonyma* of evenzinnig woord van *zael* is, waerin eertyds de leenheeren verzamelden, en op eerstoelen zaten, om over regterlyke of burgerlyke zaken te beraedslagen; gevolgelyk zoude deze plaets haren naem van zulk eene *zael*, gelyk haren naemsuytgang *el* niet kwalyk te kennen geeft, kunnen ontvangen hebben. Echter maekt 't voorlid van den naem *Ghistel* deszelfs beteekenis duyster. Wy zullen hier in aenmerking brengen dat de eerste frankische vorsten hunne vier hoogste staetsbeampten *Gasten* noemden, waervan in het byzonder éénen *Sala-gast* genoemd wierd. Dezen laetsten zoude door Karel den Kalen, frankischen koning, ter plaets alwaer zich Ghistel bevind,

Digitized by Google

kunnen gezonden zyn geweest, om er eene sterkte tegen de invallen der Noormannen op te werpen, van welken staetsbedienden die sterkte haren naem ontleende, en welken, met tydverloop, door omkeering en verandering van uytspraek, zoo gemeen onder de oude volkeren, van *Sala-Gast* in *Gast-Sala* en later in *Ghistel* kan veranderd zyn geweest. Doch, om te toonen dat wy niet te vast aen de eene of andere dezer twee gissingen verslaefd zyn, zullen wy nog doen opmerken dat Ghistel oudtyds door eenen vaerd of kreek gemeenschap met de zee had, en dat *stelle* of *stalle* in de Anglo-Saksische tael eenen gracht met veel kromme draeyingen beteekent [1]; hoe ligtelyk zoude Ghistel die in den zoo genoemden *Littus Saxonicum* lag, van zulk eenen gracht, die met de zee gemeenschap had, en tot Ghistel bevaerbaer was, haren naem niet kunnen ontleend hebben?

Digitized by Google

In den omtrek van Ghistel heeft zich in de tiende eeuw eene volkplanting Denemerkers, die onder het beleyd van Sifried, koning van Denemerken, in 928, de geheele zeekust van Vlaenderen uytgeplunderd hebben, nedergezet; en die in slechte hutten woonende, zich met den vischvangst, de jagt en den roof geneerden. Hunne nazaten hebben langen tyd van hunnen woesten en wreeden landaerd medegedeeld. De jaerboekschryvers zeggen dat Bertolf, heer van Ghistel, eenen van de afstammelingen van dien Sifried was, en dit gezegde is niet weynig waerschynelyk, dewyl hy zoo wreed was van zyne wettige huysvrouw, de H. Godelieve, ten jare 1070, te doen omhals brengen. Er stond eertyds een vrouwenklooster van den regel van den H. Benedictus, en onder den naem der voornoemde Heylige bekend; maer, ten jare 1577, door de geuzen afgebrand zynde, wierd deszelfs gemeente, in 1622, naer Brugge verplaetst. Het oud kasteel, digtby de kerk staende, is maer onlangs geheellyk afgebroken. West van Ghistel digtby eene *terp*, waerop Bertolfs *manoir* gestaen heeft, staet er nog eene kapel op den grond gebouwd, alwaer de H. Godelieve is omhals gebragt geweest, en alwaer zich nog vele pelgrims begeven om van de keel- en oogziekten genezen te worden. De kerk van Ghistel, in 1488 afgebrand zynde, heeft maer de helft van hare eerste grootte meer. Deze kerk heeft

Digitized by Google

eenen hoogen klokkentoren die nog voor baek aen de zeevaerders dient. T is jammer dat dit gedenkstuk der middeleeuwen zeer bouwvallig word.

Ghits.

Ghits, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Rousselaere en Thourout gelegen, word ook *Gidts*, *Ghytz* en *Gheytz* genoemd. De beteekenis van dien naem ligt zeer duyster. Het woord *Gids* (in het fransch *Guide*) eenen leydsman beteekenende, willen sommigen dat de reyzigers of kooplieden, die zich langs daer naer de jaermarkt van Thourout begaven, aldaer eenen *gids* of leydsman namen om door de veyligste wegen te trekken, te weten

Digitized by Google

Ghiverinckhove.

Ghiverinckhove, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Loo en Hondschote gelegen, word in de oude landkaerten ook *Gemerinckhove* genoemd. Zy zal eerst het hof of de wooning van eenen leenheer geweest zyn, waervan den eyggennaem door verbastering zeer duyster geworden is. Dezen heer zal eerst eene kapel by zynen *manoir*, waervan men nog de grondvesten ziet, gesticht hebben, en deze zal, de bevolking aengegroeyd zynde, in eene kerk veranderd zyn.

Grevelinge.

Grevelinge, eene stad thans in Frankryk tusschen Duynkerke en Cales gelegen, lag eertyds in het ambacht van Burburg. Zy word in eene *diploma*, van graef Theodorus van den Elzas, *Nieuwstad* genoemd, waerom Gramaye van gevoelen is, dat dien graef er den stichter van is; sommigen willen dat dien graef aldaer eerst eene breede waterleyding maekte, welke ten opzigte van het woord graef, *Gravelinge* of *Grevelinge* genoemd wierd. Doch den saksischen uytgang *inge* geeft ons geen denkbeeld van eene waterleyding, maer veeleer van eene openbare weyde langs de rivier de Aa, die zich aldaer in de zee ontlast, alwaer

Digitized by Google

door den eenen of den anderen graef die plaets zal zyn gebouwd geweest, en daerom *Grevelinge* genoemd, dat zoo veel als *gravenweyde* wilt zeggen, omdat *Greve* eertyds graef beteekende. Keyzer Karel V, bouwde er in 1539 een sterk kasteel. Het was by Grevelinge dat Karel de Lamorald, graef van Egmont, in 1558 op den marechalk de Termes eenen luysterlyken zegeprael behaelde. Graef Theodorus van den Elzas heeft in die stad, ten jare 1169, zynen beroemden levensloop geëyndigd.

Gulleghem.

Gulleghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, ontleent, volgens eenige oudheydsonderzoekers, haren naem van zekeren Guillielmus, die er een *manoir* stichtte. An-

Digitized by Google

Ghyzelbrechtegem.

Ghyzelbrechtegem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, tusschen Kortryk en Audenaerde gelegen, lag eertyds in de kastelny der laetstgenoemde stad en ontleent, volgens Sanderus, haren naem van zekeren heer *Ghyzelbrecht* die er eenen *manoir* of heerenwooning had, en er voor zyn gerieflykheyd eene kapel stichtte, die later in eene kerk veranderd wierd. Er heeft tusschen Ghyzelbrechtegem en Elsegem een klooster gestaen.

Handzaeme.

Handzaeme, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, tusschen Thourout en Dixmude gelegen, word ook *Handsaeme* genoemd, en droeg oudtyds den naem van *Handschaem*. Zy ontleent haren naem van de saksische woorden *Hanse* en *Ham*. *Hanse* beteekent eene maetschappy van kooplieden, byzonderlyk die op de rivieren koophandel dryven, en *Ham* beteekent *weyde* en ook wooning [1]. Het was ter dier oorzaek dat eenige steden in Duytschland, die te zamen een koophandelverbond maekten, *Hansesteden* genoemd wierden; zoo als: Hambourg, Dantzig,

1 Zie Mevers *Woordenschat*, Deel III, bl. 61.

Digitized by Google

Lubek, Bremen, enz. Er is dan niet aen te twyfelen of er heeft oudtyds op die plaets eene maetschappy van kooplieden haer verblyf gevestigd. *Ham* een huys of wooning en ook eene weyde beteekenende, kan den naem van *Hanseham* (nu *Handzaeme*) in die dubbele betrekking genomen worden; dewyl het dorp tegen eene weyde of langs broekland ligt. De rivier, die door Handzaeme loopt, verschafte aen die *hanse* of koophandelmaetschappy eene gunstige gelegenheyd: want deze rivier, thans gemeenlyk den vaerd genoemd, was oudtyds veel aenzienelyker dan hedendaegs; dewyl de zee in hooggety tot Handzaeme en zelfs tot het gehugt het *Heirsgat* vloeyde. Het woord *gat* beteekent in de Anglosaksische tael den inham van eenen vloed alwaer men scheepen lost; van daer tot het gehucht den *Krekel*, digtby het dorp van Cortemarcq, draegt die rivier

Digitized by Google

der riviervaerders was, strekt tot een bewys dat de *Hansen*, over het algemeen, koophandel op de rivieren en waters dreeven. Sanderus, van Handzaeme sprekende, zegt dat deze parochie, buyten haren koophandel, zeer vermaerd is door de edele persoonen die aldaer begraven zyn; en waervan men nog de zerken in de muren der kerk ziet. Er stonden te Handzaeme eertyds twee kasteelen, waervan het eene *Cronevoorde* genoemd, aen het stamhuys van Van den Berghe toebehoorde, en, gedurende de inlandsche beroerten, verscheyde belegeringen uytgestaen heeft.

Harelbeke.

Harelbeke, eene oude stad in de provincie Westvlaenderen by Kortryk op de rivier de Leye gelegen, lag oudtyds in de kastelny van Kortryk, en in de zoogenoemde *roede van Harelbeke*. Zy wierd eertyds *Hallebeke* en ook *Haelebeke* genoemd. Zy ontleend haren naem van *Halle*, eenen naem dien de Saksers aen plaetsen gaven alwaer men veel handel dreef; en met tydverloop hebben de openbare gebouwen, alwaer men in de steden jaermarkt houd, den naem van *Halle* gekregen. De plaets waer dien handel gedreven wierd lag by eene beek, de *Gavere-* of de *Arendsbeek* genoemd; en zoo heeft zy den naem

Digitized by Google

van *Hallebeek*, (nu Harelbeke) verkregen. Sanderus zegt dat haren voornaemsten koophandel in hout bestond. Zy was eertyds een graefschap en er stond een paleys of vorstelyk huys, waerin, volgens de kronykschryvers, Lyderyk II, Engelram en Odoacer, forestiers van Vlaenderen, hun verblyf gehouden hebben; waervan den eersten, ten jare 832, gestorven is, en aldaer in de kerk van St. Salvator begraven wierd. Harelbeke wierd in 851 door de Noormannen verwoest, en hersteld zynde, wierd zy, ten jare 1300, byna geheellyk den roof der vlammen. In 1579, was zy nog met muren omringd. Men vond eertyds in haer regtsgebied de vrye heerlykheyd van Halle en er bestond een leen- en geregtshof. Den titel van graef van Harelbeke was oudtyds in zulke hoogachting dat er verscheyde groote *vassalen* afjonstig van waren. Men vond er, ten jare 1499, een

Haringhe.

Haringhe, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Poperinghe en Hondschote gelegen, word in de oude *diplomen Harringhem* en ook *Heringhe* genoemd. Gramaye noemt haer in het latyn *Halex* (haring), maer zulk eene ongegronde gissing komt eenigzins belagchelyk voor. Den naem van Haringhe van saksischen oorsprong zynde, zal men gemakkelyk deszelfs letterlyke beteekening kunnen ontwarren, met in opmerking te nemen, dat den uytgang *inghe* in die tael, volgens Warnkœnig, weyde beteekent; en dat *Her*, volgens Meyer publiek of gemeen wilt zeggen; zoodat deze parochie haren oorsprong en naem zoude hebben van eene kerk met eenen *manoir* in eene weyde gesticht. Rousbrugge [1] ligt nog onder haer burgerlyk regtsgebied.

ROUSBRUGGE, op de rivier den *Yser* gelegen, word ook Roesbrugge genoemd. Zy draegt in het latyn den naem van *Pons Rohardi*, in het fransch dien van *Pont Rohard* en in het vlaemsch eertyds dien van *Rohardus brugge*, door inkorting *Rous* of *Roesbrugge*. Haren naem spruyt uyt eene brug over den *Yser* geslagen door zekeren heer *Rohardus* genoemd. De heerlykheyd van Rousbrugge is zeer oud en word reeds aengestipt in *diplomen* van de twaelfde eeuw. Deze heerlykheyd heeft verscheyde eeuwen door het stamhuys van Bethune, gevolgelyk door de kasteleyns van Ryssel en door het huys van Hutin bezeten geweest, en de eygendommen derzelve zyn thans aen den baron van Inghelmunster. Men ziet er nog de overblyfsels van een oud kasteel, het hof van Rousbrugge genoemd, en eene kapel aen de H. Maegd toegewyd. Zekere Elizabeth, gezeyd van *Pontrohard*, omdat zy te Rousbrugge gehuysvest was, stichtte aldaer ten jare 1230, een klooster, gezeyd der *Victorinen*, dat later naer Yperen verplaetst wierd.

Digitized by Google

Heestert.

Heestert, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Ronsse gelegen, is, volgens sommige schryvers, eene oude parochie en wierd eertyds onder den naem van *Villa Hestrudis* gekend. In latynsche handvesten, van het jaer 1048, vind men haer onder den gezeyden naem aengestipt. Het schynt dat zy haren naem ontleend heeft van zekere edele vrouw, *Hestrudis* genoemd, die er, in den aenvang der elfde eeuw een kasteel bouwde. De franschen noemen haer nog *Heertrud* in plaets van *Heestert*. Maer dewyl *Heestert* in de oudduytsche tael ook *bosch* beteekent, kan haren naem van een kasteel komen, dat in of digtby eenen bosch gesticht wierd. Heestert was eertyds eene vrye heerlykheyd, laetst aen den hertog van Ursel toebehoorende. De

Digitized by Google

verschuldigd zyn, die er zyn verblyf vestigde, en welken naem waerschynelyk veel verbastering ondergaen heeft.

Herseaux.

Herseaux, eene parochie in Westvlaenderen oost van Roubaix gelegen, word door Sanderus *Harseaux* genoemd. Den franschen uytgang van dien naem schynt *waters* te beteekenen; maer het is waerschynelyker dat hy eertyds *auwe* of *ouwe* geweest is, dat *veld*, weydeland en akker beteekent, gelyk men tusschen bergen, in de dalen by de vlieten ziet, waervan het woord *landouwe* afgeleyd is; gevolgelyk zal Herseaux een openbaer veld of weyland geweest zyn; dewyl volgens den taelkundigen Meyer, *her*, openbaer of gemeen beteekent. Aldaer heeft eertyds eene graftomb van eenen Romeynschen veldheer opgeregt geweest, die 40 voeten hoogte en 190 voeten breedte had, en meest, in eene hooge *torp* of *terp* bestond. Het was op die *terp* dat Seyer, gezeyd den Grooten, heer van Kortroisin, eertyds een prachtig kasteel bouwde.

Heule.

Heule, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, word in het latyn *Huila* genoemd, en ontleent haren naem van de kleyne rivier de *Heule*, die haren oorsprong

Digitized by Google

te Moorslede nemende, zich te Cuerne in de Leye ontlast. Het schynt nogtans dat die rivier oudtyds *Gheule* is genoemd geweest, gelyk men nog twee kleyne rivieren van dien naem vind, te weten: eene in de provincie van Limbourg alwaer de Belgen, ten jare 912, eene groote nederlaeg tegen de Noormannen ondergingen, en de andere in het oud ambacht van Axel; waerschynelyk heeft ook de rivier de *Deule* die zich te Dulzelmond in de Leye ontlast, ook den naem *Gheule* gedragen. Ten Kate zegt dat *Heulte* eenen gracht beteekent, waer van den naem *Heule* eene afleydinge kan zyn.

Heyst.

Heyst, eene parochie in de provincie Westvlaenderen boven Brugge tegen den oever der zee gelegen, heeft eenen saksischen naemsoorsprong,

Digitized by Google

ontleent haren naem niet van eene uytgeholde beek of waterloop, gelyk sommigen zouden kunnen gissen, maer van eene beek loopende door de bosschen of het hout, in de oudduytsche tael *holt* genaemd. Den naem van *Holtbeke* is om de welluydendheyd in *Hollebeke* veranderd. De oude heerlykheyd dier parochie was eertyds een leengoed van de zael van Yperen afhangende; zy genoot groote voorregten en strekte zich uyt in de parochien van Sandvoorde, Houtthem en Zillebeke. Er bestond voortyds een klooster der Carmelieten, dat in de dertiende eeuw naer Yperen verplaetst wierd.

Holthem.

Holthem, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen tusschen Gent en Ninove gelegen, ontleent haren naem van eene wooning of verblyfplaets der Gothen in de bosschen, die in de zesde eeuw rondom Gent lagen. Aldaer wierd den H. Livinus, patroon van Gent, ten jare 657, om het geloof gedood, en hy wierd er ook begraven [1]. Ter dier oorzaek heeft *Holthem*, den naem van *St. Lievens-Holthem* verkregen. Zy is het vaderland van Pieter Sylvius of Van den Bosch, grooten godsgeleerden, te Metz overleden.

1 Acta SS. Belg. Sel., tom. 3, p. 96.

Digitized by Google

Hondschote.

Hondschote, een stedeken nu in Frankryk en eertyds in het ambacht van Winox-berghe gelegen, word in latynsche *diplomen Pluimosia* genoemd, waerom eenigen denken dat deze plaets haren oorsprong aen de *Plumiers*, eenen ouden belgischen volkstam, te danken heeft; doch ten onregte, dewyl dien volkstam nooyt in het land der Morinen is gehuysvest geweest. Den uytgang *schote* beteekent in de saksische tael *bechutting, verweerplaets* of een afgesloten park waerin men zich tegen de aenvallen des vyands kon verdedigen. Het eerste woordlid *Hond* zal ongetwyfeld eene verbastering van *holt* of *hout* zyn, en gevolgelyk zal op die plaets eene verweerplaets in het hout of in eenen boschzyn opgeworpen geweest, en de oude volkeren hadden het gebruyk van zich somwylen met honden in zulke plaetsen te verdedigen. Er heeft eertyds een klooster der *Trinitarissen* gestaen.

Hooglede.

Hooglede, is eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Rousselaere en Thourout gelegen. De oudheydskundigen passen veelal eene verschillige beteekenis aen den uytgang *lede* toe. Ten Kate, L. Meyer en meer anderen geven aen *Lede* en *Leede* de beteekenis van *tred, gang,*

Digitized by Google

trap, *leyding*, enz. Warnkœnig, Houfft en anderen willen er een openbaer of vry veld door verstaen. Wy hebben alle reden om te gelooven dat *lede* eertyds eenen opgaenden of trapswyzen weg beteekende, en dat *Hooglede* zoo veel wilt zeggen als *hoogen weg*, in tegenoverstelling van den *leegen weg* die langs Staden loopt om zich van Yperen naer Thourout te begeven. Er hebben voortyds te Hooglede twee kasteelen gestaen, waervan het een nog *Vonderbeke* en het ander *de sterkte* genoemd word. Hare kerk is aen den H. Amandus toegewyd, en de *reliquien* van den H. Quirinus worden er sterk geëerd.

Hoogstade.

Hoogstade, is eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Loo en Hondschote gelegen. *Stade* beteekent, volgens L. Meyer, *plaets*, eertyds ook *stede* genoemd, waervan *stad* in het meervoud steden heeft. Wy ontmoeten nog in Duytschland *Hoogsted* voor hooge stad. Malbranchius noemt Hoogstade *Hochstede*, zoo is Hoogstade niet anders te zeggen dan eene plaets of een dorp op eene hoogte gelegen.

Houcke.

Houcke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Sluys gelegen,

Digitized by Google

wierd eertyds *Houka*, *Houckwick* en *Houkem* genoemd. Naer alle waerschynelykheyd is zy eertyds, maer eenen *hoek* of *wyk* van eene naburige parochie geweest. Houcke en Munnikkenreede, waervan de laetste in 1345 door eene zeeoverstrooming vergaen is, waren voortyds onder den rang der kleyne steden gesteld; en daer de zee eertyds, in hooggety, tot die plaetsten vloeyde, wierd er veel handel gedreven; voornamelyk in pek, zout, koorden en masten. Graef Guido van Dampierre gaf aen dezelve verscheyde voorregten, onder andere hetgene van graenmarkt; doch later is haren koophandel geheellyk naer Brugge overgegaen. (Zie Munnikkenreede).

Houthave.

Houthave, is eene parochie in de provincie

Digitized by Google

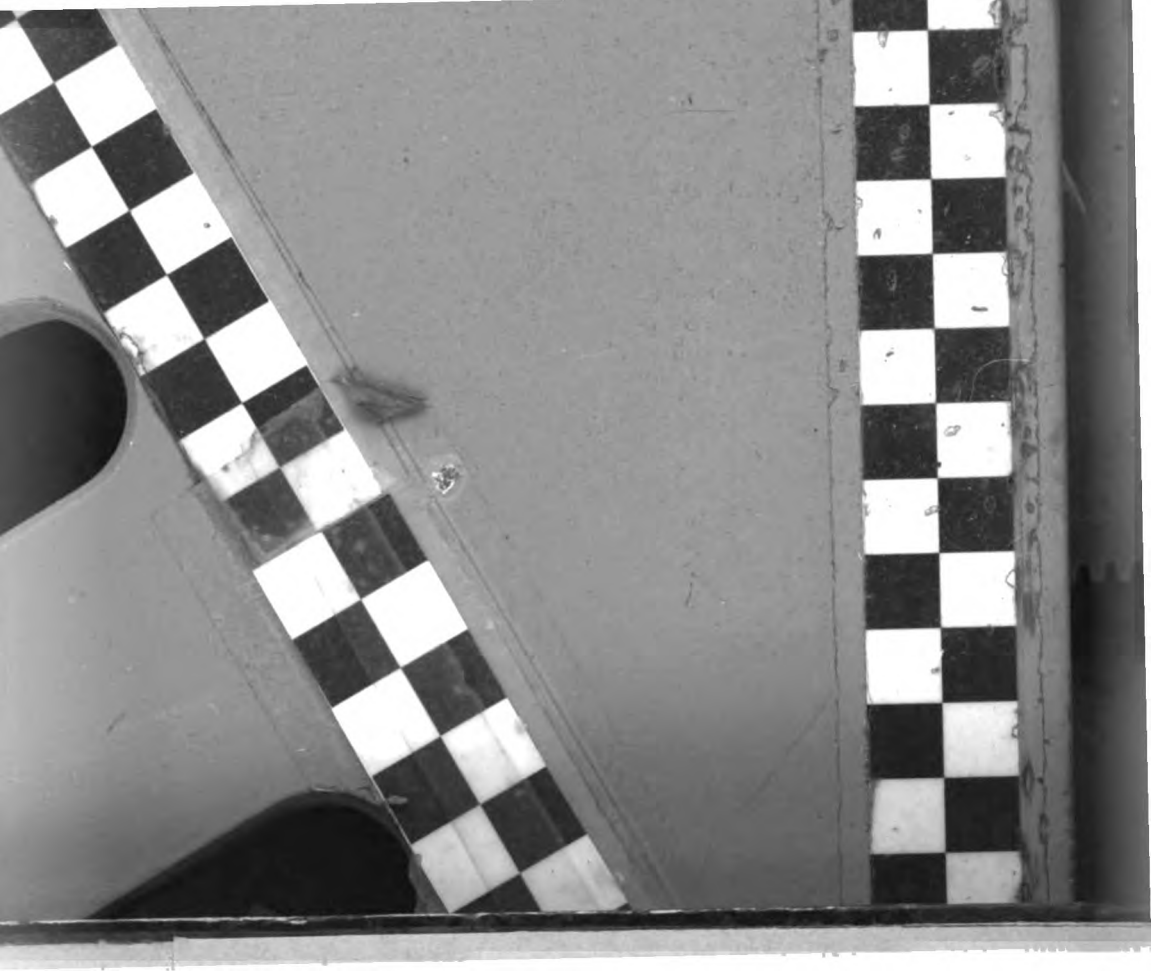
Houthem.

Er bestaen in de provincie Westvlaenderen twee parochien die den naem van *Houthem* dragen; te weten: eene tusschen Comen en Yperen en eene tusschen Veurne en Hondschote. *Houthem* beteekent *wooning in eenen bosch*. Ten tyde der Romeynen wierden vele bosschen, aen eenige godheden toegewyd, *Luci Sacri* of geheyligde bosschen genoemd; het was ook in de bosschen dat de Druïden of priesters der Gallen en Belgen hunne godsdienstplegtigheden uytoefenden; gevolgelyk hebben er in vele dier bosschen wooningen gesticht geweest, welke men later naer de saksische tael *Houthem* of *boschwooning* genoemd heeft. Degene die in parochien veranderd zyn, hebben de benaming van *Houthem* blyven behouden; en de andere zyn meest in kloosters veranderd geweest, als het *Munniken*, eertyds in het zoogenoemde woud van *Houthulst* gelegen enz.

Hulst.

Hulst, eene stad, die sedert het traktaet der *Barrieren*, in 1714 gesloten, in Holland tusschen Antwerpen en Axel gelegen is, maekte voortyds deel der zoo genoemde *vier ambachten*. Volgens Gramaye, ontleent zy haren naem van eenen

Digitized by Google

ouden hulsten boom of tronk, die aldaer eeuwen lang zou gestaen hebben, waerom die stad eene pioenenbloem, met hulstenbladeren omkranst, in haren wapenschild droeg. Zy had voortyds eene haven die door de zeeoverstroomingen met zand is opgevuld geweest. Zy ontving, in 1170, hare vryheden en voorregten, door graef Philippus van den Elzas, welke, in 1300, door graef Lodewyk van Nevers vernieuwd wierden. In het jaer 1450 afgebrand zynde, wierd zy, in 1464, herbouwd, met muren, vier poorten en een kasteel voorzien. Hare kerk wierd, in 1086, door graef Robert den Vries gesticht. Hulst is het vaderland van Cornelius Jansenius, eersten bisschop van Gent, die het *concilie* van Trenten bygewoond heeft.

Digitized by Google

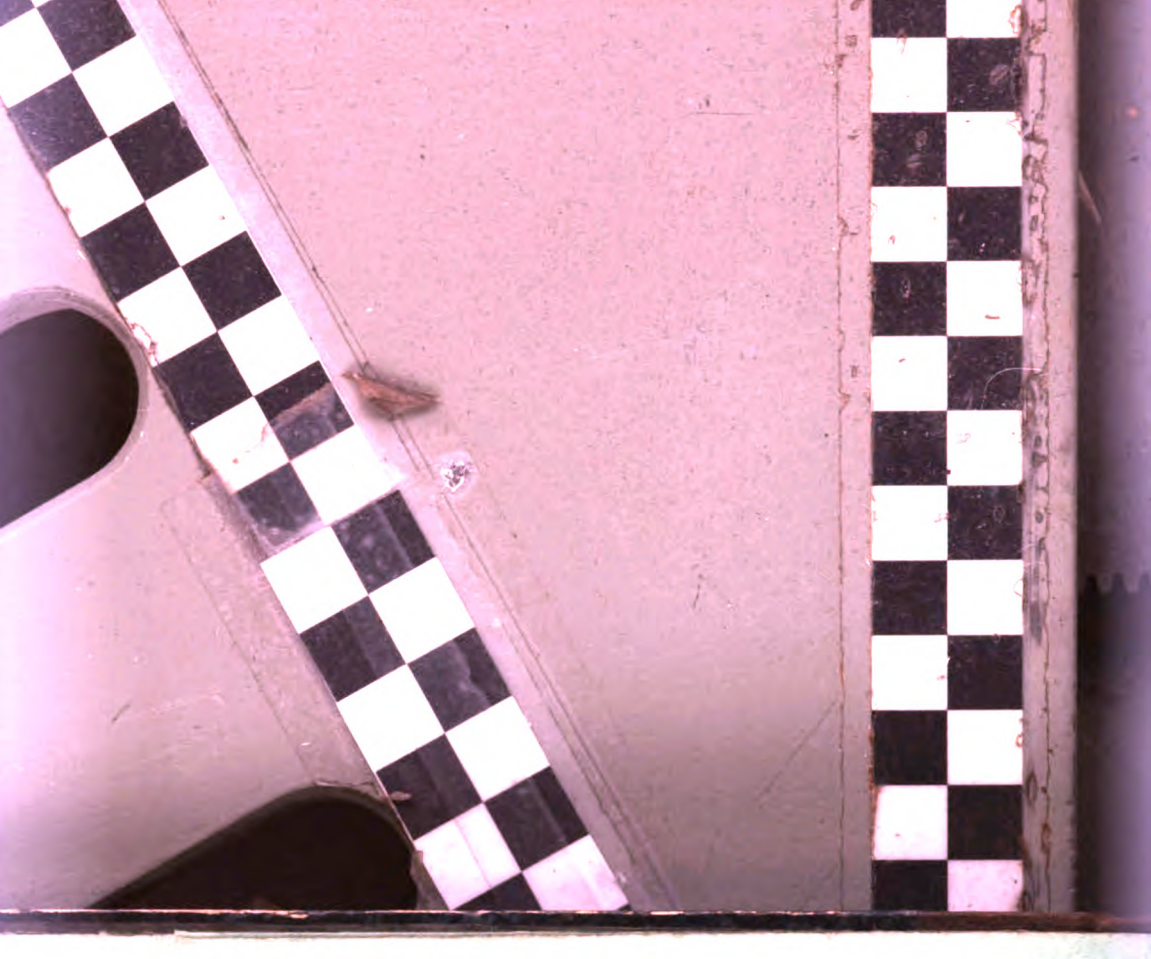
abdy gegeven heeft. Die parochie zoude ook *Hulsthoek* zyn genoemd geweest, onder het regtsgebied of graefschap van Harelbeke gelegen, alwaer den genoemden Lyderyk geboren en begraven is. Hare kerk wierd, in 1071, door Robert den Vries gesticht, en men heeft op eenen balk derzelve deze woorden geschreven gevonden: *Robertus Frisius me fecit fieri* [1].

Jabbeke.

Jabbeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Ghistel gelegen, word in de oude handvesten ook *Labbeke*, *Jadbeke* en *Zabbeke* genoemd. Deze beek zal waerschynelyk de zoo genoemde *Walbrugge-beek* zyn die, van Zedelghem komende, zich in den vaerd van Brugge naer Oostende ontlast, en die oudtyds de *Jabbeke* of *Labbeke* kan genoemd zyn geweest. Jabbeke is van ouden oorsprong, en bestond reeds van in de negende eeuw. Waerschynelyk zal er alsdan, door bevel van Karel den Kalen, koning van Frankryk, eene sterkte tegen de invallen der Noormannen zyn opgeworpen geweest. Jabbeke is in de inlandsche beroerten onder Maximilianus van Oostenryk geheellyk uytgeplunderd en verbrand geweest [1488].

1 Zie *Histoire de la Baronnie d'Ingelmunster*, par l'abbé VAN DE PUTTE, page 9.

Digitized by Google

Jacobscapelle. (St.)

St Jacobscapelle, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, ontleent haren naem van eene kapel door den heer dier plaets gesticht, en aen den apostel Jacobus den Meerderen toegewyd; die later in eene kerk veranderd is. Deze parochie was in de veertiende eeuw, ten tyde dat aldaer de lakenwevery bloeyde, zeer volkryk.

Jan. (St.)

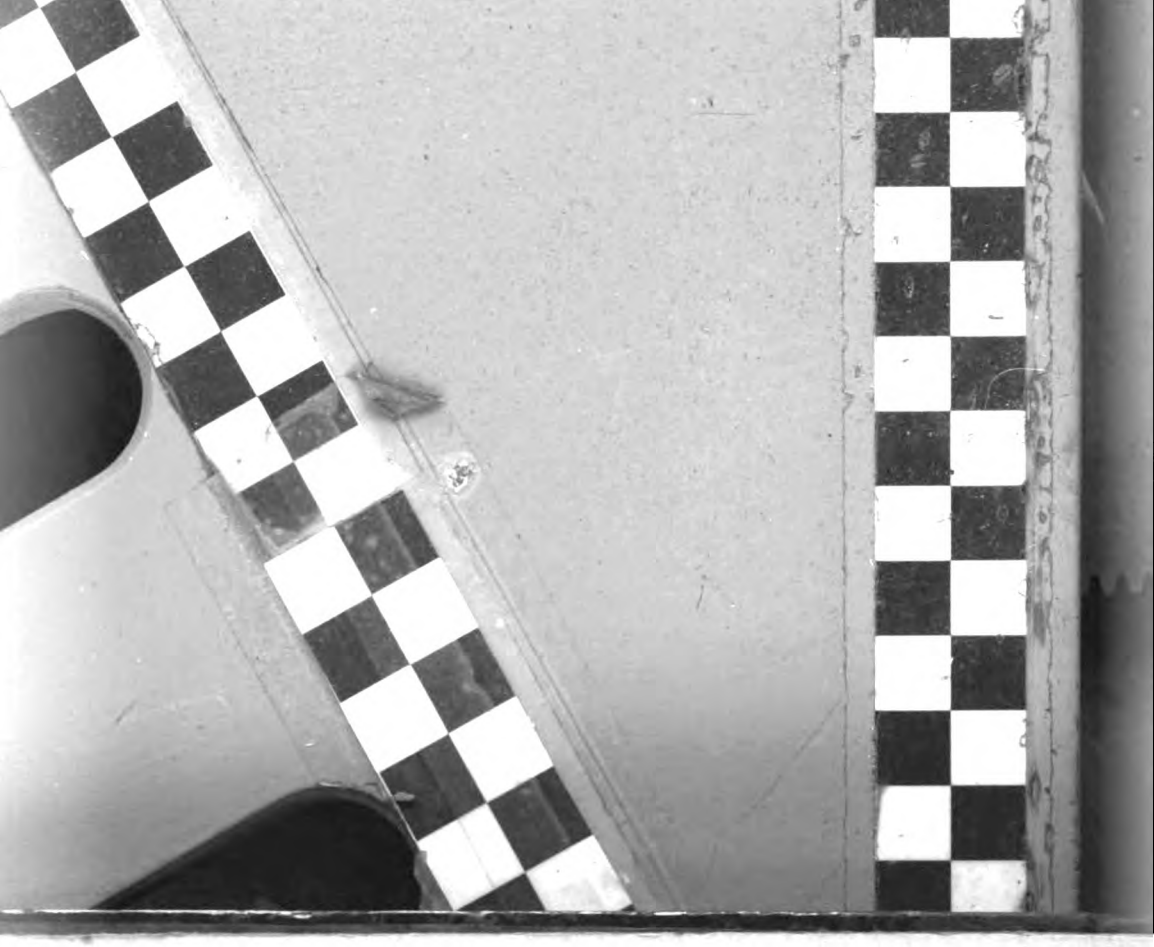
St. Jan, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, was eertyds maer een gasthuys, ten jare 1221, uyt de schatkist van Yperen gesticht; en dewyl het ten opzigte dier stad wat verheven ligt, wierd het in het vervolg, *Hoogezieken* genoemd. Het is dan door

Digitized by Google

heeft wegens den oorspong van haren naem vele ongegronde gissingen doen ontstaen; de reden hier van is, dat men de letterlyke beteekenis van *icht* niet gekend heeft. *Icht* is eene verbastering van *gicht* of *gichten*, dat in de saksische tael eene belydenis beteekent, door geweld afgeperst, gelyk men oudtyds in de regtbanken deed doen. Degenen die daeraen zouden twyfelen, kunnen deswegens Kiliaen en Ten Kate nazien. In de saksische tael wierd eenen die door pyniging eene misdaed deed belyden, eenen *gichter* en ook *ichter* genoemd (*Tortor Carnifex*). Van *ichte* komt *beichte*, by insmelting *bichte* of *biechte*, voort. De ligging van deze parochie, zeer naby Thourout, en welkers grenspalen zelfs zich uytstrekken tot aen de wallen van het kasteel van Wynendaele, laet geen twyfel over of er zal oudtyds eenen regtbank geweest zyn, te weten waer de regters meest hun verblyf hielden om het regt uyt te oefenen; ook behoort men op te merken dat den uytgang *ghem*, zoo wel eene verblyfplaets, een huys, eene zael, by tusschenbeurten bewoond, als eene vaste wooning beteekent.

De eerste kerk van Ichteghem wierd waerschynelyk langs den grooten heerweg, door de Romeynen gemaekt, gesticht. (Om de rigting van dien weg te kennen, zie aent. op Cassel, bl. 241.) De plaets alwaer zy zoude gesticht zyn geweest,

Digitized by Google

in de nabyheyd van eene fonteyn en eene glasblazery gelegen, was oudtyds zeer volkryk en word nu den *Kapelhoek* genoemd. Na derzelver verwoesting wierd er, meer noord, eene nieuwe kerk gebouwd, die nog hedendaegs in wezen is. Den zoo genoemden slag van Wynendaele, ten jare 1708, tusschen de Franschen en de bondgenooten voorgevallen, heeft ook aen Ichteghem eenige vermaerdheyd gegeven, dewyl de heyde, waerop hevig gevochten wierd, van de gedoode Hollanders, alsdan *Geuzen* genoemd, die aldaer begraven wierden, nog den *Geuzenbosch* genoemd word. Men vind in oude landkaerten dat er te Ichteghem eertyds dry kapellen stonden, te weten: buyten de voornoemde, die van van St. Michiels, een weynig noordoost van de kerk; en die van St. Medardus, die tusschen Aertryke en Ichteghem gestaen heeft.

Digitized by Google

haren naem ontleend heeft. Gramaye noemt Ingelmunster in het latyn *Anglomonasterium*, dat is engelsch klooster, en men wilt daeruyt besluyten dat de engelsche geloofszendelingen hetzelve zouden gesticht hebben. Deze gissing schynt niet ongegrond te zyn; maer zy word nogtans door C.-J. De Grave tegengesproken, die beweert dat *munster* geen klooster wilt zeggen, maer eene eenzame plaets in de bosschen, alwaer een gesticht stond om den loop der sterren te beschouwen[1], en dat het gemeenlyk op de grondvesten van zulke gestichten was dat de eerste geloofszendelingen hunne kloosters stichtten. Zonder voor deze laetste gissing te pleyten, is het te gelooven dat er te Ingelmunster nooyt geen klooster bestaen heeft, maer slechts eene verblyfplaets der geloofszendelingen. Ingelmunster wierd verscheyde malen in de negende eeuw door de Noormannen verwoest. Graef Robert den Vries stichtte er in 1080 een sterk kasteel, hetwelk gedurende de inlandsche beroerten eene groote bezetting had, en verscheyde belegeringen uytgestaen heeft. Er bestond ook een gasthuys in de dertiende eeuw gesticht, en in de zestiende eeuw door de Geuzen vernietigd. De uytgestrekte vrye heerlykheyd van Ingelmunster, die den titel van baronny droeg, en waeronder verscheyde andere parochien lagen, wierd aen den duytschen ridder Otthon

1 Zie C.-J. De Grave, *République des Champs Elisées*, tom. III, pag. 23.

Digitized by Google

de Plotho verkogt. Het oud kasteel van Ingelmunster, door Sanderus den *sleutel van Vlaenderen* genoemd, wierd in 1694 door de Franschen ingenomen en byna geheellyk vernietigd; maer in 1738 herbouwd. Deze parochie heeft ook, in 1578 en 1794, het tooneel van bloedige gevechten geweest; hare kerk is aen den H. Amandus toegewyd; volgens het gemeen gevoelen zoude de rivier den *Mandel* eertyds tot Ingelmunster bevaerbaer geweest zyn.

Ingoyghem.

Ingoyghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Ronse gelegen, word in de oude handvesten ook *Ingodeghem* genoemd. Volgens de eerste benaming zoude zy ongetwyfeld de wooning van eenen leenheer geweest zyn, en volgens de laetste kunnen de

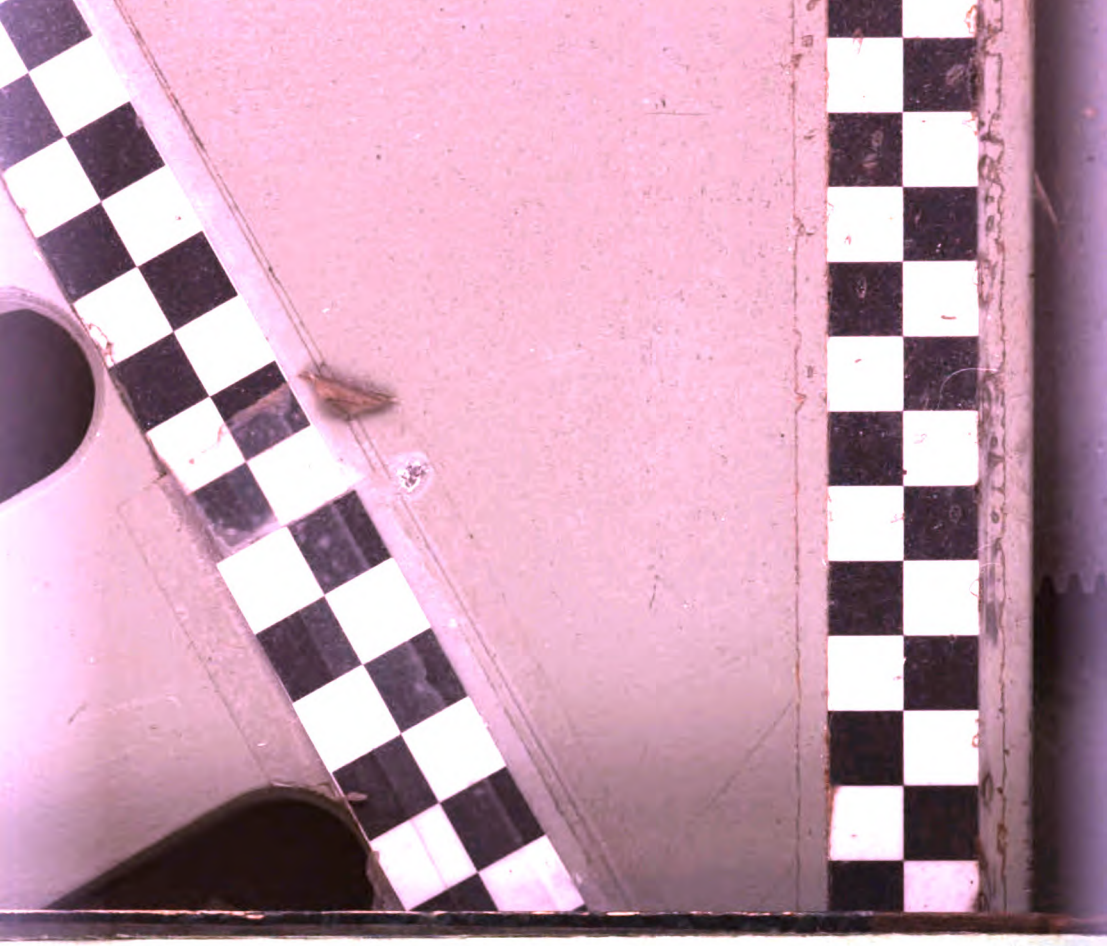
Digitized by Google

op de vaerd van Brugge naer Gent, in het zoo genoemd Hulstloobosch gelegen. De eerste ontleent haren naem van eene kapel door eene maetschappy van den voetboeg, onder de bescherming van den H. Georgius schuylende, gesticht. De tweede van eene kapel alwaer in de tiende eeuw eenen dapperen ridder in de bosschen, op de wilden zwynenjagt zynde, door het aenroepen van den H. Georgius de handen der moordenaren ontkwam, en tot wiens eer hy eene kapel deed stichten.

Iseghem.

Iseghem, een stedeken in de provincie Westvlaenderen tusschen Rousselaere en Kortryk gelegen, word ook in de oude handvesten *Yseghem* genoemd. Sommigen willen dat zy wooning van *yse* of *yze* beteekent; aldus zoude het eerste lid van dit woord eenen verkorten of verbasterden eygennaem zyn. Nogtans, daer de Sueven van den tyd der Romeynen in onze landen en byzonderlyk tusschen Kortryk en Brugge zyn gehuysvest geweest en de godin *Isis* eerden, is het met veel grond van waerheyd te gelooven dat deze plaets zoo wel als *Isenberghe* haren naem van die gewaende godheyd ontleend heeft. Iseghem is ook zeer oud, want men vind in het beroemd werk *Acta*

Digitized by Google

Sanctorum dat den H. Tillo of Hillo, medegezel van den H. Eligius, er omtrent het jaer 690, het geloof gepredikt heeft; en het is om die reden dat er zynen feestdag nog op den 7 january gevierd word. Iseghem is tot zoo grooten aenwas gekomen dat het, ten jare 1648, tot een graefschap, en, ten jare 1522, door Keyzer Karel V, tot een prinsdom verheven wierd. Sanderus spreekt er op de volgende wyze van: « Zy is eene vermaerde en aen-« zienelyke plaets, te weten door hare jaermarkt, « haer kasteel en hare Halle; alsook door de « gerieflykheyd der rivier de *Mandere* of *Mandel*, « hare lakenwevery, de neerstigheyd en nyver-« heyd harer inwooners, de vruchtbaerheyd van « haren grond en haren leenhof[1]. » Hare kerk wierd, ten jare 700, gesticht. Haer nieuw kasteel op de puynhoopen van het oud kasteel herbouwd zynde, is thans den eygendom van den heer Van

Digitized by Google

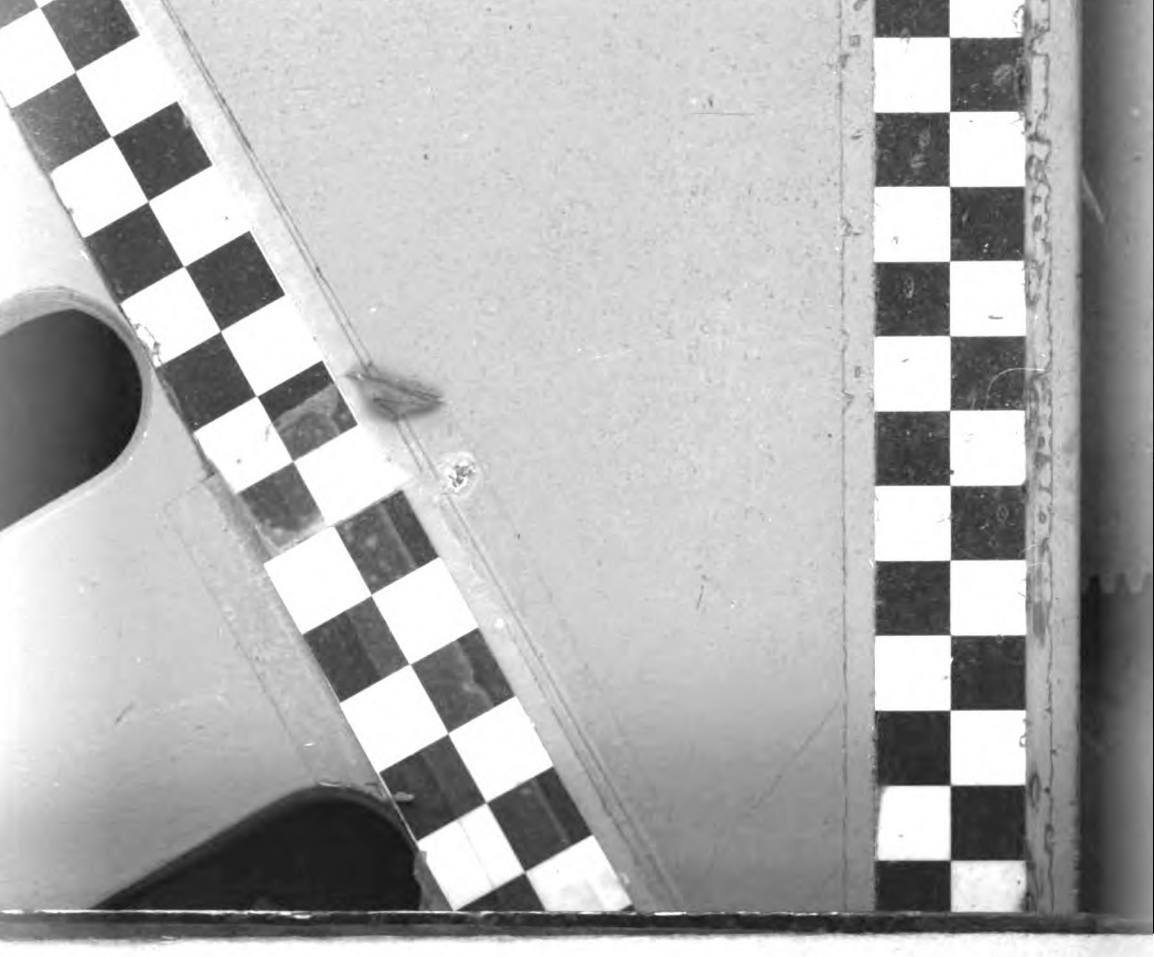
oudduytsche volkeren aenbeden, en gevolgelyk in deze landen, alwaer de Saksers en andere duytsche volkeren zich nedergezet hebben. Volgens Tacitus, de Sueven verbeeldden *ysis* onder de gedaente van eenen boot. Het lyd geen twyfel of die godin zal in Vlaenderen op verscheyde plaetsen openbaerlyk zyn geëerd geweest. Isenberghe of *Isisberghe* zal eene hoogte geweest zyn, waerop de Saksers en Sueven aen *Isis* hunne offeranden opdroegen. Men heeft nog in de voorledene eeuw te Antwerpen by de Schelde, in de onderaerdsche overblyfsels van een oud gebouw, een standbeeld van *Isis* gevonden[1].

Kemmel.

Kemmel is eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Belle gelegen. Het schynt dat zy haren naem van den zoo genoemden *Kemmelberg*, waertegen het dorp ligt, ontvangen heeft. Gramaye zegt dat dien berg alzoo genoemd is, omdat hy van ver den vorm van eenen Kemel heeft; doch hy geeft er geene voldoende bewyzen van. Wanneer den vermaerden schilder Rubens, van Italiën terug komende,

1 Zie J. De Bast, *Recueil d'Antiquités Romaines et Gauloises*, pag. 192.

Digitized by Google

zich op den *Kemmelberg* bevond, bekende hy nergens zulk een aengenaem gezigt genoten te hebben. Hier heeft eertyds eenen *manoir* en eene *hermitagie* gestaen.

Kerckhove.

Kerckhove, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Ronse op de Schelde gelegen, ontleent haren naem, niet van een kerkhof, tot het begraven der dooden dienende, maer van eene *hoeve* of buytengoed van eenen *vassael* of leenheer, waerby eerst eene kapel gesticht wierd, later in eene kerk veranderd. Deze parochie bestond reeds van in de elfde eeuw. Men heeft er eenen gedenkpenning van den romeynschen keyzer Antoninus gevonden. Hare kerk wierd in 1485 afgebrand.

Digitized by Google

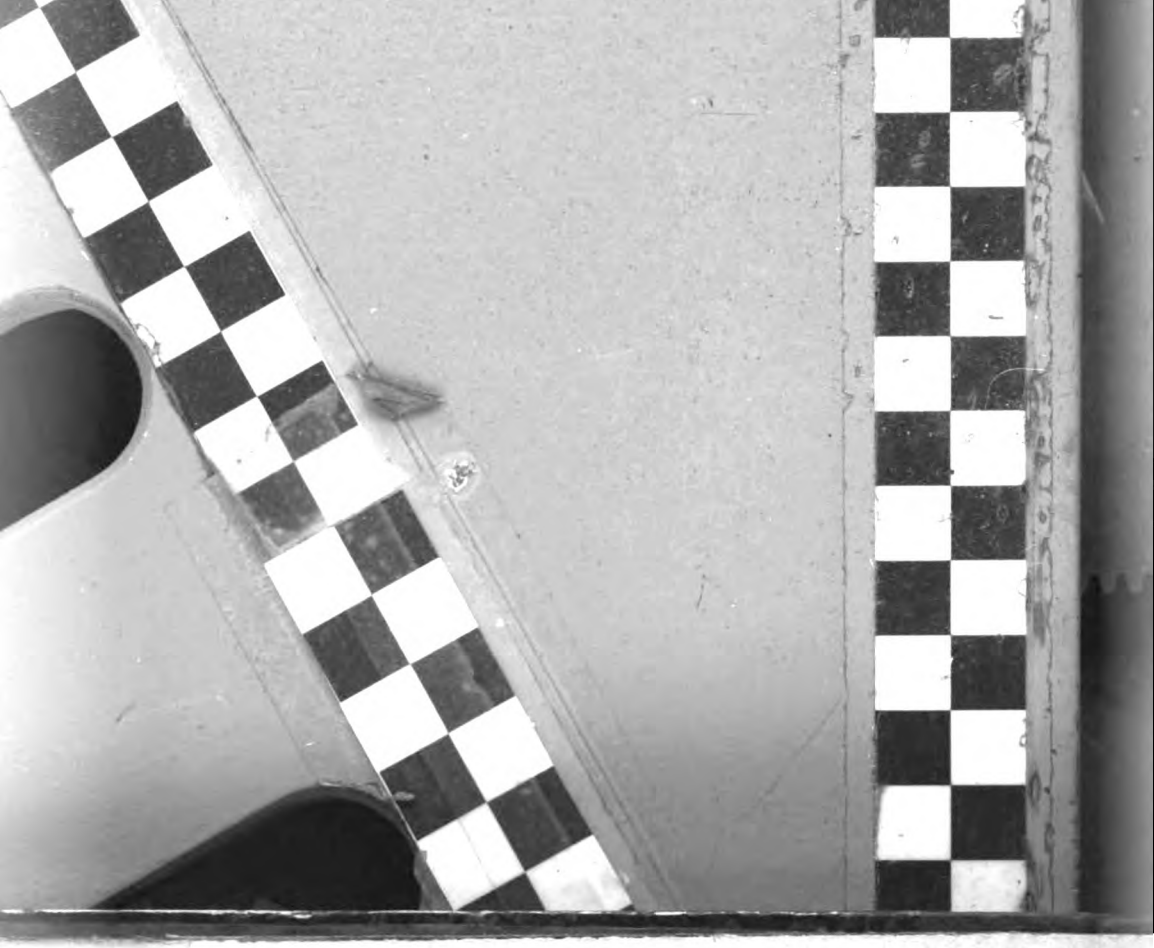
Westervrylaten, die het voorregt van lakenwevery hadden; zulks blykt ook uyt de groote kerk die er hedendaegs nog te vinden is.

Knocke.

Knocke, eene parochie in de provincie West vlaenderen noordwest van Sluys tegen den oever der zee gelegen, wierd eertyds *Cnockem* genoemd. Het woord *knok* beteekent in de gemeene volkstael eene gemaekte of opgeworpene hoogte. Deze plaets zal waerschynelyk oudtyds eene verhevene schans geweest zyn, in de negende eeuw tegen de invallen der Noormannen gemaekt. Aldaer heeft den H. Guthagon, uyt het bloed der koningen van Schotland gesproten, eenigen tyd gewoond en is te Oostkerke gestorven en begraven.

Er bestond eertyds in Westvlaenderen nog eene sterkte van dien naem, by Loo op den zamenvloed van den *Yzer* en de *Yperlee* gelegen. Zy wierd in 1662 opgeworpen, en in 1678 op de wyze van Vauban versterkt. Ook wierd zy in 1712, met de verraderlyke medewerking van eenen hovenier, door Simon Laruc, bevelhebber van eene hollandsche bezetting van Oostende, ingenomen. Deze sterkte wierd, in 1782, door bevel van Keyzer Joseph II, geslecht.

Digitized by Google

Kortryk.

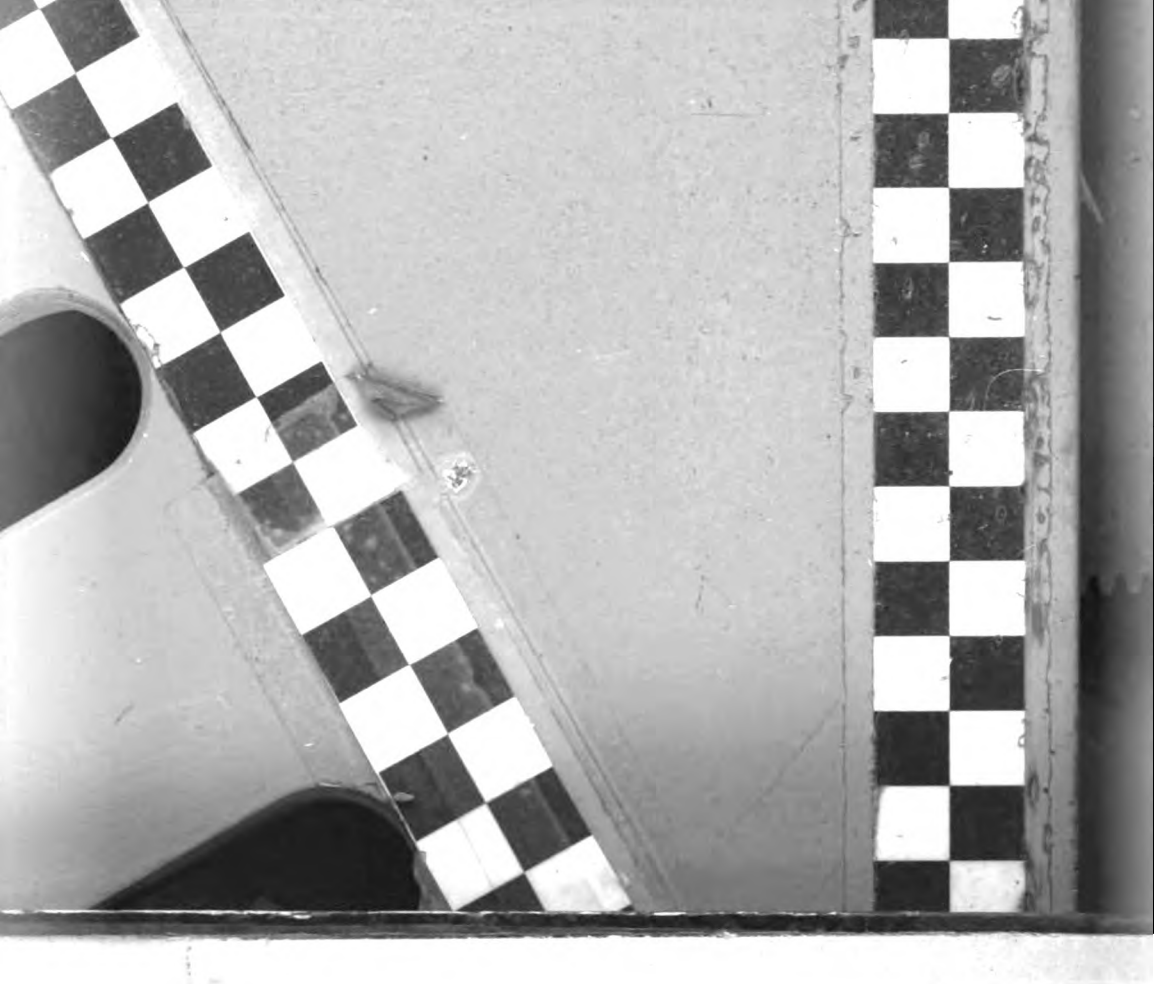
Kortryk, eene stad in de provincie Westvlaenderen op de rivier de Leye gelegen, word in het latyn *Cortracum, Corturiacum, Cortoriacum, Curtracum* en ook *Corteriacum* genoemd, en was eertyds de hoofdstad van den zoo genoemden *Pagus Corturiacensis*. Er bestaen onder de oudheyds-opzoekers verscheyde gevoelens, wegens den oorsprong van haren naem. Eenigen gissen dat de *Centrons*, eenen der oude belgische volkstammen, in den omtrek van Kortryk gevestigd, den naem aen die plaets zouden gegeven hebben. Men wilt ook dat den naem van *Centron* zoude afgeleyd zyn van het latyns woord *Centrum* (middelpunt); omdat dien volkstam in het midden der *Nerviers* woonde; maer dat gevoelen is niet waerschynelyk, dewyl het land der Nerviers met de Leye scheydde.

Digitized by Google

waeruyt te gissen is dat Kortryk haren oorsprong aen een kasteel verschuldigd is, door eenen romeynschen veldoversten of landvoogd gesticht.

Kortryk bezat oudtyds een sterk kasteel met zeven torens voorzien, en dat door de Noormannen in de negende eeuw verwoest zynde, in 1031 herbouwd wierd. Kortryk was voormaels de hoofdstad van eene uytgetrekte kastelny, waeronder zelfs Meenen, Thielt en Deynze lagen. Zy verkreeg haren magtbrief van afschaffing der persoonlyke dienstbaerheyd, in 1190, door graef Philippus van den Elzas. Haer stadhuys, ten jare 1382, door de franschen afgebrand zynde, wierd, ten jare 1418, herbouwd. In 1290 wierd Kortryk met muren omringd en met vyf poorten voorzien. De Halle dezer stad wierd in 1411 en de kerk van O. L. V., ten jare 1210, gesticht. De Halle pronkte eertyds met eenen hoogen toren, maer dreygende in te storten, wierd denzelven, in 1513, ten deele afgebroken. Kortryk is van ouds vermaerd door hare lakenwevery, haren linnenhandel en hare damasten; zy bezat ook eene geldmunt. Den H. Eligius verkondigde er het geloof in 650, en stichtte er de kerk van den H. Martinus. Kortryk had volgens verscheyde kronykschryvers in de vyftiende eeuw 25,000 inwooners. Men heeft er, ten jare 1786, vele romeynsche gedenkpenningen gevonden. Deze stad

Digitized by Google

is ook vermaerd door den veldslag der *Gouden Spooren*, buyten hare wallen, digtby de abdy van Groeningen, ten jare 1302, voorgevallen. Den steenweg van Kortryk naer Gent wierd, ten jare 1718, en dien van Kortryk naer Brugge, in 1728, voltrokken. Deze stad is het vaderland van de bollandisten Joannes Perierus en Joseph Ghesquière.

Kruys. (St.)

St. Kruys, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, ontleent haren naem van eene *reliquie* aen eene kapel geschonken, welke later in eene kerk veranderd wierd. Op deze parochie is het gewezen bisschoppelyk paleys of lusthof gelegen.

Digitized by Google

gelyk in dien tyd, wanneer de monikken de eenigste waren die schreeven, zeer gemeen was. *Nisse* of *nesse* beteekent in de saksische tael eene leege vochtige plaets of terp, en *lamper* zal *d'hamper* of *ham*, dat is wooning in eene weyde, geweest zyn, om de welluydendheyd in *lamper* veranderd. Sommigen willen nogtans dat zekeren Lambertus aldaer eerst in eene *nesse* of leege plaets eene kapel zoude gesticht hebben, waervan die parochie haren naem ontleend heeft, welk gevoelen niet zonder grond is. Hare oude kerk pronkt met eenen zwaren gothischen klokkentoren.

Langemarcq.

Langemarcq, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, is van zeer ouden oorsprong; want den kronykschryver Meyer zegt, dat zy reeds van in het jaer 870 een der voornaemste regtsgebieden van Vlaenderen was; en volgens Sanderus is zy meer dan 4000 bunders groot. Zy ontleent haren naem van *marca* of *mark*. Dat woord beteekent *landpael, landscheydteeken ryksuyteynde, ban, regtsban*, enz. Gevolgelyk is het onzeker of Langemarcq haren naem van *landpael* of van *regtban* ontleend heeft; doch het laetste gevoelen is het zekerste, omdat deze parochie zulk een uytgestrekt regts-

Digitized by Google

gebied had, en ter dier oorzack *Langemarcq* of *lang regtsgebied* is genoemd geweest. *Mark* beteekent nog een uytgestrekt landschap: zoo zeyde men eertyds *Denemark*, *Finmark*, voor Denemerken, enz. Langemarcq kan ook de grenspael geweest zyn alwaer de landschappen der Menapiers en Morinen scheydden. Onder haer burgerlyk regtsgebied ligt *Poelcapelle*, die haren naem ontvangen heeft van eene kapel in eenen poel of leegte gebouwd. Er bestaet nog een bidplaets met eenen proost, St. Juliaens genoemd. Langemarcq bezat in de veertiende eeuw vele lakenwevers, welke, ten jare 1345, door de Yperlingen uyt afjonst aengevallen, en hunne wooningen verbrand zynde, uytgeroeyd wierden. Op deze parochie stond eertyds een klooster der *Ryke Claren*, dat in 1688 naer Yperen verplaetst wierd. Er staet nog een schoon kasteel. Men vind er

Digitized by Google

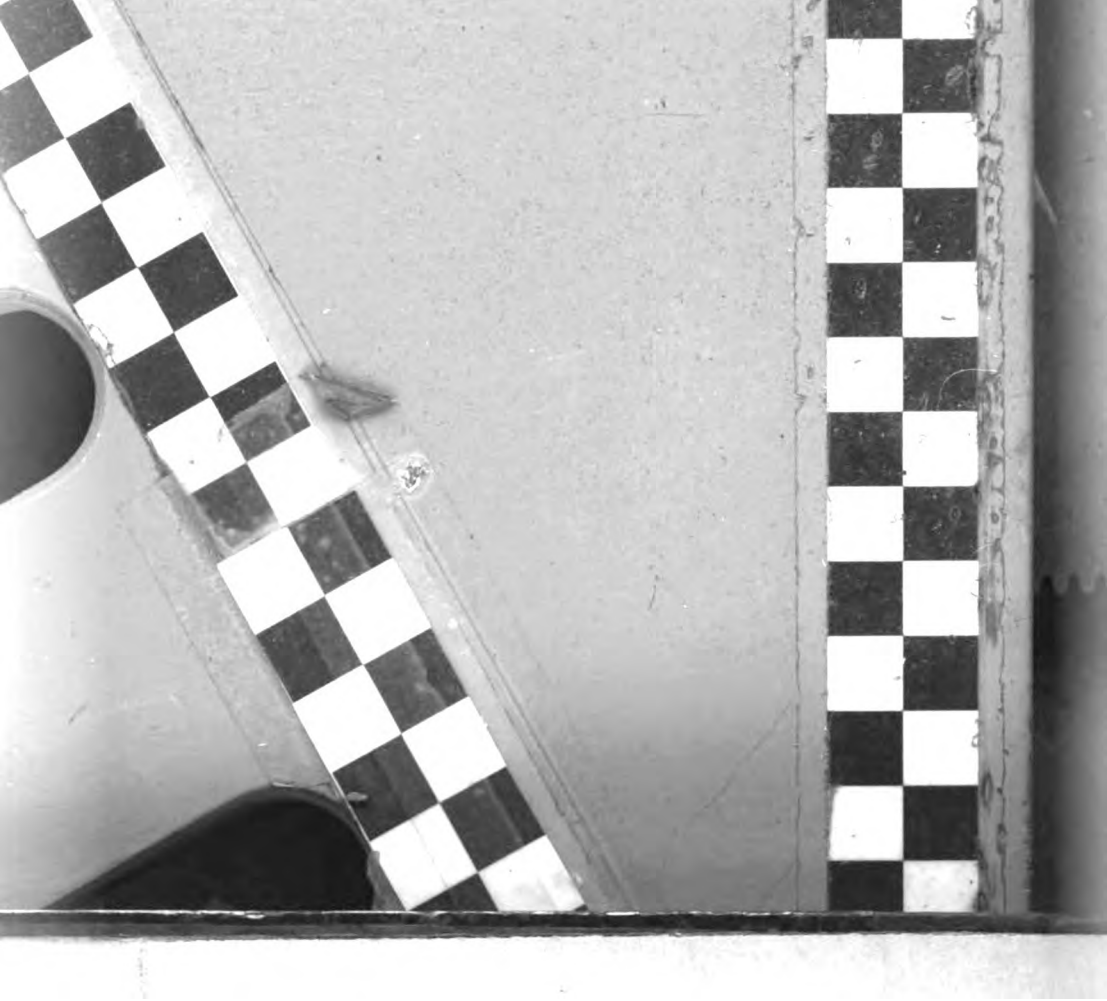
Lapscheure.

Lapscheure, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Sluys gelegen, ontleent haren naem, niet van eene *gelapte schuer*, gelyk velen zich laten voorstaen, maer van eene scheur, breuk of opening in eenen dyk of dam, welke daerna gelapt of gestopt wierd. Men vind ook in de jaerboeken dat de zee, ten jare 1658, aen het *lapscheursche gat* den dyk doorbrak en 1,200 gemeten lands onder water zettede. Lapscheure heeft door de zeeoverstroomingen, ten jare 1477, en in 1665 ook veel geleden. Zy zal waerschynelyk in de negende eeuw eene schans geweest zyn, tegen de invallen der Noormannen opgeworpen.

Lauwe.

Lauwe, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Meenen op de Leye gelegen, schynt eenen duysteren naemsoorsprong te hebben; maer men behoort te overwegen dat *auwe* of *ouwe* land, veld en ook weyland beteekent; zoo zegt men ook *landouwe* voor een vruchtbaer veld. Vele steden van Duytschland gaen uyt op *au* of *auwe*. (Zie hooger Gheluwe, bladz. 281.) Lauwe, op de rivier de Leye gelegen, is niet anders dan eene inkorting van *Leye*

Digitized by Google

auwe, of vruchtbaer land langs de Leye gelegen. Deze parochie is in de geschiedenis vermaerd door twee groote struykroovers, Milo en Jakob genoemd, die aldaer in de tiende eeuw in een slach van sterkte hun roofnest hadden.

Ledeghem.

Ledeghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, west van Kortryk op de kleyne rivier de Heule gelegen, doet zeer gemakkelyk den oorsprong van haren naem kennen. *Lede*, eertyds *Leede*, beteekent volgens Meyer weg, trap, tred, voortgang; gevolgelyk *ghem* wooning beteekenende, zal Ledeghem haren naemsoorsprong aen eene heerenwooning of aen het verblyf van eenen *vassael* langs eenen publieken of openbaren weg verschuldigd zyn. Eertyds stond er een fraey

Digitized by Google

Lyderyk II, forestier van Vlaenderen, gekregen hebben, maer hy geeft geen bewys van zyn gevoelen dat zeer onwaerschynelyk voortkomt. De Bast noemt deze parochie *Lessinghe*, doch zulks kan door eene schryf- of drukfeyl voorkomen. Den saksischen uytgang *inghe*, waervan wy hooger bladz. 191 genoegzaem gesproken hebben, bewyst dat zy, wegens haren naemsoorsprong, in dezelfde rangschikking, als al degene die op *inghe* uytgaen, moet geplaetst worden. Leffinghe zal oudtyds eene sterkte geweest zyn, door bevel van Karel den Kalen, tegen de invallen der Noormannen, opgeworpen. Deze sterkte lag voortyds in den zoo genoemden *Littus Saxonicum*, en eene gemeente geworden zynde, lag zy in het zoo genoemd *Kameraers* of *Kamerlingsambacht*. Leffinghe was ten tyde der vermaerde belegering van Oostende [1600], nog eene verschansde plaets die verscheyde stormen uytgestaen heeft. In 1708 diende zy voor stapel- of voorraedplaets aen het leger der bondgenooten. Men heeft er in de *derrie* of den *deering* verscheyde met veel kunst bewerkte vaten gevonden, die aldaer van den tyd des kimbrischen water vloeds (112 jaren voor Christus voorgevallen) gelegen hebben. Leffinghe wierd in 1488, door de roofbenden van Philippus van Kleef geheellyk uytgeplunderd en de kerk gebrand; en zy heeft ook door de zeeoverstroomingen van 1665 en 1682 veel geleden, en is

Digitized by Google

sedert de zestiende eeuw veel in bevolking verminderd.

Leke.

Leke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen noordwaerts van Dixmude gelegen, word in oude handvesten en landkaerten ook *Leek*, *Leeke* en *Lekem* genoemd. Wy hebben reeds gezien dat verscheyde parochien haren naem ontleend hebben van de beken of waterloopen waerop de dorpen gelegen zyn, als B. V. *Aelbeke*, *Crombeke*, enz. Er is dan weynig aen te twyfelen of Leke ontleent haren naem van eenen waterloop, eertyds *Lekeleet* en thans den *Lekedyk* genoemd, die zynen oorsprong aen den berg van Couckelaere nemende, zich zuyd van Nieupoort in den *Yzer* ontlast. Deze beek of dezen waterloop ontleent zynen naem van *leken* dat in het oud vlaemsch *doorvloeden* of *overvloeden* (*perfluere*) beteekent; gewisselyk omdat dien waterloop door het ontvangen van vele kleyne beken dikwerf overstroomt. Het dorp van Leke met de kerk wierd door de krygsbezettingen van Dixmude en Nieupoort, ten jare 1488, afgebrand. Men vind er by de kerk eenen vervallen' *manoir*.

Lendelede.

Lendelede, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Iseghem ge-

Digitized by Google

legen, schynt eenen duysteren naemsoorsprong te hebben; maer den taelkundigen Ten Kate naziende, vinden wy dat *lende*, zoo wel als *lente*, lang beteekent, gevolgelyk zoude Lendelede zoo veel beteekenen als *langen weg*, dewyl *lede* niet anders dan weg te zeggen is.

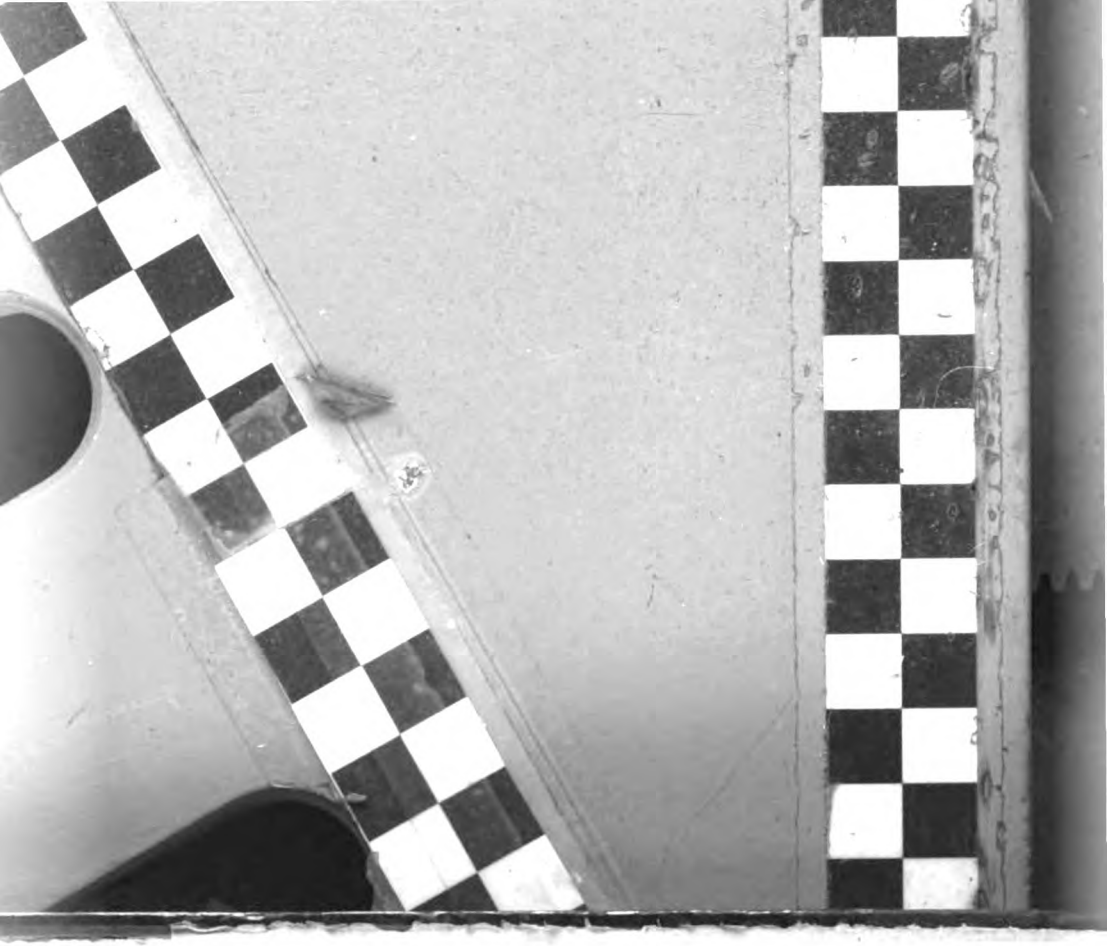
Leysele.

Leysele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Veurne en Haringhe gelegen, heeft, gelyk vele andere op *sele*, *zele* en *zeele*, uytgaende, haren naem van eene zael ontleend. (Zie bladz. 192.) Volgens L. Meyer beteekent *ley* in het oudvlaemsch eenen weg; zoo dat deze *zael* of dit hof langs eenen publieken weg zal gestaen hebben.

Lichtervelde.

Lichtervelde, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Thielt gelegen, is, volgens Sanderus, een aloud en vermaerd dorp; maer al wat men tot nu toe, zoo van zynen oorsprong als van de letterlyke beteekenis deszelfs naem, vermoed, gezegd en geschreven heeft, is niet dan raedselachtig, en steunt op lossen grond. Om dien gordiaenschen knoop te ontbinden, behoorde men op te merken dat den grond waeruyt de parochie van Lichtervelde bestaet, ten tyde der Romeynen, deel maekte van eene groote heyde of woestyn, welke ten deele door de *Sueven* is omgeploegd geweest. (Zie over dien

Digitized by Google

volksstam *Thourout* bladz. 411.) Dat volk had, gelyk al andere oudduytsche volksstammen, de gewoonte van zyne landdagen of volksvergaderingen in het *open veld* te houden op eene daertoe bestemde plaets, alwaer zy een groot vuer van eyken hout maekten, dat ter eer van de zon en de maen, welke zy aenbaden[1], dag en nacht moest branden en onderhouden worden, gelyk de Vestalen met het vuer des tempels van Vesta deden. Dit vuer was dan van zelf by nacht eenen *lichter* of eene vuerbaek; en, ten duydelyksten gesproken, een *Licht ter Velde* of op het veld; waeruyt waerschynelyk die parochie haren naem ontleend heeft.

Den H. Eligius, omtrent het jaer 646, de Sueven door zyne predikatien bekeerende, zal ongetwyfeld, op de genoemde plaets, eerst eene kapel gesticht hebben, die den oorsprong aen die parochie

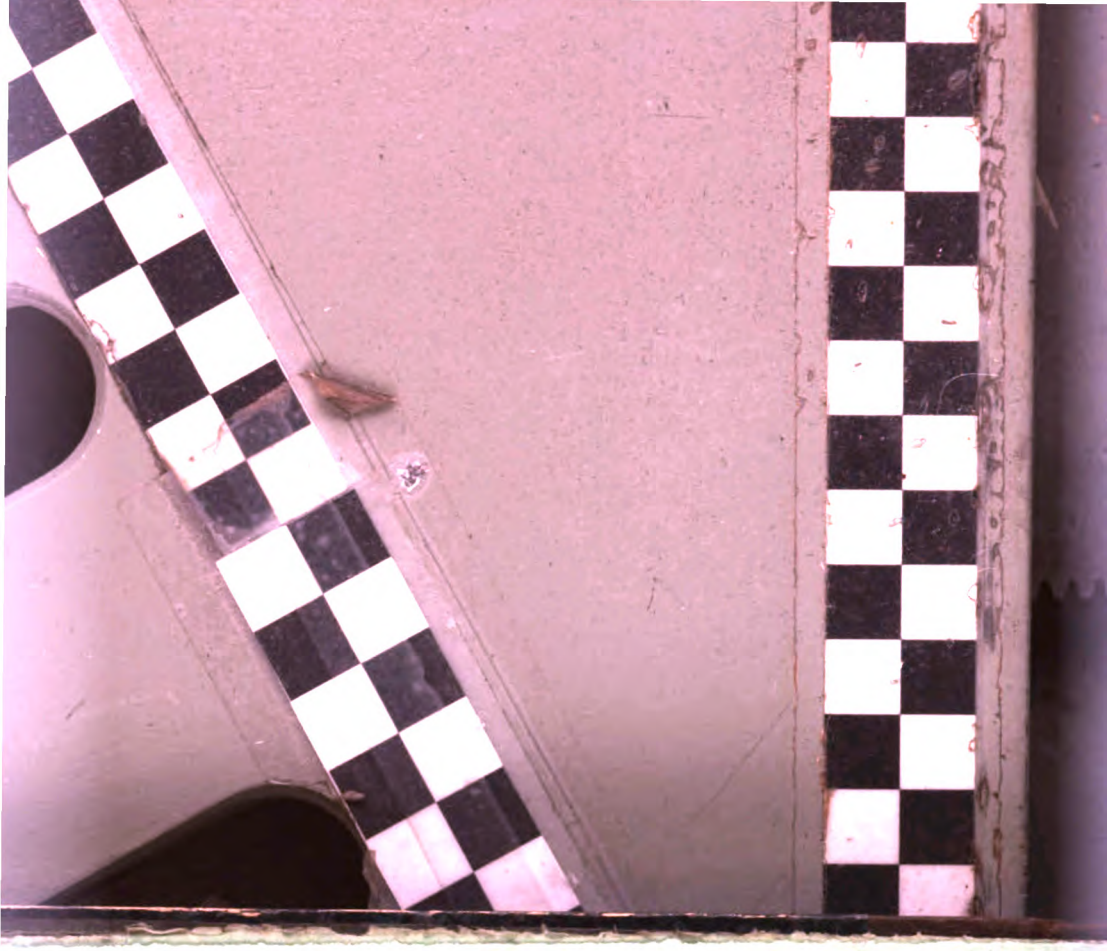
Digitized by Google

van het genoemde stamhuys, waeraen zy toebehoorde, haren naem zal ontleend hebben. Het fraey kasteel van Lichtervelde, waervan wy hooger gesproken hebben, dat in de veertiende eeuw *hof van het heervelde* genoemd was, wierd, ten jare 1491, na een beleg van verscheyde dagen, door den graef van Nassau, die de party van Maximillianus van Oostenryk gekozen had, ingenomen; en in 1548 wierd het dorp door de zoo genoemde *malcontenten* of paternostersdragers uytgeplunderd, en ten deele afgebrand. Onder hare vrye heerlykheyd heeft langen tyd de parochie van Coolscamp gelegen; daer in tegendeel de heerlykheyd van Groenendale, in den kring dezer parochie gelegen, aen den prins van Iseghem toebehoorde. Lichtervelde is nog eene der schoonste, uytgestrekste en volkrykste gemeenten der provincie Westvlaenderen.

Lisseweghe.

Lisseweghe, eene parochie in de provincie Westvlaenderen noordwaerts van Brugge gelegen, schynt gelyk vele andere eenen duysteren naemsoorsprong te hebben. C.-J. De Grave, in zyn zonderling werk: *République des Champs Elisées, ou Monde Ancien,* wilt dat den griekschen Ulisses in deze landen komende, aldaer zynen weg zoude genomen hebben om zich in het midden der zoo genoemde *Atlanders*, ingezetenen des

Digitized by Google

lands, te begeven, waeruyt dien weg *Ulyssesweg* zoude genoemd zyn geweest, door tydverloop in Lisseweghe veranderd, doch wy gelooven dat weynig persoonen dat gevoelen zullen aennemen. Het is waerschynelyker dat aldaer oudtyds eenen romeynschen dam of zandweg, in het latyn *agger* genoemd, is opgeworpen geweest, waervan de beyde grachten in het vervolg met veel riet en lisch zyn overgroeyd geweest, waerom hy den naem van *Lischweg* nu Lisseweghe draegt. Ter plaets, alwaer thans het dorp zich bevind, zal er ongetwyfeld in de negende eeuw door bevel van Karel den Kalen, koning van Frankryk, eene sterkte tegen de invallen der Noormannen zyn opgeworpen geweest. Er wierd in 1174 eene abdy gesticht, in het latyn *Abbatia Rhosana* of het klooster van Doest genoemd, van de proostdy van den Duyne afhangende. Hare kerk is aen de

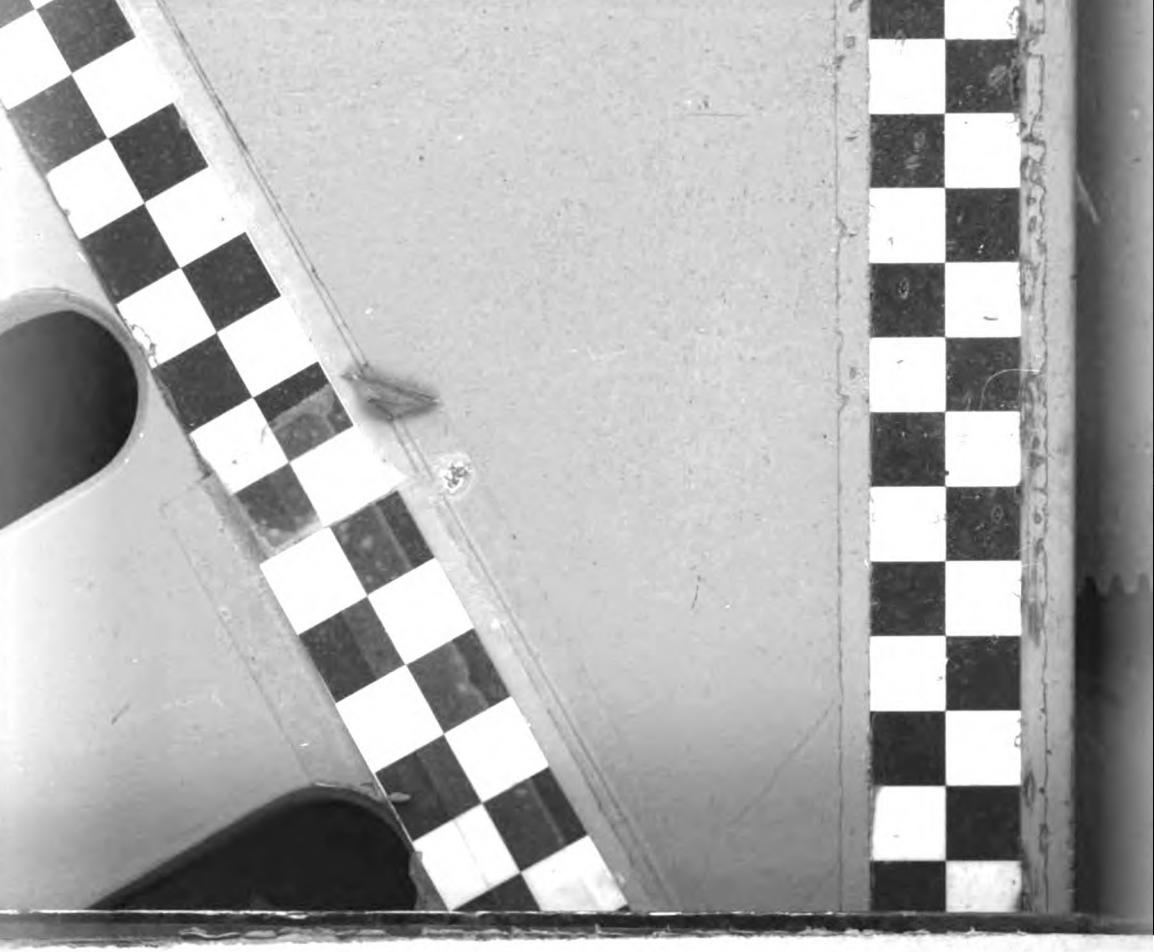
Digitized by Google

heeft men aen dezelve, in tegenoverstelling van andere die meerder waren, dien naem toegepast. Zy word in de oude landkaerten *Lokeren* genoemd; er heeft eertyds eenen *manoir* of heerenhuys gestaen, het *Lokerhof* genoemd.

Lombardzyde.

Lombardzyde, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Nieupoort gelegen, wierd voormaels *Longobards-yde* genoemd, en Gramaye noemt ze in het latyn *Longobordorum-ida*. Den uytgang *yde* is een Anglo-saksisch woord en beteekent eene lange ydele plaets aen de zeeoevers (zie Coxyde bladz. 252). Wat thans het woord Lombard of *Longobard* betreft, de Longobarden of Lombarden maekten een volk uyt dat oudtyds in Neder-duytschland tusschen de rivieren de Elbe en den Oder gehuysvest was. Vele oudheydskundigen gelooven dat de Longobarden hunnen naem van de lange baerden, welke zy droegen, ontleend hebben. Deze Longobarden, gelyk vele andere noordsche volkeren tot de volksverhuyzing genegen, drongen in de achtste eeuw tot in Italiën, en onder het beleyd van Astolphus, belegerden zy Roomen (755); maer door Pepinus, vader van Karel den Grooten, gedwongen zynde dat beleg op te breken, vestigden zy zich in die landstreek van Italiën welke nog *Lombardiën* genoemd word. Er

Digitized by Google

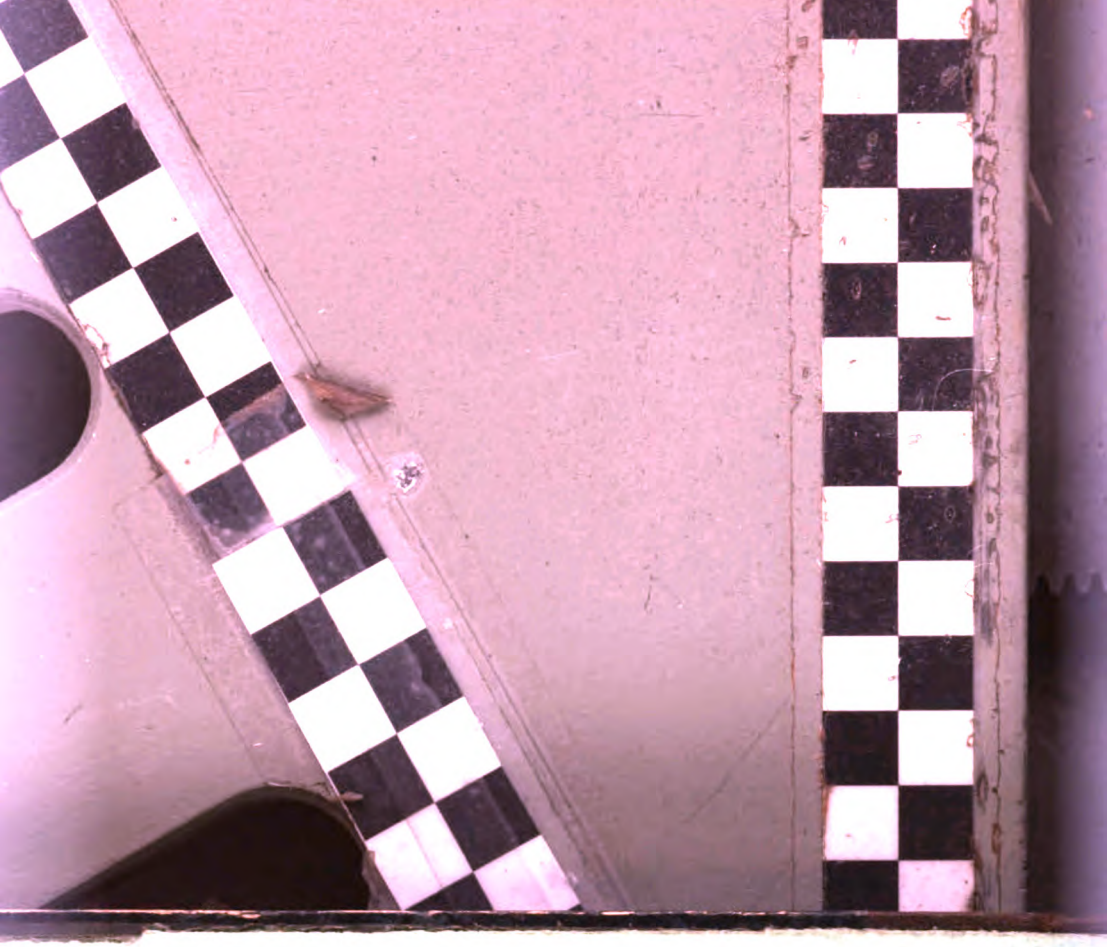

is dan geenen twyfel over of Lombardzyde ontleent haren naem van een aental Longobarden, die zich gelyk de Saksers aldaer nederzetteden, en eerst zeeschuymers waren. Lombardzyde was oudtyds eene stad met eene goede haven voor den koophandel; maer zy wierd, ten jare 1116, door eene zeeoverstrooming geheellyk verwoest en hare haven met zand opgepropt. Met de opkomst van Nieupoort is Lombardzyde zoodanig ten onderen gekomen, dat zy hedendaegs, maer een zeer gering dorp meer is. Deze plaets is in de geschiedenis vermaerd door den veldslag die aldaer, tusschen de legerbenden van den aertshertog Albertus en degenen van prins Mauritius, voorgevallen is [1600].

Digitized by Google

en die volgens anderen met hout bewassen zynde, een aengenaem gezigt opleverden. Volgens Cannegieter beteekent *loo*, by inkorting *lo*, eene vochtige of moerassige plaets ; zoo dat dezen uytgang verscheyde beteekenissen heeft (zie Eecloo bladz. 267). Loo verkreeg door graef Philippus van den Elzas, in 1180, het voorregt van stad met eene geldmunt. Zy wierd in de veertiende eeuw, met een kasteel, muren, verscheyde torens en vier poorten voorzien, en in het jaer 1093, wierd er een klooster van reguliere kanonikken gesticht, dat tot het jaer 1794 bestaen heeft. Loo heeft ook den titel van markgraefschap gedragen, en het was zeer naby die stad dat de grenspael tusschen de Morinen en Menapiers gelegen was. De Romeynen hebben van dat punt verscheyde heerwegen aengeleyd, waervan eenen naer Segers op de Leye liep en nog den *Looweg* genoemd word, waeruyt de groote oudheyd van Loo ten vollen blykt. Loo wierd, in 1444, het voorregt der lakenwevery toegestaen, en haer stadhuys wierd in 1566 gesticht. Binnen den kring dezer parochie ziet men eenen nootboom van 18 voeten dikte; en eenen taxisboom die, volgens de volkstraditie, aldaer van den tyd der Romeynen gestaen heeft. Loo is het vaderland van Jakob Balfyn, grooten regtsgeleerden ; van Jooris Harlbout, vermaerden geneesheer ; en van Sinave, goeden schilder, te Parys overleden.

Digitized by Google

Lophem.

Lophem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, word in oude handvesten ook *Loppen*, *Loppem* en *Loophem* genoemd. Het eerste woordlid van die benaming schynt eene duystere beteekenis te hebben, en men zoude ligtelyk konnen gissen dat het eenen waterloop beteekent waerby oudtyds eenen *manoir* of heerenwooning is gesticht geweest. Het zekerste gevoelen is dat Lophem oudtyds *Loo-hem* is genoemd geweest, by tydverloop om de zachtheyd van uytspraek in *Loophem* en *Lophem* veranderd. Sanderus spreekt van een kasteel dat eertyds zich aldaer bevond en het *Loo-kasteel* genoemd wierd. Lophem was ook zeer naby of zelfs in het groot Hulstloobosch gelegen, waervan deze parochie ligtelyk haren naem kan ontleend hebben. Er bevond zich [illegible] kasteel het *Blo[illegible]steel*

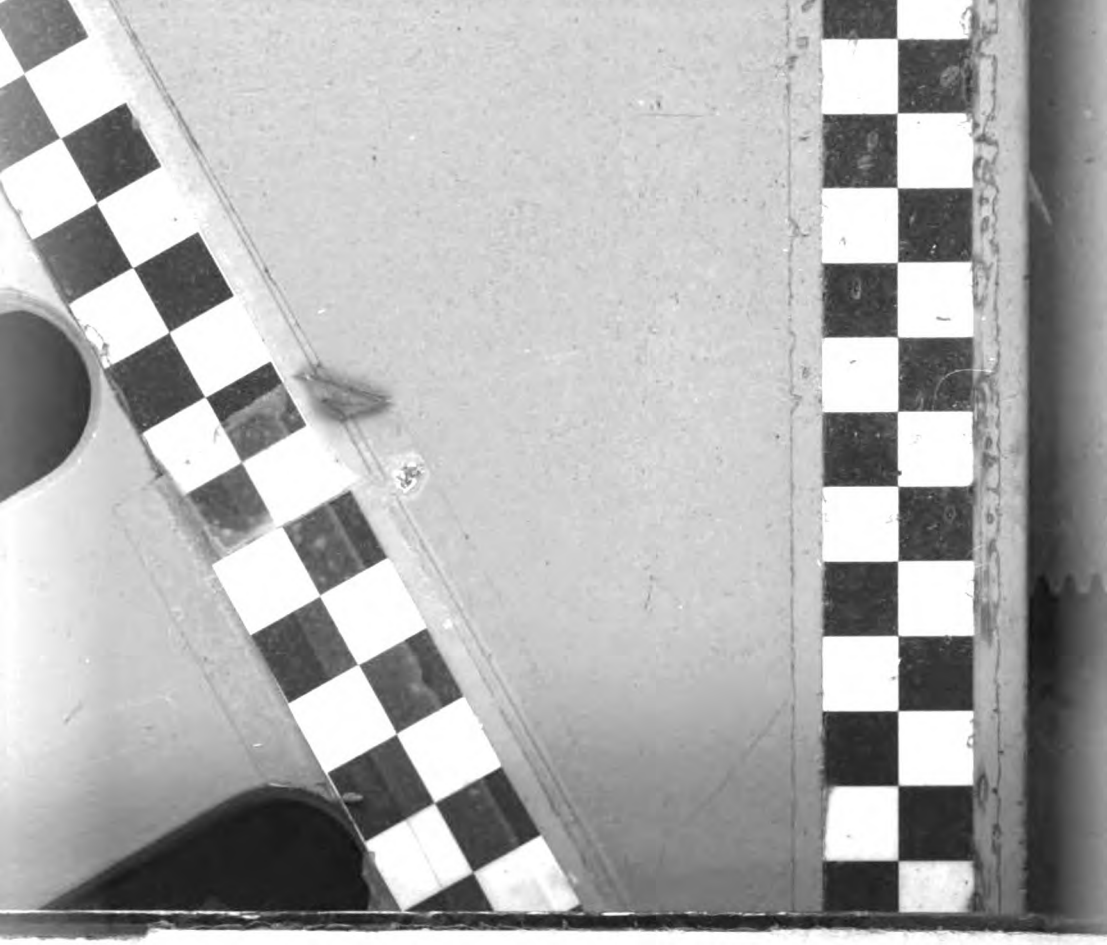
Digitized by Google

wy hooger (zie Boesinghe bladz. 226) genoegzame verklaring gegeven hebben. Het eerste woordlid *Lu* of *Lo* is waerschynelyk eene ineentrekking van *loue* dat in de saksische tael liefelyk of aengenaem beteekent. Gevolgelyk zoude *Luinge* niet anders dan een liefelyk en aengenaem veld of valley beteekenen aen den voet van den berg van Mouscroen gelegen, waerom zy ook eertyds *Val Luinghe* genoemd wierd.

Maldeghem.

Maldeghem is eene parochie in de provincie Oostvlaenderen tusschen Brugge en Eecloo gelegen; het dorp dezer parochie is zeer gewisselyk zynen oorsprong verschuldigd aen eenen *manoir* of heerenwooning, gebouwd ter plaets alwaer ongetwyfeld in de negende eeuw [836] eene sterkte tegen de invallen der noordsche volkeren opgeworpen wierd. Wat haren naem betreft, *mael*, volgens Hoefft, beteekent eene verhevene plaets alwaer de leenheeren en vrye huysvaders in de middeleeuwen vergaderden om voorslagen ten gemeyne nutte te doen. Gevolgelyk zal *Maelgheim*, by inkorting en letterverwissling *Maldeghem*, in de middeleeuwen zulk eene plaets geweest zyn. Dit ons gezegde blykt duydelyk uyt een oud en vermaerd kasteel op welkers puynhoopen Jakob van Noyelle, markgraef van Lisbonne, in 1614,

Digitized by Google

een nieuw kasteel gebouwd heeft, dat aen het stamhuys van Croy overging, en thans den eygendom van M. den baron Pecsteen is. Men ziet er nog eene *terp* of hoogte waerop twee oude linden staen van eene buytengewoone dikte, tusschen welke men de opening van eene onderaerdsche zael ziet. Onder de onderaerdsche overblyfsels van het oud kasteel ziet men nog de gevangenis met de yzeren ringen waeraen de struykroovers en pligtige *serfs* vastgemaekt wierden. De kerk van Maldeghem wierd, ten jare 1080, door graef Robert den Vries gesticht. Er heeft tusschen Maldeghem en Middelburg een klooster gestaen, *Zoetendaele* genoemd, in het jaer 1228 gesticht. Deze parochie is de geboorteplaets van Mattheus Lambrecht, derden bisschop van Brugge.

Digitized by Google

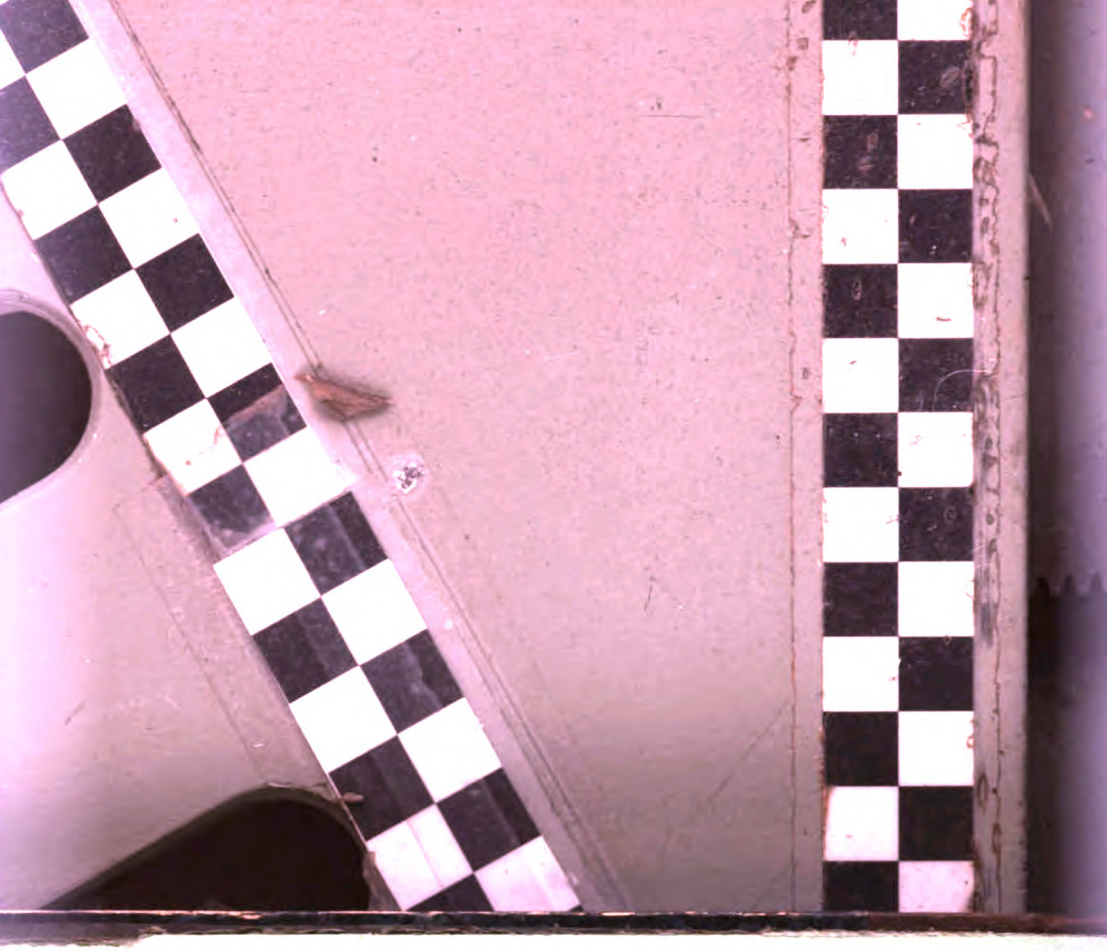
den mond der Oosterschelde word nog het *reergat* genoemd. Van Veere of Tervere steekt men over naer de eylanden Schouwen en Noordbeveland.

Marcke.

Marcke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, heeft mogelyks haren naem van landpael erlangt; doch dewyl *marck* verscheyde beteekenissen heeft, blyft zulks nog onzeker. Wy zullen over die verschillige beteekenissen den taelkundigen L. Meyer hooren spreken: « *Mark* of *merk* beteekent ten eersten « een teeken en hiervan is 't dat hetzelve voor « eenen *standaert*, *vaendel* of *bannier* gebruykt « word. Van deze beteekeningen is het daerna « overgevoerd om de landpalen te bedieden; « want oudtyds pleegden de uyteynden der velden, « steden en landschappen door scheydteekenen « bepaeld te worden, 'tzy steenen, 'tzy staken, « 'tzy door eenige andere gedenkmerken. Later « zyn zy voor de velden en landschappen zelve « gebruykt; zoo dat onder den naem van *marken* « niet slechts geheele velden met zekere land- « palen onderscheyden word, maer zelfs zeer « groote streken van gewesten beteekend wierden; « en aldus schynen *Denemark*, *Finmark*, enz. « hunne namen gekregen te hebben[1]. »

1 Zie Meyer, *Woordenschat*, Deel III, bladz. 95.

Digitized by Google

Het is dan onzeker aen welke dier beteekenissen den naem der parochie van Marcke moet toegekend worden. Eenigen zouden van gevoelen zyn dat het aldaer de scheyding van den *Pagus Corteriacencis* en van den *Pagus Tornacencis* was; maer het is beter te gelooven dat er aldaer, langen tyd nadat de Romeynen uyt deze landen vertrokken waren, eenen steenen- of arduynen paelsteen heeft blyven staen waeraen zy onder den naem van *Termes* [1], eene goddelyke eer beweezen, en die later onder den naem van *marken* zyn bekend geweest. De eerste geloofszendelingen hebben al die romeynsche grenspalen of paelsteenen weggenomen. Men heeft te Marcke, ten jare 1757, vele romeynsche penningen in de aerde gevonden. Er heeft eertyds een klooster gestaen, in het jaer 1238 gesticht, en dat in 1285 de abdy van Groeninghe by Kortryk geworden is.

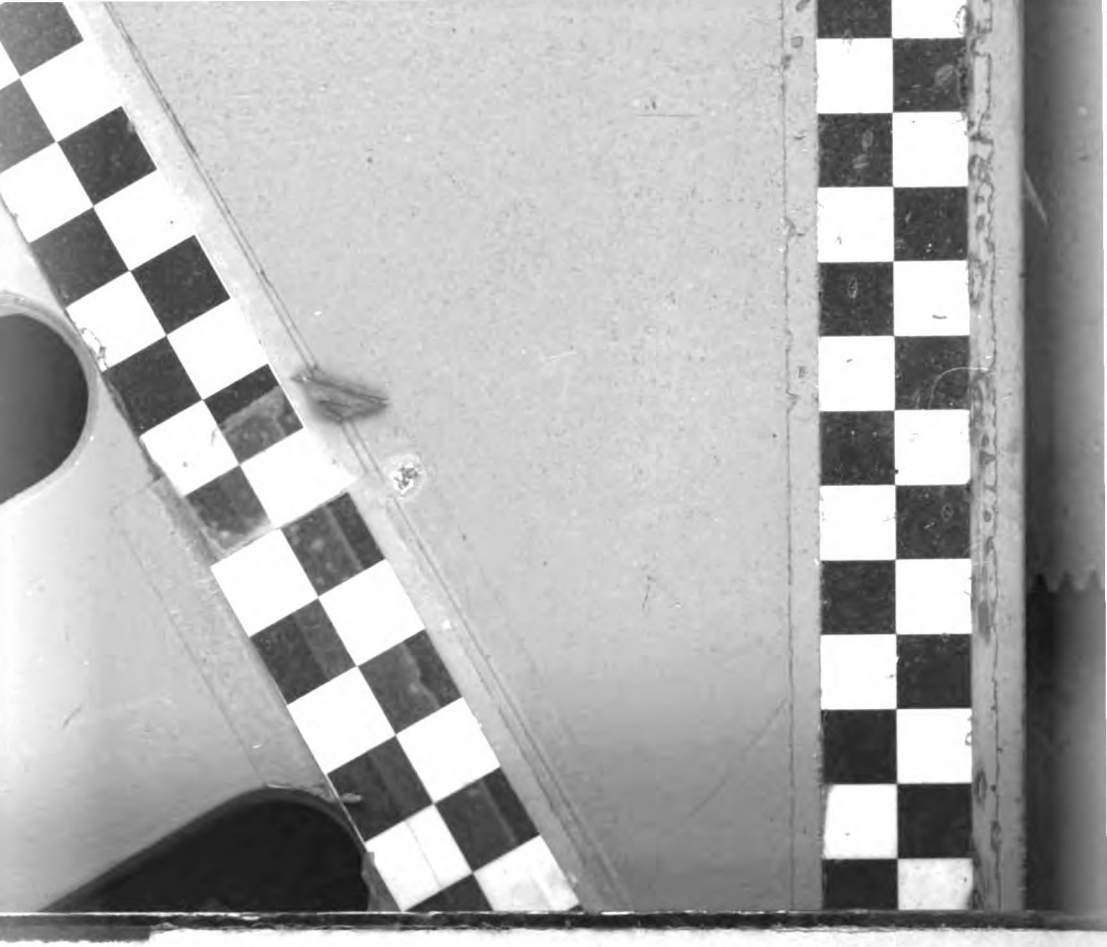
Digitized by Google

deze parochie lag de groote vrye heerlykheyd van *Ten Hoyen*, alwaer voortyds een klooster stond.

Mardyk.

Mardyk, eertyds eene stad en sterkte westwaerts van Duynkerke tegen de oevers der zee gelegen, word in eene landkaert van het aloude Belgiën, door Des Roches gemaekt, *Marcæ* genoemd en schynt, ten tyde der Romeynen, eene zeehaven geweest te zyn; vele oudheydskundigen zyn van gevoelen dat zy de haven van *Portus Iccius* was, alwaer Cesar inscheepte om naer Brittaniën over te steken; maer anderen willen dat gemelde haven by den toren van Caligula lag, later *Gessoriacum* genoemd, alwaer thans Boulonje ligt, en vanwaer de Romeynen eenen grooten heerweg op Cassel trokken. Volgens de beschryving der eerambten van het romeynsch ryk, had Mardyk steeds eene bezetting van Dalmaetsche ruyters, welke onder het bevel van den landvoogd van het tweede Belgiën stonden, en den naem van *Equites Dalmatæ Marcis in littore Saxonicum* droegen. Volgens Gramaye ontleent Mardyk haren naem van *mare* (zee) en van *dyk* of dam, en zy was een der romeynsche zeewerken door hen *Aggeres marini operis* genoemd. Ten tyde van Clodion, frankischen koning [445], was Mardyk nog geene stad, maer is langzamerhand in gebouwen en handel

Digitized by Google

aengegroeyd. De zeekust of den *Littus Saxonicum* door Sifried, denemerkschen prins, in 921 uytgeplunderd zynde, kwam Mardyk tot groot verval, en wierd in 943 geheellyk door de Noormannen verwoest. In het jaer 1622, wierd er van Mardyk nog eens eene sterkte gemaekt, welke in 1664 geslecht is geweest: ook wierd hare vervallene haven kragtens een verbond tusschen Frankryk en Engeland in 1706 gesloten, teenemael vernietigd. By Mardyk zyn vele romeynsche gedenkpenningen gevonden geweest.

Mariakerke.

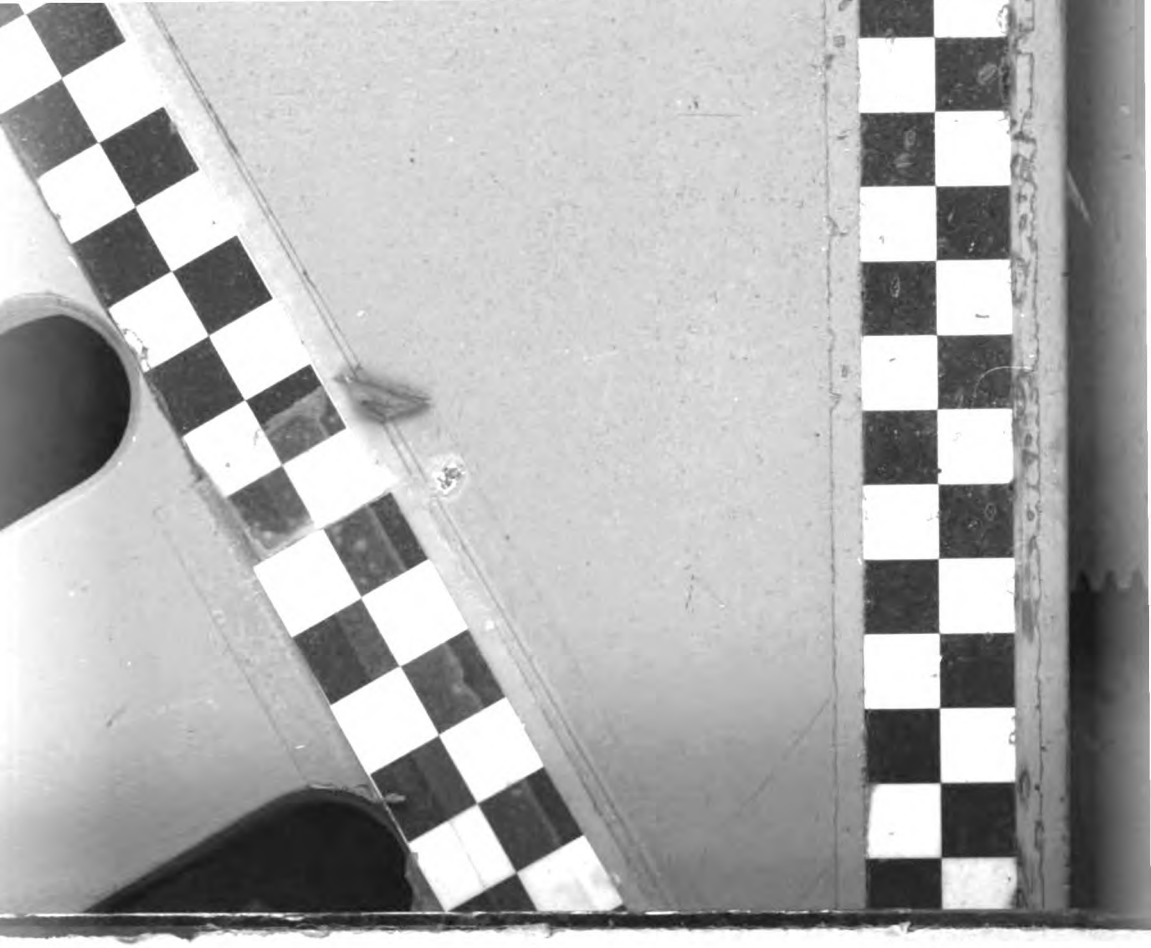
Mariakerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Oostende gelegen, ontleent haren naem van eene aldaer gestichte kerk aen de H. Maegd Maria toegewyd. Deze parochie lag oudtyds in het zoo genoemd *Kamerlings-ambacht*,

Digitized by Google

Meenen.

Meenen, eene stad in de provincie Westvlaenderen op de rivier de Leye gelegen, heeft wegens haren naemsoorsprong vele gissingen onder de oudheydskundigen doen ontstaen. Gramaye wilt dat er van den tyd der Romeynen eene brug over de Leye geslagen wierd, om de krygs- en mondbehoeften over te voeren; welke overvoering met peerden men in het vlaemsch nog *Mennen* noemt, en later in *Menen* en *Meenen* verbasterd is Anderen beweeren dat, volgens de handvesten der abdy van Hasnon, die stad haren naem van de Menapiers ontleend heeft, en dat *Meenen* en *Menin* eene verbastering van dien volksnaem is; doch wie ziet niet dat beyde deze gevoelens wat ver gezocht zyn? Hieronymus Furito noemt die stad *Nemesace;* maer men weet niet op welken grond hy steunt. Meenen was, ten jare 1350, nog zeer kleyn; en graef Lodewyk van Maele, mag er als den voornaemsten stichter van beschouwd worden. Zy wierd in 1578 met muren en poorten voorzien, en onderstond, in 1585, eenen grooten brand: Den marechalk Vauban dezelve, in 1667, versterkt hebbende, zeyde aen Lodewyk XIV, dat derzelver vestingswerken den schoonsten perel zyner kroon waren. Deze versterking wierd, in 1782, door bevel van keyzer Joseph II, vernietigd. Zy is andermael in eenen geduchten staet van ver-

Digitized by Google

dediging gesteld. Hare kerk in 1794 door een bombardement afgebrand, is naer den nieuwen smaek herbouwd. Haer regtsgebied wierd eertyds de *Roede van Meenen* genoemd. Deze stad is het vaderland der generaels Vander Meersch en Osten.

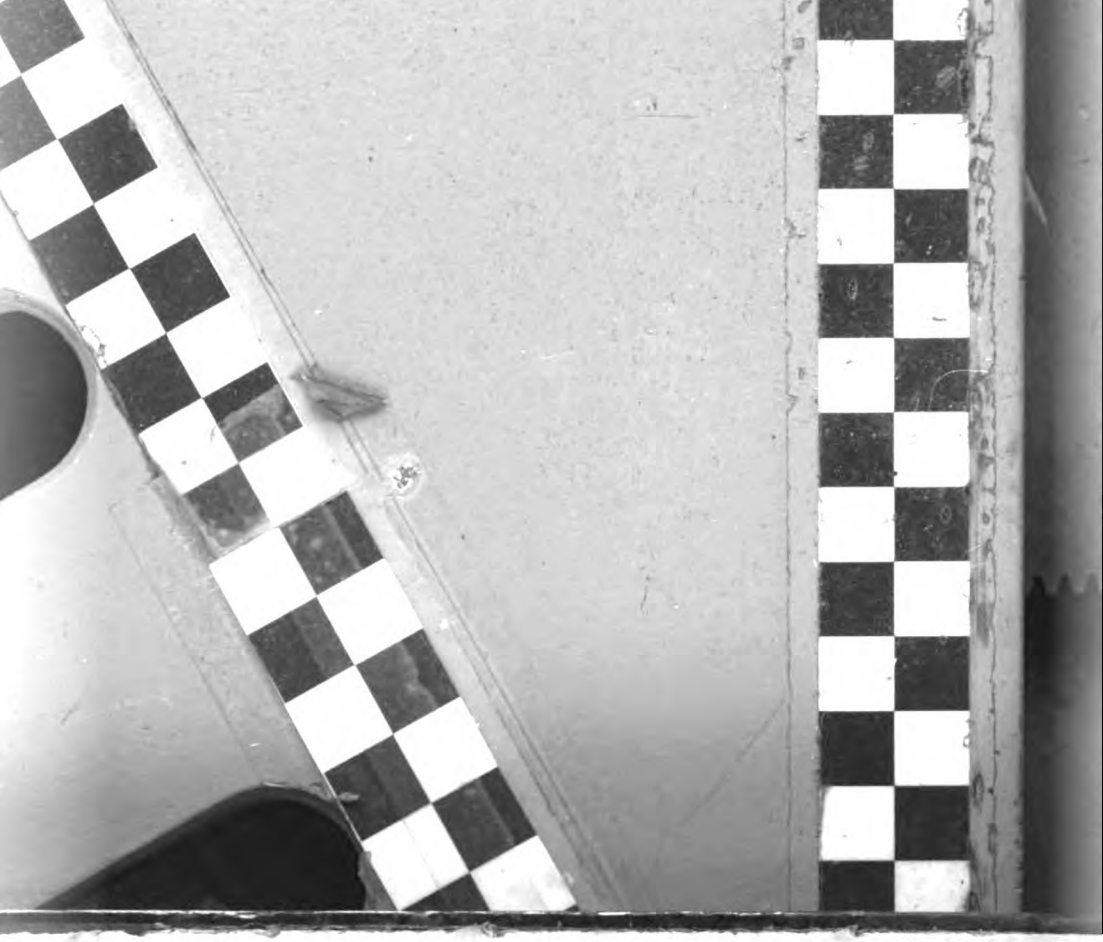
Meessen.

Meessen, een stedeken in de provincie West-vlaenderen by Waesten gelegen, word in oude *diplomen* nu *Miscene*, *Messine* en dan *Messinial* genoemd. Olivier de la Mark zegt, dat hy dien laetsten naem in de legende der Heyligen van het land der Moriniers gevonden heeft. Gramaye wilt dat er aldaer oudtyds dry maegden een heylig leven geleefd hebben; en dewyl de maegden eertyds *meyskens* genoemd wierden, dat den naem dier plaets daervan afgeleyd is; doch al wederom eene ongegronde gissing. Meessen zal

Digitized by Google

langs de Oostzee, en voornamelyk in Holslein en Magdebourg vestigden, aen verscheyde plaetsen namen van steden van hun oud vaderland toepasten; zoo vind men daer hedendaegs nog: *Ypern* (Yperen), *Breuck* (Brugge), *Gentin* (Gent), enz. In Duytschland noemde men de jaermarkten *missen,* en het woord *misse* word nog voor jaerfeest gebruykt in *Baefmisse, St. Jansmisse, Kermisse,* enz. Uyt de beteekenis van het woord *misse* zoude men ook moeten besluyten dat Meessen, oudtyds eene plaets was alwaer er eene jaermarkt gehouden wierd. Meessen was eertyds eene stad met muren en poorten voorzien. Adela, gemalin van graef Balduinus V, stichtte er, in 1065, eene abdy van het orden van den H. Benedictus voor 30 edele mevrouwen, waerin zy zich ook, na het overlyden van haren gemael, vertrok. De vermaerde gravin Richilde is eyndelyk ook in dat klooster, ten jare 1074, vertrokken, en er, ten jare 1088, gestorven. Deze stad heeft in 1071, 1380 en 1552 veel door den brand geleden; en door dezen laetsten ramp, en het verlies van hare lakenwevery, heeft zy veel van haren luyster verloren. Het voornoemde klooster vervallen zynde, is door de koningin Maria-Theresia, ten jare 1776, herbouwd, en diende van alsdan tot een huys van opvoeding voor de kinders van gedoode of verminkte krygslieden. Thans is het alleenlyk voor de opvoeding van dochtertjes van

Digitized by Google

verminkte krygslieden bestemt. Meessen is het vaderland van Jacob Krukius, oudheydskundigen; en van Willem van Meessen, bisschop van Jerusalem. Het ligchaem van den H. Martelaer Sithronius is er door de voornoemde Adela overgevoerd geweest.

Meetkerke.

Meetkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, heeft haren oorsprong en naem aen eene kapel te danken, aen den H. Demetrius toegewyd. Deze parochie is zeer oud; want in eene *fondatie*, door graef Balduinus IV, aen de kerk van den H. Donatus, te Brugge, in 961 gegeven, word er van Meetkerke melding gemaekt [1].

Digitized by Google

Melle.

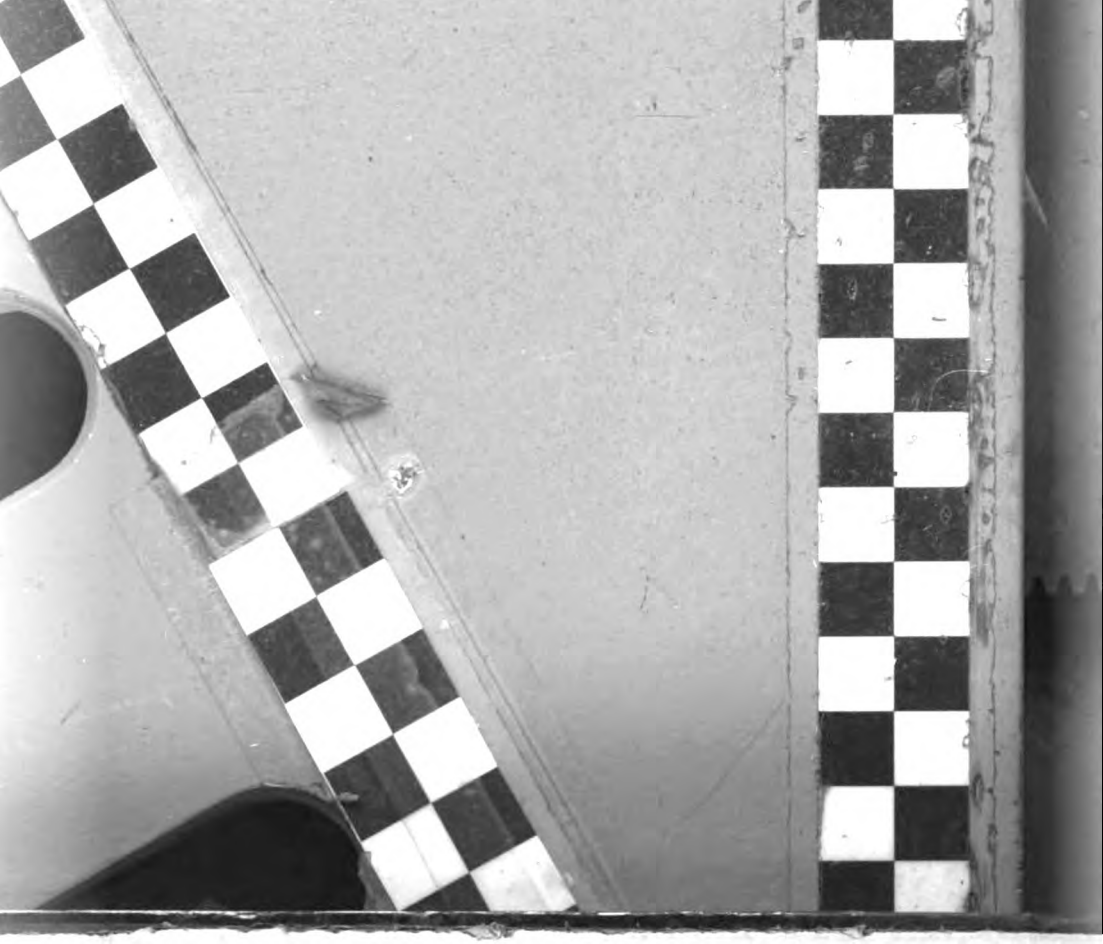
Melle, eene parochie in de provincie Oost-

gedenkpenningen gevonden ; onder andere eenen gouden van den Keyzer Tiberius ; en in 1839 is er eenen gouden ring van een zeldzaem maeksel, met zinnebeeldige spreuken versierd, uytgegraven geweest ; die thans aen M. Serrure, hoogleeraer te Gent, toebehoort. Er heeft ook een klooster der Augustinen gestaen, dat nu eene kostschool is.

Merghem.

Merghem, een stedeken in Frankryk, tusschen Stegers en Ariën op de rivier de Leye gelegen, word in het fransch *Merville* genoemd. Oudtyds droeg het den naem van *Minariacum* en heeft van den tyd der Romeynen bestaen, die er den grooten heerweg, van Cassel naer Doornik leydende, deden doorloopen. Het word nog in het fransch *Morandville* genoemd, omdat er zekeren abt Morand eene kapel stichtte. Den naem van *Merville* voor *Merghem* gesteld, strekt ten bewyze dat hetgene wy hooger, bladz. 178, wegens de *villa* gezeyd hebben eene waerheyd is; te weten dat zy eene kleyne vlek of het buytengoed van eenen leenheer was, en zeer moest aenwassen om tot den rang van stad (*Oppidum*) verheven te worden ; gevolgelyk heeft men niet kwalyk *Merghem* door *Merville* vertaeld.

Digitized by Google

Merchem.

Merchem, eene parochie in de provincie West-vlaenderen tusschen Yperen en Dixmude gelegen, ontleent haren naem van *merck* of *marck* eene grenspael (zie over dit woord *Marcke* bladz. 333). Hier heeft den H. Bernardus, ten jare 1144, een vrouwenklooster der Benedictinen, oost van de kerk, gesticht, en dat thans eene hofstede of landhoeve zynde, nog den naem van *kloostergoed* draegt. Deze parochie heeft langen tyd onder het bisdom van Therouanen gestaen. Binnen den kring dezer parochie vind men nog de kapel van Langedwae (*Langendewal*). Hare groote kerk met haren gothischen klokkentoren, in de vyftiende eeuw gebouwd, bewyst dat zy eertyds, het voorregt van lakenwevery hebbende, meer bevolkt was dan hedendaegs. Merchem had eene vrye heerlykheyd,

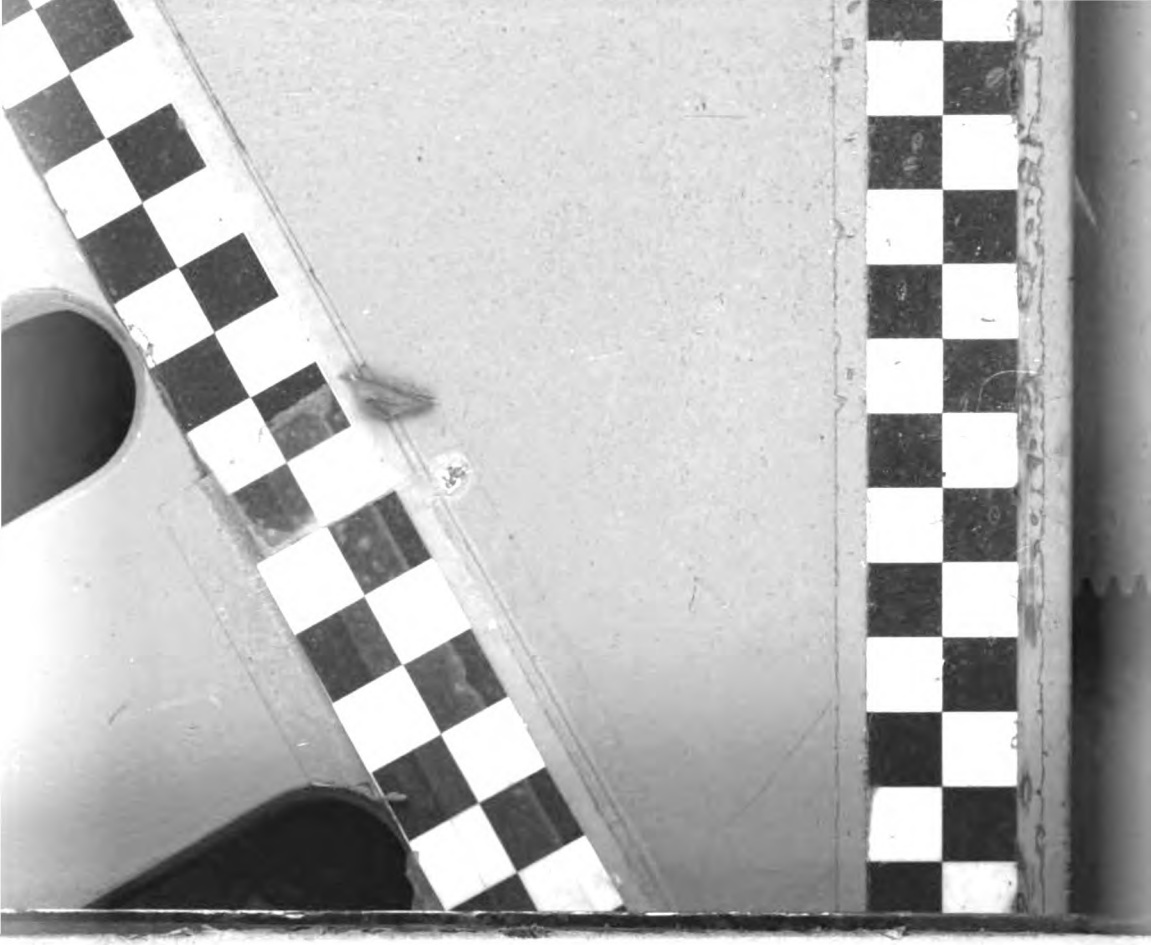
Digitized by Google

word nog *Steenstraete* genoemd. Tusschen Merchem en Woumen vind men het vischryk water (*lacus*) den Blankaert genoemd. Merchem is het vaderland van Sidronius Hossche, vermaerden dichter in de latynsche tael; wiens gedachtenis men gewisselyk door eene eerzuyl zal trachten te vereeuwigen.

Meulebeke.

Meulebeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thielt en Rousselaere gelegen, wierd eertyds *Moelebeke* genoemd; vervolgens ontleent zy haren naem niet van eene beek waerby eenen *molen* stond; zoo veel te meer omdat de beek, die door die parochie loopt, en eenen arm van de *Mandel* is, de *Deverbeek* genoemd word. De heerlykheyd van het regtsgebied van Meulebeke behoorde, ten jare 1288, aen Willem van Bethune toe, vervolgens aen het stamhuys van Lille, en laetst aen dat van Beer, welkers heeren hun verblyf aldaer op een fraey kasteel, den Borcht genoemd, hielden, waervan men nog de overblyfsels ziet. Er bestond ook noordwaerts van de kerk eenen *manoir* of heerenhuys, dat onder den naem van het Bosterhout gekend wierd. Hare kerk wierd door den bisschop van Doornik aen het kapittel van

Digitized by Google

Harelbeke toegeëygend. De bidplaets, Maerloop genoemd, is onlangs eene *succursale* kerk geworden. Men vind te Meulebeke nog eene kapel, O. L. V. van Bystand genoemd, die sterk bezocht word. Deze volkryke parochie is het vaderland van Karel van Mander, schilder en dichter; en van Adrianus Varræus, eertyds proost van St. Baefs, te Gent.

Michiels (St.)

St. Michiels, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, by Brugge gelegen, ontleent haren naem van eene kapel aen den Aertsengel Michaël toegewyd. In die parochie stond het vermaerd kasteel van Tilleghem, dat ongetwyfeld zynen naem ontleend heeft van den H. Tillo, die omtrent het jaer 700, te Gidts, Iseghem, enz.

Digitized by Google

Middelburg.

Middelburg, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen by Aerdenburg gelegen, zoude, volgens Marchantius, haren naem van hare ligging tusschen Damme en Aerdenburg ontleend hebben; doch, volgens Sanderus, is zulks eene ongegronde gissing, dewyl zy oudtyds deel der parochie van Heyle maekte, en door graef Guido van Dampierre aen de abdy van den H. Norbertus, by Middelburg in Zeeland gelegen, geschonken wierd; waerdoor hare parochie kerk den naem van Middelburg gekregen heeft. Er wierd, ten jare 1448, digtby de Lieve, een sterk kasteel gebouwd, en in 1484 wierd die stad met muren omringd. Men stichtte er in 1470 een gasthuys, en in 1515 een klooster der Klarissen. Deze stad dreef eertyds grooten handel; maer hare versterkingen, in 1488, vernietigd zynde, is zy van haren luyster vervallen, en thans maer een gering dorp meer.

Middelkerke.

Middelkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Nieupoort gelegen, ontleent haren naem van hare ligging tusschen de genoemde steden. Zy lag eertyds onder het zoo genoemd *Kameraers - ambacht;* onder dezelve ligt thans Wilrafsyde, die geene parochie

Digitized by Google

meer is. Middelkerke heeft tydens het beleg van Oostende veel geleden.

Moen.

Moen, eene parochie in de provincie Westvlaenderen boven Kortryk gelegen, schynt eenen duysteren naemsoorsprong te hebben; doch, overwegende dat zy eertyds *Mouwe* en ook *Mauwe* genoemd wierd, kan aen dezelve toegepast worden hetgene wy hooger, bladz. 319, wegens Lauwe, gezeyd hebben; te weten dat haren naem van eenen vruchtbaren grond, weyde, veld of akker ontleend is. Wat de *m* betreft, deze kan gelyk de *l* in Lauwe, eene ineensmelting van eenen eygennaem zyn, en zy zal, door verbastering van uytspraek, in *Moen* veranderd zyn geworden. De heerlykheyd van Moen heeft eerst toebehoord aen het stamhuys van Baronaige. Men ziet er nog de overblyfsels van een kasteel, toebehoorende aen mevrouw De Croix van Dadizeele.

Moere.

Moere, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Dixmude gelegen, ontleent haren naem van den moerassigen grond waeruyt zy grootendeels bestaet. Er stond eertyds een sterk kasteel, dat, in 1488, door de roofbenden

Digitized by Google

van Philippus van Kleef, die ook het dorp uytplunderden en de kerk verbranden, ingenomen en verwoest wierd. In de veertiende eeuw, het voorregt der lakenwevery hebbende, wierd er grooten handel gedreven, en dus was zy volkryker dan hedendaegs.

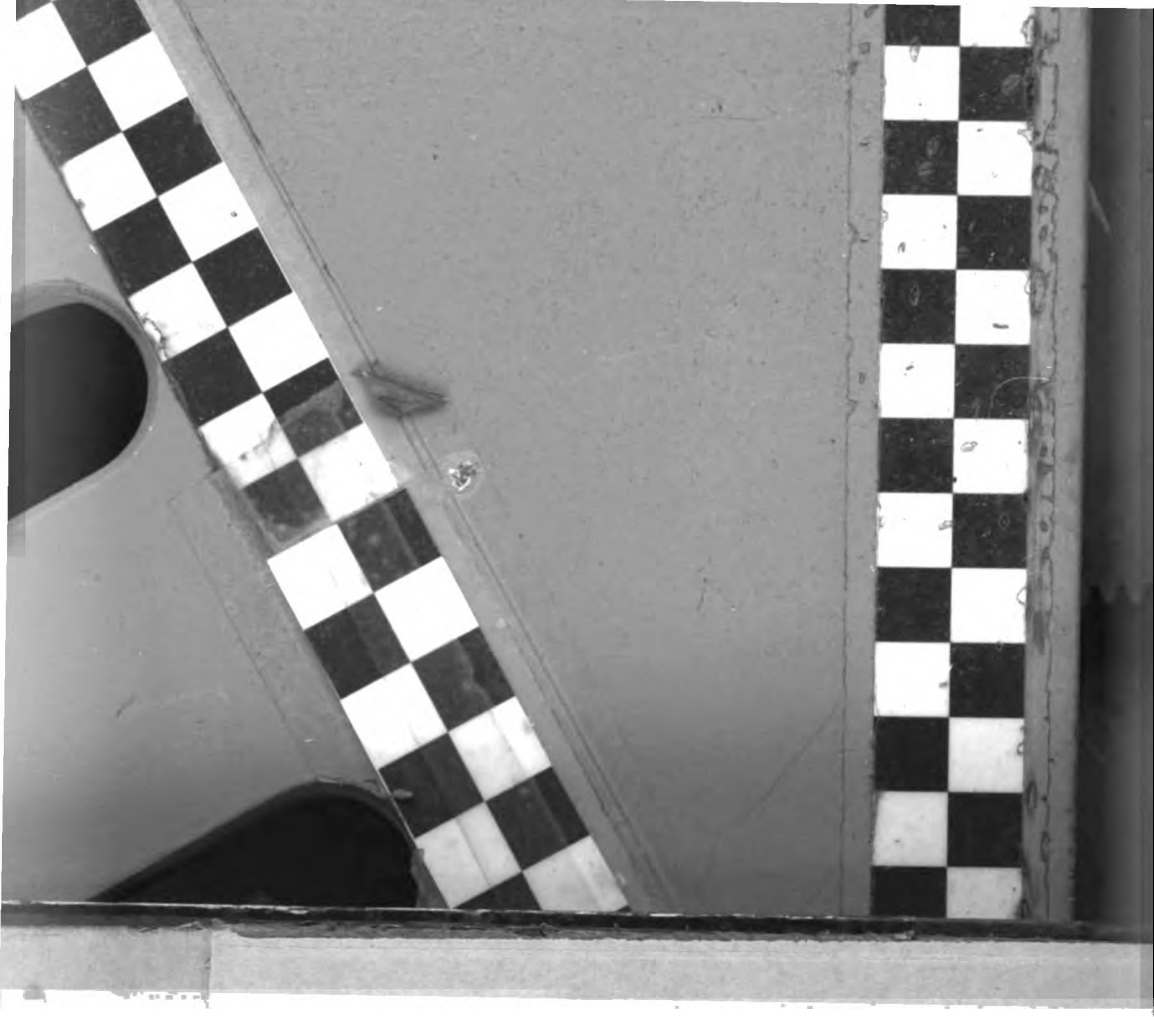
Moerkerke.

Moerkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Aerdenburg gelegen, ontleent haren naem van eene kerk op eenen moerassigen grond gebouwd. Hare heerlykheyd heeft langen tyd aen het oud stamhuys van Van Praet toebehoord, waeruyt Servaes Van Praet eenen der ieverigste wrekers van de moorders van graef Karel den Goeden gesproten was. Moerkerke wierd in 1440 door eene zeebreuk gansch overstroomd.

Moorseele.

Moorseele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Meenen gelegen, heeft eenen duysteren naemsoorsprong, te weten wat het voorlid dier benaming betreft. Ongetwyfeld heeft het eene geregtszael geweest, alwaer men over groote misdaden, door moorden, baenstrooperyen, enz. bedreven, besliste en vonniste (zie over *zele* en *zeele* bl. 192); en daerom *moordzael*,

Digitized by Google

door tydverloop in *Moorzeele* veranderd, genoemd wierd. In Moorzeele lag de heerlykheyd van Merry en er stond eertyds een fraey kasteel, waervan men nog noordwaerts van de kerk, de breede wallen ziet. Er wierd ook, in 1214, een vrouwenklooster gesticht, den *Guldenberg* genoemd, dat, in 1242, naer Wevelghem overgegaen is. In de provincie Oostvlaenderen is nog eene parochie *Moortzeele* genoemd.

Moorslede.

Moorslede, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Rousselaere gelegen, beteekent eenen weg die waerschynelyk voor de reyzigers in oude tyden zeer gevaerlyk was, omdat er in die omstreek vele bosschen waren, waerin dikwyls moorders en struykroovers schuylden, die

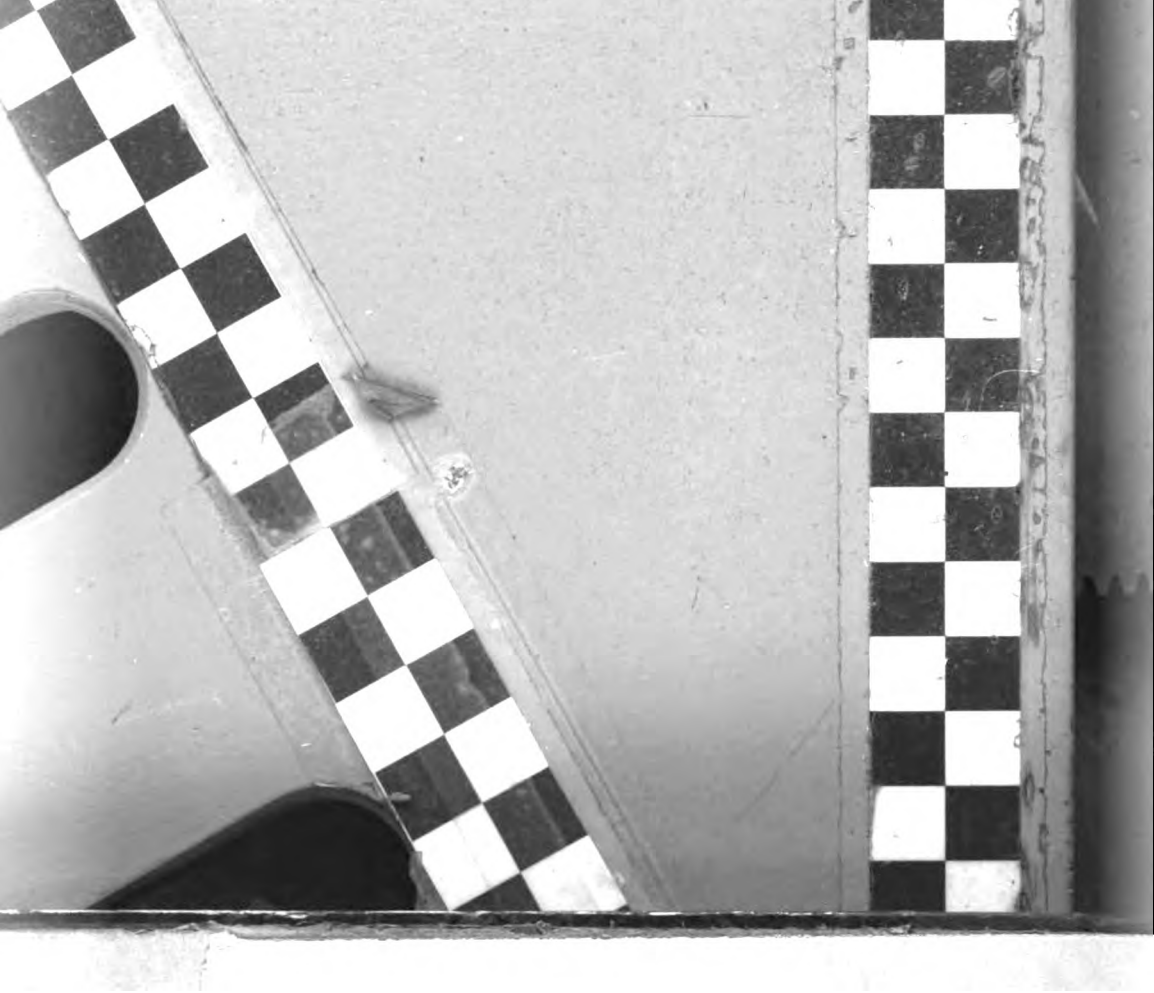
Digitized by Google

Joannes van den Poorte, hoofdschout van Yperen, in 1547, heer van Moorslede was. Er is ook eene bidplaets met eenen proost, *Slyps* genoemd, aen de H. Apolonia toegewyd, en door zekere heeren *Slyps* gesticht, die er begraven liggen. Men vond er ook eene kapel, St. Acarius genoemd, op eene hoogte gesticht. In Moorslede lag voortyds de vrye heerlykheyd van *Watermeulen* met eene heerenwooning, *'t Huys* genoemd; waervan nog een gehuchte den *Waterdam* genoemd word. Deze parochie bloeyde eertyds door haren handel en hare lakenwevery.

Mouscroen.

Mouscroen, eene parochie in Westvlaenderen tusschen Kortryk en Ryssel gelegen, ontleent volgens Gramaye, haren naem van de *Centrons*, eenen ouden belgischen volkstam, waervan de hoogte, waerop het dorp gebouwd is, den berg der Centrons genoemd wierd. Den naem van *Centrons* zoude met er tyd in dien van *Mouscroen* zyn veranderd geweest. Den genoemden oudheydskundigen zal zich misgrepen hebben, dewyl volgens Dewez, Des Roches, enz. de *Centrons*, ten tyde van Cesar, tusschen de Schelde, de Senne en de Rupel gehuysvest waren. Den naem dezer parochie zal waerschynelyk eene verbastering ondergaen hebben,

Digitized by Google

die zynen oorsprong zeer duyster gemaekt heeft. Aldaer stonden eertyds twee kasteelen, waervan een vierhoekig, in eenen bosch gesticht, dat met dubbele grachten voorzien was, en welken bosch, den bosch der kastelny genoemd wierd.

Munikereede.

Muniker-eede, eertyds eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Sluys gelegen, word in oude handvesten ook Monikken-ide en Monikken-rode genoemd. Dewyl *Munik* eenen kloosterling en *eede* water beteekent, zal deze parochie haren naem van een klooster, omtrent een water of van water omringd, ontleend hebben. Eene beek die van Maldeghem naer

Digitized by Google

Nederwaesten.

Nederwaesten, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, by Waesten op de rivier de Leye gelegen, draegt in het fransch den naem van *Bas-Warneton*. Zy word aldus genoemd wegens hare ligging ten opzigte van Waesten, dat is, in betrekking van den loop der gemelde rivier, leeger dan Waesten. Zy was eertyds maer eene kapel *La Busche* genoemd.

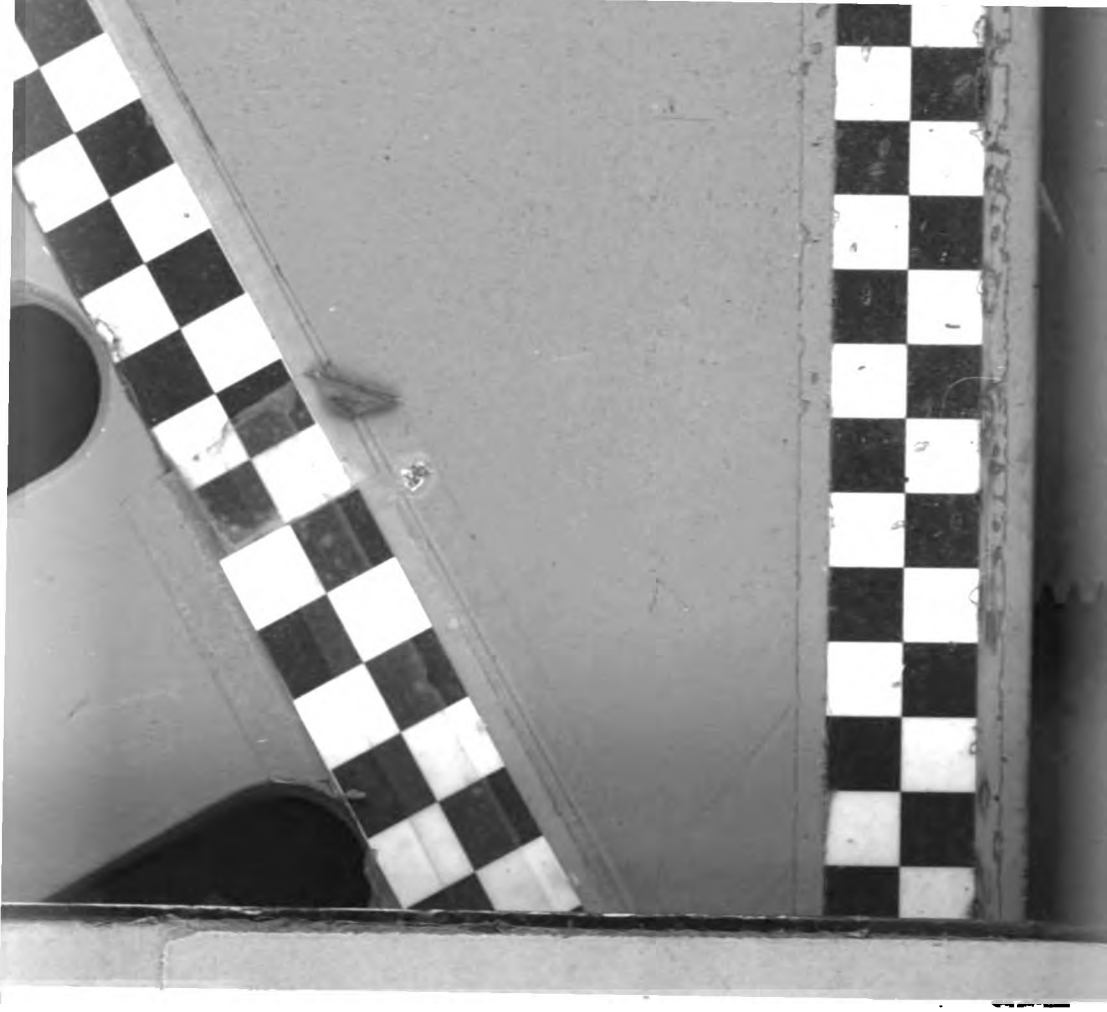
Nicolaus. (St.)

St. Nicolaus, een stedeken in de provincie Oostvlaenderen tusschen Gent en Antwerpen gelegen, ontleent zynen naem van den patroon of beschermheyligen aen wien de kerk toegewyd is. Het ligt in het zoogenoemd *Land van Waes*, en was voortyds de hoofdstad dier landstreek. De leenheeren van het land van Waes moesten aldaer den eed van getrouwigheyd aen den graef van Vlaenderen zweeren, gelyk in de geschilderde glaze vensters der kerk aengetoond word.

Nieupoort.

Nieupoort, eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Veurne gelegen,

Digitized by Google

ontleent volgens sommigen haren naem van *nieuwe haven;* doch hare benaming is wezenlyk *nieuwe stad* te zeggen ; want zy word niet afgeleyd van *portus* haven , maer van *porta* poort of dam , om dat eene stad gemeenelyk met poorten voorzien is , en hierom wierden de vrye burgers of stedelingen eertyds *poorters* genoemd. Yperius noemt die stad *Iseræ portus ,* omdat zy aen den mond der rivier den *Yzer* ligt. Eer Lombartzyde, ten jare 1116, door eene zeeoverstrooming verging, wierd zy *Santhove* of *Santhoofd* genoemd , en er stond een sterk kasteel , het kasteel van den *Yzer* genoemd , waerin , zoo men wilt , Balduinus I , graef van Vlaenderen geboren wierd , en hetgene in 1577 teenemael verwoest wierd. Na den gemelden ondergang van Lombartzyde , kochten de inwooners van Santhove derzelver voorregten en bouwden eene nieuwe stad , die den naem van

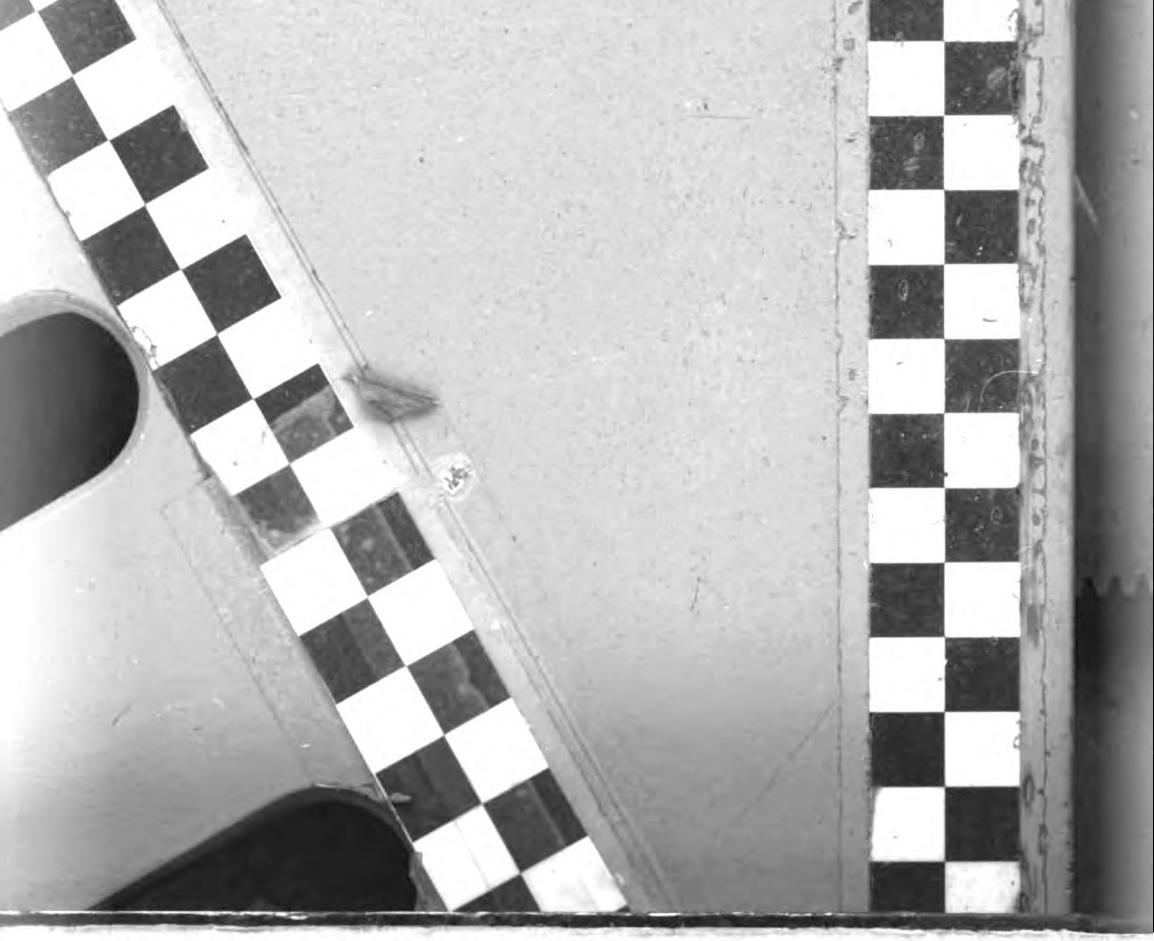
Digitized by Google

alwaer thans het wapenhuys is; en dat den toren, die gemeenlyk den *Duyventoren* genoemd word, het overblyfsel van dat kasteel is; doch deze plaets door Philippus den Stouten in 1385 hersteld, en op nieuws versterkt zynde, wierd door haren handel welhaest zeer volkryk. Haer stadhuys wierd in 1480, en hare graenhalle in het jaer 1500 gebouwd; zy is ook in de vaderlandsche geschiedenis vermaerd door den veldslag die er niet wyd van daer, in 1600, tusschen de legerbenden van Mauritius van Nassau en de Spanjaerds voorviel. Nieupoort is het vaderland van Judocus Kleychtovius, door Erasmus van Rotterdam zeer geprezen; van Jakob Marchant, dichter en kronykschryver; en van Joannes van Nieupoort, minderbroeder, vermaerden redenaer.

Nieuwcappelle.

Nieuwcappelle, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Loo en Dixmude gelegen, was eertyds, gelyk vele parochien van Veurne-Ambacht, maer eene kapel door eenen *vassael* of leenheer, binnen den kring der parochie van Loo of Lampernisse, gesticht. Langzamerhand in bevolking aengroeyende, heeft zyh aer gemeentenregt bekomen; en is dus ook eene parochie geworden. Zy word *Nieuwcappelle* genoemd in

Digitized by Google

tegenoverstelling van de daerby liggende parochie van *Oudecappelle* die gewisselyk denzelfden oorsprong heeft.

Nieuwkerke.

Nieuwkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Meessen en Belle gelegen, word, ook in tegenoverstelling van Oostnieuwkerke, by Rousselaere, *Westnieuwkerke* genoemd. Deze parochie was in de dertiende eeuw slechts een kleyn vlek (*vicus*) met eene kapel van Wulverghem afhangende; meer en meer in bevolking aengroeyende, wierd de kapel in eene kerk veranderd, en om die reden kreeg die parochie den naem van *Nieuwkerke*. Voor derzelver verwoesting door de geuzen, ten jare 1582, was die plaets zeer aenzienlyk, en hare heerlykheyd behoorde aen den graef van Egmont toe; zy pronkte

Digitized by Google

H. Amandus in de zevende eeuw gesticht. Volgens C.-J. De Grave, is het woord *munster* een godsdienstig gesticht der heydenen of aloude Belgen te zeggen, op welkers puynhoopen de eerste geloofszendelingen kloosters stichtten, welken naem zy in *Munsterium* of *Monasterium* latiniseerden. (Zie hooger Ingelmunster bladz. 306.) Dit klooster wierd in de negende eeuw door de Noormannen verwoest.

Ninove.

Ninove, een stedeken in de provincie Oostvlaenderen tusschen Aelst en Geeraerdsbergen op de rivier den Dender gelegen, heeft eenen duysteren naemsoorsprong. Men vind in Gramaye, in oude *diplomen* en handvesten dat deze plaets nu Ninive, Nineve, Ninovie en dan Ninof genoemd word; maer deze namen zullen alle verbasteringen van latynsche schryvers zyn. In eene levensbeschryving van den H. Amandus van in de twaelfde eeuw, word zy *Hove der goede hoop* genoemd. Eenige oudheydskundigen vermoeden dat haren naem van *Nieuw hof* afgeleyd is. Volgens L. Meyer was eene *hove* of *houwe* eene woonstede met zoo veel land als een jok ossen op een jaer beploegen kan, en hieruyt zoude men kunnen gissen dat Ninove eerst zulk eene woonstede geweest is. Het waerschynelykste gevoelen is dat Ninove

Digitized by Google

haren oorsprong aen een kasteel verschuldigd is, ten jare 940, door de Gotten gesticht, om zich tegen de uytvallen der Wandalen, die in Gent lagen, te beschermen; gevolgelyk kan die plaets haren naem van den stichter van het voornoemd kasteel ontleend hebben. Zy had oudtyds eene vermaerde graenmarkt, waerom zy het *Kleyn Gent* genoemd wierd. Ninove wierd gedurende de inlandsche beroerten der vyftiende eeuw byna geheellyk verbrand. Er bestond voortyds eene abdy van het orden van Premonstreyt, in 1137 gesticht, in 1578 afgebrand, en in 1586 herbouwd. Hare kerk in 1222 gesticht, is aen de H. Maegd toegewyd. Zy is het vaderland van Joannes Despauterius, latynschen spraekkundigen; van Balduinus gezeyd van Ninove, kronykschryver, enz.

Noordschote.

Noordschote of Noordscote, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Loo gelegen, heeft haren naem van *schote* ontleend, dat in de saksische tael *verweerplaets* beteekent, en in onze tael zoo veel wilt zeggen als schutsel of beschutting. (Zie Hondschote bladz. 298.) Deze parochie word Noordschote genoemd wegens hare ligging noord van Zuydschote.

Digitized by Google

Oedelem.

Oedelem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, word in oude handvesten nu *Udelhem*, en dan *Odeghem*, genoemd; sommigen willen dezen naem van *Oden*, eenen afgod der noordsche volkeren, doen afleyden, die aldaer aenbeden zoude zyn geweest; maer het waerschynelykste is, dat hy voorkomt van *ode*, by Kiliaen door *incultis* vertaeld, en dat eenen onbebouwden grond beteekent; en volgens H.-J. Hoefft, beduyd *ode* ook in het latyn *vacus*, *inanis*, dat zeer wel aen den woesten grond van *Oedelem* toepasselyk is; zoodat de letterlyke betcekenis van Oedelem eene heerenwooning op een onbeploegd veld zoude zyn. De heerlykheyd van Oedelem behoorde in 1240 toe aen het vermaerd stamhuys Van Praet; en binnen den kring dezer parochie lag de heerlykheyd van den zelfden naem waerop eenen geduchten *manoir* stond. Er wierd, ten jare 906, een vrouwenklooster door den H. Lambertus gesticht, en aen den H. Trudo toegewyd, dat in 1580 door de Geuzen verbrand wierd. Men heeft er in 1765 verscheyde romeynsche gedenkpenningen gevonden.

Digitized by Google

Oesselghem.

Oesselghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Deynze gelegen, word ook Oselghem genoemd, zy doet door haren naemsuytgang bewyzen, dat het eerst de wooning, 't zy van eenen *vassael* of leenheer, 't zy van een opperhoofd der Gotten of der Zueven geweest is, en waervan den naem *Oessel* of *Osel*, met tydverloop, gewisselyk eenige verandering zal ondergaen hebben. Er heeft eertyds aen de overzyde der Leye een sterk kasteel gestaen, en hare heerlykheyd behoorde aen het vermaerd stamhuys van Grutere toe.

Omaers. (St.)

Digitized by Google

St. Omaers, thans in Frankryk tusschen Ariën

aldaer, ten jare 670, begraven wierd in eene kerk aen de H. Maegd Maria toegewyd, en die, in 1559, de kathedrale van het nieuw bisdom van St. Omaers geworden is. Te St. Omaers heeft de vermaerde abdy van den H. Bertinus gestaen, in het latyn *Monasterium Sithiense* genoemd, omtrent het jaer 650 gesticht. Deze stad ontving haren *keurbrief* van graef Willem van Normandiën in het jaer 1127.

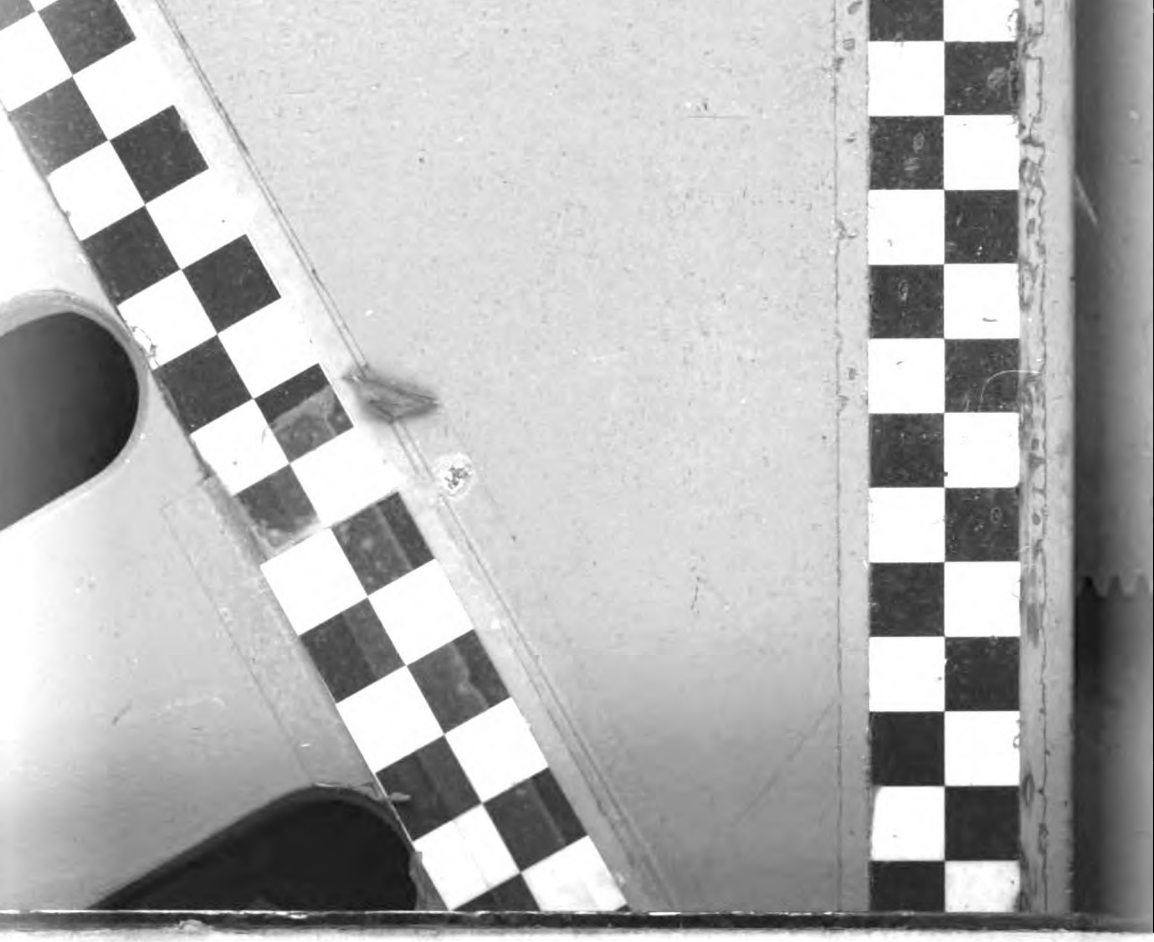
Oostburg.

Oostburg, een stedeken nu in Holland tusschen Aerdenburg en de Westerschelde gelegen, was oudtyds eene groote koophandelstad. Zy zoude volgens haren naemsuytgang op *burg*, moeten van den tyd der Romeynen bestaen hebben; maer dewyl zy eertyds ook *Ostbroek* en *Ostborre* genoemd wierd, schynt haren naem van broekland voort te komen. Zy word waerschynelyk Oostburg genoemd, wegens hare ligging oost van Aerdenburg, eertyds Rodenburg. Den H. Eligius heeft er, ten jare 648, het Christen geloof gepredikt. Er stond eertyds een klooster der Benedictinen.

Oostcamp.

Oostcamp, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, word in oude *diplomen Orskamp* en *Oriscamp* genoemd.

Digitized by Google

Aengezien het dorp van Oostcamp, zich op den oudtyds bestaenden heerweg, van Gent naer Oudenburg leydende, bevond, heeft deze parochie mogelyks haren naem gekregen van een romeynsch legerkamp, oost van Oudenburg gelegen; doch men mag uyt de laetste benamingen ook veronderstellen dat Oostcamp geene legerplaets geweest is, ten oosten van de eene of andere plaets liggende, maer mogelyks van een legerhoofd der Noormannen die in de negende eeuw dikwyls in deze landen vielen. (Zie wyders over het woord *Campus* Coolscamp, bl. 247.) Deze parochie wierd, in 961, door Balduinus III, grootendeels aen de kanonikken der kerk van den H. Donatianus te Brugge, in eygendom gegeven. Er stond eertyds te Oostcamp een prachtig kasteel, het kasteel van *G ruythuyze* genoemd. Deze parochie wierd, ten jare 1684, byna teenemael door de fransche

Digitized by Google

Oostkerke.

Er bestaen in de provincie Westvlaenderen twee parochien van dien naem, te weten eene by Dixmude en eene by Damme. Oostkerke by Dixmude is eerst eene kapel geweest, van Lampernisse afhangende, en van dezelve ten oosten staende. Wat Oostkerke by Damme betreft, zy ontleent haren naem van eene nieuwe kerk, oost van Dudzeele gesticht, alwaer ook eene kapel stond van de genoemde parochie afhangende. Deze laetste parochie heeft in de groote zeeoverstrooming, ten jare 1377, voorgevallen, veel geleden; en, door welke noodlottige gebeurtenis de dorpen van Hennebenne, Trabeten, St. Bavo, enz., in het land van Aerdenburg liggende, geheellyk vergaen zyn. Hier is den H. Guthagonus gestorven. (Zie Knocke bladz. 313.)

Oostnieuwkerke.

Oostnieuwkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Rousselaere gelegen, heeft haren naem ontleend van eene nieuw gebouwde kerk, volgens Sanderus omtrent het midden der vyftiende eeuw gesticht, ter plaets alwaer eene groote kapel stond. Deze parochie schynt eertyds deel van andere omliggende parochien gemaekt te hebben; zy word ook, in tegenoverstelling van Westnieuw-

Digitized by Google

kerke, *Oostnieuwkerke* genoemd. Het is tusschen Oostnieuwkerke en Passchendaele dat de rivier den Mandel haren oorsprong neemt. Er heeft noord van de kerk eenen *manoir* gestaen; hare kerk is aen den H. Evangelist Lucas toegewyd.

Oostroozebeke.

Oostroozebeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen zuyd van Thielt gelegen, wierd eertyds *Roesbeke* genoemd. Het is onzeker of de beek waervan zy haren naem ontleent, oudtyds de *Rooze-beek* of *Roise-beke* is genoemd geweest. Er bevind zich nog tusschen Ingelmunster en Oostroozebeke een gehucht *Nieuwenhove* genoemd, alwaer oudtyds eenen *manoir* heeft gestaen. Zy draegt den naem van Oostroozebeke, in tegenoverstelling van Westroozebeke, tusschen Yperen en Rous-

Digitized by Google

O. L. V. ter Streep dat er digtby lag, en, ten jare 1334, door eene geweldige zeebreuk met deszelfs kerk vergaen is. Deze stad was in de negende eeuw nog maer een gering vlek (*vicus*), en wierd slechts in 1072, door Robert den Vries, in den rang der steden gesteld. Zy wierd in 1445 met muren omringd en later zeer sterk gemaekt. Haer gasthuys wierd in het jaer 1402 gebouwd. In den aenvang der zeventiende eeuw lagen er rondom Oostende verscheyde schansen of sterkten, te weten: die van Albertus en Isabella, van Ste. Catharina, van Ste. Clara, van St. Michiel, en byzonderlyk die van *Uaersenyat*, door Spinola gemaekt, welke in 1621 door eene groote zeeoverstrooming vergaen is. Oostende is in de geschiedenis van Vlaenderen byzonderlyk vermaerd door het dryjarig beleg, in 1601 aengevangen, door het leger der landvoogden Albertus en Isabella en welke stad, door de Hollanders verdedigd zynde, zich maer overgaf nadat zy niets meer dan eenen puynhoop vertoonde, en aen de Hollanders het leven van 72,000 menschen gekost had. Haer vernietigd stadhuys wierd in 1711 treffelyk herbouwd. Oostende heeft in de zeeoverstroomingen van 1040, 1100, 1530, 1630 en 1665 telkens veel geleden. Hare kerk door Robert den Vries, in 1072, gesticht, is aen den H. Petrus toegewyd. Het Sas van Slykens, oost van de stad gelegen, wierd

Digitized by Google

eerst in 1675 gemaekt. Oostende is de geboorteplaets van Joannes Dierix, goeden dichter.

Oostvleteren.

Oostvleteren, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Loo en Poperinghe gelegen, ontleent haren naem van de kleyne rivier de *Vletere* die haren oorsprong digtby Vleteren, eene parochie tusschen Steenvoorde en Belle gelegen, neemt, zich in den *Yzer* ontlast, en gemeenlyk de *vaert van Poperinghe* genoemd word. Den naem van Vleteren zal waerschynelyk van *vletten* afgeleyd zyn, dat *vloeyen* en *vlooten* beteekent[1]. Zy word Oostvleteren genoemd, in tegenoverstelling van Westvleteren, die aen den westkant der genoemde rivier ligt.

Digitized by Google

zy eerst Gotteghem zyn genoemd geweest, van het verblyf welk de Gotten, in de zesde eeuw langs de Schelde en de Leye genomen hebben, waervan Gothem by Deynze ongetwyfeld haren naem ontleend heeft. Ooteghem lag eertyds in de kastelny van Audenaerde.

Ouckene.

Ouckene, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Rousselaere gelegen, ontleent, volgens de volkstraditie, haren naem van eenen *hoek* of wyk uyt de parochie van Rumbeke genomen, waerop eerst eene kapel gesticht wierd, later in eene kerk veranderd. Zulks is zoo veel te aennemelyker omdat eertyds meest al de parochien in zoogenoemde *hoeken* of wyken verdeeld waren. Van zulke hoeken zyn de *succursaelen* van Poelcappelle, in Langemarcq, van Maerloop, in Meulebeke, van Rousbrugge, in Haringhe gemaekt.

Oudenburg.

Oudenburg, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Oostende gelegen, is eene der oudste steden van Vlaenderen en wierd in het latyn *Aldenburgum* genoemd. Haren naemsuytgang *burg* schynt eenen

Digitized by Google

romeynschen oorsprong aen te duyden. Zy wierd eertyds in het vlaemsch *Aldenburgh* genoemd, en in eene *diplome* van de elfde eeuw draegt zy den naem van *Alenbruc*. Oudenburg en Aldenburgh beteekenen eygenlyk hetzelve, dewyl *ald* in de oudduytsche tael *oud* beteekent, waervan *aloud* eene zamenstelling is. Vele kronykschryvers besluyten hieruyt dat die gewezene stad haren naem uyt hare groote oudheyd getrokken heeft, maer zulks is eene tastbare misgreep; want die plaets zoude, in zulk eene veronderstelling, maer hare benaming gekregen hebben na dat zy eeuwen lang gestaen had, hetgene tegen de gezonde rede stryd. Het gevoelen van Vredius [1], wegens haren naemsoorsprong is, dat eenen heer van die plaets, *Aldo* of *Aldus* genoemd, die aldaer eene *villa* had, dezelve naer haer eerste verwoesting ('t zy door wat rampgeval), *Aldenburg* genoemd heeft, waer-

Digitized by Google

negende eeuw voorgevallen zyn. Men leest in het leven van den H. Ursmarus, dat dezen Bisschop er in 690 twee kerken gesticht heeft, waervan eene aen den H. Petrus toegewyd wierd[1]. Gramaye heeft dat zy, gelyk hy zegt, het graf der vlaemsche oudheyd is. Niettegenstaende haren eersten naem uyt hare oudheyd niet spruyten kan, moet zy ongetwyfeld van den tyd der Romeynen bestaen hebben, dewyl men in hare puynhoopen aerden vaten vol romeynsche gedenkpenningen en andere kostelyke met goud overdekte voorwerpen gevonden heeft. Oudenburg was oudtyds de hoofdstad van den zoo genoemden *Pagus Flandrensis*, later het *Brugsche Vrye* genoemd. Den H. Arnoldus, te Thieghem geboren, heeft aldaer gewoond; en, is er, ten jare 1087, gestorven. Hier stond eertyds eene abdy der Benedictinen, door den laetstgenoemden Heyligen in 1083 gesticht. Deze plaets dreef in de veertiende eeuw veel handel, en had, door eene kreek, gemeenschap met de zee.

Oyghem.

Oyghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Thielt op de Leye gelegen, kan haren naem ontleend hebben van *ouwe* (land); want gelyk H.-J. Hoeufft zegt, dat

1 *In Actis Sanct. ord. S. Bened.* Pars I, pag. 255.

Digitized by Google

gouwe hier en daer in *gooy* is overgegaen, zoo kan *ooy* of *oy* ook van *auwe* gevormd zyn, dat meest altoos in de beteekenis van eenen vruchtbaren grond, langs eenen waterloop gelegen, genomen word.

Passchendaele.

Passchendaele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Rousselaere en Yperen gelegen, schynt, gelyk vele andere parochien, eenen duysteren naemsoorsprong te hebben; doch wy moeten in aenmerking nemen dat *daele* of *dal* niet alleenlyk eene valley, maer ook eene plaets beteekent alwaer er vierschaer gehouden wierd, ook *dingstal* en in het latyn *viridis vallis* genoemd[1]. Zy word in oude *diplomen* ook *Passendaele* en *Paesschendaele* genoemd. De beteekenis van *passchen* ligt zeer duyster. By aldien

Digitized by Google

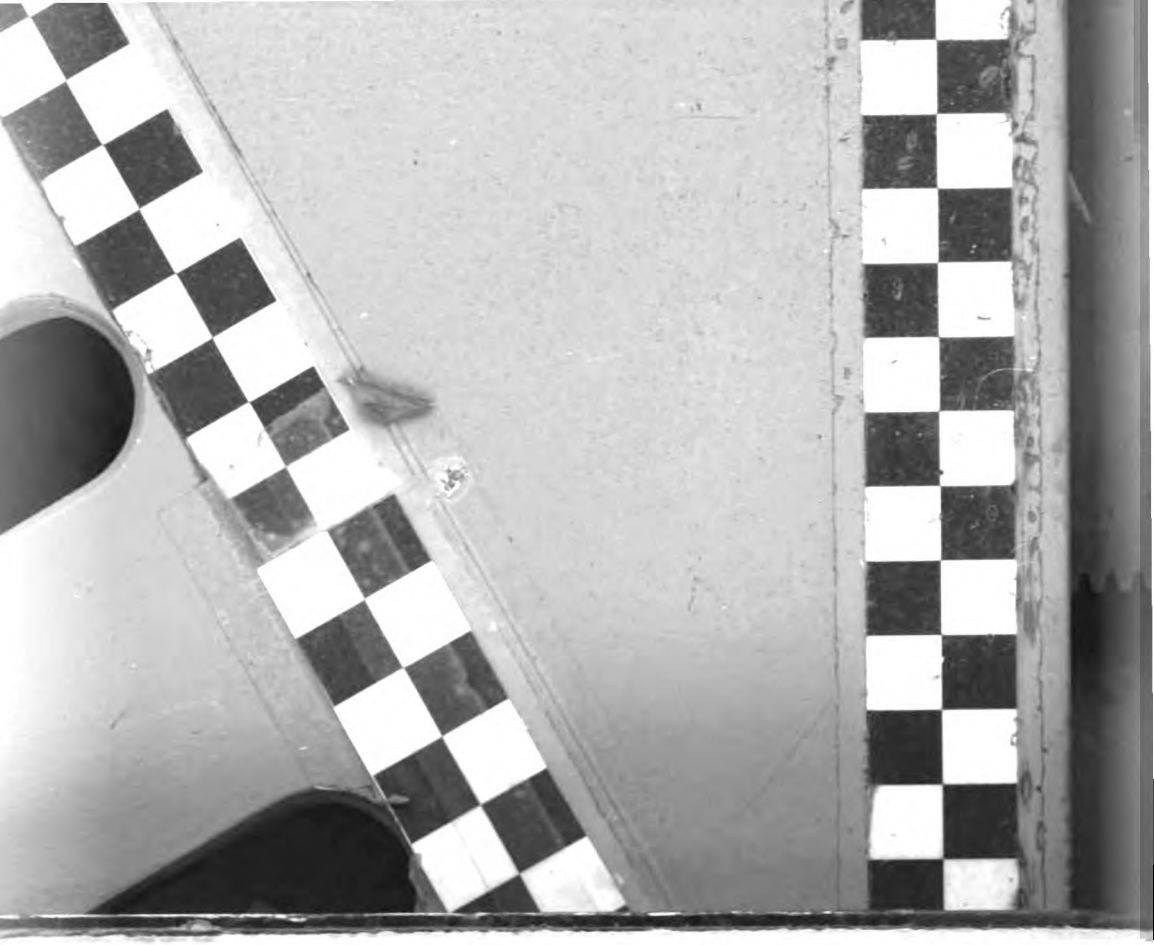
Pervyze.

Pervyze, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Dixmude en Nieupoort gelegen, word ook Perwyze genoemd. Den oorsprong van haren naem ligt duyster, en hetgene wy er door de volkstraditie van weten, berust op geenen grond van waerheyd. Zy is waerschynelyk van zeer ouden oorsprong, en mogelyks hebben de Saksers aldaer hunne gewaende godin *Isis* aengebeden, waervan haren naem zoude kunnen ontleend zyn geweest; nogtans zyn er eenigen die willen dat denzelven van een adelyk stamhuys van Engeland herkomstig zy. Er heeft eertyds een sterk kasteel gestaen, *Bleauvoet* of *Blaeuvoetswal* genoemd, waervan de plaets waer hetzelve zich bevond, nog de *bleauwe Mote* genoemd word. Binnen haren kring bevind zich een *Oratorium, St. Cathaline* of *St. Catharine* genoemd.

Peteghem.

Peteghem, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen by Deynze gelegen, word door Gramaye Petengehem genoemd, en zy zoude, volgens dien oudheydskundigen, haren naem gekregen hebben van een sterk kasteel door

Digitized by Google

Lucius-Pœtus, eenen romeynschen veldoversten, by de rivier de Leye gesticht; maer dat gezegde is, ons bedunkens, eene ongegronde gissing. Den naem van Peteghem zal ongetwyfeld afgeleyd zyn van *Petra* (steen); dat eene in steen gebouwde sterkte beduyde; aldus wierd het zoo genoemd 's Gravenkasteel, te Gent, *Petra Comitis* genoemd. In de saksische tael beteekent *steen* of *stein* eene sterkte, en men weet dat alle kasteelen oudtyds sterkten waren; gevolgelyk zal Peteghem eene wooning of verblyfplaets in eene met steen gebouwde sterkte aenduyden, die waerschynelyk haren oorsprong aen de Gotten te danken heeft. (Zie hooger Deynze bladz. 259.) Te Peteghem bestond er eertyds een kasteel, *Malstapel*[1] genoemd. De lakenwevery heeft er voortyds sterk gebloeyd. Er bestaet nog eene parochie van dien naem by Audenaerde, alwaer, volgens Du

Digitized by Google

Zy was in de veertiende eeuw zeer volkryk. Men heeft er in den derring of darring met veel kunstbewerkte romeynsche aerden vaten en andere voorwerpen gevonden.

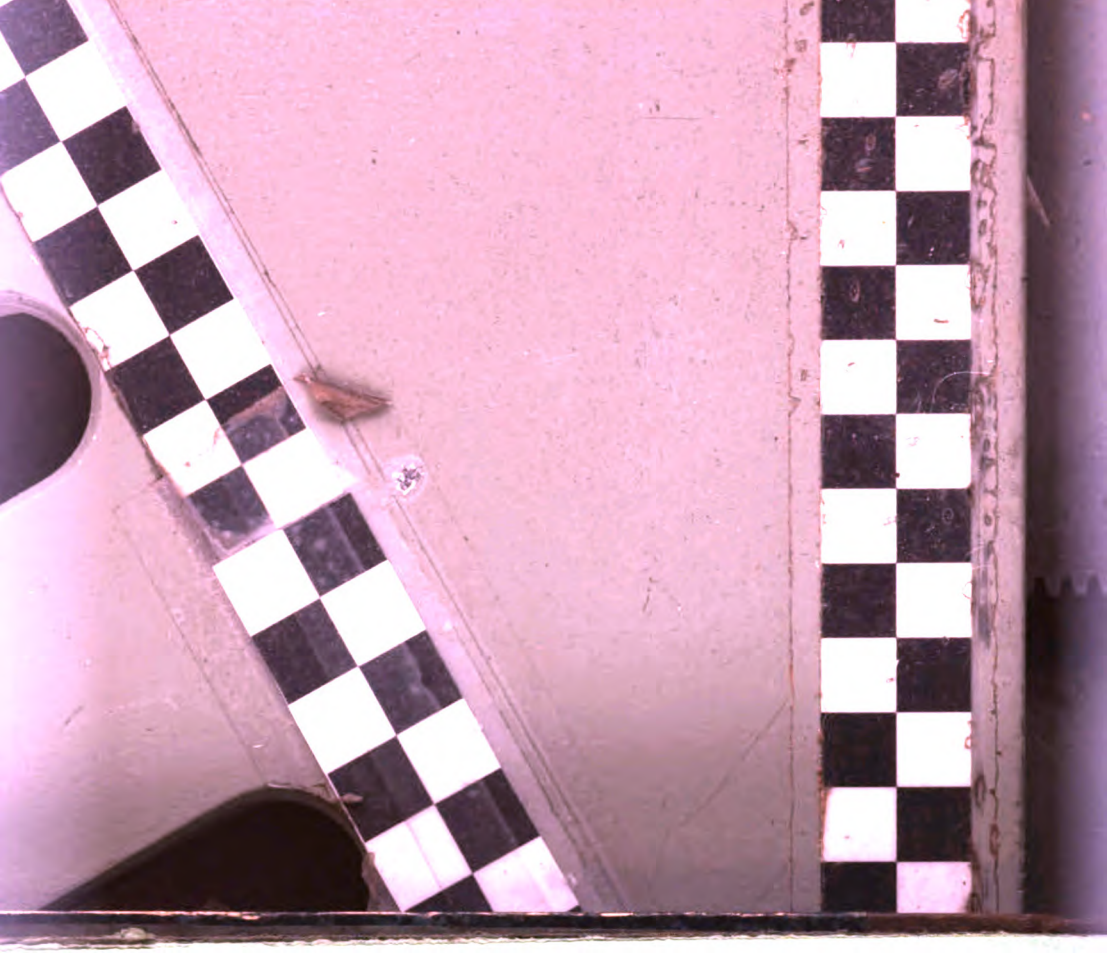
Pieters op den Dyk. (St.)

St. Pieters op den Dyk, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, heeft haren naem verkregen van eene kapel aen den H. apostel Petrus toegewyd, en van den *dyk*, door het delven van den vaerd van Lisseweghe, opgeworpen.

Pitthem.

Pitthem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen, by Thielt gelegen, word in oude *charten* of keurbrieven ook *Pitghem*, *Putten* en *Putthem* genoemd. Dezen naem schynt afgeleyd te zyn van eene heerenwooning in eenen *put* of *pit* (leegte) gebouwd; en alhoewel het dorp van Pitthem hedendaegs in geene leegte staet, zoude men bezwaerlyk aen die parochie eenen anderen naemsoorsprong kunnen toepassen, ten zy men veronderstelde dat *put* of *pit* den ingekorten naem van eenen leenheer zoude zyn,

Digitized by Google

die aldaer in de middeleeuwen als eygenaer dier plaets zyne *villa indominicata* zoude gehad hebben. Deze plaets behoorde eertyds aen het edel stamhuys van Claerhout toe, pronkte met den titel van baronny en had eene vrye heerlykheyd, die door huwelyk aen het stamhuys van Crois overging. Hare kerk heeft langen tyd den eygendom van het kapittel van Doornik geweest. Pitthem is voornamelyk vermaerd omdat zy de geboorteplaets is van den geleerden Jesuiet Ferdinandus Verbiest, geloofszendeling in China, die den 9 october 1623 geboren wierd; en te Pekin, in 1688 gestorven zynde, wierd er voor hem eene zeer kostbare grafstede opgeregt, waertoe den keyzer van China zelf 700 gouden kroonen schonk; hoe veel te meer verdient dien voortreffelyken man dat men, 'tzyner geheugenis, eene eerzuyl in zyne geboorteplaets opregte!?

Digitized by Google

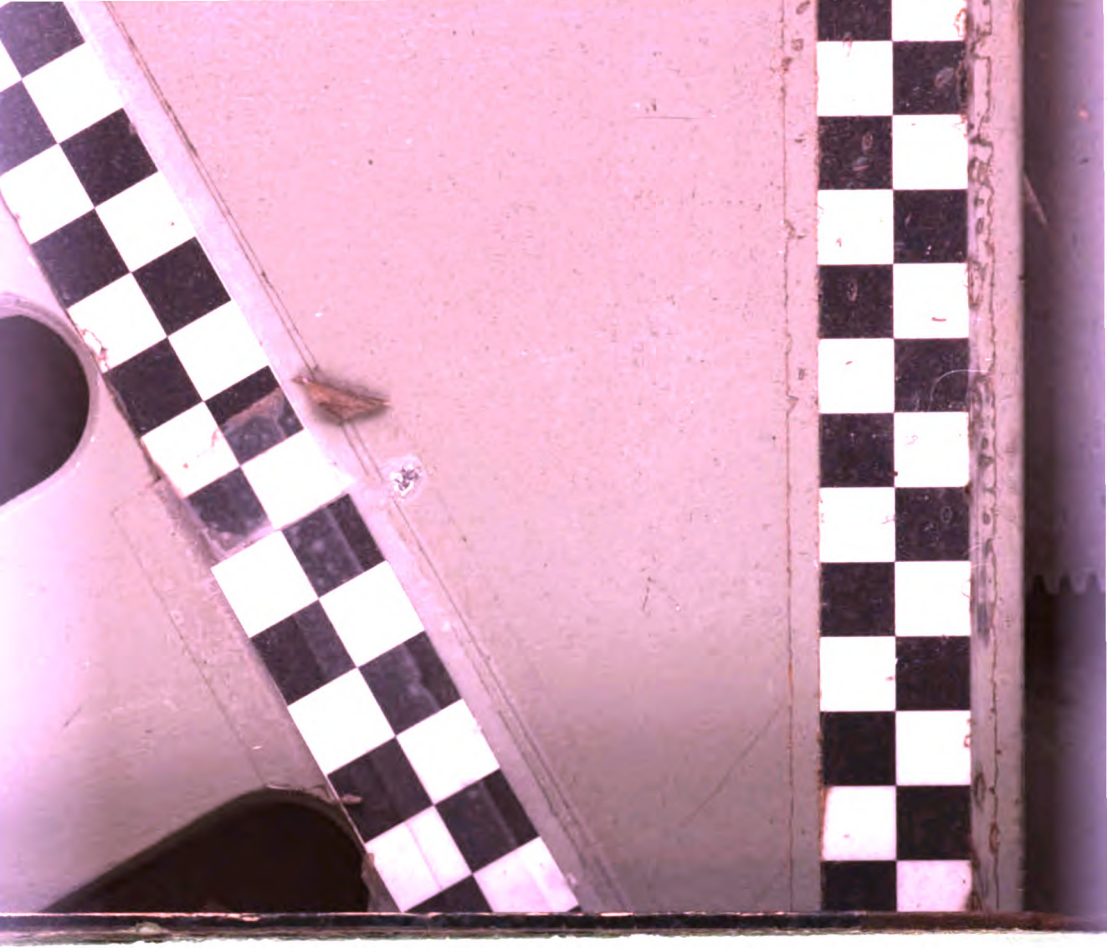
verdeeld was, en om de verre afgelegenheyd van de heerenwooning door eenen aengestelden voor rekening van den heer gebruykt wierden. Menigwerf gebeurde het dat den heer op die *curtes* of *villæ sulbalternæ* (hoven) eene kapel stichtte, waeruyt, met tydverloop eene parochie haren oorsprong nam [1]. Gevolgelyk mag men, met grond, veronderstellen dat Pollinckhove uyt zulk eene plaets, zeer waerschynelyk van de *villa capitania* van Loo afhangende en van den naem van den heer die dezelve bewoonde, haren oorsprong en naem te danken heeft. Deze parochie was in de veertiende eeuw zeer volkryk. Men ziet er nog de overblyfsels van een kasteel, en er stond eertyds eene kapel, *St. Machuyts-cappelle* genoemd.

Poperinghe.

Poperinghe, eene stad in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, wierd oudtyds *Pupurningaheim*, *Pupuringahem*, *Poperingahem* en ook *Poperinghem* genoemd. Uyt die verschillige benamingen kan men genoegzaem opmerken dat het niet gemakkelyk is er den wezenlyken naemsoorsprong van te ontdekken. Dewyl Poperinghe reeds van in de zevende eeuw

1 Zie J.-J. Raepsaet, *OEuvres Complètes*, Tom. III, p. 318. — Tom. IV, p. 206.

Digitized by Google

bestond, zullen het waerschynelyk de Saksers of Catten zyn, die aldaer gevestigd waren, van welke zy haren naem ontvangen, en welken vele verbasteringen ondergaen heeft. Poperinghe was eerst zeer kleyn, maer groeyde gedurig aen; zoodanig dat deze plaets in het midden der twaelfde eeuw eene stad wierd. Zy ontving haren eersten keur- of magtbrief, in 1147, door den abt der abdy van St. Bertinus, welken door graef Theodorus van den Elzas, in 1187, bevestigd wierd, en waerby zy nog eene wekelyksche markt en vrye scheepvaerd kreeg. Door het delven der vaerd van Poperinghe, ten jare 1360, en door hare lakenwevery wierd die stad zeer bloeyende; en hare bevolking was reeds in het jaer 1290 zoo sterk aengewassen, dat men er nog twee kerken bouwde te weten die van O. L. Vrouwe en die van St. Jan den Dooper. Men wilt dat hare oude

Digitized by Google

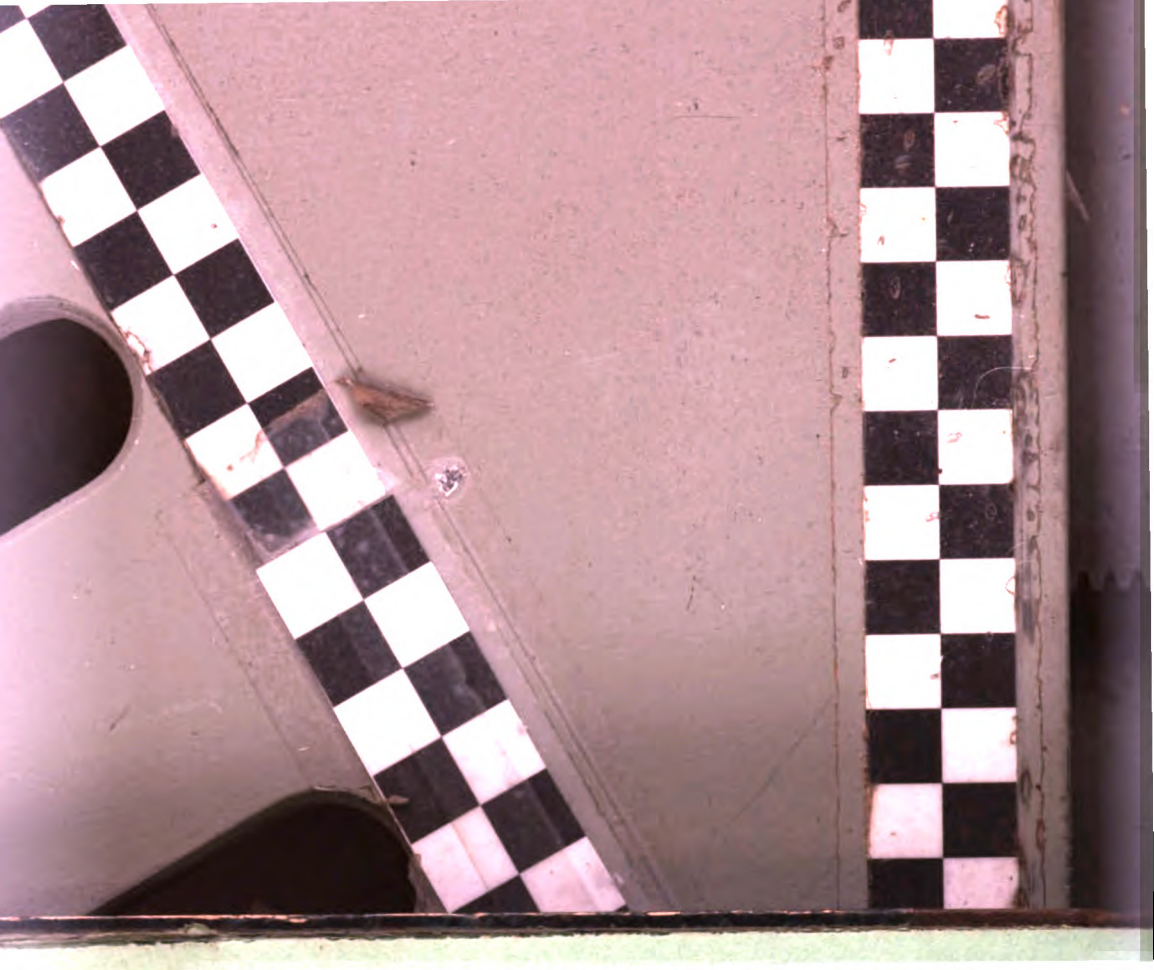
maer eene kapel geweest zyn, van Haringhe afhangende. De benaming van Proven ligt duyster; doch dewyl *prove* eene geestelyke *prebende* te zeggen is, en dat de wooning van den *prebendaris* proveniershuys genoemd wierd [1], hoe ligtelyk kan den naem van Proven, aen welkers kapel eene *prebende* vast was, daeruyt niet gesproten zyn, en den proost der proostdy van kanonikken van het orden van Premontstreyt, dat aldaer bestaen heeft, kan er den provenier of *prebendaris* van geweest zyn.

Ramscappelle.

Er bestaen twee parochien van dien naem in de provincie Westvlaenderen, te weten eene by Nieupoort en eene tusschen Sluys en Blankenberghe, Gramaye noemt dezelve in het latyn *Sicella Ramea*. Den naem dezer parochien zal zonder twyfel afgeleyd zyn van *rameyen* of takken van boomen, waermede men in de aerde opgeworpene sterkten en ook de dyken tegen de overstroomingen vast en bestendig maekt; waeruyt ook het woord *rampart* zynen oorsprong gekregen heeft. Deze kapellen zullen dan zeer naby zulke met rameyen en boomen verschansde plaetsen of dyken zyn gebouwd geweest.

1 Zie L. Meyers *Woordenschat*, Deel III, bladz. 123.

Digitized by Google

Reckem.

Reckem , eene parochie in de provincie West-vlaenderen by Meenen gelegen, zal ongetwyfeld eertyds gelyk *Rexpaede* of *Rexpoele*, tusschen Wormhout en Hondschote , Rexhem zyn genoemd geweest. Om tot de beteekenis van dien naem te komen, behoort men op te merken dat de oud-duytsche volkstammen, die zich van in den tyd der Romeynen in deze landen nederzetteden, elk een opperhoofd hadden, gelyk zy in Germaniën of Duytschland hadden gehad. Tacitus noemt zulk een opperhoofd *Princeps*, en anderen *Regulus*, *Dux*, *Rex* [1], enz. Gevolgelyk lyd het weynig twyfel , of Reckem zal de verblyfplaets geweest zyn van eenen *Rex* of opperhoofd , 't zy der Sueven , Quaden , Catten of Usipeten , welke verblyfplaets als eene zoo genoemde *Villa Regia*

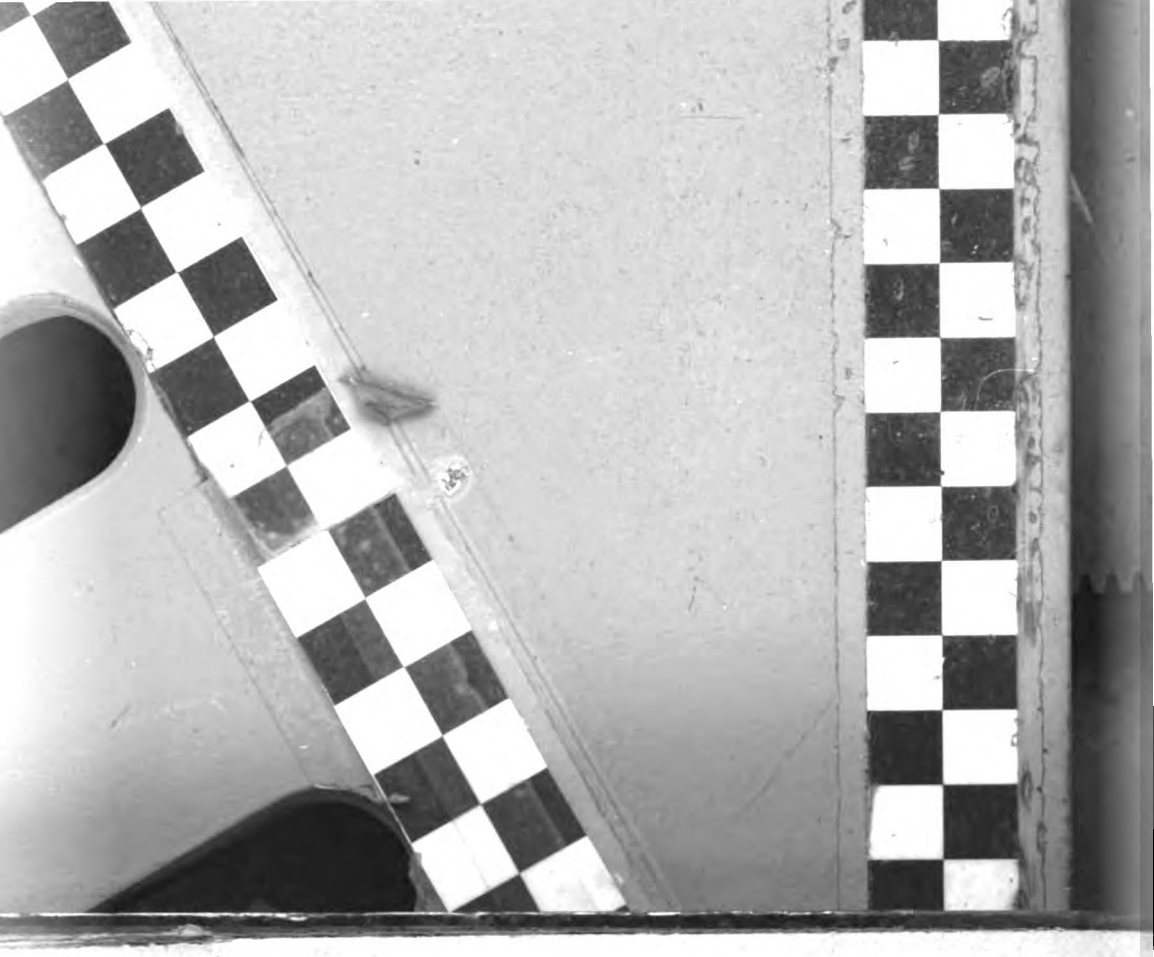
Digitized by Google

kan die parochie haren naem verschuldigd zyn aen eene heerenwooning of *Villa indominica*, ter plaets gesticht alwaer zich eenen ouden romeynschen markpael, by hen *Termes* genoemd, bevond; waervan Gerard van Loon in zyne *Aloude Hollandsche Historie* eene omstandige beschryving doet, en welke markpalen of zoo genoemde *reins* in onze landen veel gevonden waren. Er word van Reninghe, in eene *diplome* van Karel den Kalen, van het jaer 877, reeds melding gemaekt. Zy had eertyds eene uytgestrekte heerlykheyd met eene groote heyde of woestyn, waeruyt de parochie van Woesten of Oesten gemaekt is, zy was eertyds volkryker dan hedendaegs, en er stond een sterk kasteel.

Reninghelst.

Reninghelst, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Poperinghe gelegen, heeft denzelfden naemsoorsprong van Reninghe, uytgenomen dat haren naem zoo veel aenduyd als Reninghe in het hout of in eenen bosch gelegen; en de bosschen waerby deze plaets gelegen is wyzen zulks niet kwalyk aen. Om ons gezegde te staven, behoort men op te merken dat *helte, elt*, en ook *halt*, eygenlyk *hout* beteekent; wat de *s* in den uytgang *helst* betreft, deze zal er welluydendheydshalve

Digitized by Google

ingelascht zyn. Hout (*lignum*) beteekende oudtyds ook bosch (*sylva*); zoo zegt men nog het *Haerlemmerhout* voor het *Haerlemmerbosch*[1]. Reninghelst wierd, ten jare 1161, door eenen keurbrief van Theodorus van den Elzas van het regtsgebied der kastelny van Veurne ontslagen. Hare heerlykheyd bevatte in zich twee *maelsteden* of vierscharen; onder welke zich nog de byzondere heerlykheyd van *Clyte* met eenen *manoir* bevond.

Rolleghem.

Rolleghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, zoude naer het gevoelen van eenige oudheydskundigen haren naem en oorsprong aen Rollo den vermaerden aenleyder der Noormannen te danken hebben; die, omtrent

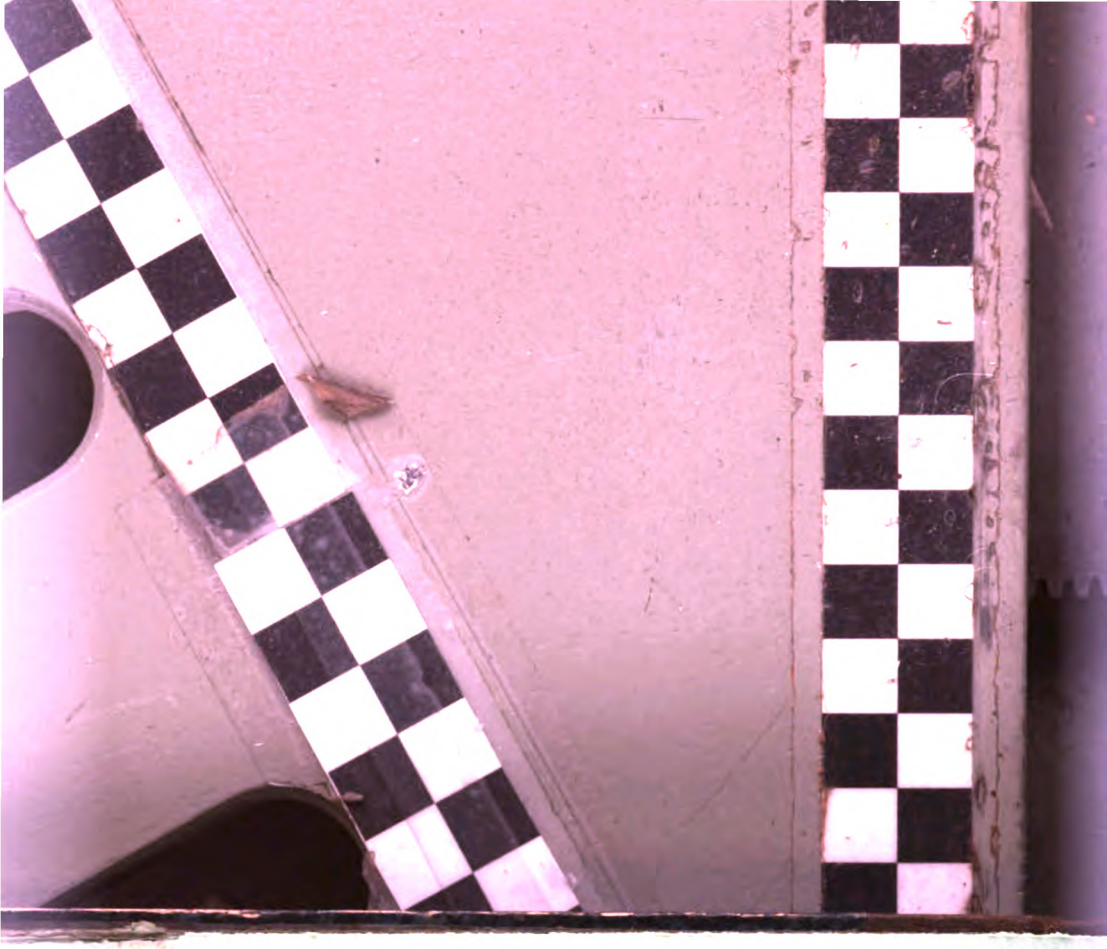
Digitized by Google

van spreekt : « Men kan Rolleghem geene paro-
« chie noemen , want zy eene heerlykheyd is,
« waerin verscheyde parochien gelegen zyn , be-
« vens eene kerk waerin somwylen dienst gedaen
« word. » Zy is later eene parochie geworden ; maer heeft slechts, op het eynde der achttiende eeuw , haer gemeentebestier bekomen. Zy word in oude handvesten ook *Roddelghem* genoemd ; en er bestaet nog een gehucht tusschen Meenen en Rousselaere , Rolleghem-Cappelle genoemd , die mogelyks van den heer van Rolleghem zal zyn gesticht geweest.

Ronse.

Ronse , eene stad in de provincie Oostvlaenderen zuyd van Audenaerde gelegen , word in het latyn *Roturnacum* en in het fransch *Renaix* genoemd. In oude *diplomen* word zy ook *Renisse* en *Rotnasce* geheeten , waeruyt men moet opmerken dat haren naem vele verbasteringen of veranderingen ondergaen heeft. Volgens Gramaye zoude Ronse haren oorsprong en naem aen een romeynsch legerhoofd te danken hebben die er een kasteel bouwde , waeruyt die stad *als een kieken uyt zyn ey* zoude voortgekomen zyn ; maer het is waerschynelyker dat Ronse haren oorsprong aen een hoofd der Gotten verschuldigd is. Deze plaets zal slechts in de tiende eeuw tot stand gekomen zyn : Raepsaet wilt dat zy nog , buyten

Digitized by Google

haer kasteel, ten jare 850 eene woestyn zoude geweest zyn[1]; hetgene niet kwalyk te gelooven is, dewyl hare ligging by het vermaerd bosch van *Potsberghe* zulks waerschynelyk doet voorkomen. Ronse ontving haren keurbrief in 1240 van haren eygen' heer. Hare lakenwevery heeft haer langen tyd in eenen bloeyenden stand gehouden; maer deze plaets onderstond in 1478 en 1519 eenen grooten brand. Den graef van Nassau bouwde er in 1638 een treffelyk paleys. Hare hoofdkerk is aen den H. martelaer Hermes toegewyd, wiens ligchaem hier, in 860, overgebragt wierd. Ronse heeft eene *kostuem* of wetboek gehad.

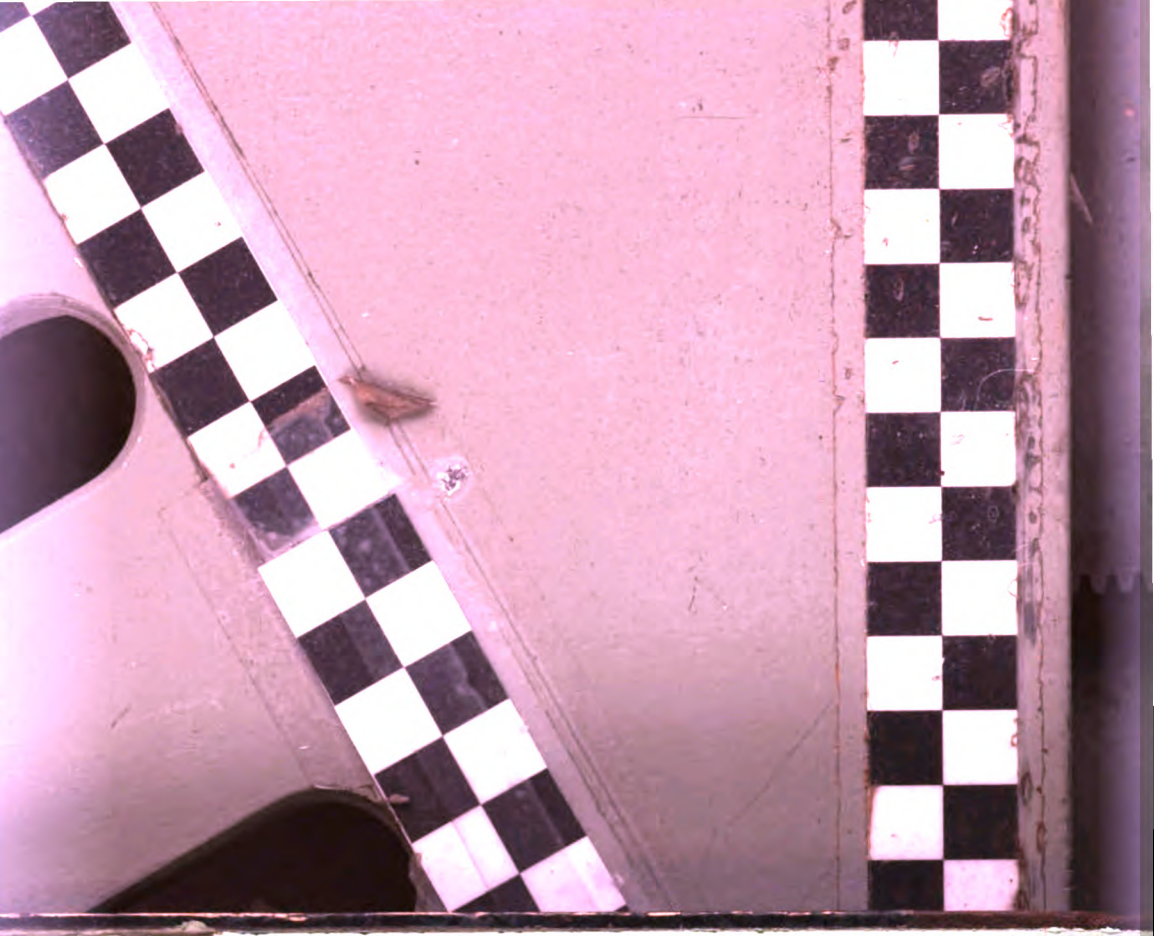
Rousselaere.

Digitized by Google

Rousselaere, eene stad in de provincie West-

Sanderus noemt ze *Rousselaere in de Weyden*, waerschynelyk van de weyden die langs de voornoemde rivier liggen. Gramaye wilt dat zy haren naem van Rollo, even als Rolleghem by Kortryk, zoude gekregen hebben; maer volgens de aengehaelde *donatie* of geschenkbrief bestond Rousselaere, ten minsten als *villa*, eer dat hoofd der Noormannen in deze landen viel. Eenigen willen dat den naemsuytgang *laere* eenen waterloop of groote beek beduyde en zouden dien aen de rivier de Mandel willen toepassen, maer zy vergissen zich, want het is *aer* en niet *laer* of *laere* dat eene rivier of een water beteekent; en men vind vele kleyne rivieren zoo in Frankryk als in Duytschland, enz. die op *aer* en *ar* uytgaen, of alleenlyk dien naem dragen: hier van zegt men *Arras* voor Atrecht. Wy blyven dan by ons gevoelen dat den uytgang *laere* van de romeynsche huysgoden *Lares* afgeleyd is, welke ten tyde dat de Romeynen in onze landen gehuysvest waren, hier op vele plaetsen eenen openbaren eerdienst bewezen wierden. (Zie hooger Becelaere, bladz. 217, en Couckelaere bladz. 249.) Degenen die van gevoelen zyn dat *laere* eene woeste plaets beteekent zouden dit aen de gronden langs de rivieren niet kunnen toepassen, vermits het te Rousselaere meest al weyden of vruchtbare landen zyn. Niemand moet ook aen die eerbewyzing der *Lares* in ons land twyfelen, dewyl

Digitized by Google

er vele zulke huysgoden hier en daer in de aerde en in de puynhoopen der oude gebouwen gevonden zyn geweest. Om ons gezegde te staven zullen wy hier bybrengen dat men van dezen jare (1840), te Cassel ter plaets, alwaer het sterke slot *Castellum Morinorum* stond nog eenen *Lare* (huysgodeken) in brons, opgedolven heeft [1]. Gevolgelyk zal Rousselaere ongetwyfeld, gelyk de andere plaetsen op *laere* uytgaende haren naem aen eene plaets verschuldigd zyn alwaer men zulke huysgoden openbaren eerdienst bewees. Onze voorouders hebben langen tyd de geheugenis van die *Lares* bewaerd, waervoor men *Kaboutermannekens* zeyd [2]. Gravin Margareta van Constantinopelen gaf aen Rousselaere in 1250 het voorregt van stad. Men weet het tydstip van het bouwen van haer kerk niet, waervan den klokkentoren een treffelyk gesticht der veertiende of vyftiende eeuw schynt te zyn. Het schynt

Digitized by Google

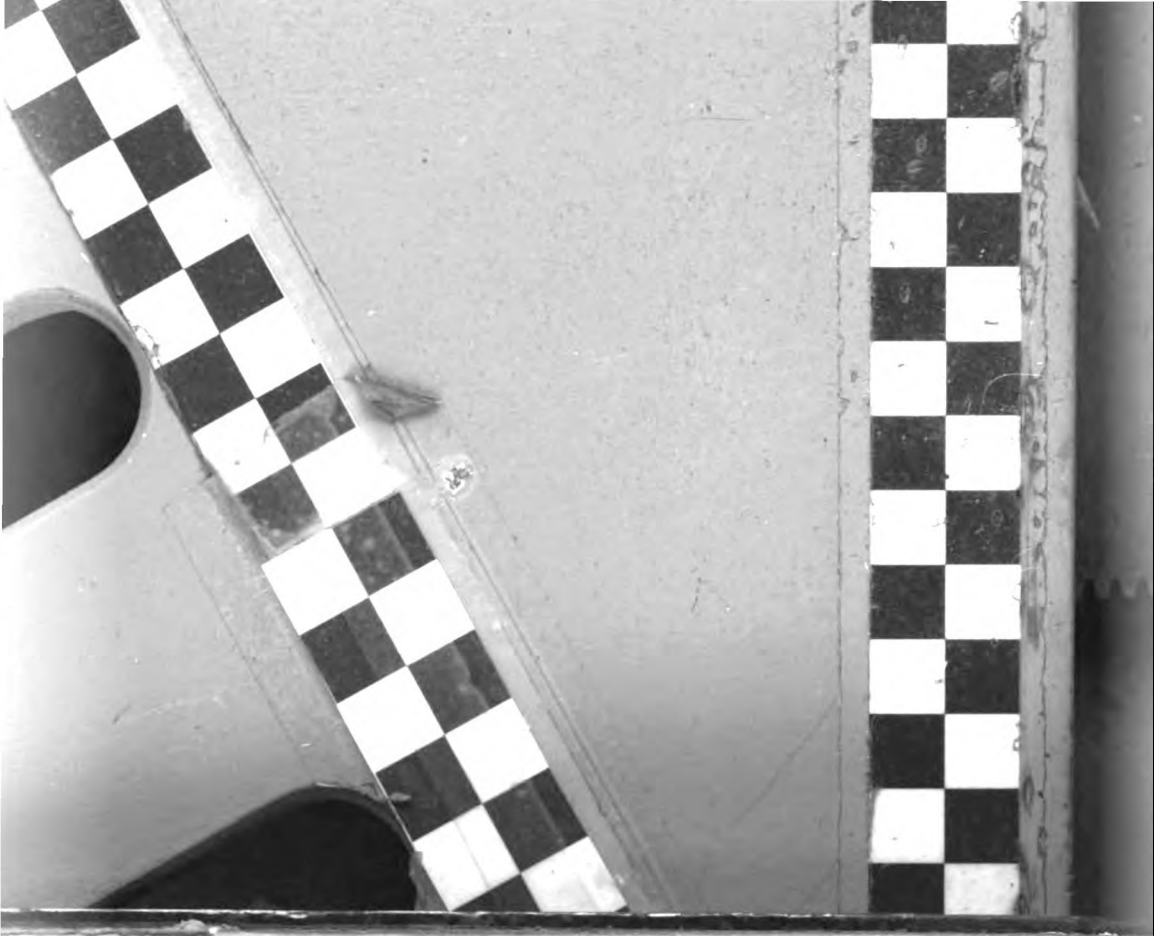
het jaer 1300 gewyd, en tot Rousselaere bevaerbaer gemaekt; maer deze rivier is met tydverloop vervallen. Graef Balduinus VII, gezeyd *Apkin*, is, in 1119, in die stad gestorven. Er heeft ook een sterk kasteel gestaen, waervan men nog west by de kerk de breede wallen ziet. Het klooster der paters Augustinen, thans in een kleyn bisschoppelyk seminarie veranderd, wierd in 1722 gesticht. Rousselaere wierd in 1695 byna geheellyk uytgeplunderd; en, in 1708, was eenigen tyd de legerplaets van den hertog van Marlbourough. Er heeft nog een dorp bestaen *Nieuw Rousselaere* genoemd, by Isendyk gelegen, die door de zeeoverstrooming van het jaer 1377 teenemael vergaen is.

Roxem.

Roxem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Nieupoort gelegen; wierd oudtyds Rocashem en Richardsem genoemd. Deze parochie is zeer oud; want zy bestond reeds van het jaer 740 [1], en lag in den *Pagus Thoroltanus*. Den kronykschryver Meyerus spreekt er aldus van: « Felix, priester in Richardsem, « of in het bosch van Thorold, heeft zyne kerk,

1 Zie Baeguigny, *Diplom. ad Res. Franc.*, Tom. 1, pag. 487.

Digitized by Google

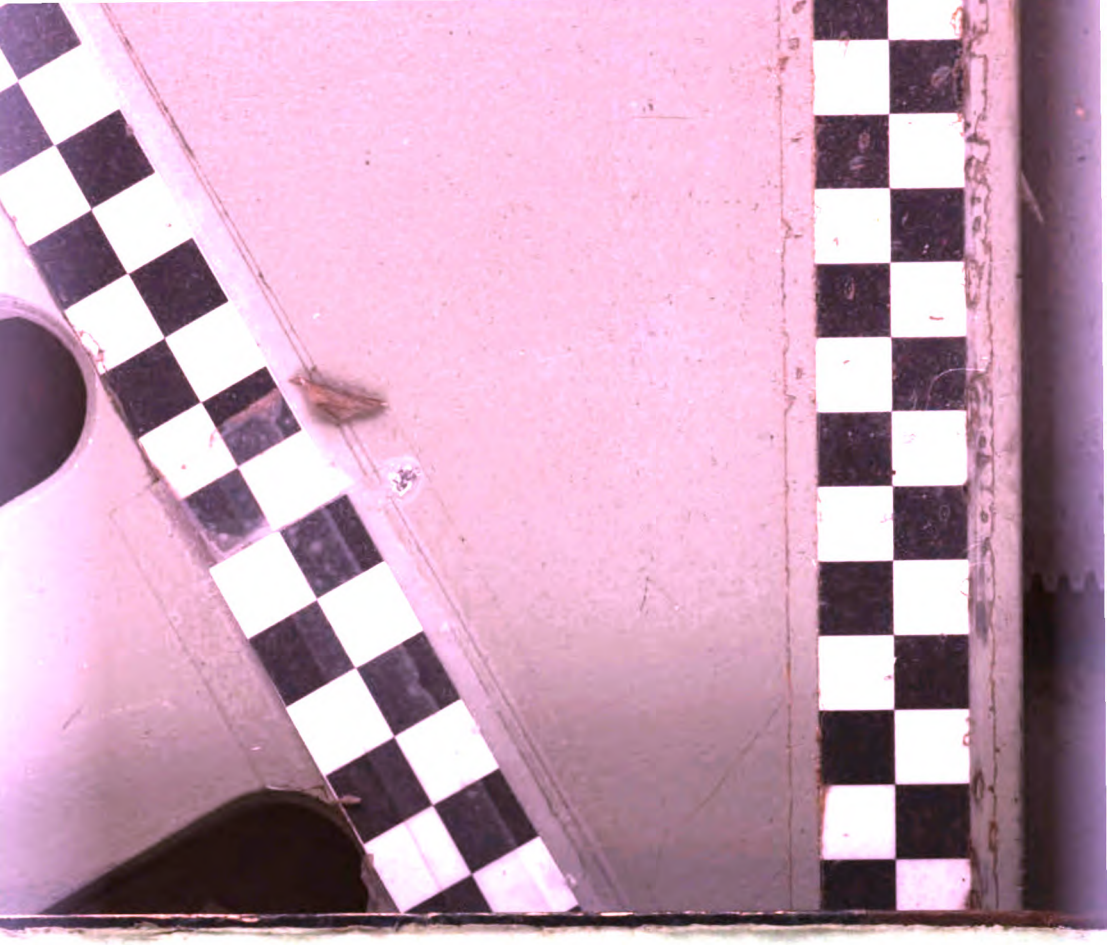
« in het gewest van Vlaenderen liggende, den « 25 hooymaend van het derde jaer der regering « van koning Childeric III [739], aen Nanthor, « abt van Sithiu geschonken, doch hier moet « men opmerken dat die placts, by Aldenburg « liggende, welke wy nu Roxem noemen, alsdan « Richardsem genoemd wierd. »

Hier uyt volgt dat haren naem veel verbastering ondergaen heett, en dat zy gewisselyk haren oorsprong aen een saksisch opperhoofd zal verschuldigd zyn. Hare tienden wierden in 1180 door Arnoldus burggraef van Ghistel aen de abdy van Oudenburg geschonken. Thans staet zy onder het geestelyk bestier van Westkerke.

Digitized by Google

kasteelen zouden gestaen hebben , en van welke vier lanen of regte wegen , gewisselyk ten dien tyde *voorden* genoemd , naer de kerk liepen welke zy zouden te zamen gesticht hebben. Wat er van zy , Ruddervoorde kan ligtelyk eenen anderen naemsoorsprong hebben. Hoeufft zegt dat het woord *voorde* in verscheyde beteekenissen kan genomen worden , te weten voor eene weede of ondiepte in eenen waterloop , ook heeft het Kiliaen in dien zin door *Vadum* vertaeld ; en voor eenen opgehoogden weg , voor brug dienende , om over een water te gaen ; en in dien zin heeft het L. Meyer genomen , welkers beteekenis aen *drecht* of overgang beantwoord ; en aldus worden nog hier te lande zulke plaetsen *voorden* genoemd. Het ware dan niet ongerymd van voor te dragen dat deze parochie haren naem aen zulk eene *voorde* zoude kunnen verschuldigd zyn , door den heer dier plaets gemaekt, die den titel van *Rudder* (nu Ridder) voerde , en aen wien de vrye heerlykheyd van *Koolbroeck* , met eene vierschaer toebehoorde , en die er een kasteel , en eene zoogenoemde *villa indominicata* had. Het is ook niet onwaerschynelyk dat er hier eene versterkte plaets geweest zoude zyn , door bevel van Karel den Kalen , in de negende eeuw , rondom Thourout opgeworpen. Wy lezen ook dat Ruddervoorde van in 960 als parochie bestond. Oost van het dorp vind men een gehucht , Hersberge

Digitized by Google

genoemd, alwaer oudtyds eene vierschaer was en een geestelyk gesticht het *Jesuietenhuys* genoemd.

Rumbeke.

Rumbeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen gelegen, ontleent haren naem van eene groote beek, die haren oorsprong neemt in het *Langeweldbosch* by het oud gasthuys *Ten Bundere*, op Moorslede, en die zich te Cachtem in de Mandel ontlast, en eertyds de *Rombeek* genoemd wierd; om welke reden Rumbeke, in oude keurbrieven, ook *Romkerk* genoemd word. Hoe ligtelyk zoude *rum* of *rom* geene verbastering kunnen zyn van *um* of *om*, dat als *hem* en *heim* eene wooning beteekent; of wel van *ruye*[1] dat eenen waterloop beduyd?

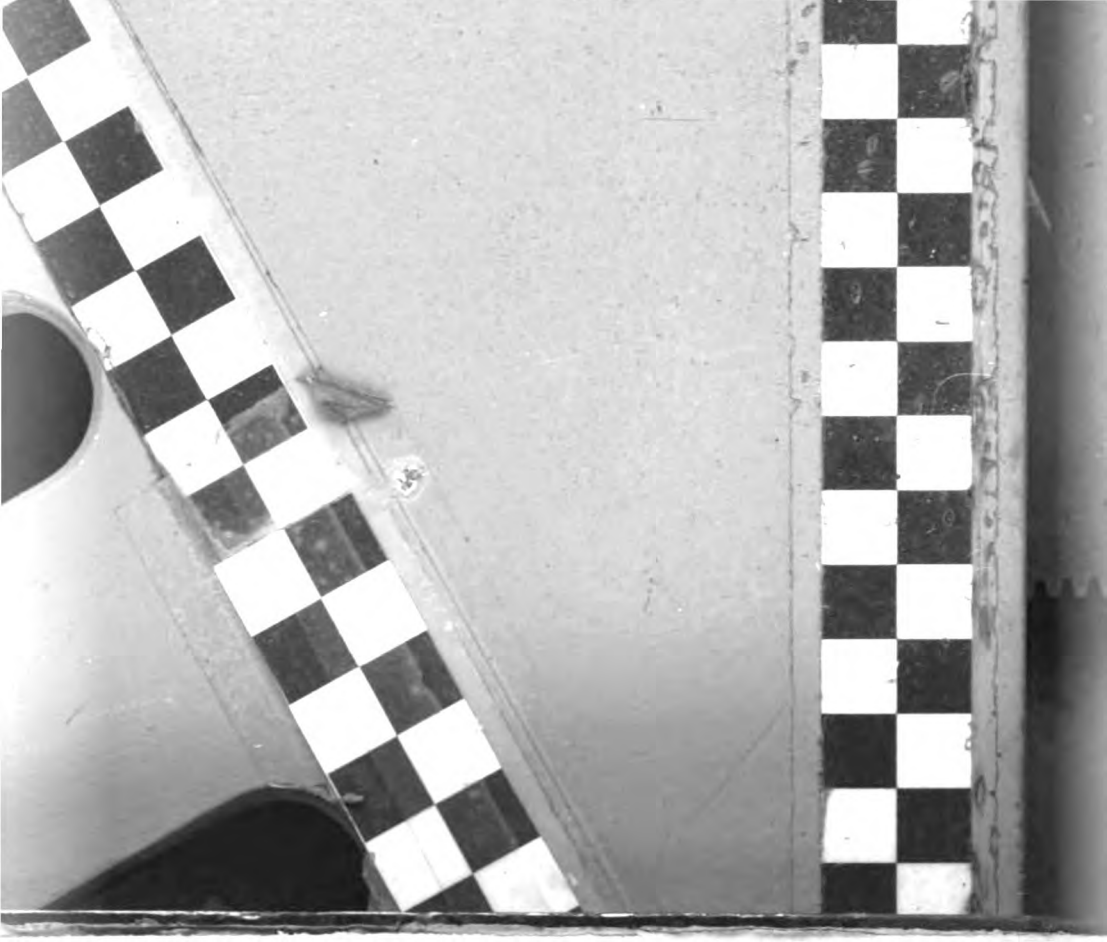
Digitized by Google

Ruysselede.

Ruysselede, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thielt en Brugge gelegen, word in oude keurbrieven ook *Ruyslete* en *Rusleet* genoemd. Raepsaet[1] wilt dat zy zoo veel wilt zeggen als *beek der Russen*, maer zulks schynt ons te ver gezocht. Haren naem zal gewisselyk voortkomen van *leet* waterloop, en van *ruye* dat in het oudvlaemsch dezelfde beteekenis heeft, en welken waterloop de groote beek zal zyn die by Thielt haren oorspronk nemende, en door Ruysselede en Poucke loopende, zich in de vaert van Brugge ontlast. Deze parochie had eertyds eene uytgestrekte heerlykheyd, waeronder de heerlykheden van Malstaple en Audegoed begrepen wierden. Het was te Axpoel, een gehucht tusschen Ruysselede en Oostcamp gelegen, alwaer men nog de overblyfsels van eenen *manoir* ziet, dat Theodorus van den Elzas, ten jare 1128, door Willem van Normandiën geslagen wierd. Ruysselede is het vaderland van Joannes van Gelre, heer dier parochie, die de romeynsche en grieksche geschiedenis in vlaemsche verzen vertaeld heeft.

1 Zie *OEuvres Complètes*, Tom. III, pag. 97.

Digitized by Google

Ryssel.

Ryssel, eene stad, thans in Frankryk gelegen, was eertyds de hoofdstad van Fransch-Vlaenderen. Zy word in het fransch *Lille* genoemd, eene zamenvoeging van *l'Isle* nu *l'Ile* (*insula*) het eyland. Zy ontleent dien naem van eene soort van eyland door de rivier de Deule gevormd, die zich aldaer in twee armen verdeelende, en zich weder te zamen voegende, er, om zoo te spreken, dat zoogenoemd eyland gemaekt heeft, waerop Ryssel zich bevind. Wat haren oorsprong betreft, Oudegherst wilt dat aldaer eerst een kasteel zoude gesticht zyn geweest, in de zevende eeuw, het kasteel van *Buck* genoemd, omdat het in het zoogenoemd *Land van Buck* lag, waervan Lyderyk, eersten forestier van Vlaenderen, zynen bynaem van *Buck* zoude ontleend hebben; maer dit fabelachtig ge-

Digitized by Google

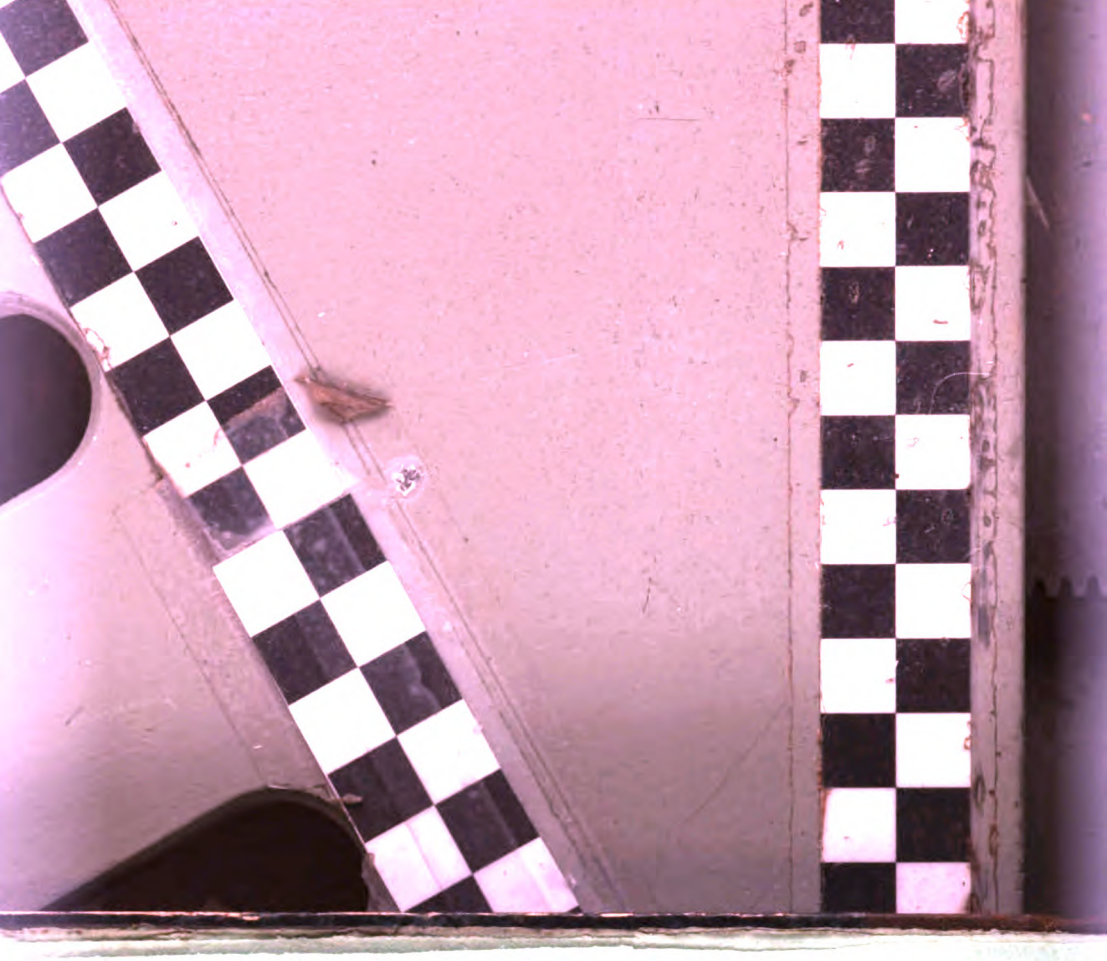
Philippus-Augustus, koning van Frankryk, ingenomen, geheellyk verwoest, en een groot deel harer inwoonders, met het gloeyend yzer der dienstbaerheyd geteekend en als slaven verkocht[1]. Gravin Joanna van Constantinopelen schonk aen dezelve, in 1235, verscheyde voorregten met eene geldmunt. Zy was eertyds de hoofdstad van eene kastelny in verscheyde *kwartieren* verdeeld. Philippus den Goeden bouwde er, in 1428, een schoon paleys, dat nog ten deele bestaet. Hare hoofdkerk wierd in 1047 gesticht. Ryssel heeft vele vermaerde mannen voortgebragt, onder anderen den grooten kronykschryver P. Oudegherst; Joannes Sylvius, grooten geneesheer, enz.

Schoore.

Schoore, eene parochie in de provincie West-vlaenderen, by Nieupoort gelegen, wierd eertyds ook *Schorre* en *Schoorisse* genoemd. Schorre wilt zoo veel zeggen als eenen droog gemaekten of van de zee ontwoekerden grond, gelyk men by Oostende vind; en welken men in het latyn *alluvus* noemt. Den naem dezer parochie zoude eygenlyk moeten *Schorrenisse* of *Schoorenesse* geschreven zyn; vermits den uytgang *nisse* en *nesse* beyde een waterland of eene leege vochtige plaets beduyden. In Holland vind men verscheyde dorpen en beurten

1 Zie *Philippide*, de Guillaume-le-Breton.

Digitized by Google

die den blooten naem van *nes* of de *nis* dragen; en er zyn ook polders die het *Land van Nes* genoemd worden[1]. (Zie Lampernisse bladz. 316.) Schoore lag eertyds onder het ambacht van Vladsloo.

Severghem.

Severghem, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen by Gent gelegen, heeft haren naem aen zekeren Severinus, eenen leenheer, die er zyn verblyf vestigde, te danken. Er stond voortyds een sterk kasteel, waerin langen tyd krygstuygen, als bogen, pylen en werpschichten van een wonderlyk maeksel zyn bewaerd geweest, zonder juyst te kunnen bewyzen of de Romeynen of wel de Franken er gebruyk van gemaekt hebben.

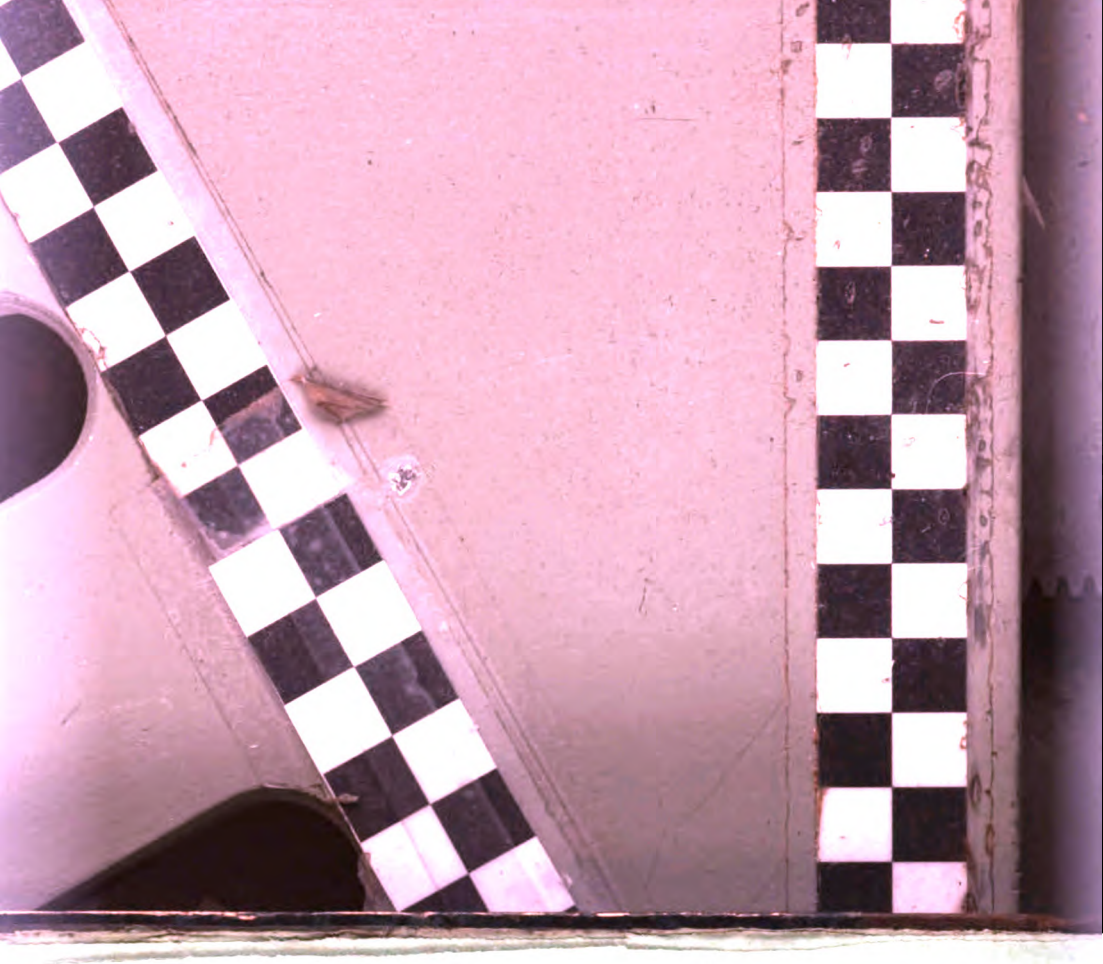
Digitized by Google

sluyzen aldaer gemaekt om het water te lossen of op te houden, om welke reden Justus Lipsius aen dezelve den latynschen naem van *Clausula* toepast. Hare haven, die door verscheyde zeeoverstroomingen vervallen is, kon voortyds 500 schepen inhouden. Sluys verkreeg haren voornaemsten aenwas in de veertiende eeuw onder de regering van graef Guido van Dampierre, die er geheel den vlaemschen koophandel zocht te vestigen. Philippus den Stouten versterkte die plaets, in 1385, met eenen muer, en bouwde er in de haven eenen toren, die den *Bourgondischen toren* genoemd wierd. Ten jare 1486 kwamen er op eenen dag 150 koopvaerdy schepen binnen geloopen. Er bevond zich eertyds een sterk kasteel, dat in 1490 nog in eenen geduchten staet was.

Slype.

Slype, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Nieupoort en Oostende gelegen, heeft in de oudste landkaerten den naem van *Slypen* en in de oude charten dien van *Slipen*. Deze parochie is zeer oud, want men ontmoet reeds van in de zevende eeuw haren naem in de jaerboeken. Men mag met vele gegrondheyd voordragen dat hare benaming van geen slyp (*scobina*) of van slypen (*acuere*) afgeleyd is; maer dat dezelve, welluydendheydshalve eene verbastering

Digitized by Google

ondergaen heeft, en dat die plaets oudtyds *zype* genoemd wierd, van *zypen* of *zypelen* (*Stillare fluere*) dat een zacht vloeyen door de dyken of dammen beduyd!; alzoo worden nog de enge leege meerschgronden, langs beken of waterloopen gelegen, in Westvlaenderen *zypen* of *zypten* genoemd. Slype lag eertyds onder het *Kamerlingsambacht* en onder haer regtsgebied stond Hugenvliet, door eene zeeoverstrooming, in 1377, vergaen. Zekere Gela, eene ryke maegd, stichtte er, in 1233, een vrouwenklooster der Bernardinen, dat later naer Sysseele verplaetst wierd. Het wierd Sparmaillie of *het Nieuw Jerusalem* genoemd, en is, in 1586, naer Brugge overgebragt geweest. Men heeft te Slype, ten jare 1786, by het sas, de *Rattevalle* genoemd, in den *veentorf* of de *derrie* een zeldzaem vat gevonden, van een romeynsch maeksel, en wat later nog eenen *urne* of aschkruyk, waerin men

Digitized by Google

Snaeskerke.

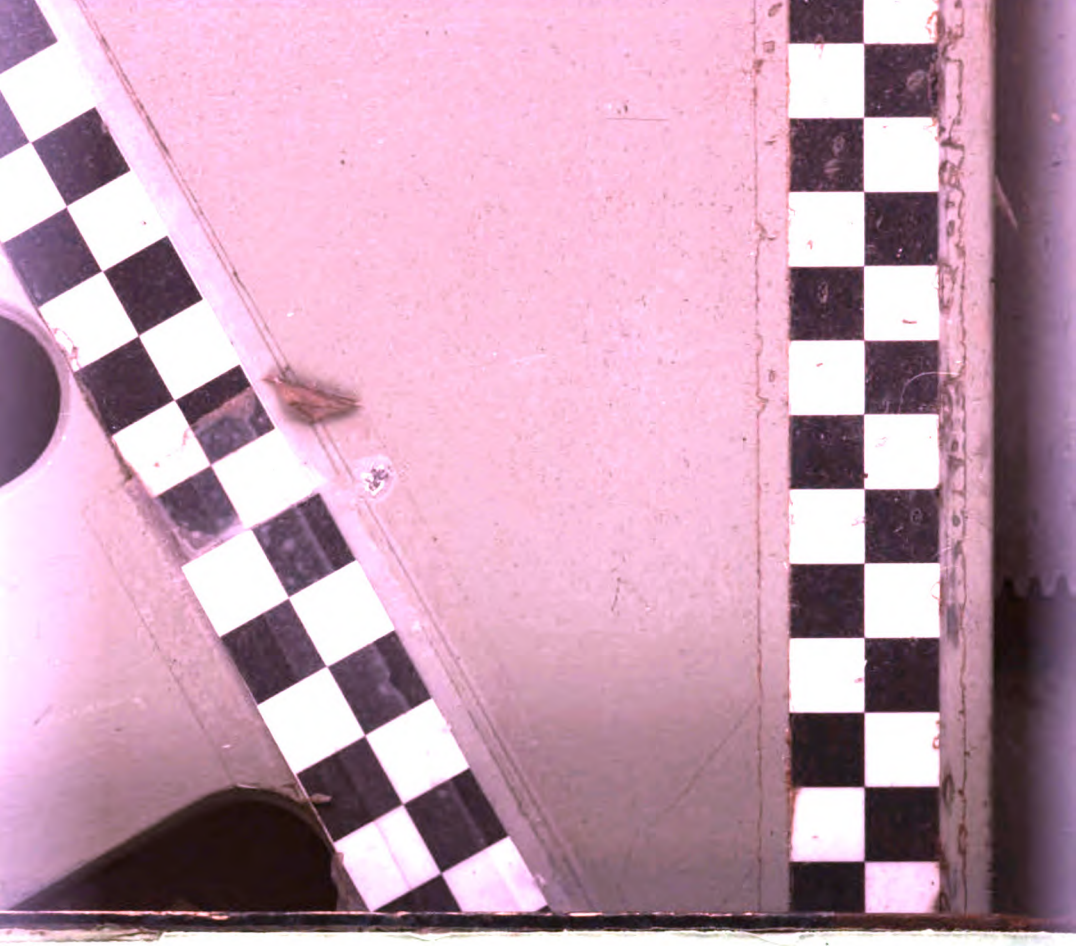
Snaeskerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Ghistel gelegen, zal eerst eene kapel geweest zyn, van Ghistel of Oudenburg afhangende, en die oudtyds *Snellegeestkerke* genoemd wierd. Byaldien hare kerk aen den H. Cornelius niet ware toegewyd, zoude men met grond mogen gissen dat Snaeskerke eene verkorting van St. Ignaeskerke is. Zy word in het latyn, *fanum Superius* genoemd. Volgens Meyerus bestond deze plaets reeds van in de achtste eeuw. Alsdan zal ongetwyfeld hier eene sterkte geweest zyn, tegen de invallen der Noormannen opgeworpen. In de kerk van Snaeskerke ziet men eene doopfonte van eene groote oudheyd; en eenen communiebank met een zeer kunstryk snywerk versierd.

Snelleghem.

Snelleghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Ghistel gelegen, is zeer oud; want, volgens Meyerus bestond zy reeds ten jare 800[1]. Zy wierd eerst *Snellekinskerke* genoemd, en volgens eene volks-

1 *Actum Fland.*, Tom 10. pag. 31.

Digitized by Google

traditie zoude het eene *Petronella*, by verkleyning *Nelleken*, zyn die er gewoond en een kerk gesticht heeft, maer hoe ligtelyk zoude het geenen landheer kunnen geweest zyn, Willem of Guillielmus genoemd? Dit alles berust maer op gissingen. Er heeft oudtyds een kasteel gestaen en zy was eertyds een ambacht.

Somerghem.

Somerghem, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen, tusschen Gent en Brugge gelegen, ontleent ongetwyfeld haren naem, niet van *somer* of *zomer* (jaergetyde) welk woord volgens L. Ten Kate inzameling beteekent, maer wel van eenen landheer die er zyne wooning of *villa dominicata* had, en er eene kerk stichtte. Volgens eenen

Digitized by Google

Sotteghem.

Sotteghem, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen, noord van Gent gelegen, wierd eertyds ook *Sotenghein* genoemd, zy heeft zekerlyk haren naem van wooning der gekken of zotten niet gekregen, gelyk men gemeenlyk zich inbeeld; maer ongetwyfeld van eene verblyfplaets der Gotten, zoo als *Gothem* en meer andere plaetsen, met tydverloop, Gotteghem, in *Sotteghem* veranderd zynde. Eertyds wierd haer regtsgebied den *Toren van Sotteghem* genoemd, gelyk men hetgene van Yperen de *Sael* noemde; zy voerde eertyds ook den titel van baronny. Deze parochie is nog in het byzonder vermaerd omdat er Karel Lamoral, graef van Egmont, gewoond heeft, en omdat er zyn ligchaem, na zyn onthoofding te Brussel, in 1568, voorgevallen, begraven is. Men ziet er nog de overblyfsels van het kasteel waerin hy zyn verblyf hield, en koning Willem I, heeft er ter geheugenis van dien grooten krygsman, een standbeeld doen opregten. Sotteghem heeft, ten jare 1452, in den Gaverschen oorlog eene groote verwoesting ondergaen.

Digitized by Google

Staden.

Staden, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Yperen gelegen, is van zeer ouden oorsprong, dewyl zy op den grooten heerweg gelegen is die de gemeenschap met gemelde plaetsen uytmaekte, zal er hier ongetwyfeld, ten tyde der Romeynen of Franken, eene stapel- of spykerplaets van levensmiddelen voor de troepen geweest zyn. In oude landkaerten word zy ook *Staen* genoemd, eene inkorting van *standen*, gelyk *gaen* van *gangen* is. Men kan het word *staden* of *staen* in veelerley beteekenissen nemen[1]. *Stade* was eene grieksche landmaet, ook wel by de Romeynen in gebruyk. *Staden* kan ook afgeleyd worden van *Stad*, certyds *stede* of *sted*. *Stade* is ook eene goede gelegenheyd te zeggen; als *te stade komen;* het beteekent ook standplaets, statie, enz. De ligging van het dorp dezer parochie laet geenen twyfel over of zy zal haren naem van *standplaets* ontleend hebben, vermits deze plaets byna ten halven weg Thourout en Yperen ligt moesten er de reyzigers natuerlyk staen om zich te ververschen.

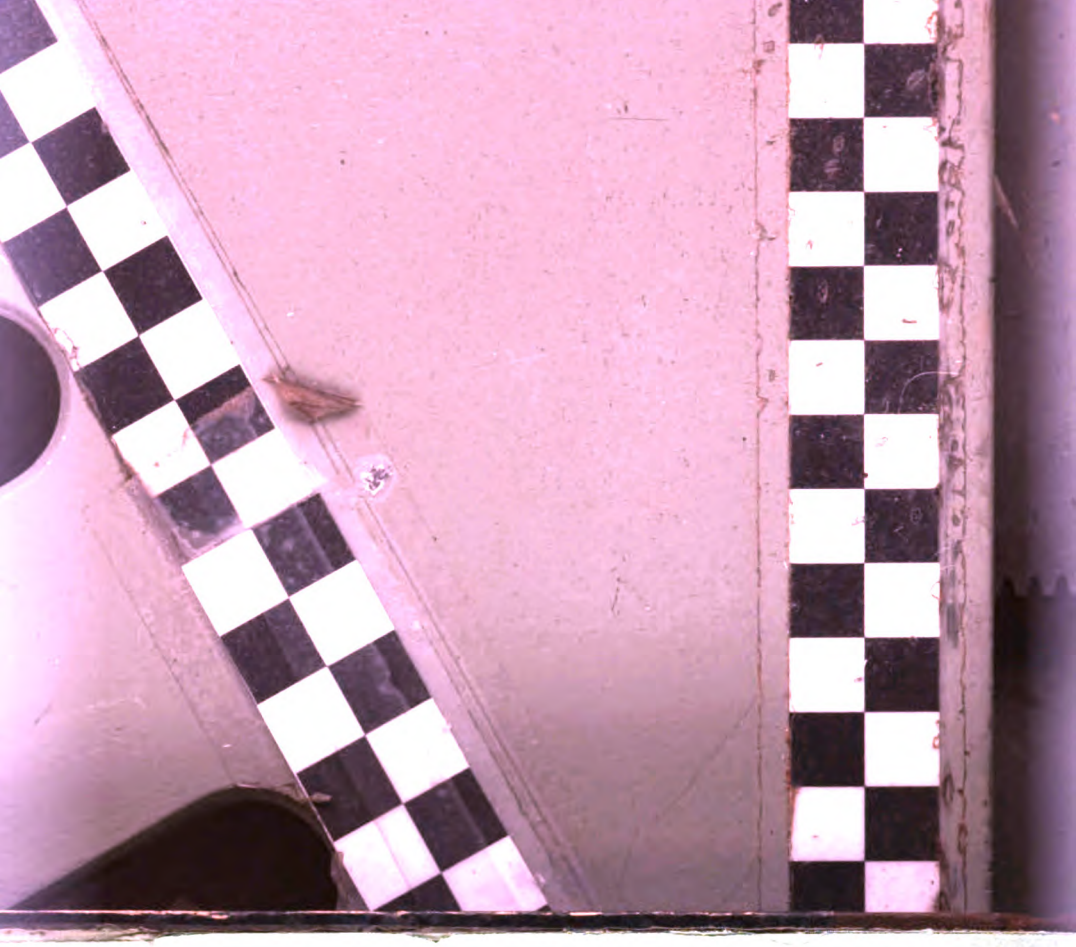
Sanderus noemt Staden eene aenzienlyke parochie, ten deele op heuvelen en ten deele

1 Zie L. Ten Kate, Deel II, blaz. 414.

Digitized by Google

in valleyen gelegen. Zy had eertyds eene uytgestrekte vrye heerlykheyd waeronder 28 leengoederen besloten waren, zoo in Staden, Hooglede, Clercken, als in Zarren en Woumen gelegen. Den eersten landheer van Staden welken men in de stadschriften van Yperen in eenen brief van graef Philippus van den Elzas, van 't jaer 1187, gevonden heeft, was Isaac van Staden. Deze voortreffelyke heerlykheyd is in 1308, aen Willem van Ghistel overgegaen, getrouwd met de dochter van den heer Van Steenhuyze. Later is zy overgegaen tot het stamhuys van Despieres, heeren van Moorslede; en in 1393 aen den heer Victor van Lichtervelde, getrouwd met Margareta van Loo, die te Roozebeke zyn begraven geweest, en wiens zoon, in het jaer 1434, den eersten steen geleyd heeft van den toren der kerk van den H. Martinus te Yperen. Daerna is zy in het bezit gekomen van Jacob van Noyelles, markgraef van Lisburg, die, ten jare 1609, tusschen Staden en Roosenbeke een nieuw kasteel bouwde, waervan er maer eenige geringe overblyfsels meer bestaen. Eyndelyk is zy op het eynde de zeventiende eeuw aen het adelyk huys van De Carnin overgaen. Hare eerste heerenwooning was digtby de kerk gesticht. In Staden lagen nog de heerlykheden van Vallenaere, die zich in Hooglede uytstrekte, van de Wankaerde, die lang aen het stamhuys van Du Chastel toebehoord heeft, alsook die van

Digitized by Google

Westwalle, Westkwaedakkerwalle, enz. De kerk van Staden aen den H. Joannes den Dooper toegewyd, en die, volgens oude handvesten, eers eene kapel was, omtrent het jaer 642, door den H. Eligius gesticht, in de zestiende eeuw door den tyd bouwvallig geworden zynde, wierd door de milde giften van de inwooners, met eenen verheven steenen klokkentoren, herbouwd; en in 1753 aen de westzyde uytgezet. In dezelve ligt Joannes van Lichtervelde, zoon van Victor, met zyne huysvrouw en het hert van Franciscus van Noyelles begraven; welken laetsten ridder was van Keyzer Karel V, en in den slag van St. Quintin in dapperheyd uytgemunt heeft. Voortyds stond de pastoory van Staden onder het kapittel van Doornik.

Digitized by Google

Juditium; ook is het eene bewoonde plaets te zeggen (*Locus Habitandi*), in welken zin, dat *stallum* in de middeneeuwen gebruykt wierd. Dewyl *hille* eene hoogte of verhevene plaets beteekent, zoo is Stalhille niet anders te zeggen als eene wooning op eene hoogte of eene plaets alwaer men regt deed. Er heeft in de veertiende eeuw een klooster der Franciscanen gestaen, dat naer Brugge is verplaetst geweest. Stalhille was oudtyds maer eene kapel van Jabbeke afhangende.

Stavele.

Stavele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Poperinghe en Veurne gelegen, word in oude landkaerten en *diplomen* ook *Stavelhem* en *Stave* genoemd. Hoe men het neme, het valt niet ligt de ware beteekenis van dien naem te doen kennen. Denzelven zal waerschynelyk door het naschryven der oude keurbrieven en handvesten veel verbasteringen ondergaen hebben. Gewisselyk zal het eene *zael*, *hof* of *wooning* van eenen leenheer geweest zyn. Deze parochie, op de rivier den *Yzer* gelegen, heeft eenige vermaerdheyd in de geschiedenis door de oude abdy van Everscham die er in 1091 gesticht wierd, en waervan de handvesten nog in de pastoory van Veurne berusten. Te Stavele

Digitized by Google

heeft ook een kasteel gestaen. In Ardennen vind men eene plaets, *Staveloo* genoemd, welke in het latyn *Stabulaus* genoemd wierd, zoo dat Stavele haren naem ook van *Stallum*, gelyk Stalhille, kan ontleend hebben:

Steene.

Steene, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Oostende gelegen, zal eene sterke plaets of een slot geweest zyn, waeraen de Saksers den naem van *steen* of *stein* gaven. De groote steenenhuyzen wierden oudtyds ook *steenen* genoemd; om dezelve van de in hout gebouwde huyzen te onderscheyden. Ook willen sommigen dien naem aen de graeflyke gevangenhuyzen toepassen, als *'s Gravenstein* te Gent. Wederom anderen aen den *lapis terminalis* of paal-

Digitized by Google

« vele in de Nederlanden met dien bynaem ont-
« moet[1].

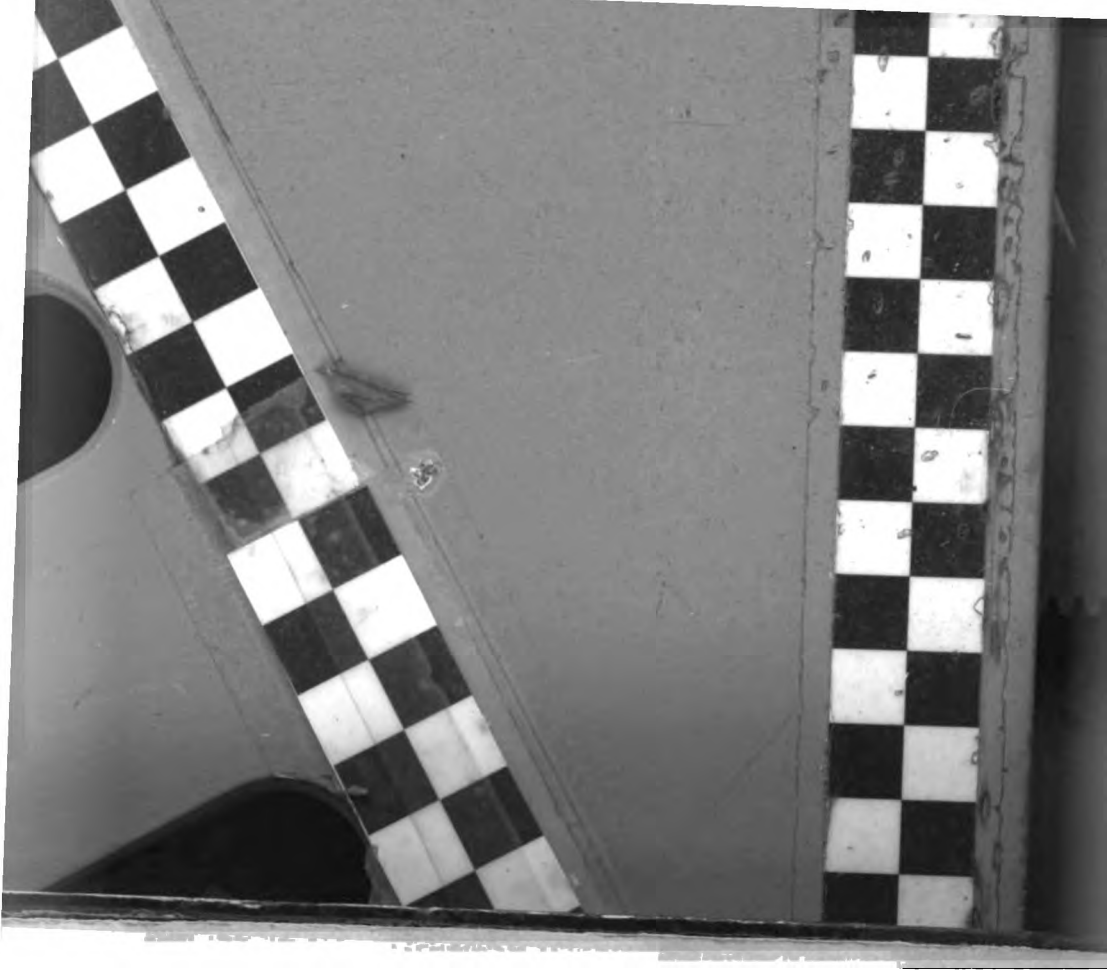
Den naem van *steen* is ook tot sterkten, landschappen en heerlykheden overgegaen, als B. V. Erenbreitstein, Holstein, en het leengoed *steene* by Thourout gelegen. Wat Steene by Oostende betreft, hier zal ongetwyfeld eene sterkte gestaen hebben tegen de invallen der Noormannen gesticht. Steene lag eertyds in het zoogenoemde *Kamerlings-ambacht*. Men vind nog eene parochie by St. Omaers, die Steene genoemd word. De parochie van St. Jan in Eremo, ten jare 1377, door eene zeebreuk vergaen, droeg ook den naem van St. Jan te Steene.

Steenkerke.

Steenkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Veurne gelegen, ontleent haren naem niet van eene in steen gebouwde kerk, maer van eene kerk door eenen landheer gesticht, en aen den H. Stephanus, martelaer, toegewyd; waerom zy eertyds *Stevinskerke* genoemd wierd. Te Steenkerke bestond er eertyds een leengoed, *Borchhoven* genoemd, waervan den *Vassael* verbonden was van, eer hy regt deed

1 *Aenleiding*, enz., Deel II, bladz. 606.

Digitized by Google

of vierschaer spande, den hoorn te steken op d
brug by het pastooryhuys, ten eynde het vol
byeen te roepen; want het byeen roepen met d
klok was eertyds een voorregt dat aen alle ge
meenten niet gegeven wierd.

Steenvoorde.

Steenvoorde, eene parochie thans in Frankr
tusschen Poperinghe en Cassel gelegen, h
voormaels den titel van stad. Zy zal haren nae
ontleend hebben van eene in steen gemael
voorde of overgang over den waterloop die
doorloopende zich boven Rousbrugge in d
Yzer ontlast. Zy was voortyds eene vermaer
vrye heerlykheyd.

Digitized by Google

len dat hy zoude afgeleyd zyn van *meam terram* of *me-terram* (myne aerde) in *Eterram* en *Estaire* verbasterd, waervan den vlaemschen naem van *Stegers* ook zoude afgeleyd zyn. Anderen gissen dat hier de verblyfplaets zoude geweest zyn van Aëtius of Etius, veldheer der Romeynen, die, ten jare 453, met zyne bondgenooten, Attila in de velden van Chalons versloeg; echter schynen beyde deze gevoelens te ver gezocht. Het is te vermoeden dat er de Romeynen eerst eene sterkte, zoo wel als te Armentiers, zullen opgeworpen hebben, die eenigzins van belang moest wezen; vermits zy er eenen grooten krygsweg deden doorloopen. Men heeft er in den grond eenige overblyfsels van oude gebouwen ontdekt, en verscheyde romeynsche gedenkpenningen gevonden[1].

Sweveghem.

Sweveghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Kortryk gelegen, ontleent haren naem van de Sueven, eenen germanischen volksstam. Deze duytsche volksstammen waren op bevel des keyzers Augustus door Tiberius in Belgiën overgevoerd, en vele plaetsen alwaer zy

1 Sanderus, *in Orig. indic. primo Geographico voce*: Minariacum.

gehuysvest waren, of gronden verkreegen
dezelve te beploegen, en tot heyden toe vruchtl
te maken, hebben van dezelve hare benamin
ontvangen. De keyzers Probus, Constantinus
Clovis, koning der Franken, hebben er het
van Vlaenderen mede vervuld dat zich
Kortryk tot aen Zeeland en Antwerpen uytstrek
van welke Sueven, Zwevezeele, zoo wel
Sweveghem, haren naem gekregen heeft, en w
volkeren grootendeels door den H. Eligius
de zevende eeuw zyn bekeerd geworden.
heeft er, ten jare 1637, dry honderd romeyn
gedenkpenningen gevonden. Eertyds stond
een fraey kasteel.

Stuyvekenskerke.

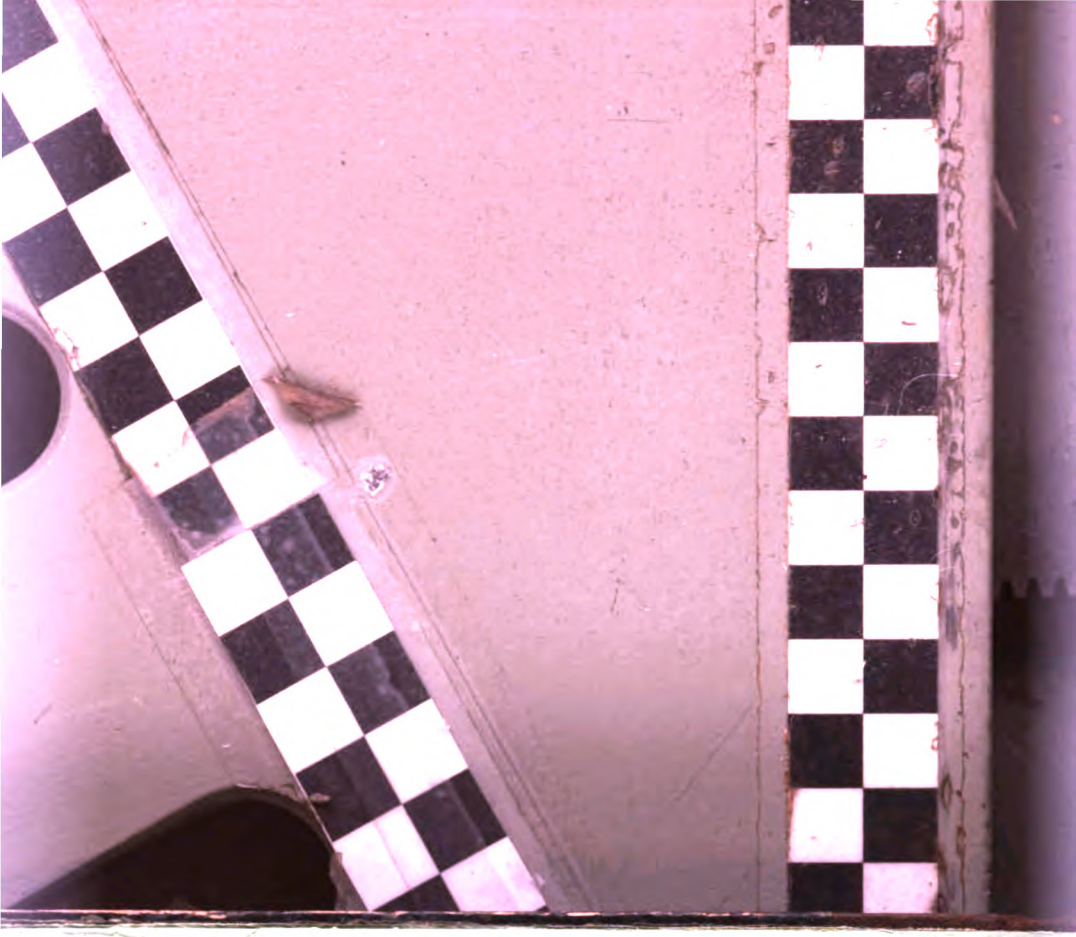
Digitized by Google

Stuyvekenskerk de prov

nog de begraefplaets dier familie besta. Er heeft eertyds een klooster gestaen, thans in eene groote *hoeve* veranderd, die nog den naem van *Vicogne* draegt. Stuyvekenskerke hong eertyds af van het kapittel van Thourout.

Sysseele.

Sysseele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Brugge gelegen, word in eenen keurbrief van gravin Margareta van Constantinopelen van den jare 1266 *Ziesseele* genoemd; en Gramaye noemt dezelve *Sisele*. Deze laetste benaming zal, zoo wel als *Sysseele*, eene inkorting van de eerste zyn. Buyten hetgene wy hooger van den uytgang *zeele*, *zele* of *zael*, enz. gezeyd hebben, beteekent denzelven ook in het byzonder een gebouw alwaer het regt uytgeoefend wierd, en dat veelal den *manoir* van den leenheer was. Het eerste woordlid van *Sysseele* ligt zeer duyster, ten zy men veronderstelle dat het den ingekorten naem van den heer zoude geweest zyn, die er zyn verblyf hield, en er eene kapel of kerk gesticht heeft. De abdy der Bernardinen van Hunkenvliet, in Slype gelegen, wierd, ten jare 1241, naer Sysseele overgebragt, op eene plaets *Spernaillie* genoemd. en in stée van *Nieuw Land* wierd dezelve *Nieuw Jerusalem* genoemd. Zy wierd in 1566 naer

Brugge verplaetst. Sysseele was eertyds een a
bacht en in hetzelve stond het vermaerd kast
van Maele, dat zynen naem ontleend heeft v
Maelstede, eene plaets eertyds voor het regtpleg
gebruykt, en dus bedied *mael* eene regterly
byeenkomst, in het latyn der middeleeuw
mallus of *mallum* genoemd. Op dit kasteel wie
graef Lodewyk II, gezeyd van Maele, gebore
die aldaer dikwyls zyn hof hield, en alwaer o
zyne dochter Margareta, later gravin van Vla
deren, in 1350, geboren wierd.

Temsche.

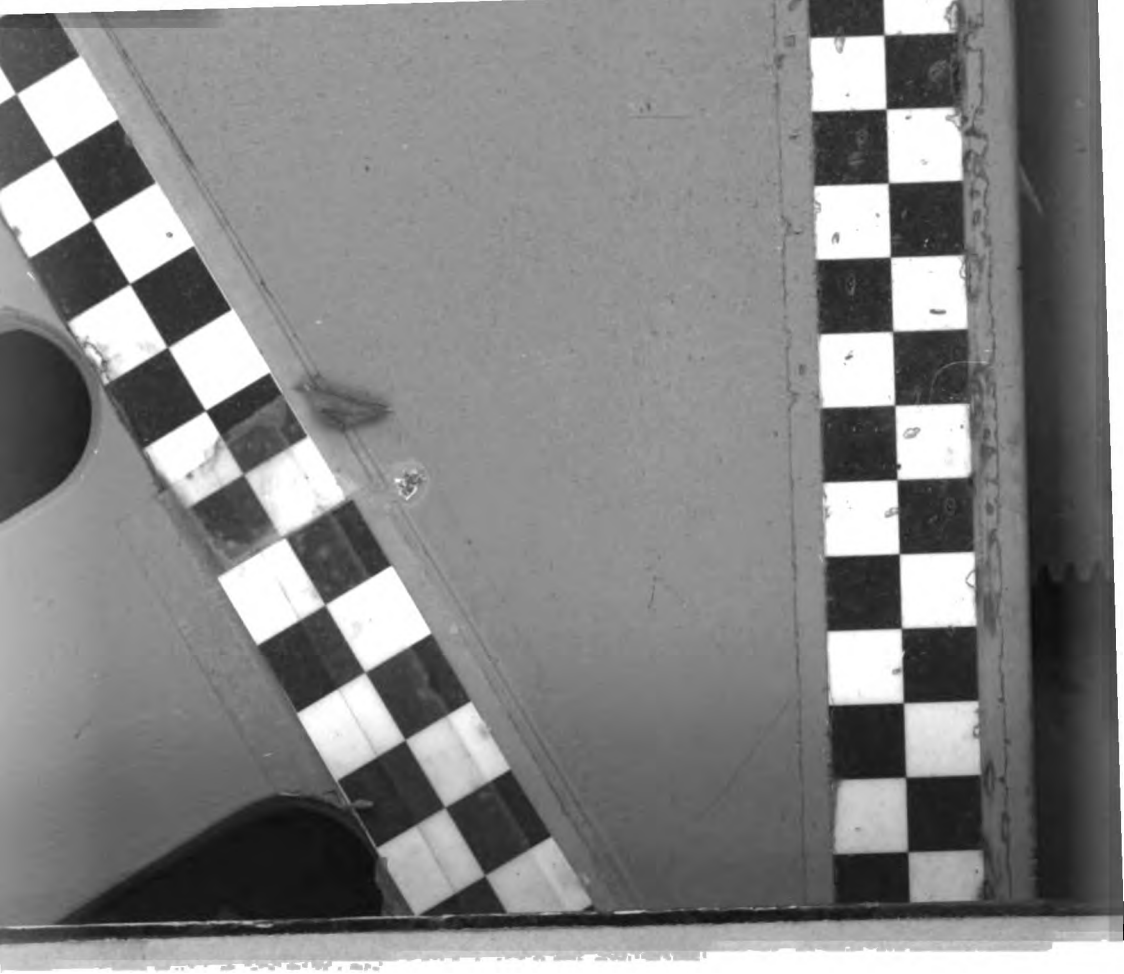
Temsche, een stedeken in de provincie Oo
vlaenderen op de Schelde gelegen, word in ou
diplomen ook *Temsica*, *Tamisch* en *Temps*

Digitized by Google

C.-J. De Grave zegt dat men er in de voorgaende eeuw een standbeeld van Jupiter uyt den grond gedolven heeft, en dat dien afgod waerschynelyk den naem van *Jupiter Hammel* had[1], omdat de haven, waerby denzelven geëerd was, *Hammel* of *Hammelberg* genoemd wierd; en dewyl *Hammel* eenen *ram* wilt zeggen en *berg* eene haven, zoo besluyt hy daeruyt dat *Amel* of *Hammelberg*, haven van *Hammel* beduyd. Doch het zekerste gevoelen is dat zy *Amelberg* genoemd word van de H. Amelberga aen wie zy toebehoorde, vermits, ten tyde dat die heylige leefde, de parochien en vlekken meest den naem van hare eygenaers droegen. De bollandisten P.-P. Smet en Ghesquière maken geene melding van het bestaen dier heylige, waerom alles wat men van haer zegt in twyfel getrokken word, of zeer duyster ligt. Men wilt echter dat er de H. Amelberga in het midden der achtste eeuw, eene kerk zoude gesticht hebben. Temsche wierd door Karel den Kalen aen de abdy van den H. Petrus te Gent geschonken. Er stond eertyds een vrouwenklooster, een gasthuys, een sterk slot of kasteel en een begynhof.

1 Hamme, ham; flandricè, *pratum*, *pascuum*, KILIAN, hoc verbo. Et in notis: *Ham* pratum; ab *Ham* pro pascuo dicitur Hambourg, [et plures urbes. *Ham pratum pascuum*. TEN KATE, tom 2, pag. 644.

Digitized by Google

Therouanen.

Alhoewel deze stad niet meer bestaet, verdient zy, zoo wel als Munikkereede, dat men er eene korte beschryving van geve:

Therouanen, ook *Therenburg* genoemd, lag in 't land der Moriniers, west van Ariën en zuyd van St. Omaers. Zy schynt van den tyd der Romeynen eene sterkte geweest te zyn. Den oorsprong van haren naem, schynt van *Terra Vana* of woesten braekgrond afgeleyd; waerom zy door eenige kronykschryvers *Tervaenen* genoemd word. De heyligen Victricius en Fuscianus kwamen er in het midden der derde eeuw, het geloof prediken; waeruyt hare groote oudheyd blykt[1]. Het bisdom van Therouanen, het *Bisdom der Moriniers* genoemd, strekte zich, voor de opregting der nieuwe

Digitized by Google

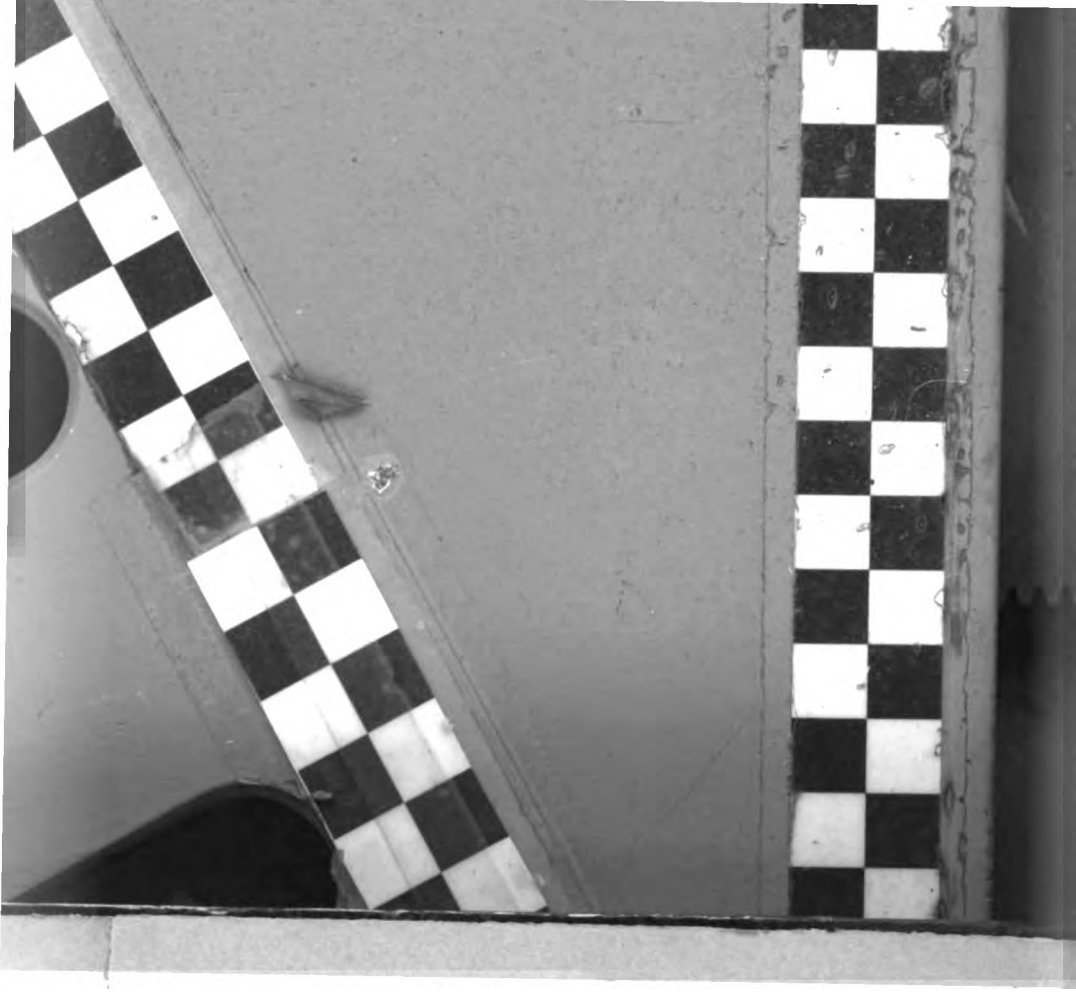
Thieghem.

Thieghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Audenaerde gelegen, wierd eertyds *Tiedeghem* genoemd. Zy zal waerschynelyk haren naem van de wooning of verblyfplaets van eenen land- of leenheer verkregen hebben, waervan *Thie* of *Tiede* den ingekorten eygen- of familienaem was. Sanderus noemt Tieghem een vermaerd dorp en een groot regtsgebied, waervan den baron van Ingelmunster erfachtigen leenheer was. Tieghem is byzonderlyk vermaerd, omdat zy de geboorteplaets is van den H. Arnolfus of Arnoldus, die bisschop van Soissons geweest is; en, ten jare 1170, te Oudenburg is gestorven; alwaer hy vele wreede en baldadige menschen door zyne predikatien bekeerd heeft.

Thielt.

Thielt, eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Deynze gelegen, word in het latyn *Tiletum* genoemd. Er zyn verscheyde gevoelens over den oorsprong van haren naem; eenigen willen dat zy denzelven aen eenen romeynschen veldoversten, *Tillis* genoemd, te danken hebbe; doch het waerschynelykste is dat zy haren naem verschuldigd is aen een kasteel, op eene plaets gesticht alwaer vele lindenboomen stonden,

Digitized by Google

welk slach van boomen men in het latyn *tilia* noemt. Thielt wierd in 1128 door Willem van Normandiën in den rang der steden gesteld, en in 1172, gaf graef Philippus van den Elzas, aen dezelve het voorregt van versterkingen op te werpen, eene Halle te bouwen, enz. Gravin Joanna gaf aen Thielt, in 1220, het voorregt van eene jaer- en wekelyksche markt, en graef Guido van Dampierre voegde er, in 1294, het voorregt van graenmarkt by. In de veertiende eeuw bezat zy ook hare lakenweveryen en verkreeg eenen bloeyenden linnenhandel, welken zy tot nog toe behouden heeft. Deze stad, ten jare 1383, ten tyde der inlandsche beroerten, byna geheellyk afgebrand zynde, heeft haren ouden luyster niet meer weder gekregen. In haren omtrek bevonden zich verscheyde *manoirs* of heerenhuyzen en kasteelen die alle onder de regering van Lodewyk van Maele zyn verwoest geweest.

Digitized by Google

minister wierd ; van Judocus Ravesteyn , leeraer in de godsgeleerdheyd te Leuven ; van Petrus Simons , tweeden bisschop van Yperen , en van Pieter Pantin , tael- en letterkundigen.

Thourout.

Thourout, eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Rousselaere gelegen , draegt den roem van eene der oudste steden van Vlaenderen te zyn , en zy was reeds ten tyde der Romeynen de hoofdplaets van den zoogenoemden *Pagus Thorultanus*, dat kanton of landstreek van Thourout te zeggen is. Zy wierd eertyds *Thorholt , Torwald , Toraltum* en ook *Herwaldolugum* genoemd. Den kronykschyver Meyerus wilt dat zy haren naem van Torwaldus of Thorwald , koning der Kimbren en Teutonen , die aldaer 700 jaren voor Christus zoude geheerscht hebben , verkregen hebbe ; maer de ongerymtheyd dezer gissing is ligt om aen te toonen , dewyl , volgens Pomponius-Mela , de Kimbren , herkomstig uyt Groot-Tartariën , maer omtrent dry eeuwen voor Christus , door de Chineesen uyt hun land verdreven zynde , allengskens tot in onze landen gekomen zyn , en ook dat zy , volgens Tacitus en Dion. Cassius , geene steden bouwden. Deze stad kan ook haren oorspronk aen geen kasteel te danken hebben , door Cesar gesticht ; want dien

Digitized by Google

veldoversten nooyt tot in de wouden der Menapiers gedrongen heeft, waer van het woud waerin die plaets, waer Thourout zich bevind, deel maekte. Zy zal veeleer haren oorsprong aen de Sueven verschuldigd zyn, een Germanisch of Oudduytsch volk; dat door de Romeynen overwonnen zynde, op bevel van den keyzer Augustus ten deele in Belgiën is overgevoerd geweest, en tusschen Kortryk en de zee geplaetst wierd om de wouden om te ploegen, en de woestynen tot vruchtbaer land te maken. Deze Sueven aenbaden *Thor*, dien zy den God der regtveerdigheyd noemden, en welken zy, als hunnen Jupiter, in de groote wouden eerdienst beweezen; gevolgelyk is *Thorolt* (nu Thourout) niet anders te zeggen, als woud aen den god *Thor* toegewyd, *lucus consecratus deo Thor*. Den naem dier gewaende godheyd bedied zoo veel als *toorn* (gramschap, woede), waervan het woord *thonder* (donderen) afgeleyd is; alsook *donderdag* (dag der week). Eenige fabelkundigen zeggen dat *Thor* ook den god der lente was, en dat hy jaerlyks in den aenvang van dit jaergety tegen *Drym*, den wintergod vechtende, denzelven overwon door de zwarte hagelbuyen met eenen moker in stukken te slaen; en by de eerste schoone lentedagen was er eenen grooten toeloop naer de plaets waer dezen afgod in het byzonder geëerd wierd.

Den H. Eligius was, zoo men vermoed, den

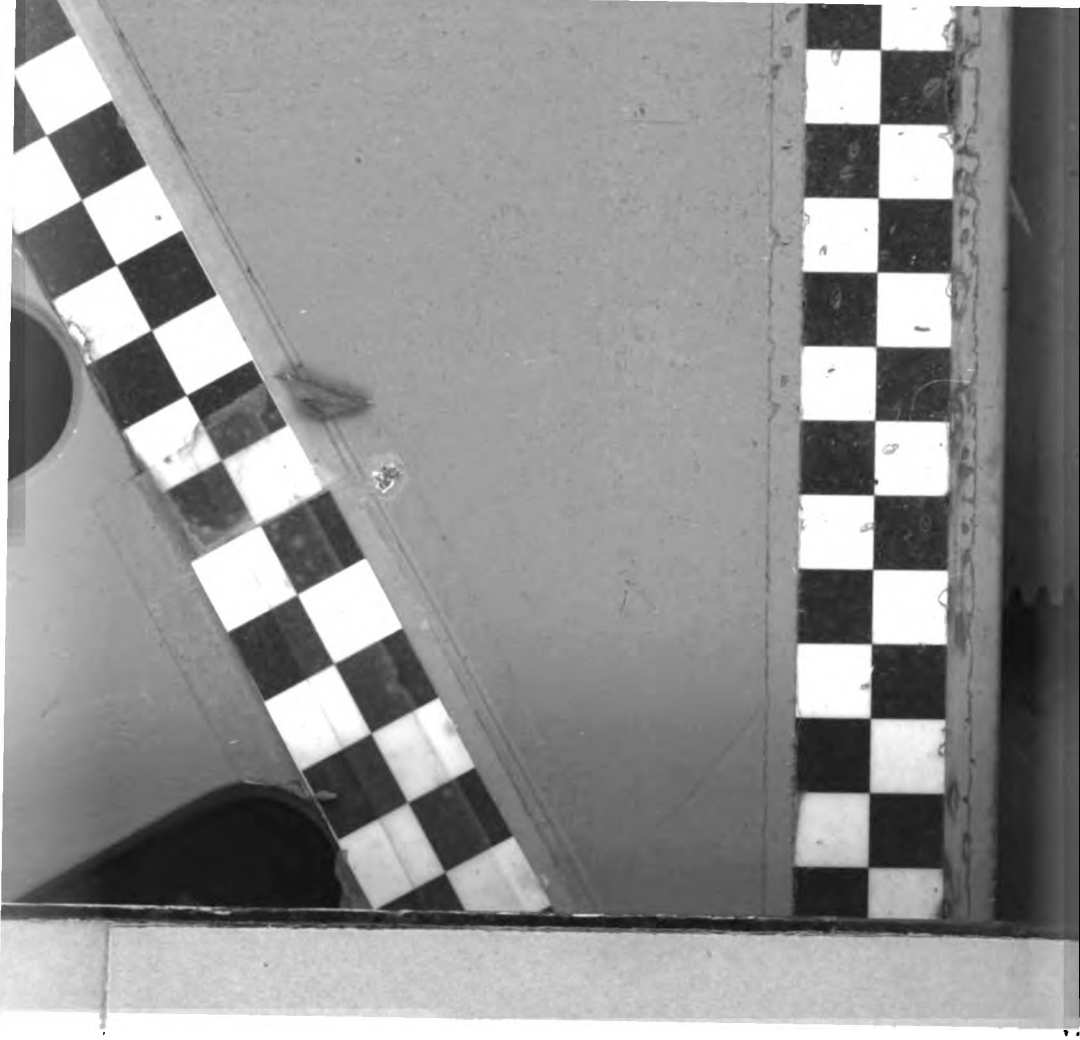
Digitized by Google

eersten geloofszendeling die de Sueven van den *Pagus Thoroltanus*, in de duysternissen van het heydendom gedompeld, door den fakkel des geloofs, omtrent het jaer 650, kwam verlichten, en er eerst eene kapel stichtte, waerschynelyk ter plaets alwaer *Thor* onder eenen ouden eyken boom aengebeden wierd, vermits de Sueven en andere Oudduytsche volkeren noch tempels noch beelden hadden. Het schynt dat den H. Amandus, met medewerking van Dagobertus I, er omtrent het jaer 654 een klooster of eene verblyfplaets voor de geloofszendelingen zoude gesticht hebben, welke ten dien tyde *cellen* genoemd wierden; sommigen willen nogtans dat er den H. Fredegandus in 728, dit klooster gesticht hebbe.

Den H. Anscharius, eenen Belg of Vlaming, en monik in het klooster van Corbie, in Piccardiën, tot den aertsbisschoppelyken stoel van Hambourg verheven zynde, vereenigde hy het klooster van Thourout met de kerk van Hambourg, die zeer behoeftig geworden was, en maekte er, in 834, eene kweekschool of een *seminarie* voor studenten van, voor de *missien* van Denemerken geschikt [1]. Den H. Rembertus, te Thourout of ten minsten in derzelver *Pagus* geboren, opkweekeling en monik van hetzelfde klooster en *seminarie* volgde den H. Anscharius

1 *In vita S. Anscharii*, apud. Bolland. 3 februar.

Digitized by Google

in het Aertsbisdom van Hambourg op. Het was ook uyt dat klooster dat den H. Domlinus, te Thourout geboren, door den H. Bavo naer Gent geroepen wierd; om hem in zyne doodziekte by te staen [654]. Dat klooster moest ten tyde van Karel den Grooten zeer vermaerd zyn, dewyl dien vorst hetzelve, met degene van Ingelmunster en en Wormhout, aen de zorg en waekzaemheyd van Lyderyk II, forestier van Vlaenderen in het byzonder aenbeveelde, en in wiens bevelschrift men leest dat Thourout op de rivier de *Rura* gelegen was. Deze rivier zal geene andere geweest zyn dan den zoogenoemden vaert van Handzaeme die, door tydverloop, van Cortemarcq tot Thourout maer eene groote beek meer geworden is, en welke waerschynelyk ten tyde van Karel den Grooten tot Thourout bevaerbaer was[1]. Dat genoemde klooster, zoo wel als geheel Thourout,

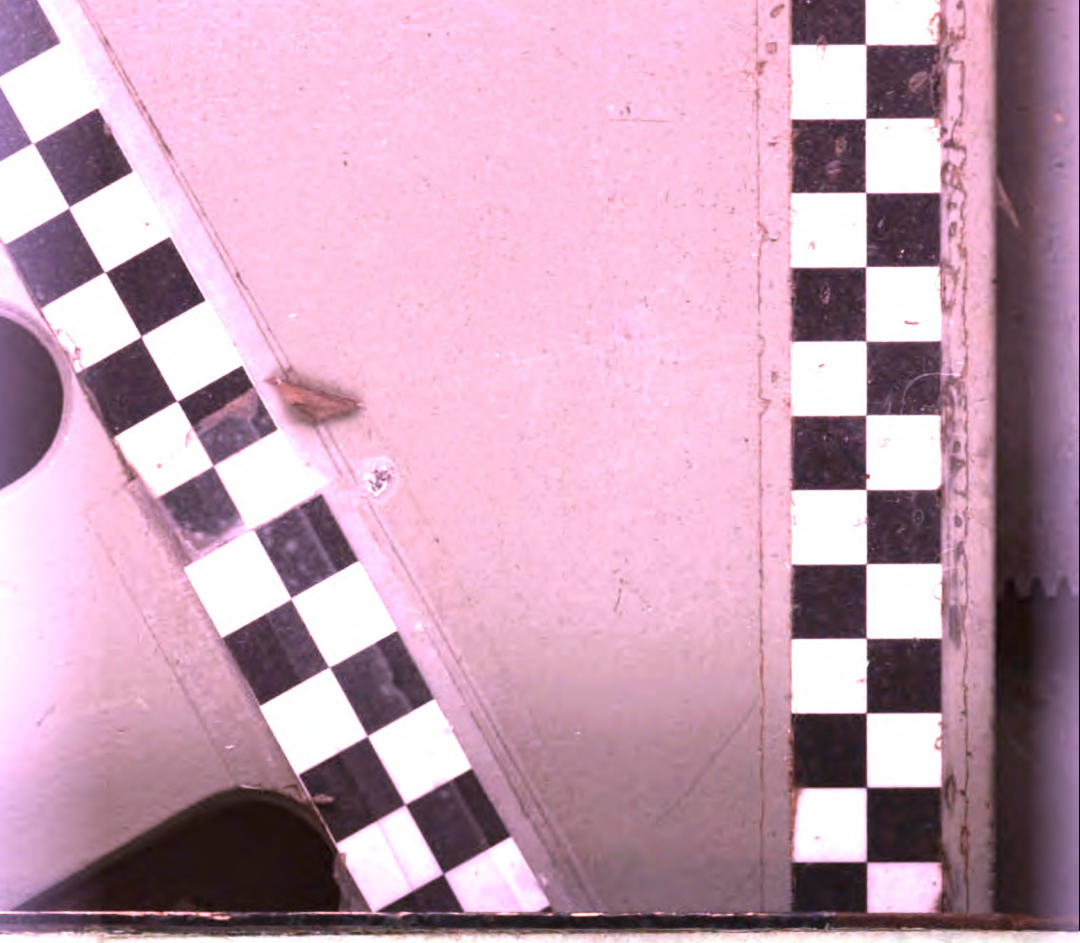
Digitized by Google

woest. Het is onzeker of er, voor dat tydstip, buyten het klooster te Thourout, eene kapel of kerk bestaen heeft. Wy lezen in de jaerboeken dat graef Arnoldus den Ouden er in 961 eene kerk stichtte, welke, ten jare 1072, door graef Robert den Vries herbouwd of zeer versierd zynde, tot eene collegiale kerk met eene *prebende*, een kapittel van zeven kanonikken en zoo vele kapellanen verheven, aen den H. apostel Petrus toegewyd wierd. Gramaye zegt dat graef Balduinus I, eerst aen Thourout het voorregt van eene jaer- en peerdemarkt gegeven heeft, op welkers jaermarkt of *foire*, die zes weken duerde, den lakenhandel zeer bloeyende was; doch Meyerus en Oudegherst schryven zulks aen Balduinus III, toe. De jaermarkt of de *foire* van Thourout had vele voorregten, door gravin Margareta van Constantinopelen, omtrent het jaer 1250, toegestaen en door haren zoon Guido van Dampierre vernieuwd[1]. Thourout was gedurende de middeleeuwen

deed werken, niet alleenlyk om de zeeoverstroomingen te beletten, maer om het aflossen der hooge rivierwaters te vergemakkelyken. By aldien den lezer deze geschiedkundige daedzaek wilt in aenmerking nemen, zal hy niet meer verwonderd zyn dat de *Rura*, in de achtste eeuw tot Thourout zelfs bevaerbaer was, terwyl zy hedendaegs maer eene groote beek vertoont, langs welke men nog hier en daer het bed van eene verstopte of vervallene rivier ontmoet.

1 Voir ma *Notice sur Thourout*, dans la 3e livraison, 3e année des Annales de la Société d'Émulation pour l'histoire et les antiquités de la Flandre Occidentale, et celle de Mr. Delepierre, 4e livraison de la seconde année dans les mêmes Annales.

Digitized by Google

eene der handelrykste steden van Vlaenderen, alhoewel haren omtrek langen tyd eenen woesten grond geweest is; want het is slechts omtrent het jaer 1216 dat men de heyden, rondom Thourout liggende, en in het byzonder het *Bulscampveld*, dat zich in de parochien van Gidts, Lichtervelde en Thourout uytstrekte, heeft trachten om te ploegen en te bevolken, en welke alsdan door de gravin Joanna van Constantinopelen voor eenen jaerlykschen *chyns* wierden te beploegen gegeven[1]. Thourout ontving haren keurbrief in 1183 van graef Theodorus van den Elzas, en de gravin Margareta van den Elzas bouwde er in 1297 een gasthuys. Hare kerk wierd in 1578 door de beeldstormers afgebrand, en in 1695 door de fransche soldaten geplunderd; hare schoone torennaelde wierd in 1618 gemaekt. Hier vind men ook twee herbouwde *magazijns*

Digitized by Google

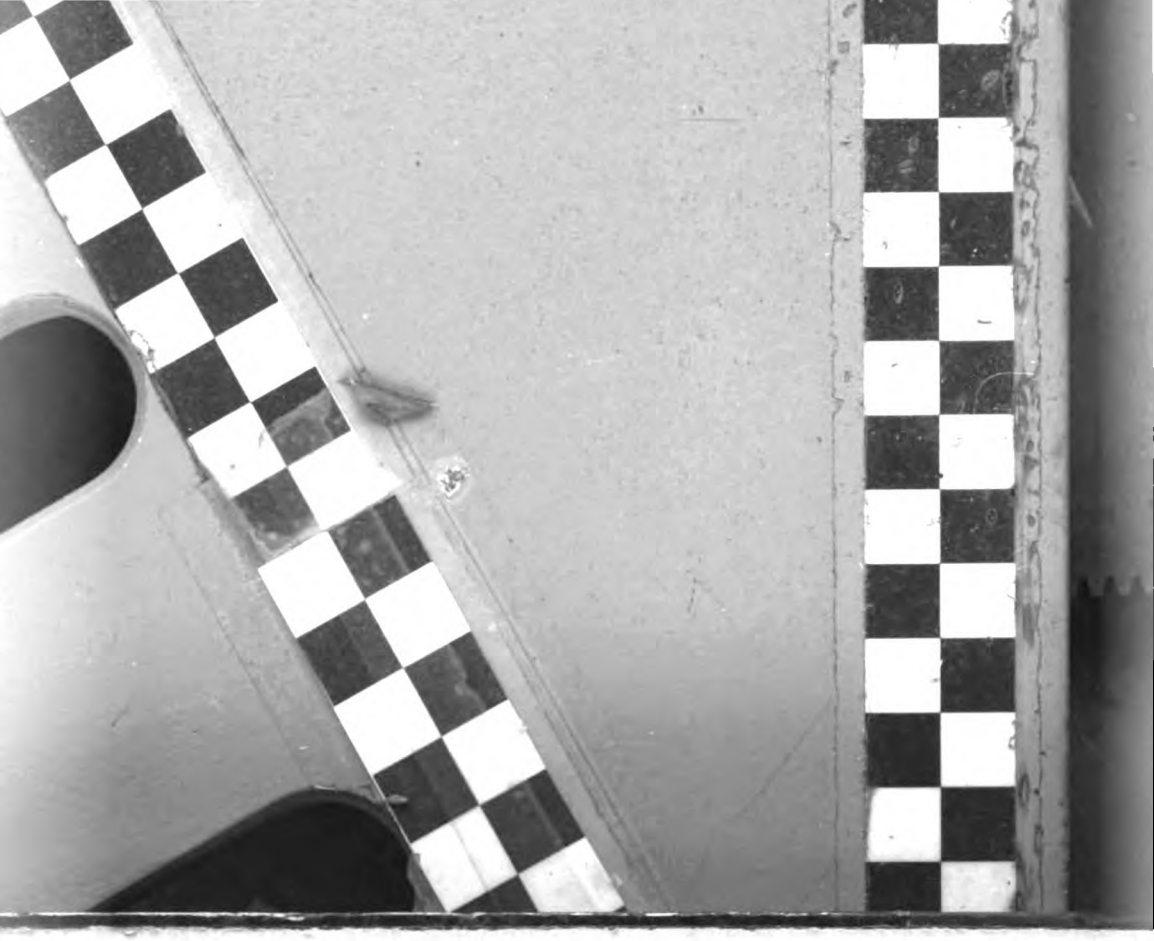
Haren naem kan gesproten zyn uyt eene nieuwe kerk welke men uyt of buyten een ambacht of eene heerlykheyd gesticht heeft. Mireus zegt, dat de parochie van *Wendune*, in 1140, uyt dezelve getrokken wierd[1]. Zy word ook door Sanderus het kasteel en de heerlykheyd van *Wtkerke* genoemd, gevolgelyk moet er een kasteel gestaen hebben. Gelyk men *Uytrecht* in het latyn *Ultrajectus* noemt, zoo zoude men *Uytkerke* ook *Ultra-ecclesia* mogen noemen. Deze parochie was eertyds een ambacht, waeronder Wendune lag, en zy was meer bevolkt dan hedendaegs.

Varssenaere.

Varssenaere, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Ghistel gelegen, wierd eertyds *Warssenaere* en ook *Varsselaere* genoemd. By aldien haren eersten of oorspronkelyken naem *Warssenaere* geweest zy, gelyk er weynig aen te twyfelen valt, zal zy eerst eene sterkte of schans geweest zyn, door bevel van Karel den Kalen in de negende eeuw, tegen de invallen der Noormannen, opgeworpen, omdat *War* en *waer* eene verweerplaets beteekent. Deze parochie was eertyds een ambacht.

1 *Mirai*, *dipl.*, Tom. III, pag. 313.

Digitized by Google

Veurne.

Veurne, eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Nieupoort en Duynkerke gelegen, word door Gramaye *Furne* en ook *Vorne* genoemd. Zy word in eene *diplome* van graef Philippus van den Elzas *kore* geheeten, dat eene letterverwisseling van *vore*, zal geweest zyn. Volgens den geleerden L. Ten Kate, heeft *Vore* en *Veurne* dezelfde beteekenis. Dewyl de zee eertyds tot den grond kwam, waerop Veurne gebouwd wierd, kan haren naem, onder alle andere gissingen, van eene leegte komen, die zich tot de volle zee uytstrekte, by eene groote *vore* of *veure* vergeleken, en welke *vore* of leegte diende om de booten binnenwaerds het land te komen. Veurne bestond reeds voor den tyd van Karel den Grooten, de-

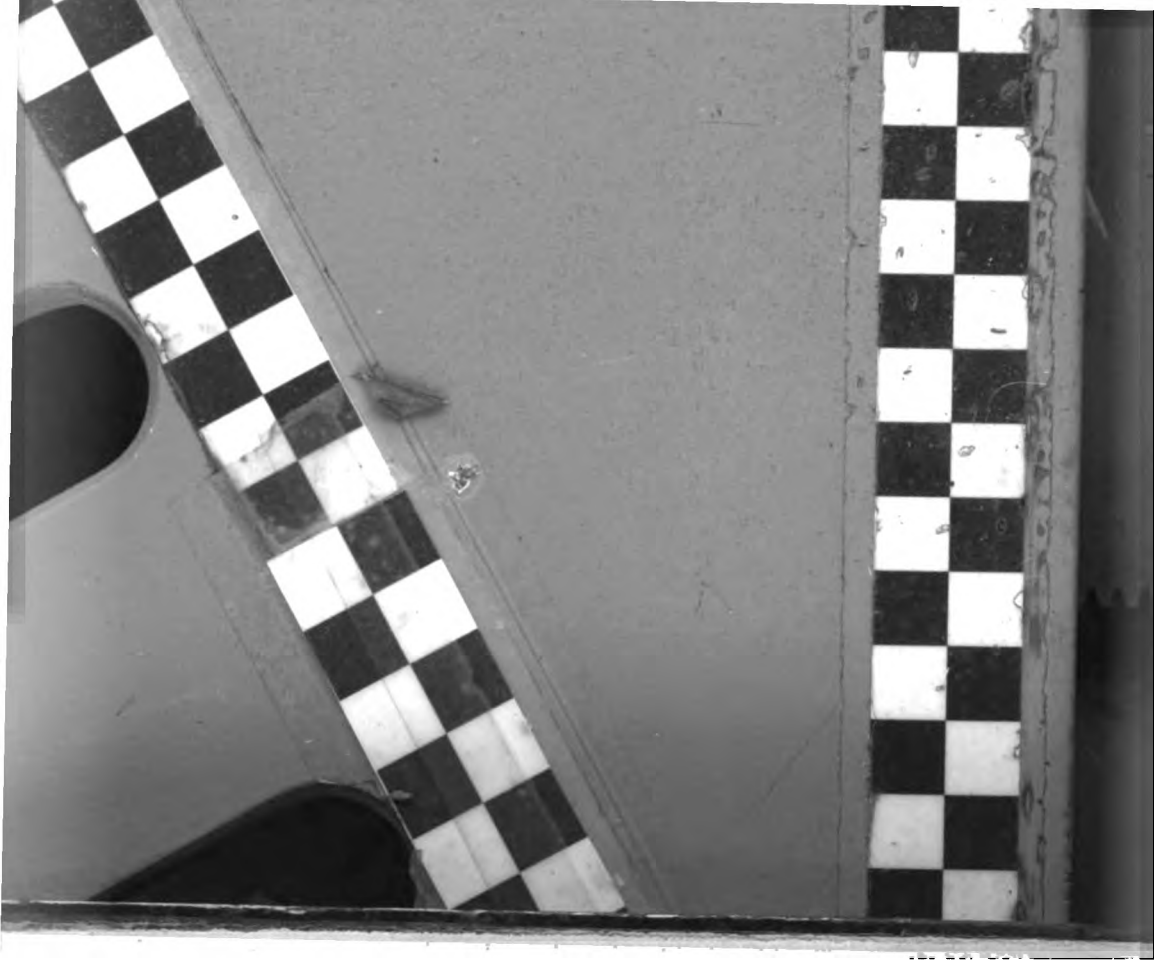
Digitized by Google

Vries, en men vermoed dat dien vrybrief den eersten zy die in Vlaenderen aen de gemeenten wierd geschonken. Het klooster en de kerk van de H. Walburgis wierden in 870 gesticht, en in 1098 herbouwd. Deze stad onderging in 1287 en 1364 telkens eenen grooten brand. Hare *charte* wierd, in 1332, door Lodewyk van Nevers vernieuwd. Niet ver van Veurne heeft de vermaerde abdy *van den Duyne,* in de zeeduynen, ten jare 1107, haren oorsprong genomen. Eenen ermyt, Ligerius genoemd, die vele kluyzenaren onder zyn bestier kreeg, stichtte aldaer eene kapel, welke door den bisschop van Therouanen, ter eere van O. L. V., ingewyd wierd. Den H. Bernardus aldaer, in 1138, komende, maekte er eene abdy van het orden van Chitiaux van. Deze abdy, in 1578, door de beeldstormers verwoest zynde, wierd, in 1627, naer Brugge verplaetst. Veurne is het vaderland van Andreas Kolin, grooten regtsgeleerden; van Cristiaen Kelder en Mattheus Bakket, dichters; en van Petrus Dakket, geneesheer. Veurne was eertyds niet alleenlyk de hoofdplaets van het zoogenoemd *Veurne-Ambacht*, maer ook van eene kastelny.

Vichte.

Vichte, eene parochie in de provincie West-Westvlaenderen tusschen Kortryk en de Schelde gelegen, wierd eertyds *Vichtem* genoemd, en

Digitized by Google

lag in de kastelny van Audenaerde. Zy ontle
haren naem van eene heerenwooning, by de b
de *Vechte* gebouwd, welke zich by St. El
Vive in de *Leye* ontlast. Er bestaen versche
rivieren die *Vechte* genoemd worden, on
andere de *Vecht* in Holland. Er heeft eertyd
Vichte eenen fraeyen *manoir* gestaen.

Vladsloo.

Vladsloo, eene parochie in de provincie W
vlaenderen by Dixmude gelegen, wierd eer
Vlaertsloo en ook *Vlaertzeele* genoemd, e
de gemeene volkstael draegt zy nog den naem
Vlaszeele. Zy word in eenen keurbrief van g
Karel den Goeden, van 't jaer 1119, *Flar*

Digitized by Google

derlyk eene in 1489. Men vond er ook de heerlykheyd en het kasteel van *Ter Heyden*. Onder haer regtsgebied stonden de parochien van Beerst, Keyem, Leke, Schoore en St. Pieters-Cappelle. Deze parochie was oudtyds meer bevolkt dan hedendaegs, omdat zy deel maekte der *Westervrylaten*, die de lakenwevery mogten doen. In hare kerk liggen verscheyde treffelyke mannen begraven.

Vlamertinghe.

Vlamertinghe, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, heeft, wat het eerste worteldeel van haren naem betreft, eenen duysteren naemsoorsprong. Zy word in oude *diplomen* ook *Vlamertinghem* en *Vlamerdinghe* genoemd; zoodat het twyfelachtig is of wy haer mogen toepassen hetgene wy, bladz. 191, over den uytgang *inghe* gezeyd hebben, of als wy daer door *dingen*, dat is het geregt uytoefenen kunnen verstaen. Meyerus zegt dat het woord *Vlaemsch* en *Vlaming* van de *Plumosiers*, eenen der Belgische volkstammen, zoude afgeleyd zyn, en dat men eerst *Vleuming* en later *Fleming* voor *Vlaming* zeyd, gelyk de Engelschen nog *Flemming* en de Franschen *Flamand* zeggen[1]. Hoe

1 Gramaye, *Flandria Occidentalis Illustratæ*, Pars I, pag. 167.

Digitized by Google

ligt kan dan *Vlamer* geene verbastering en verbuyging van *Vlaming* zyn, en ook van den naem der *Plumosiers* afgeleyd zyn geweest, alhoewel wy dit maer voor eene gissing opgeven. Er word in de stadschriften van Yperen, van 't jaer 1166, van eenen Isaac van Vlamertinghe melding gemaekt, die den graef Theodorus van den Elzas, in zynen laetsten kruystogt naer Palestynen vergezelde. Deze parochie had eertyds eene vrye heerlykheyd met het voorregt van lakenwevery. Hare kerk, in 1793 door de Franschen afgebrand zynde, wierd daerna zeer fraey herbouwd. Zy behoorde eertyds aen het kapittel van Ryssel toe.

Vlisseghem.

Vlisseghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Brugge gelegen, zoude, volgens Gramaye, eerst eene volkplanting der *Zeeuwen* geweest zyn, en volgens Vredius en C.-J. de Grave, ontleent zy haren naem van de verblyfplaets van den griekschen *Ulyssus*, de letter *u* in *v* verwisseld zynde[1]. Doch, wie gevoelt niet dat de vermaerdste oudheydskundigen somwylen ook tot ongegronde gissingen kunnen overgaen? Men zoude met meer grond, mogen gissen dat zy

1 *Republique des Champs Elysées*, Tom. 1, pag. 185.

Digitized by Google

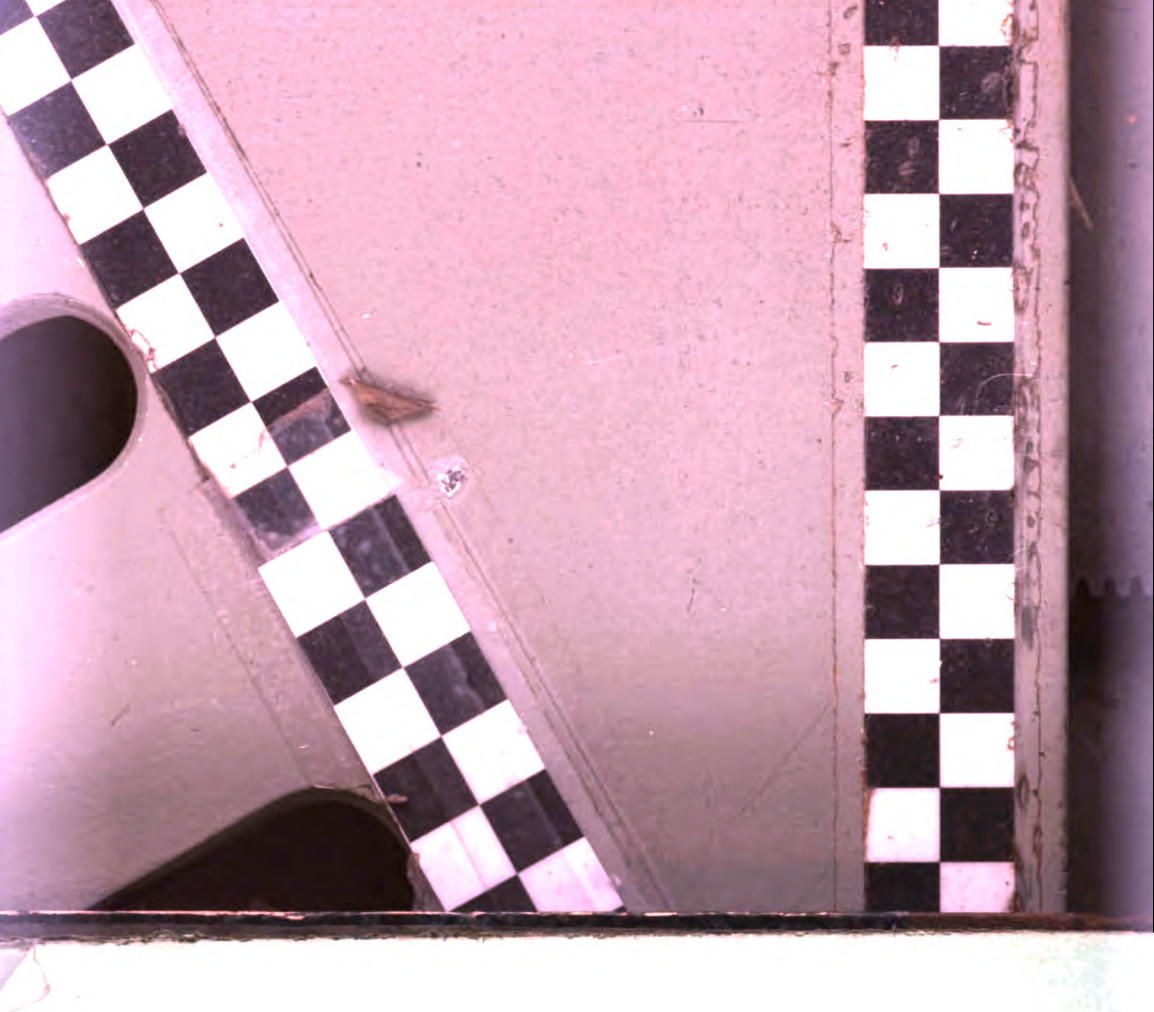
haren naem van eenen *vlietgrond* of *watergrond*, waerop veel *lis* of *riet* wast, ontleend heeft, en waerop eenen leenheer zyn verblyf vestigde. Het woord *vly* komt voort van *vleet* of *vloed*[1].

Vormezeele.

Vormezeele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, word ook *Voormezeele* en in oude keurbrieven *Formiselle* en *Wormezeele* genoemd. Mogelyks heeft zy den zelfden naemsoorsprong als *Wormhout*, in Frankryk. Misschien zal *vorme* eene verbastering zyn van *vorst;* aldus zoude *Vormezeele* zoo veel te zeggen zyn als *vorstelyke zael*; of wel van *vroon*, vry van schatting; zoo wierden de vrye landen der graven *vroonen* genoemd; ook kan het eene letterwisseling zyn van *vroom*, gelyk men zegt *vormsel* voor *vroomsel*, versterking. Eenen ridder, Isaac genoemd, regte er, in 1068, eene proostdy van reguliere kanonikken der Augustinen op, welke, ten jare 1100, in eene abdy veranderd wierd. Den heer van Vormezeele had hoog, middelbaer en laeg regt, en een kasteel met breede grachten omringd. Er zyn in de genoemde abdy, waervan den abt ook het hoog, midden en laeg regt had, 53 abten geweest, waervan den laetsten, in 1808, te Yperen

1 Zie Johan Picardt, *Antiquiteyten van 't Oude Vriesland*, bladz. 93.

Digitized by Google

gestorven is[1]. Het gehucht St. Eloy te Vormezeele, draegt in oude gedenkschriften den naem van *St. Eloy ter Zadele*, en er waren eertyds aldaer verscheyde ermitagien. De kerk der abdy, in 1794 afgebrand zynde, wierd, in 1811, herbouwd en is de parochiekerk geworden.

Wacken.

Wacken, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thielt en Audenaerde gelegen, word in oude *diplomen* ook *Wagen*, *Wachines* en *Wackem* genoemd. Men heeft hier op te merken dat meest al de parochien, die op *en* uytgaen, oudtyds op *em* of *hem* uytgingen, en dus de wooningen of verblyfplaetsen der land- of leenheeren waren, waeraen vele parochien

Digitized by Google

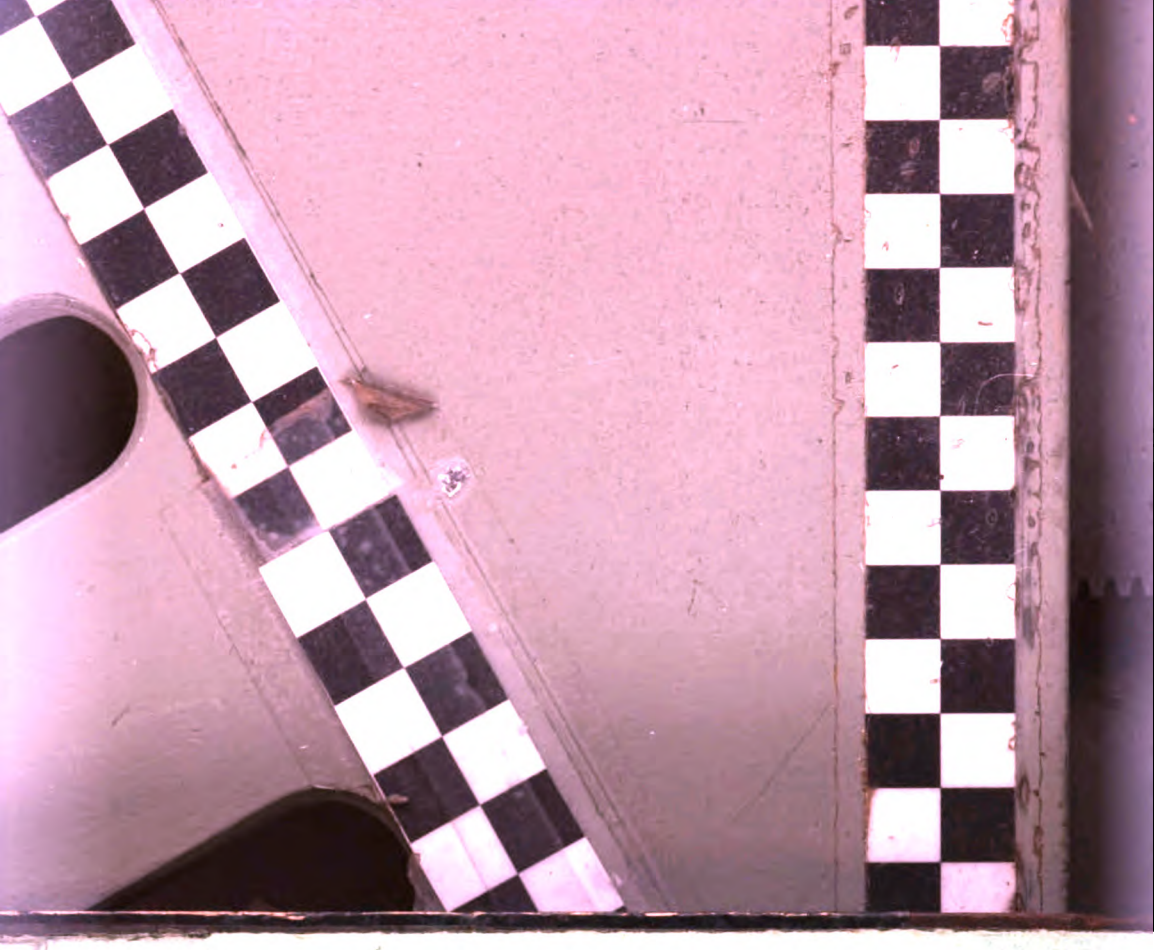
Waereghem.

Waereghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Deynze gelegen, ontleent haren naem van eene heerenwooning by eene sterkte of verweerplaets, oudtyds *waere* genoemd (van verweeren), gesticht. Aldaer vond men eertyds de heerlykheyd van Peteghem met een kasteel; men heeft er vele romeynsche gedenkpenningen uytgegraven. Dewyl *warda* oudtyds een regterlyk vonnis beteekende, kan deze parochie haren naem van eene *vierschaer* gekregen hebben.

Waermaerde.

Waermaerde, eene parochie in de provincie Westvlaenderen oost van Kortryk op de Schelde gelegen, ontleent haren naem van *waer* sterkte en *aerde*, dat is eene versterking van *aerde* opgeworpen, gelyk men er vele in oude tyden vond; de letter *m* zal er, om de zachtheyd der uytspraek, zyn ingevoegd geweest. Hare kerk wierd, in 1485, afgebrand. Zy word ook door Gramaye waerschynelyk door verbastering, *Waermare* genoemd.

Digitized by Google

Waesten.

Waesten, eene kleyne stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Ryssel op de Leye gelegen, word in het fransch *Warneton* en in het latyn *Warnestonum* genoemd. Eenigen gissen dat zy haren naem zoude ontleend hebben van zekeren *Warnestonus*, penningmeester der Romeynen, by de Moriniers, die aldaer onder de regering van Keyzer Commodus [190] zyn verblyf op een door hem gesticht kasteel had. Anderen beweeren dat haren naem eene zamenstelling is van *Warnest* of *Ernest* en van *dunum* by verkorting *unum*, dat in de oudsaksische tael stad beteekent; alzoo zoude het zamengestelde woord *Ernestus* eene versterkte stad beduyden. Wederom anderen brengen nog verscheydene gissingen by die nog min grond van waerheyd hebben.

Digitized by Google

jare 1138, aen den regel van den H. Augustinus onderworpen. Deze vlek verkreeg haren keurbrief van vrystelling in 1226; zy was eertyds eene kastelny; en zy is het vaderland van Christiaen Masseus en van Mattheus Pilaert, groote godsgeleerden; van Joannes, bisschop der Moriniers die in mirakels uytmuntte, en, ten jare 1130, te Therouanen heyliglyk gestorven is.

Wardamme.

Wardamme, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Thielt gelegen, ontleent haren naem van eene *war* of opgeworpene sterkte by eenen *dam* zeer digtby het *Hulst-loo* bosch gelegen. Het zal waerschynelyk eene der sterkten geweest zyn, door bevel van Karel den Kalen in de negende eeuw tegen de invallen der Noormannen opgeworpen.

Watou.

Watou, ook *Watua* genoemd, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Poperinghe en Cassel gelegen, ontleent haren naem van *water* en *ouw* of *gouw* en *gau* welke laetste *land* beteekent, zoo zegt men *Henegouw* en in

Digitized by Google

het fransch *Hainau*, voor land by de rivier de *Haine* gelegen. *Wat* is niet anders dan eene inkorting van *water*; aldus is Watou *waterland* te zeggen; hetgene zeer wel op den drassigen grond, waeruyt deze parochie bestaet, betrekkelyk is; ja, aldaer bestonden er eertyds zoo vele stilstaende poelen, dat er tot in de elfde eeuw de slangen krielden [1]. Er stond eertyds een fraey kasteel.

Wendune.

Wendune, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Blankenberge in de zeeduynen gelegen, droeg oudtyds den naem van *Waterdune*, mogelyks om dat er de zee somwylen doorgebroken heeft. Men wilt dat zy, in 1140, zoo Mireus zegt, uyt de parochie van Uytkerke zoude zyn gemaekt geweest [2]. Ondertusschen Meyerus zegt dat zy reeds, ten jare 830, bestond [3]. Aen wien van beyde zal men geloof geven? Het eerste gevoelen schynt het aennemelykste te zyn. Deze parochie was in de veertiende eeuw zeer volkryk; en zy bezat vele lakenfabrieken die, sedert de inlandsche beroerten onder Maximiliaen van Oostenryk [1488], niet meer bestaen.

1 J. Raepsaet, *OEuvres complètes*, Tom. IV, pag. 518.

2 Miræi, *Dipl.*, Tom. III, pag. 313.

3 *Rerum Fland.*, Tom. X, pag. 31.

Digitized by Google

Wercken.

Wercken, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Dixmude gelegen, word van eenige oude kronykschryvers *Werckem* genoemd, gelyk men ook *Clerckem* voor *Clercken* zeyd. Den naemsoorsprong dier parochie komt van geen *werken* (arbeyden) voort, maer veeleer van het wooord *weert* sterkte, verweering, of wel van *werd* vlieteyland, schans[1]; en mogelyks is die sterkte of schans op de *terp* of *hooge mote* geweest welke er nog bestaet, en in de gemeene verkeering den *hoogen ajuyn* genoemd word[2]. Oudtyds heeft de zee, by hoog gety, tot aen Wercken gekomen, waerom die schans zeer wel aen een vlieteyland geleek. Ook wierden zulke *terpen* gemaekt om ten tyde der overstroomingen het vee op te redden. Het vrouwenklooster, *'S Hemelsdaele* genoemd, door Elisabeth, vrouw van Steenvoorde, in 1237, te Eessen gesticht, wierd, na eerst te Zillebeke en te Thourout gestaen te hebben, ten jare 1293, naer Wercken overgebragt, tot dat het zelve, eyndelyk in 1691, naer Brugge verplaetst wierd. Er heeft eenen geduchten *manoir*

1 Meyers *Woordenschat*, Deel III, bladz. 197—198.

2 Hoeufft zegt dat *werk* ook eene Sluys beteekent.

Digitized by Google

of een heerenhuys gestaen. De parochien van Wercken en Thourout (alsdan *Thourouthoeck* genoemd) wierden, in 1280, door Guido van Dampierre, van het Brugsche Vrye afgescheyden en aen het ambacht van Wynendaele gevoegd.

Wervick.

Wervick, eene stad in de provincie Westvlaenderen tusschen Meenen en Comen op de *Leye* gelegen, word in het latyn *Viroviacum* genoemd. Verscheyde oudheydskundigen zyn van gevoelen dat *Wervick* zoo veel wilt zeggen als *Werkwyk*, eenen wyk alwaer vele werklieden byeen verzameld waren; maer het is veel waerschynelyker dat zy eerst eene sterkte geweest zy, of wel een sterk kasteel, door de Romeynen gebouwd, en *Viroviacum* genoemd, omdat zy niet alleenlyk

Digitized by Google

een oud gebouw, waerin men een standbeeld van Mars of Priapus gevonden heeft; dat gebouwd door de eerste geloofszendelingen in een kerk veranderd zynde, wierd aen den H. Martinus toegewyd. Men heeft er ook in de puynhoopen van een oud paleys eenen gedenkpenning van Julius Cesar gevonden. Wervick bloeyde in de veertiende eeuw door hare lakenweveryen. Deze stad wierd, ten jare 1070, door gravin Richilde verwoest, en in 1206 en 1382 byna geheellyk afgebrand; zoo dat zy nooyt meer tot haren eersten luyster opgestegen is. Hare kerk wierd gelyk vele andere, in 1793, door de Franschen ten deele afgebrand. Zy is het vaderland van Willem Steen, eenen geleerden monik; van Maerten Kasteleyn die van zynen dryjarigen ouderdom blind was, en orgels, trompetten en andere speeltuygen maken kon; en van Willem Lapidanus, godsgeleerden. Eene stad in Engeland *Waiwyk* genoemd, heeft waerschynelyk denzelfden oorsprong.

Westcappelle.

Westcappelle, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Sluys gelegen, word in oude handvesten en zelfs door Sanderus *Waelscappelle* genoemd, en niet *Waescappelle*, gelyk er op eenen grafzerk in derzelver kerk staet. Indien hare benaming van den naem van den stichter der eerste

Digitized by Google

kapel niet afgeleyd is, zal hy van *wal* komen, dat eene diepte beteekent, en gelyk men *Poelcappelle* zegt van eenen leegen grond, zoo zal men ongetwyfeld *Wals-* of *Waelscappelle* gezeyd hebben van eene leege plaets, waerin men de eerste kapel stichtte[1]. Westcappelle lag certyds onder het ambacht van Oostkerke. Ten jare 1675 wierd den klokkentoren der kerk van Westcappelle byna geheellyk door den bliksem afgeslagen.

Westende.

Westende, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Nieupoort gelegen, heeft waerschynelyk haren naem van hare ligging, in tegenoverstelling van Oostende ten opzigte van het westereynde van *Kamerlings ambacht*. Deze parochie is in de geschiedenis zeer vermaerd, door den veldslag die er, in 1600, plaetst had, tusschen de legers van den prins Mauritius van Nassau en der Spanjaerds, onder het bevel van Mendoza, waerin de laetste geslagen wierden. Westende is geene succursale meer en is thans wegens het geestelyk, met Lombartzyde vereenigd.

1 *Waes* beteekent in de volkstael *modder*, waervan het woord *waessen* of *uytwaesemen* afgeleyd is, en dus ware het ook mogelyk dat den naem van *Westcappelle* of *Waestcappelle* en *Waelscappelle* daeruyt gesproten is

Westkerke.

Westkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Ghistel gelegen, zal waerschynelyk uyt Jabbeke zyn getrokken geweest; ter wier opzigte zy west gelegen is; de kleyne rivier de *Waere* of den *Moerdyk* loopt door deze parochie, en ontlast zich by Snaeskerke in de vaert van Nieupoort. Westkerke moest hare tienden aen de abdy van Oudenburg opleveren.

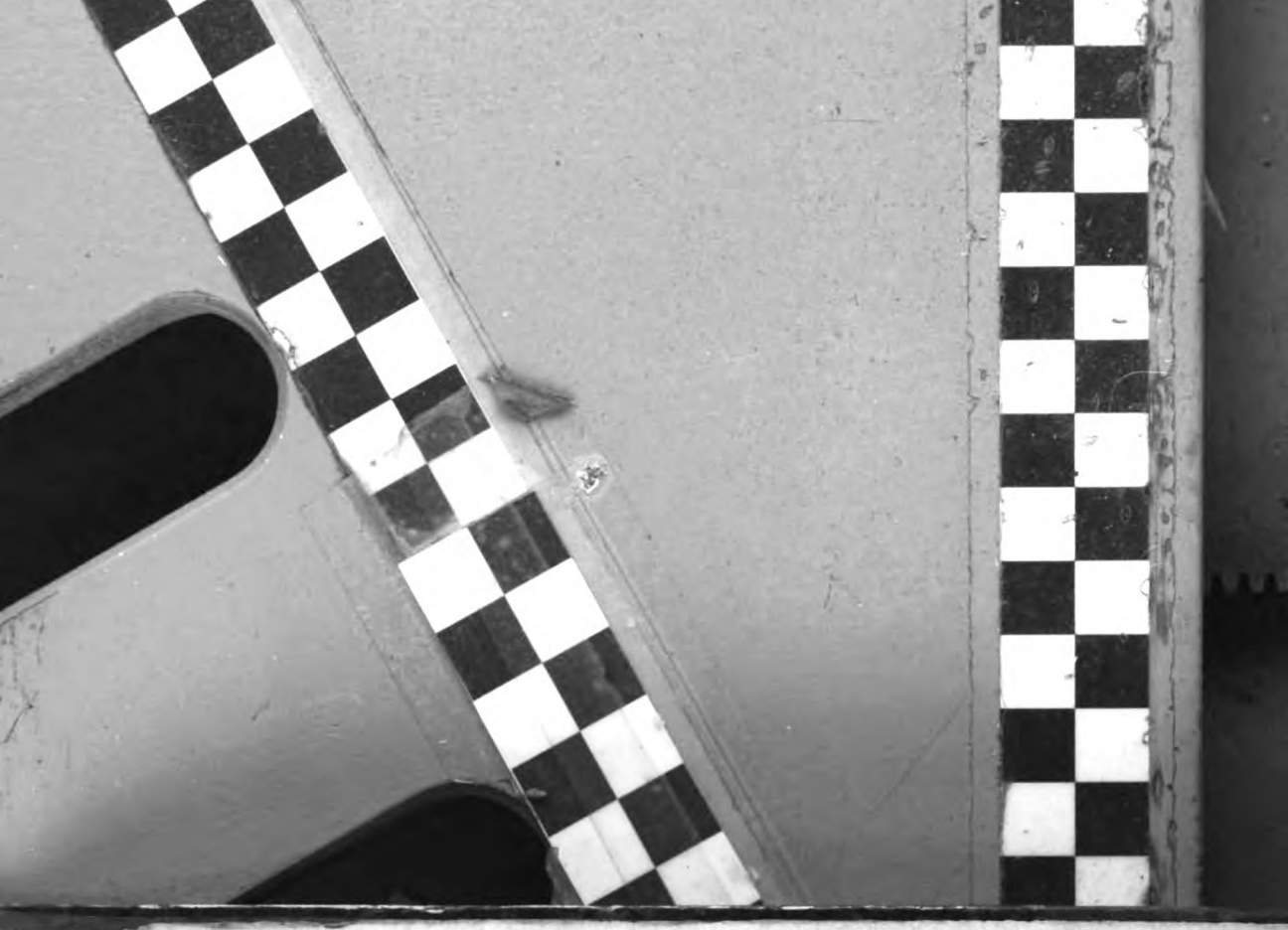
Westoutre.

Westoutre, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Poperinghe en Belle gelegen, word ook in oude *charten Westoultre* genoemd; haren naemsoorsprong is denzelfden als dien van Dranoutre, te weten van eenen *outer* of *autaer*. (Zie Dranoutre, bladz. 263.) Hier stondt oudtyds eenen *manoir*.

Westroozebeke.

Westroozebeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Rousselaere gelegen, ontleent haren naem van eene beek of eenen waterloop de *roode-* of *roozebeek* genoemd,

Digitized by Google

en die zich in de *Mandere* ontlast. Zy word Westroozebeke genoemd, in tegenoverstelling van Oostroozebeke. Deze parochie bestond reeds van in de tiende eeuw; en zy is in de vlaemsche geschiedenis vermaerd door den veldslag die er, in 1382, tusschen de oproerige Gentenaers, onder het bevel van Philippus van Artevelde, en graef Lodewyk van Maele met de Franschen vereenigd, voorviel, en waerin de eersten geslagen wierden. Na dien veldslag bragten er de Bruggelingen een O. L. V. beeld, en schonken aen hetzelve jaerlyks eenen nieuwen hoofddoek. De inwooners van Bourbourg en Meenen, als de zyde van Lodewyk van Maele gehouden hebbende, hadden den voorgang in de processie, die er jaerlyks op den derden zondag van Julius gegaen word, en de eersten mogten er den tol van de dranken, die er op dien dag verkogt wierden, trekken. En er is nog hedendaegs naer O. L. V. van West-

Digitized by Google

by het oud klooster van *Eversham* met den *Yzer* vereenigt. Binnen deze parochie staet de kapel van St. Six, in den bosch van denzelfden naem, welke nu door de paters van het orden van *La Trappe* bewoond word, en die er een slach van klooster van gemaekt hebben.

Wevelghem.

Wevelghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Meenen gelegen, heeft waerschynelyk eertyds den naem van *Weverghem* gedragen. Men mag, met grond, veronderstellen dat haren naem uyt de wooning of verblyfplaets van *wevers* spruyt, en in wier benaming, om de *euphonie* of welluydendheyd, de *r* in *l* zal zyn verwisseld geweest. Hier heeft eertyds een vrouwenklooster van het orden der Bernardinen gestaen.

Wielsbeke.

Wielsbeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Deynze gelegen, zal waerschynelyk haren naem gekregen hebben van eene beek, die om hare draeykolken de *Wielsbeke* genoemd wierd. Nog word de streek in zee, aen denmond der Schelde gelegen, om de draeyin-

Digitized by Google

gen van het water, door de banken of zandplaten veroorzaekt, de *Wielingen* genoemd. Wielsbeke stond eertyds onder het regtsgebied der baronny van Ingelmunster.

Wilskerke.

Wilskerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Nieupoort gelegen, wierd eertyds *Willekinskerke* genoemd, waerschynelyk van zekeren heer Willem, stichter derzelver kerk. Zy ligt in het zoogenoemde *Kamerlings ambacht* en is hedendaegs geene succursale meer. Deze parochie wierd, op 6 December 1665, byna geheellyk, door het breken van eene sluys te Nieupoort, overstroomd en verwoest.

Wilrafsyde.

Wilrafsyde, oudtyds eene parochie, in de provincie Westvlaenderen tusschen Oostende en Nieupoort gelegen, heeft denzelfden naemsoorsprong, wat het woordlid *yde* betreft, als Coxyde en Lombartzyde. Deze parochie is gedurende de inlandsche beroerten der zestiende eeuw geheellyk tot verval gekomen, en er is slechts nog een gering overblyfsel van hare kerk en van haren toren overgebleven. Zy was in *Kamerlings ambacht* gelegen en had het voorregt van lakenwevery;

Digitized by Google

waerdoor zy, alsook door hare *visschery*, volkryk en bloeyend was.

Winghene.

Winghene, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thielt en Brugge gelegen, wierd eertyds ook *Wynghene* en *Wynghem*, en in oude handvesten en keurbrieven *Recolwingaham* genoemd. Den naemsoorsprong dier parochie schynt zeer duyster te zyn; maer vermits *wynghe* in het oudvlaemsch *heyliging* beteekent, en dat *Winghene* of *Wynghene* oudtyds niet anders dan een woud of bosch was, zoo mag men, met veel grond, veronderstellen dat die plaets een zoogenoemd heylig of gewyd bosch geweest is, waerin de oude Belgen of de Sueven hunne gewaende goden, als in het woud van Wynendaele, aenbaden. Winghene zoude, volgens eenige oudheydskundigen, haren naem van eenen oudduytschen volkstam, *Venidi* of *Winidi* genoemd, en die met de Sueven vermengd waren, getrokken hebben; maer deze gissing schynt te ver gezocht. Deze parochie was voortyds eene vrye heerlykheyd, en onder dezelve lagen nog de heerlykheden van *Wildenbury* en en *Poelvoorde* met eenen *manoir*. Het dorp van Winghene wierd in 1492 byna geheellyk den roof der vlammen. Er is nog eene parochie by Leuven die Winghen genoemd word.

Digitized by Google

Winkel-St.-Eloy.

Winkel-St.-Eloy, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Kortryk en Rousselaere gelegen, ontleent haren naem van *winkel* of voorraedplaets, welke de Romeynen op de groote heerwegen tot onderhoud der krygsbenden plaetsten, en door hen *Taberna* genoemd wierden, waervan het woord *taverne* afgeleyd is; hetwelk men nog in de oude kostuemen vind, en waerdoor men kroeg of herberg[1] verstond, welke in de oud-duytsche tael *winkel* genoemd word, en waeruyt de benaming onzer winkels over het algemeen gesproten is. Voortyds paste men dien naem ook aen eene geheele parochie toe, als B. V. *de parochie en winkel van Loon; de parochie en winkel van St. Jooris*, enz[2]. Den bynaem van

Digitized by Google

Winox-Berghe.

Winox-Berghe, eene stad, thans in Frankryk tusschen Duynkerke en Cassel gelegen, wierd voortyds *Groenenbergh* genoemd. Graef Balduinus II, heeft er eerst, in 908, eene kerk gesticht, aen den H. Martinus toegewyd, er kanonikken gesteld, en er het ligchaem van den H. Winocus, eersten abt van Wormhout doen overvoeren. Graef Balduinus V, bouwde er, in 1067, eene nieuwe kerk, deed er het ligchaem van den voornoemden heyligen abt plaetsen, en veranderde het kapittel van wereldlyke kanonikken in een klooster der Benedictinen. Den naem van *Groenenbergh*, wierd alsdan in *Winox-Berghe* veranderd. Deze stad wierd, in 882, door de Noormannen verwoest. Graef Guido van Dampierre omringde dezelve, in 1282, met grachten en muren. Winox-Berghe was oudtyds een ambacht en eene kastelny waeronder 32 regtsgebieden lagen.

Woumen.

Woumen, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, word by oude schryvers ook *Wommen*, *Woemen* en *Woumem* genoemd. Wy bekennen dat dien naemsoorsprong

Digitized by Google

zeer duyster ligt ; men mag evenwel , met grond, gissen dat *Woumen* eerst *Woumem* is genoemd geweest, en vervolgens de wooning van eenen *vassael* of leenheer geweest is, waervan den eygennaem eene inkorting of verbastering ondergaen heeft. Meyerus noemt dezelve in het latyn *Woma,* en zegt dat zy, in 1383, door hare lakenwevery zeer volkryk was. Het was te Woumen dat het leger der oproerige Gentenaers, vereenigd met de Yperlingen, door graef Lodewyk van Maele, op den 27 Augustus 1380, geslagen wierd. Er stond eertyds een *Oratorium, St. Pieters in de woestyn* genoemd; tusschen Woumen en Merckem ligt het meer, den *Blankaert* genoemd. Het dorp van Woumen heeft in de inlandsche beroerten onder Maximilianus van Oostenryk veel geleden, en de kerk dezer parochie is alsdan afgebrand geworden [1489].

Digitized by Google

niet wel toepassen. Wulpen zal waerschynelyk haren naem aen eenen leenheer te danken hebben, die er eerst eene kapel stichtte. Er wierd in 1277 een klooster van het orden van Citiaux gesticht, dat in 1589 naer Veurne overging. Deze parochie is de geboorteplaets van den gelukzaligen kloostervoogd Garembertus.

Wulverghem.

Wulverghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Armentiers gelegen, word ook *Wulverdeghem* genoemd. Eenigen vermoeden dat er aldaer in de wouden oudtyds vele wolven of wulven zouden gewoond of genesteld hebben; doch zulks is niet waerschynelyk. Den naem dier parochie zal veeleer, als vele andere, van de wooning eens leenheers voortkomen.

Wulveringhem.

Wulveringhem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Veurne en Loo gelegen, ontleent haren naem niet van *wulven* of *wolven*, maer van de wooning van eenen leenheer Wulfardus genoemd. Zy is in de geschiedenis vermaerd omdat zy de geboorteplaets is van Heribertus van Wulveringhem, die met Ryckwaerd Blauvoet en

Digitized by Google

Wouter van Hondschote tegen gravin Mathilde, in 1205, opstond, waeruyt de bloedige worsteling tusschen de zoogenoemde *Blauvoetiers*, en *Ysengrynen* sproot, die ten dien tyde een groot deel van Veurne-Ambacht in vuer en verwoesting stelde. Er heeft eertyds een sterk kasteel gestaen.

Wynendaele.

Wynendaele, door verscheyde schryvers ook *Winendaele* genoemd, is geene stad noch parochie maer was oudtyds een geducht sterk kasteel, noordwest van Thourout staende, met eene zeer uytgestrekte heerlykheyd. Volgens Pontus-Huteres zoude Odoacer, forestier van Vlaenderen, aldaer eerst een kasteel of sterkte gesticht hebben, dat in 880 door de Noormannen zoude verwoest zyn; maer dewyl eenige geschiedschryvers zelfs aen

Digitized by Google

dikwyls zyn verblyf hield, en er, in 1093, gestorven is.

Wat den naem van Wynendaele betreft, het zekerste gevoelen is dat hy afgeleyd is van *gewyd* of heylig dal, alzoo genoemd omdat er *Thor*, den Jupiter of voornaemsten god der Sueven en Saksers, in aengebeden wierd. (zie Thourout, bladz. 411.) Sommigen hebben zich ingebeeld dat den naem van Wynendaele zoude afgeleyd zyn van de *Winidi*, eenen oudduytschen volkstam, of wel van *wyn* of *wyngaerden* die er aengekweekt wierden, maer deze gevoelens steunen op geene waerschynelykheyd. Balduinus VII, of met den byl, hield er gemeenlyk zyn verblyf, en oefende er het regt met eene groote strengheyd uyt; waerdoor het kasteel tot nog toe onder het volk vermaerd is. Graef Guido van Dampierre heeft er ook somwylen zyn verblyf gehouden en het was in het bosch van Wynendaele, dat eertyds eene zeer groote uytgestrektheyd had, dat Maria van Bourgondiën, ten jare 1482, op de jagt zynde, eenen val met haer peerd deed, van welkers gevolgen zy kwam te sterven. West van het woud van Wynendaele heeft er eertyds eene ermitagie gestaen die gemeenlyk het klooster genoemd wierd.

Van de heerlykheyd van Wynendaele hongen 40 leengoederen af, waeronder vele mindere heer-

Digitized by Google

lykheden besloten waren. Zy bezat eenen balieuw, schout, schepenen en eene vierschaer, met hoog, middelbaer en laeg regt. Voor het jaer 1794 behoorde het kasteel met den bosch van Wynendaele aen den palsgraef, prins van Nieuwburg, toe. Onder de hollandsche beheersching verkogt zynde, is Wynendaele thans den eygendom van mynheer Mathieu, van Brussel, geworden, die het bosch heeft doen omploegen; en wat het kasteel betreft, er zyn maer twee zyden meer in wezen, waeraen den eygenaer eenige herstellingen gedaen heeft. Men zag eertyds in het woud van Wynendaele eene fraeye kapel, eene pottery en eene fonteyn, de *Roopyp-fonteyn* genoemd, waerby zich ook eene glas-blazery bevond.

Dat geducht gedenkteeken der middeleeuwen, die verblyfplaets onzer graven van Vlaenderen, dat heylig dal, dat woud van Thor, dat be-

Digitized by Google

Wytschaete.

Wytschaete, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Waesten gelegen, bestond reeds ten jare 931, en word door Meyerus *Widischate* genoemd. Sanderus noemt deze parochie in het latyn: *Pagus amplæ magnitudinus*, om welke reden men zoude kunnen gissen, dat zy haren naem van de hooge weerde of schatting harer gronden, die zeer vruchtbaer zyn, ontleend heeft. Echter heeft men op te merken, dat, volgens Hoefft[1], *schate* zoo wel als *schote* eene verweerplaets beteekent, zoo word *Braschote* by Antwerpen *Braschate* genoemd; en voor eenen *voorschoot* zeyde men eertyds ook *voorschate*. In oude handvesten word de *a* dikwils in *o* verwisseld. Wytschaete wierd, in 1066, door Philippus I, koning van Frankryk, aen het klooster van Meessen geschonken. Zy heeft voor kerkpatroon den heyligen Medardus. Er heeft voortyds een fraey kasteel gestaen.

Yperen.

Yperen, eene stad in de provincie Westvlaenderen gelegen, heeft vele verschillige gissingen, zoo wegens haren oorsprong als ten opzigte van haren

1 *Taalkundige Bydragen*, bladz. 109.

Digitized by Google

naem onder de geschiedschryvers verwekt. Men wilt dat aldaer den belgischen volkstam der *Plumoniers* zoude gewoond en den oorsprong aen die stad gegeven hebbe. (Zie Vlamertinghe, bladz. 421.) Sommigen vermoeden, niet zonder grond, dat zy denzelven aen een kasteel, door de Romeynen gesticht, te danken hebbe; men weet ten minsten dat er oudtyds een kasteel gestaen heeft, gelyk in eene *diplome,* van het jaer 1110, gemeld word: *Diploma Moriense scriptum Anno* 1110, *Castrum Ipris laudat, voce, ut apparet, indeclinabili*[1]. Het is ten minsten zeker dat Yperen, 't zy als kasteel, 't zy als stad, van in de negende eeuw bestaen heeft, dewyl Meyerus dezelve op de lyst stelt dergene die, in 880, door de Noormannen zyn verwoest geweest. Eenigen zeggen zelfs dat den H. Victricius aldaer in 484 het waer geloof zoude gepredikt hebben, toen die plaets nog geheellyk van wouden en bosschen omringeld was, gelyk er nog in

Digitized by Google

ning Danielo verjaegd zynde, er een kasteel zoude gebouwd hebben. Anderen geven haer den naem van *Uppre,* eene verbastering van *Opper*, ten opzigte der leege moerassengronden ter noord- en westzyde der stad gelegen. Velen zyn er die haren naem doen afleyden van de menigte van Iepenboomen, die in haren omtrek zeer gretig wassen ; maer het zekerste gevoelen is dat zy haren naem, gelyk Marchantius zegt, van de kleyne rivier de *Yperleet* ontleend heeft waerop zy ligt[1]; alhoewel Sanderus zegt dat de *Yperleet* zelve haren naem van de stad Yperen kan ontleend hebben ; zoo verschillig zyn de gevoelens wegens den naemsoorsprong van Yperen. Deze stad verkreeg hare eerste voorregten of vryheden, in 1174, door graef Theodorus van den Elzas, hare tweede, in 1287, door graef Guido van Dampierre. Het oud kasteel van Yperen, later de *zael* genoemd, wierd door graef Balduinus den Yzeren hersteld, en de stad wierd zoo door graef Arnoldus I, als Balduinus III, Robert den Vries en Ferrand van Portugael vergroot, versterkt en versierd. Gravin Joanna van Constantinopelen omringde dezelve, in 1214, met houten staketsels, welke men *tuynen* noemde, en dewyl de Engelschen, die in 1383 Yperen belegerden, dezelve niet konde doorbreken heeft men, ter gedachtenis van het ontzet der

1 *Yprœ.... Flaviolus Ypra influit nomenque indicit supra urbum natus.* (Marchant.)

Digitized by Google

stad, eenen jaerlykschen feestdag ingesteld, welken om die reden *Thuyndag* genoemd wierd, en op den eersten zondag van Augustus gevierd word. Ten dien tyde was Yperen zeer volkryk door haren grooten lakenhandel, en had negen poorten. Philippus den Stouten omringde dezelve, in 1388, met muren. In 1650 had zy nog acht poorten, maer Lodewyk XIV, die stad, in 1678, ingenomen hebbende, besloot dezelve in eenen nauweren kring, en hare acht poorten wierden op vier gebragt.

Wat hare openbare gebouwen betreft, hare vermaerde Halle wierd, in 1342, tot het gebruyk der lakenwevers gebouwd, waerin boven de 4000 weefgetouwen geplaetst wierden; waeruyt men besluyten kan dat hare bevolking, in de veertiende eeuw, zeer groot moest zyn. De kollegale kerk van den H. Martinus wierd, in 1101, gesticht en haren treffelyken klokkentoren in 1487 gebouwd. De genoemde kerk wierd, in 1559, toen Yperen een bisdom wierd, derzelver kathedrale of hoofdkerk. Hare kerk van den H. Petrus wierd, ten jare 1070, door Robert den Vries gesticht. De Tempeliers hebben in Yperen eene wooning en vele eygendommen gehad, waervan nog eene poort den naem van *Tempelpoort* draegt. Deze stad heeft nog iets byzonders, te weten dat zy haer water door loode buyzen uyt de vyvers van Zillebeke en Dickebusch trekt. Er stond eertyds op de markt

Digitized by Google

eene schoone fonteyn. De lakenwevers waren er in de vyftiende eeuw zoo menigvuldig dat den Hertog Philippus den Stouten, om alle beroerten onder dezelve te voorkomen, er een deel naer Poperinghe, Vlamertinghe, Meessen, Langemarcq, en andere plaetsen deed overgaen. Yperen was eertyds de hoofdplaets der kastelny van dien naem en tevens een burggraefschap. Zy heeft, in 1125, 1240, 1297 en in 1584, veel door den brand geleden. De vaert van Yperen naer Nieupoort wierd in 1251 gegraven. Hier heeft den vermaerden Cornelius Janssenius bisschop geweest. Deze stad is het vaderland van Martinus Rythove, haren eersten bisschop; van Balduinus Saber, godsgeleerden; van Cabiliau en Becanus, kronykschryvers; van Karel van Yperen, schilder; van Jooris Robert, beeldhouwer; van Claude de Clerq, Immeloot, dichters; en van Joannes Lambin, oudheydskungen, en dichter.

Zande.

Zande, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Nieupoort gelegen, wierd eertyds *Kruyszande* genoemd. Haren naem spruyt niet uyt eenen zandachtigen grond, want men vind aldaer eenen kley- of vetten grond. Die benaming zal ongetwyfeld gesproten zyn uyt eenen alouden zandweg door de Romeynen gemaekt, welke wegen zy op de moerassige gronden maek-

Digitized by Google

ten. Zekeren Geraert Clement, heeft er, ten jare 1442, aen de kerk een stukje van het heylig Kruys geschonken; om welke reden deze parochie ook *Kruyszande* genoemd wierd, en zy lag oudtyds onder het ambacht van Ghistel.

Zarren.

Zarren, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Dixmude gelegen, wierd eertyds ook *Sarren* en *Zarne* genoemd. Zy schynt haren naem ontleend te hebben van de kleyne rivier de *Zarre* of *Sarre*, die van Staden komende, en aldaer de *Luykebeek* genoemd word, zich in de vaert van Handzaeme ontlast. Daer de beteekenis van de *Zarre* of *Sarre* zeer duyster ligt, ware het niet omgerymd dien naem van *vierschaer* af te leyden. Oulings wierden de mannen die met den ballieuw van den leenheer rondgingen, om het

Digitized by Google

schaer bestond, die ongetwyfeld niet altoos op dezelfde plaets gespannen wierd. (Zie Eessen bladz. 270.) Zarren bestond reeds ten jare 961. Hare kerk is aen den H. Dionisius toegewyd.

Zedelghem.

Zedelghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Thourout gelegen, word ook *Zilleghem* genoemd. Haren naemsuytgang *ghem* laet geen twyfel over of er heeft eenen leenheer zyn verblyf gevestigd. Het woord *zedel* beteekent in het oudvlaemsch *zetel* [1] of *zitstoel*, dat betrek heeft op de *zael* of het verblyf van eenen grooten *vassael*. In het tweede geval, te weten by aldien zy eerst *Zillebeke* is genoemd geweest, beteekent *zille* eene waterleyding of gracht [2]; dus zal deze waterleyding de beek of kleyne rivier geweest zyn die door Zedelghem loopt, en te Brugge komende, aldaer de *Reye* genoemd word. Men heeft te Zedelghem eenen gedenkpenning van den keyzer Nero gevonden. De doopfont, welke men aldaer in de kerk ziet, is een meesterstuk van kunst in de elfde eeuw gemaekt.

Zerkeghem.

Zerkeghem, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Oudenburg ge-

1 Meyers *Woordenschat*, Deel III, bladz. 207.
2 Idid, bladz. 210.

Digitized by Google

legen, word in oude keurbrieven *Zerkeyghem* en *Zarkeghem* genoemd. Het eerste worteldeel van haren naem zal eene verbastering ondergaen hebben, want alhoewel het de wooning van eenen *vassael* zal geweest zyn, is het niet waerschynelyk dat deze wooning by eenen grafzerk zal gestaen hebben, dewyl, noch de eerste Belgen, noch de Franken, noch de Saksers geene steenen graven maekten. Zerkeghem was eertyds een ambacht.

Zevecote.

Zevecote, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Ghistel en Nieupoort gelegen, schynt haren naem van een gehucht ontleend te hebben, alwaer zeven kleyne huyzen stonden, gemeenlyk *koten* genoemd, en welk gehucht, met tydverloop, in eene parochie veranderd is. Maer *cote* ook eene versterking of verweerplaets beteekenende, kan het gemakkelyk wezen dat er ten tyde van Karel den Kalen aldaer versterkingen tegen de invallen der Noormannen zyn opgeworpen geweest, die zeven in getal waren; Echter geloof ik dat den lezer zich liefst aen het eerste gevoelen zal houden. Zevecote was in de veertiende eeuw volkryker dan hedendaegs. Den Russischen Keyzer Alexander I, aldaer, in 1814, voorby trekkende, heeft er een bezoek by den heer pastoor afgeleyd.

Digitized by Google

Zeveneeken.

Zeveneeken, eene parochie in de provincie Oostvlaenderen tusschen Gent en St. Nicolaus gelegen, ontleent haren naem van zeven aloude vermaerde *Eykenboomen*, waeronder, volgens de volkstraditien, de Belgen of Sueven hunne godsdienstige plegtigheden zouden verrigt hebben. Het concilie van Leptines of Lestines heeft het overig der bygeloovige plegtigheden in de wouden of bosschen, ten jare 743, verboden, gelyk de volgende woorden uytdrukken: « *De sacris Sylvarum, quas nimidas vocant.* » Den eyk was by onze voorouders het zinnebeeld van den boom des levens, het was om die reden dat men dien als geheyligd beschouwde, en onder denzelven aen de valsche goden zoo als *Thor* en *Wodem* offeranden opdroeg.

Zillebeke.

Zillebeke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen by Yperen gelegen, heeft haren naem van eene beek gekregen, en van *zille* waterleyding of gracht, dat op hetzelfde uytkomt. Hier vind men eenen vyver waeruyt de stad Yperen haer water door loode buyzen trekt. Tusschen deze parochie en Hollebeke liggen de zoogenoemde *Nonnebosschen*, alwaer eertyds eene vrouwen abdy stond,

Digitized by Google

die, ten jare 1231, gesticht; en, ten jare 1579, door de Geuzen verwoest zynde, in 1604, naer Yperen overgegaen is.

Zonnebeke.

Zonnebeke, eene parochie in de provincie West-vlaenderen tusschen Yperen en Rousselaere gelegen, wierd eertyds *Honnebeke*, *Zinnebeke* en *Zunebeke* genoemd. Het is moeyelyk om aen te toonen welke dezer verschillige benamingen, men eerst aen die beek toegepast heeft, *zinne* kan eene verbastering van *zille* zyn dat eenen waterloop beteekent. De beek waervan die parochie haren naem zoude kunnen ontleent hebben, zal ongetwyfeld dezelfde zyn die, door Langemarcq loopende, zich te Merckem in de *Yperlée* ontlast en aldaer het *Martje* genoemd word. De vermaerde abdy van Zonnebeke, van den regel van den H. Augustinus, wierd in 1072, ge-

Digitized by Google

is zy de minst bevolkte der provincie ; ook staet zy wegens haer geestelyk regtsgebied onder Eggewaertscappelle. Deze parochie behoorde eertyds aen het kappittel van St. Omaers toe.

Zuydschote.

Zuydschote, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Yperen en Loo gelegen, heeft den zelfden naemsoorsprong als *Noordschote*, *Hondschote*, enz. (Zie Noordschote, bladz. 356.) Men vind nog eene parochie tusschen Veurne en Duynkerke *Zuydschote* genoemd, welke eertyds een burggraefschap en een der zeven groote leengoederen van Bergen-St.-Winox was.

Zuyenkerke.

Zuyenkerke, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Brugge en Blankenberghe gelegen, word ook *Suwenkerke* genoemd. Sanderus noemt dezelve *Sunkerke;* zoodat zy haren naem niet ontleent van eene kerk, zuyd van Blankenberghe of van eene andere plaets gesticht; maer wel van haren eersten stichter of van den heyligen aen wien hare kerk toegewyd is. Men wilt ook dat zy haren naem zoude erlangd hebben van eene kapel aen den H. Severinus toegewyd, gelyk

Digitized by Google

Meetkerke haren naem van den H. Demetrius ontleend heeft.

Zwevezeele.

Zwevezeele, eene parochie in de provincie Westvlaenderen tusschen Thourout en Thielt gelegen heeft haren naem ontleend, gelyk Sweveghem by Kortryk, van de Sueven, eenen germanischen of oudduytschen volkstam, waervan er een deel door bevel van den keyzer Augustus tusschen Kortryk en Brugge overgevoerd wierd om er de woeste gronden om te ploegen en er die landstreek te bevolken. Gelyk Thourout de voornaemste plaets was alwaer dat volk zyne goden als *Thor, Woden*, enz., in de wouden eer bewees, zoo was Zwevezeele ongetwyfeld de plaets alwaer de hoofden dier natie somwylen vergaderden, zoo om raed te plegen als om *vierschaer* te houden, om welke reden die parochie ook *Zwevezael* genoemd wierd. Deze *Sueven* of *Zweven*, aldus genoemd omdat zy in Germaniën, hun eerste vaderland, zwevende of zwervende volkeren waren, en met veel andere volkstammen vermengd van Tacitus gezamentlyk Sueven genoemd wierden : *in communi Suevi vocantur*[1]. Deze Sueven, langzamerhand met de Menapiers en met de Saksers die op de zeekust woonden vereenigd, wierden in het midden der

1 De Morin, *Germ.*, Cap. 35.

Digitized by Google

zevende eeuw door den H. Eligius bekeerd, die waerschynelyk ook te Zwevezeele het geloof gepredikt heeft. Er heeft een kasteel gestaen, en hare heerlykheyd behoorde toe aen het vermaerd stamhuys van Van Praet.

Vermits er tusschen Zwevezeele en Thourout nog heyden liggen, welke aen niemand in het byzonder toebehooren of die geene eygenaers hebben, gelyk wy ook in verscheyde andere parochien ontmoeten, zal het hier niet ongepast zyn van den oorsprong dier publieke weygronden, heyden en bosschen (*communaux*) te handelen, eene aloudheyd waervan weynig lezers eenig denkbeeld hebben en welkers beschryving wy by den artikel van Aertryke, Assebrouk, enz., kortheydshalve nagelaten hebben.

De zoogenoemde publieke weygronden waren in hunnen oorsprong niet anders dan weyden en bosschen, welke den land- of leenheer eener uytgestrekte *villa* (later heerlykheyd genoemd), aen de kolonisten of landbouwers in gebruyk gaf, wanneer zy de woeste gronden omploegden om er *curtes* of landhoeven van te maken. Deze weygronden, gemeenlyk voor eenen jaerlykschen cyns of in erfpacht gegeven, waren alleenelyk ten gebruyke van eenige aeneenhangende hofsteden

Digitized by Google

in het byzonder of van een byzonder kanton der *villa*, door den leenheer aen hetzelve toegewezen, en niet van de bewooners of de kolonisten der gansche *villa* of heerlykheyd ; waeruyt volgt dat deze publieke eygendommen, altoos den regstreekschen eygendom van den heer blyvende, zelfs na de ontvoogding der gemeenten, geene grondeygendommen derzelve geworden zyn, alhoewel zy in zommige plaetsen *parochie weyden* of *parochie velden* genoemd worden. Er bestonden ten tyde van het leenroerig bestier, en zelfs daerna, eene menigte van zulke openbare weylanden en bosschen ; en zulks moet niet bewonderd zyn, wanneer wy wel den verschilligen toestand van het vlakke veld, over het algemeen, van die tyden ten opzigte van dien van hedendaegs beschouwen. Volgens verscheyde geloofbare schryvers, was in 850 den omtrek der steden van Ronse en Thourout eene woestyn ; in 895, was geheel het bisdom van Therouaenen, en by gevolg geheel den westkant van Westvlaenderen meest door woeste en wreede menschen bewoond ; in 900, was geheel het Land van Waes nog een woud, *forestum Wasda ;* in 1080, was Afflighem eene spelonk van moordenaren *Spelunca latronum*. Den omtrek van Watou, by Yperen, krielde nog van slangen en serpenten ; zoodat wy ons zouden vergissen met van den staet der landouwen of vlakke velden, van die tyden, te oordeelen gelyk wy dezelve thans bevinden.

Digitized by Google

Ambachten en Heerlykheden,

die in het graefschap van Vlaenderen

TOT HET JAER 1794 BESTAEN HEBBEN.

Nadat wy de aloudheden van Vlaenderen, over het algemeen, omstandiglyk beschreven hebben, zal het gewisselyk den lezer niet onaengenaem voorkomen hier nog eenige oudheden te vinden, welke wy, zonder dikwyls het verbond der rede te breken, niet hadden kunnen doen kennen. Deze oudheden bestaen in de ambachten en heerlykheden, zoo kleyne als groote, waervan wy, eer wy dezelve opgeven, eerst den oorsprong zullen leeren kennen.

Het woord ambacht (*ambascia*) is een oud-duytsch woord, en beteekende oorspronkelyk geene landstreek, maer wel eenen titel, eene hoedanigheyd, een persoonlyk vermogen: zoo als *graefschap*

Digitized by Google

graef, en *hertogdom* van *hertog* afgeleyd zyn; zoo insgelyks wierd *ambacht* van *ambach*, eenen hofbeambten afgeleyd, waervan ook de woorden *ambassade*, *ambassadeur*, en *ambt* zyn afgeleyd geweest. Men verstaet gemeenlyk dat woord in twee beteekenissen; te weten voor een beroep, in eene werktuygkundige wetenschap bestaende, en voor hetgene van een regtsgebied. Dit laetste slach van ambachten, bestond eerst in de uytoefening van het plaetselyk regt over de grondeygendommen van den vorst, maer later wierd het een leengoed (*fief*) en deszelfs *vassael* wierd den aengestelden regter, eygenaer en *heer van het ambacht*, en dus *ambachtsheer* genoemd. Hy oefende er het zoogenoemd *dagelyks regt* uyt, eerst door de *stadhouders* of *honderdmannen* van den vorst uytgeoefend, waerom een ambacht ook in sommige keurbrieven den naem van *schouteetendom* draegt.

Digitized by Google

door hoogmoed aengedreven , pasten dezen titel ook aen eene parochie of byzondere heerlykheyd toe , waeruyt de kleyne ambachten sprooten.

Eene heerlykheyd was anders niet dan eene *Villa* , waerin het hooger- en lager geregt door honderdmannen (*centumviri*) of koninglyke regters uytgeoefend wierd , en waervan het laetste , in tegenoverstelling van het eerste , het *lager geregt* wierd genoemd , en daer men onder het woord *geregt* , eygenlyk gesproken , maer het koninglyk geregt verstond , hetwelk slechts in twee soorten verdeeld was , liet het zoogenoemde *lager geregt* niet van alsdan te bestaen , maer het ging alleenlyk de cynsen en grondbelastigen aen , en wierd in het huysselyk geregt begrepen , dat aen de eygenaers der *villa* toebehoorde en in de wet den naem van *emendatio* droeg , waervan den naem *amende* (boet) afgeleyd is.

Wanneer op het eynde der tiende eeuw het lager geregt van den vorst aen de eygenaers der *Villæ* afgestaen wierd , zoo wierden die *Villæ* enkele heerlykheden, welke ook in geheele parochien bestonden , en de *Villa* , welke nog geene parochie geworden was, wierd eene heerlykheyd in eene parochie besloten , gelyk hooger (bladz. 179) aengetoond is ; waervan er een groot getal zulkdanige bestonden. Wanneer den vorst aen eene

Digitized by Google

Villa, of aen derzelver eygenaer, ook het *hooger geregt* (uytgenomen eenige groote misdryven aen den vorst voorbehouden) toestonden, wierd zy eene *vrye heerlykheyd*, die het hoog-, middelbaer en lager geregt had, met eene *vierschaer* en eene galg, waervan dikwyls nog vele mindere heerlykheden afhingen. Er waren ook leenheeren die verscheyde heerlykheden bezaten. Ook hadden deze heerlykheden niet al de zelfde voorregten en *kosteumen*, en wierden niet alle ter zelfder tyd gevormd; echter wierden zy alle ten langsten met den aenvang der twaelfde eeuw bevestigd.

Digitized by Google

Steden en Parochien die den dubbelen titel van ambacht en heerlykheyd droegen.

Aerdenburg,
Aertryke,
Ardoye,
Assebrouk,
Bekeghem,
Beernem,
Beveren, by Rousselaere,
Blankenberghe,
Bovekerke,
Breedene,
Clemskerke,
Clercken,
Coolscamp,
Cortemarcq,
Couckelaere,
Damme,
Dudzeele,
Eecloo,
Eerneghem,
Eessen,
Ettelghem,
Gidts,
Ghistel,
Handzaeme,
Houcke,
Houthave,
Jabbeke,
Ichteghem,
Leffinghe,
Lophem,
Lisseweghe,
Maldeghem,
Mannekensvere,
Mariakerke,
Middelburg,
Moerkerke,
Nieuwmunster,
Oedelem,
Oostcamp,
Oostkerke,
Oudenburg,
Ramscapelle,
Rousselaere,
Ruddervoorde,
Slype,
Snelleghem,
Sysseele,
Uytkerke,

Digitized by Google

Varssenaere ,	Zandvoorde,
Vlisseghem ,	Zarren ,
Waerdamme ,	Zedelghem ,
Westende ,	Zerkeghem ,
Woumen ,	Zuyenkerke ,
Yzendyk ,	Zwevezeele.

Baronnyen.

Ingelmunster ,	Lichtervelde.

Vrye Heerlykheden van:

Ardoye ,	Heule ,
Assebrouck ,	Hoye, in Markeghem .
Lichtervelde ,	Dadizeele ,
Claerhout, by Brugge ,	Pitthem

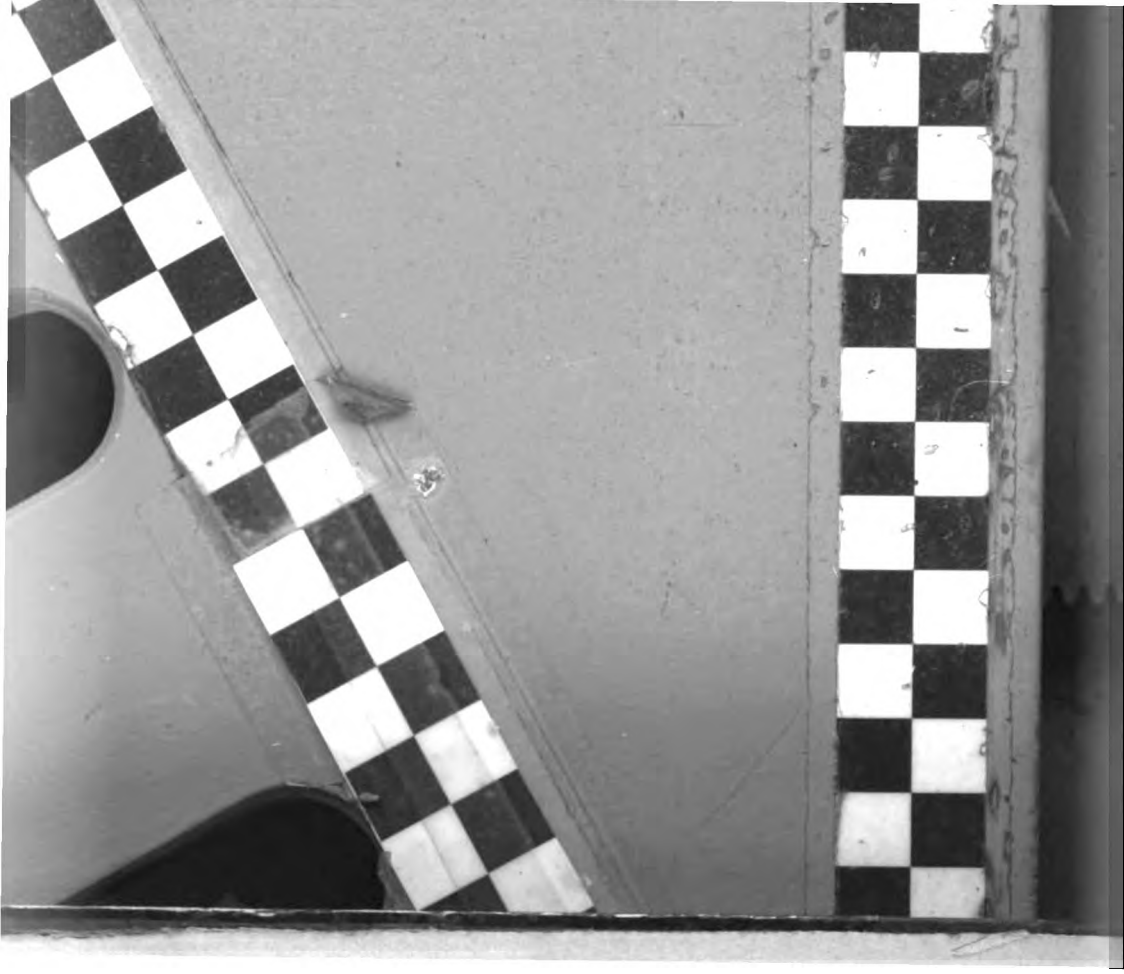
Digitized by Google

Winnezeele,
Steenvoorde,
Hazebrouck,
St. Jans-steen,
Cruyshautem,
Mullem,
Pamele, enz. enz.

Byzondere Heerlykheden.

Koolbroeck, in Rudder-voorde,
Hertsberghe, idem,
Gentbrughe, idem,
Nieuwen, in Oedelem,
Ryshove, in Ardoye,
Ommelede, in Gidts,
Groenendale, in Lichter-velde,
Paussche, in Cortemarcq,
Viversche, idem,
Wykhuyze, idem,
Noorthove, idem,
Markhove, idem,
Peereboom, idem,
Edewalle, idem,
Hamersvelde, in Hand-zaeme,
Guyzen, in Zande,
Hagebrouk, in Hooglede,
Volmerbeke, idem,
Buskens, in Oostcamp,
Erkeghem, idem,
Jonyns, idem,
Straeten, in St. Andries,
Westenhove, in Westende,
Guyze, in Langemarcq,
Couchy, idem,
Cleef, idem,
Gruterzaele, idem,
Schiervelde, in Rousse-laere,
Crommenelst, in Vlamer-tinghe,
Baurivard, in Zillebeke,
Droogendaele, idem,
Hoogewalle, in Becelaere,
Kruyseecke, idem,
Stalpart, idem,
Navigeer, idem,
Barizeele, in Gheluveldt,
Watermeulen, in Moors-lede,
Wankaerde, in Staden,
Westwalle, idem,
Westkwaedakkerwalle, idem,
Vallenaere, idem,
Labbekensakker, idem,
Virlinkhove, in Brielen,

Digitized by Google

DenBosch,inNeêrwaesten,
Hallebast,in Dikkebusch,
Wedergracht, in Harelbeke,
Katerolles, idem,
Kampen, idem,
Roodepoort, idem,
Buffelt, in Winghene,
Poelvoerde, idem,
Wildenburg, idem,
Potteghem, in Waereghem,
Nieuwenhove, idem,
Nieuwlande, in Kortryk,
Krosmotte, in Ooteghem,
Overrakker, buyten Kortryk,
Heede, in Meulebeke,
Dyke, in Wacken,
Maelstaple, inRuysselede,
Audegoed, idem,
Meersch, in Thielt,
Thielt tenHoven, idem,
Diependaele, in Deerlyk,
Nieuwenhuyze,inCuerne,
Ten Broeke,in Wielsbeke,
Merry, in Moorzeele,
Tempelmar,inLendelede,
Tuiles, in Gheluwe,
Vlienderbeke,inAelbeke,
Walle, in Belleghem,
Mortainsche, idem,
Klyte, in Reninghelst,
Kourtewyle, in Watou,
Koudenburg, in Avecappelle,
Elzendam,inOosvleteren,
Zwynland, in Westvleteren,
Nieuwlant,inBoitshouke,
Vlerinkhove, in Westoutre,
Stavelput, inWestnieuwkerke,
Praye, idem,

Digitized by Google

LYST

VAN

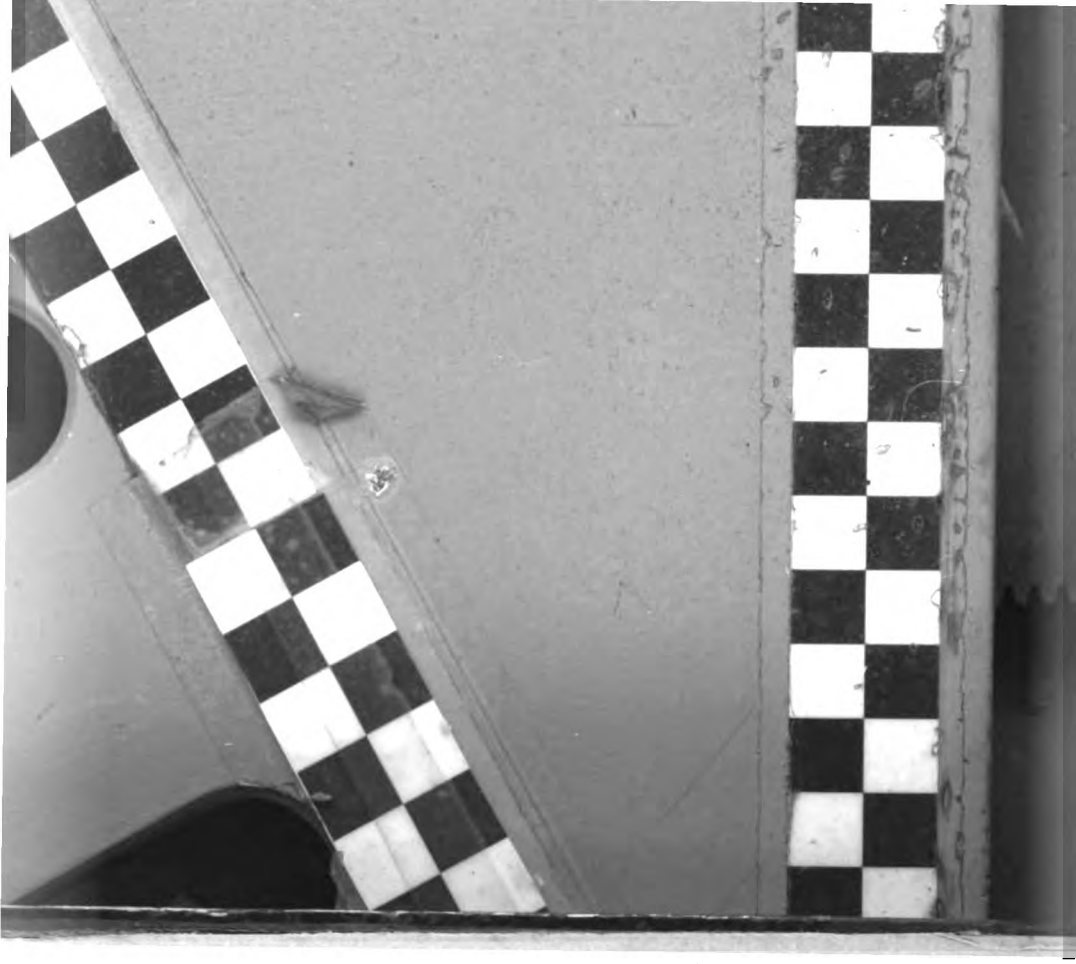
Groote en Geleerde Mannen,

DIE IN VLAENDEREN

van den aenvang der Dertiende eeuw tot het eynde der Zeventiende eeuw geboren zyn.

Aengezien er, op voorstel van M. graef De Muelenaere, gouverneur der provincie Westvlaenderen, door den provincialen raed in zitting van den 23 Julius 1840, is besloten geweest, van 12000 franken aen den provincialen *budget* van 1841 in te willigen, om hulpsommen toe te staen aen de gemeenten die verlangen gedenkzuylen op te regten voor afgestorvene groote of verdienstelyke mannen binnen derzelver kring geboren; ten eynde hunne gedachtenis te vereeuwigen, en, tevens den naïever onzer landgenooten op te wekken, zoo laten wy hier nog eene lyst van soortgelyke mannen volgen die in Vlaenderen geboren zyn, en van welke wy in den loop van dit werk geene melding

Digitized by Google

gemaekt hebben; omdat het voornoemde besluyt nog niet genomen was, wanneer wy de parochien beschreeven alwaer zy geboren zyn[1].

AELST, *Den eerw. pater Laurentius Musgheselle*, geestelyken schryver (1477).

« *Bartholomeus Bast*, godsgeleerden (1558)[2].

« *Arnoldus Mersmans*, godsgeleerden (1578).

« *Henricus Breuk*, geneesheer en wysgeer (1593).

« *Joannes de Coster*, godsgeleerden (1595).

« *Justus Balbianus*, geneesheer (1616).

« *Petrus Wastel*, godsgeleerden (1658).

AERDENBOURG, *Joannes Uyttenhove*, hoogleeraer in de godsgeleerdheyd (1296).

ARDOYE, *Arnoldus van Gheluwe*, bygenoemd den *Vlaemschen Boer*, godsgeleerden (1668).

Digitized by Google

Belle, *Ægidius de Coninck*, godsgeleerden (1633).

Berchem by Audenaerde. *Arnoldus Laurent*, latynschen dichter (1579).

Beveren by Rousbrugge, *Petrus Berten*, taelkundigen en geschiedschryver (1629).

Blankenberghe, *Michaël Nauller*, wyskundigen (1668).

Bouchaute, *Guilielmus van der Elst*, dichter (1620).

Brugge, *Robertus de Brugis*, vermaerden kloostervoogd der abdy van den Duyne (1157).

« *Den gelukzaligen Gualterus de Brugis*, godsgeleerden en bisschop (1306).

« *Joannes Fernandus*, redenaer en schilder (1494).

« *Carolus Fernand*, godsgeleerden (1496).

« *Petrus Burrus*, dichter (1507).

« *Ambrosius Woestine*, hoogleeraer in het kanonik regt (1514).

« *Ægidius Barbitonsor*, bisschop van Sarepta, hoogleeraer aen de hooge school te Parys (1514).

« *Cornelius-Henricus Mathys*, geneesheer (1526).

« *Persivaldus Bellegim*, blind geboren, geschied- en letterkundigen (1530).

« *Margareta van Oostenryk*, dochter van den keyzer Maximelianus I (1530).

Digitized by Google

Brugge, *Georgius à Tempsca*, geschiedschryver (1536).

« *Cornelius Scat*, geneesheer en wysgeer (1540).

« *Antonius Clava*, letterkundigen (1540).

« *Franciscus Rapaert*, geneesheer (1548).

« *Ægidius Wyts*, regts- en godsgeleerden en dichter (1560).

« *Ægidius Claisson*, schilder (1560).

« *Marcus Gerard*, schilder en wyskundigen (1563).

« *Petrus de Corte*, hoogleeraer in de redekunde (1567).

« *Joannes Casenbroteus* (*Casenbrood*) (1568).

« *Guilielmus van Mechelen*, kamerling van keyzer Karel V, geschiedschryver (1569).

Digitized by Google

BRUGGE, *Adrianus vander Steene*, dichter (1580).
« *Judocus Damhouder*, regtsgeleerden (1581).
« *Cæsar Hubrecht*, dichter (1583).
« *Petrus Colf*, zeer geleerden jongeling, gestorven in den ouderdom van 27 jaren, geschiedkundigen (1588).
« *Adolphus van Meetkerke*, dichter en taelkundigen (1591).
« *Ludovicus Carrio*, godsgeleerden en geschiedschryver (1595).
« *Adrianus Willaëct*, toonkundigen (1599).
« *Dominicus Lampson*, dichter en schilder (1599).
« *Bonaventura de Smet*, latynschen dichter en geschiedschryver (1602).
« *Ægidius vande Walle*, hoogleeraer in de godsgeleerdheyd aen de hooge school te Leuven (1603).
« *Adrianus vander Burch*, dichter (1606).
« *Antonius Delrio*, dichter, redenaer, geschiedschryver en regtsgeleerden (1608).
« *Marcus Laurinus*, geschiedschryver en oudheydskundigen (1610).
« *Michaël Blommard*, godsgeleerden en wysgeer (1614).
« *Hubertus Rudejans*, godsgeleerden (1615).

Digitized by Google

Brugge, *Antonius Schoonhoven*, geschiedschryver (1617).

« *Ægidius Scoudon*, godsgeleerden (1617).

« *Joannes Verstraete*, schilder (1618).

« *Jacobus Blas*, godsgeleerden en vierden bisschop van St. Omaers (1618).

« *Nicasius Sus*, godsgeleerden en dichter (1619).

« *Joannes Lernut*, dichter en geschiedschryver (1619).

« *Nicolaus Romœus*, godsgeleerden (1620).

« *Joannes Delrio*, godsgeleerden (1624).

« *Adrianus Hoy*, taelkundigen en hoogleeraer aen de hooge school, te Douay (1630).

« *Joannes Rommel*, regtsgeleerden (1631).

« *Jacobus Vander Straete*, godsgeleerden (1634).

« *Nicolaus Lampson*, dichter (1635).

« *Nicolaus Rommel*, geschiedschryver (1640).

« *Emanuel de Aranda*, krygsman (1640).

« *Lucas Fruter*, regtsgeleerden (1642).

« *Petrus du Fay*, godsgeleerden, die eene verhandeling geschreven heeft over het H. Bloed van Brugge (1641).

Digitized by Google

Brugge, *Franciscus Gomaere*, hoofd der Gommaristen in Holland (1642).

« *Antonius à Burgundia*, godsgeleerden (1657).

« *Lancilotus*, schilder en bouwkundigen (1660).

« *Petrus Verheyl*, regtsgeleerden en dichter (1661).

« *Vincentius de Stochove*, geschiedschryver (1661).

« *Guilielmus Jonyn*, pastoor van Westcappelle, latynschen dichter (1667).

« *Gregorius à Sancto Vincentio*, jesuit, godsgeleerden en wysgeer (1667).

« *Ludovicus de Schildere*, godsgeleerden (1667).

« *Adrianus Isebrandt*, levensbeschryver der schilders (1668).

« *Joseph à S. Barbara*, schryver van het *Geestelyk Kaertspel* (1670).

« *Alexander Colona*, latynschen dichter (1671).

« *Petrus-Damasus de Coninck*, godsgeleerden (1672).

« *Adrianus vander Straete*, latynschen dichter (1682).

« *Jacobus van Paemele*, godsgeleerden en wysgeer (1787).

Digitized by Google

BULSCAMP, *Carolus de Visch*, godsgeleerden en geschiedschryver (1666).

CANEGHEM, *Zacharias Rotz*, godsgeleerden (1660).

COXIDE by VEURNE, *Den gelukzaligen Elias de Coxida*, abt der abdy van den Duynen (1203).

DEYNZE, *Guilielmus Baudart*, geschiedschryver (1630).

DENDERMONDE, *Benedictus de Bacquere*, dichter, redenaer en godsgeleerden (1678).

« *Rosiana Coleners*, dichster, vriendin van Anna Byns (1560).

« *Joannes Livinæus*, godsgeleerden en taelkundigen (1609).

« *Cornelius Columbanus Vranx*, hoogleeraer (1615).

DIXMUDE, *Robertus vanden Berghe*, geneesheer (1630).

« *Thomas vanden Berghe*, geneesheer (1690).

GENT, *Joannes de Wilde*, dichter en redenaer (1390).

« *Henricus Goethals*, hoogleeraer der Sorbonne, te Parys, en wysgeer (1433).

« *Robertus vande Poele*, hoogleeraer in de kanonike regten (1483).

Digitized by Google

GENT, *Arnoldus Bost*, godsgeleerden, wysgeer, redenaer en dichter (1499).

« *Hilarius Bertulp*, dichter (1520).

« *Joannes Dullard*, godsgeleerden en wyskundigen (1520).

« *Alexander Blankart*, godsgeleerden (1550).

« *Balduinus van Ronse*, godsgeleerden (1552).

« *Carolus V*, keyzer (1558).

« *Adrianus Todeschinus*, wyskundigen en hopman der krygsbenden van Paus Paulus V (1560).

« *Joannes Sanderus*, geneesheer van keyzer Karel V (1560).

« *Nicolaes Bies*, dichter, wysgeer en geneesheer (1572).

« *Livinus Verbrugge*, taelgeleerden, (1573).

« *Carolus de Langhe*, godsgeleerden en geschiedschryver (1573).

« *Livinus Vander Beke*, wysgeer (1595).

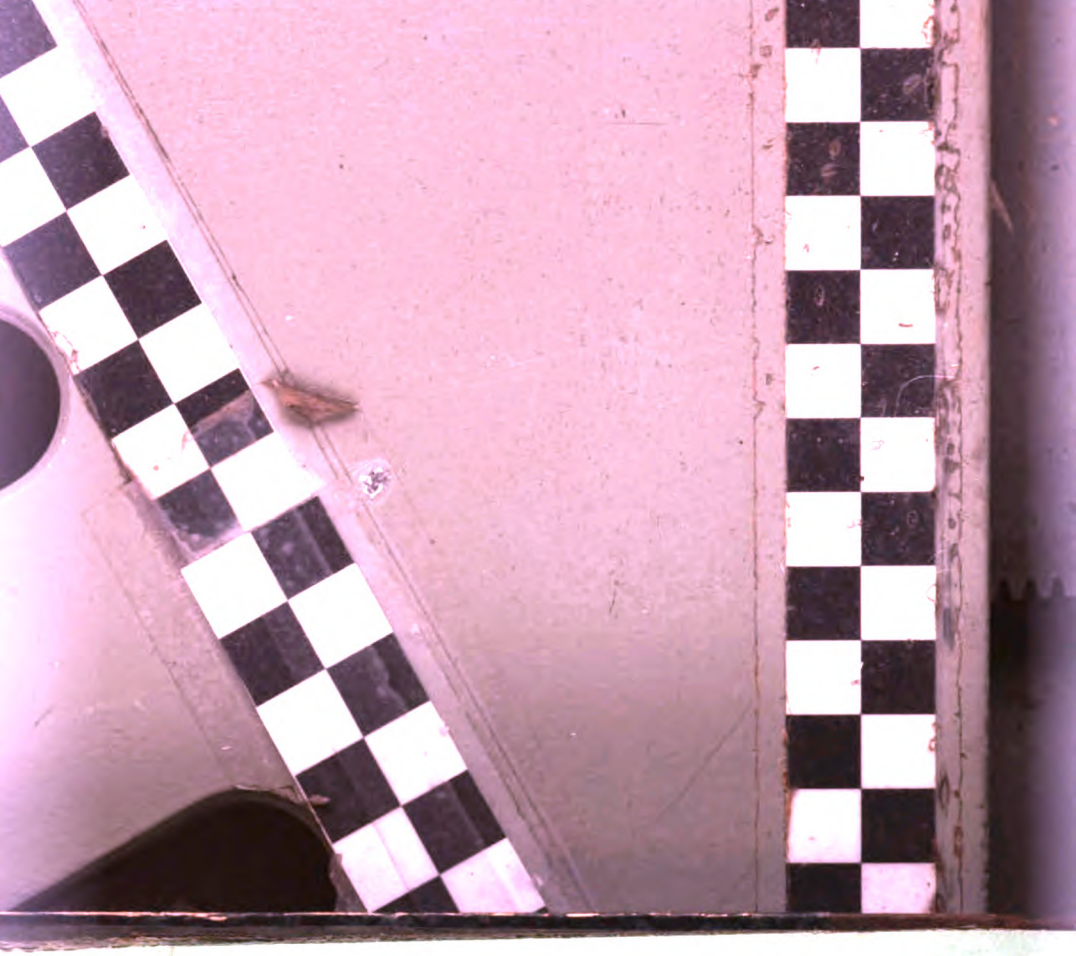
« *Livinus Hulst*, wyskundigen (1598).

« *Petrus de Backer*, dichter (1601).

« *Carolus Uyttenhove*, dichter (1601).

« *Petrus vanden Berghe*, wyskundigen (1612).

Digitized by Google

GENT, *Henricus de Sellin*, dichter (1612).

« *Joannes Schepper*, dichter en geschie
schryver (1620).

« *Jacbus de Somere*, regtsgeleerden (162

« *Adrianus Verkruysse*, letterkundig
en geschiedschryver (1629).

« *Adrianus de Proost*, hoogleeraer in
godsgeleerdheyd te Leuven (1630

« *Philippus Lansberg*, vermaerden wys-
sterrekundigen (1630).

« *Cornelius Luminœus à Marca*, toone
dichter, redenaer en geschiedschry
(1630).

« *Dionisius Harduin*, geschiedschry
(1630).

« *Ægidius Burgundius*, geschiedschry
en dichter (1641).

Digitized by Google

GENT, *Joannes van Dyck*, dichter en heyligschryver (1652).

« *Michaël vanden Broucke*, hoogleeraer in de godheyd (1652).

« *Ægidius Stalins*, vermaerden raedsheer van den raed van Vlaenderen (1654).

« *Balduinus de Beer*, godsgeleerden (1658).

« *Carolus van Hoorn*, hoogleeraer aen de hooge school, te Douay, (1660.)

« *Laurentius vanden Hane*, regtsgeleerden (1660).

« *Carolus de Smytere*, regtsgeleerden (1664).

« *Marcus van Vaernewyk*, kronykschryver (1567).

« *Joannes Olivier*, hoogleeraer in de welsprekentheyd, te Douay (1680).

« *Cornelius Verkamer*, taelkundigen redenaer (1681.)

« *Andreas de Paepe*, dichter en toonkundigen (1581).

« *Vincentius de Roose*, regtsgeleerden (1687).

« *Anselmus van Hulle*, letterkundigen (1691).

GEERAERDSBERGHE, *Laurentius Cuypers*, godsgeleerden (1594).

« *Laurentius Mett*, godsgeleerden (1580).

Digitized by Google

GHELUWE, *Joannes vande Casteele*, latynschen en griekschen taelkundigen (1580).

HULST, *Adrianus de Budt*, kronykschryver (1488).

ISENBERGHE, *Petrus Collarius*, godsgeleerden (1531).

« *Paulus Leopardus*, wysgeer en geschiedschryver (1567).

« *Franciscus Nans*, taelkundigen (1595).

KORTRYK, *Andreas Pevernaye*, toonkundigen (1589).

« *Guilielmus Qualkelbeen*, geneesheer (1592).

« *Joannes David*, godsgeleerden (1613).

« *Judocus Andries*, godsgeleerden (1658).

LISSEWEGHE, *Jacobus Rœvardus*, regtsgeleerden (1568).

MALDEGHEM, *Adrianus Chielens*, taelleeraer(1623).

« *Philippus van Maldeghem*, krygskundigen (1308).

MEENEN, *Petrus de Paepe*, dichter (1540).

NIEUPOORT, *Cornelius-Duplicius Sceppers*, sterrekundigen, dichter en geschiedschryver (1554).

« *Joannes Farey*, taelkundigen (1650).

NINOVE, *Petrus Cobbaert*, hoogleeraer in de godheyd (1654).

Digitized by Google

Oostende, *Petrus Gruter*, geneesheer (1678).

Oudenburg, *Franciscus Modius*, taelkundigen en regtsgeleerden (1597).

Poperinghe, *Andreas-Eligius de Bakker*, regtsgeleerden (1592).

Ronse, *Joannes Dumœus (Vander Haghen)*, godsgeleerden (1592.)

Santvoorde by Oudenburg, *Victor Gisilin*, geneesheer en letterkundigen (1591).

Steenkerke by Veurne, *Joannes van Schore*, geschiedschryver (1554).

Thielt, *Guilielmus Bibaut*, godsgeleerden (1535).

« *Martinus de Backere*, godsgeleerden (1583).

« *Guilielmus Pantim*, geneesheer (1584).

Veurne, *Judocus Revesteyn*, vermaerden godsgeleerden (1570).

« *Maillardus Vulder*, regtsgeleerden (1642).

« *Joannes de la Salle*, godsgeleerden en dichter (1658).

Waesten, *Matthæus Piccart*, abt van Clairvaux (1428).

Winox-Berghe, *Cornelius Perdue*, hoogleeraer in de godsgeleerdheyd (1671).

Digitized by Google

Yperen, *Salomon Faber*, dichter (1560).

« *Andreas-Gerardus Hyperius*, godsgeleerden (1577).

« *Carolus Wink*, latynschen dichter (1582).

« *Gislenus Bulteel*, dichter (1607).

« *Carolus van Houcke*, artsdiaken en godsgeleerden (1620).

« *Joannes de Weerdt*, dichter (1622).

« *Carolus van Houcke*, neef van den voornoemden zedeleeraer (1650).

« *Cristianus de Wolf*, godsgeleerden en wysgeer (1681).

Digitized by Google

NALEZING.

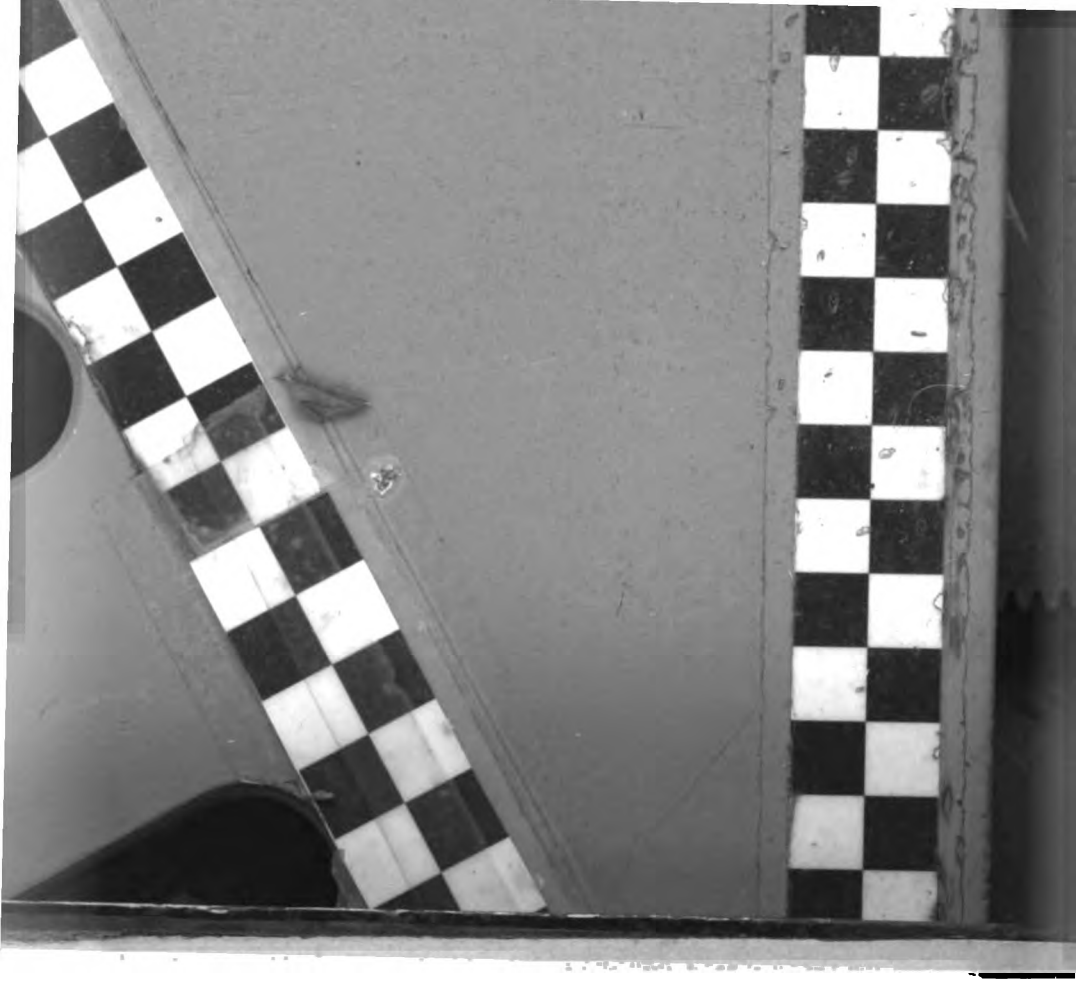
OP BLADZYDE 2.

Wy zeggen dat, volgens het algemeen gevoelen, de volksoversten der Franken eerst omtrent de rivier den *Yssel* vergaderden, waerom zy ook *Saliërs* en hunne wetten de *Salische wet* genoemd wierden; maer eenige geleerden willen nogtans dat de Franken van Panoniën oorspronkelyk zynde, zich eerst in Livoniën hebben nedergezet, alwaer men verscheyde plaetsen vind, die oorzaek aen de gezeyde benaming kunnen gegeven hebben, als: *Salis*, *Salsburg*, *Sale*, *Kyle*, enz. zoo dat men mogelyks den oorspronk van den naem *Saliërs* en dien van *Salische wet* niet van den *Yssel* of *Isala*, noch van de rivier de *Sala*, in Saksen, moet afleyden.

OP BLADZYDE 4.

De voorwaerden die aen de *benificiën* of leengunningen vast waren, bestonden niet alleenlyk in derzelver bezitters aen den krygsdienst te verpligten, maer ook in de verpligting van de woeste gronden te beploegen en vruchtbaer te maken, gelyk de Romeynen, ten aenzien der uytheemsche volkplantingen, gewend waren te doen, en gelyk zy ook met hunne

Digitized by Google

Veterranen of bejaerde krygslieden in Galliën deden
maer die vergunningen hadden een dubbel doel
te weten het beloonen van den krygsdienst om
denzelven tot geene verslapping te laten komen, en
tevens de woeste gronden, waermede Galliën en
Belgiën overdekt waren, vruchtbaer te maken.

OP BLADZYDE 19.

De dood van Karel den Grooten maekte al deszel
wetten en wyze maetregelen krachteloos, of liet z
zonder uytwerking. De zwakheyd der regering va
Lodewyk den Goedertieren, deed niet anders dan de
hoogmoed der Grooten vermeerderen, de uytvoerin
hunner voornemens om onafhankelyk te worden ver
gemakkelyken, den val van den troon verhaesten en d
deur aen eene volstrekte regeringloosheyd openstelle

Digitized by Google

OP BLADZYDE 22.

verwachting van er later het inkomen van te genieten. De gesteltenis van Karel den Kalen was moeyelyk: het is eenen grooten man, zegt Tacitus, die in de staetkundige beroerten weet te onderscheyden of hy alles moet toestaen of weygeren, maer dien vorst met zyne opvolgers hadden er geenen keus meer van, en, gelyk wy gezeyd hebben, zy hadden noch de magt, noch de middels om de kracht der regeringloosheyd tegen te gaen; zy konden dan niets doen dan den tyd afwachten, wat toe geven, maer met steeds toe te geven, wierd de *féodaliteyt* allengskens vastgesteld, en het vermogen der koningen bestond maer alleenlyk in eenen ydelen titel meer.

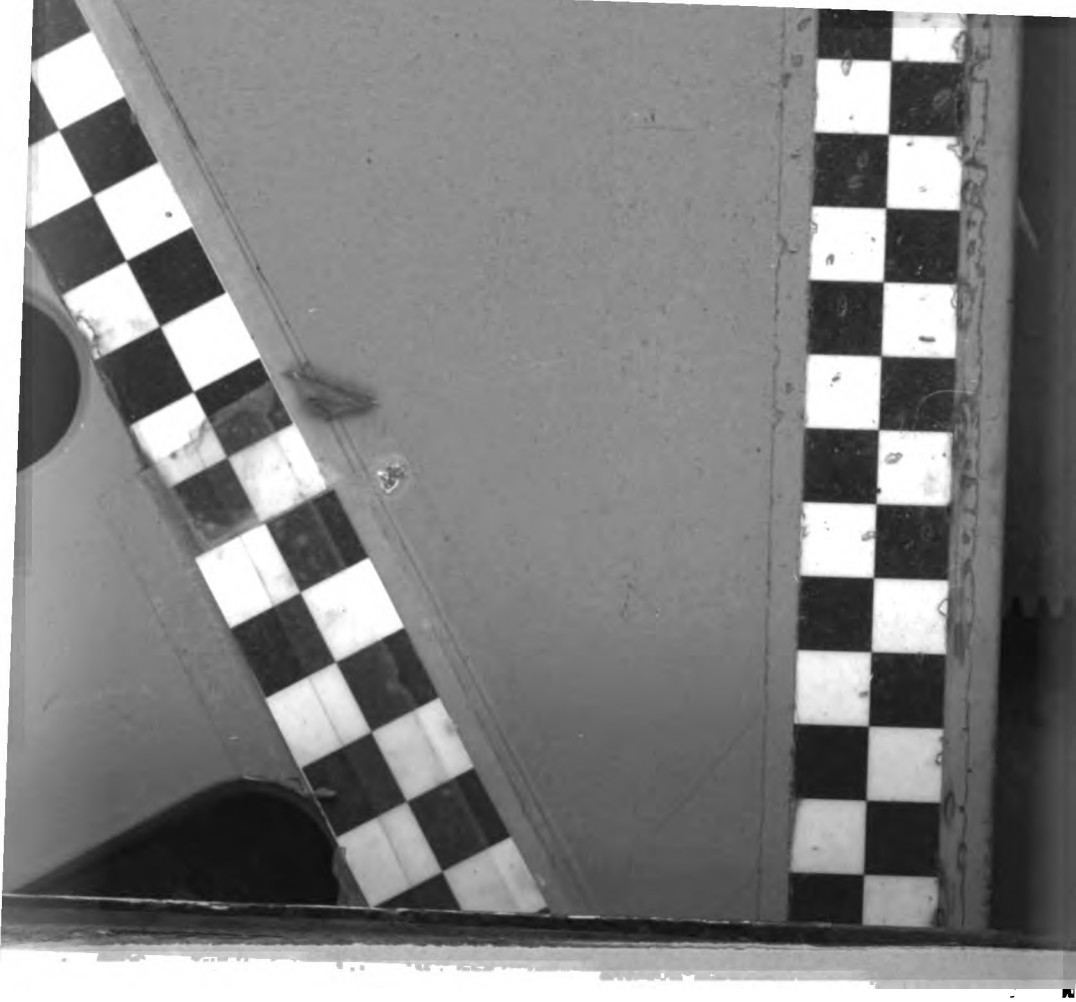
OP BLADZYDE 29.

Al het verschil tusschen eene *benificie* en een leengoed (*fief*) was hierin gelegen: dat eene *benificie* herroepelyk of voor 't leven en het leengoed erfelyk was; alsook dat eene *benificie* persoonlyk en het leengoed een grondregt was, zoo was een leengoed niets anders dan eene persoonlyke of levensdurende *benificie* in eene *grondbenificie* veranderd.

OP BLADZYDE 37.

Toen de Franken de Romeynen uyt Galliën hadden verdreven en zich met de Belgen en Gallen vereenigd, lieten zy aen deze laetsten hunne wetten; deze volkeren in den loop van vier eeuwen door huwelyken en erfenissen hunne fortuyn met die der Romeynen ver-

Digitized by Google

eenigd hebbende, hadden aldus *serfs* verkregen nae
de wyze der Romeynen die persoonlyk was met a
de regten van eygendom op den byzonderling.

De germanische of oudduytsche dienstbaerheyd wa
wel persoonlyk, maer zy bepaelde zich aen leenpachte
of grondeynsen. Er waren dan onder de Frankisch
beheersching twee soorten van dienstbaerheyd, de een
die de Romeynsche was, waervan de *serfs*, *Servi*
Corpore of lyfslaven, genoemd wierden, de ande
de Germanische, waervan de *serfs* den naem va
homines de potestate of landbouwslaven droegen[1].

OP BLADZYDE 44.

In dit algemeen wanorder waerin de wetten zond
kracht waren, waerin de regeeringloosheyd en de b
zondere oorlogen het ryk overmeesterd hadden,
ven de ontroovers der koninglyke grondeygendomm
Digitized by Google

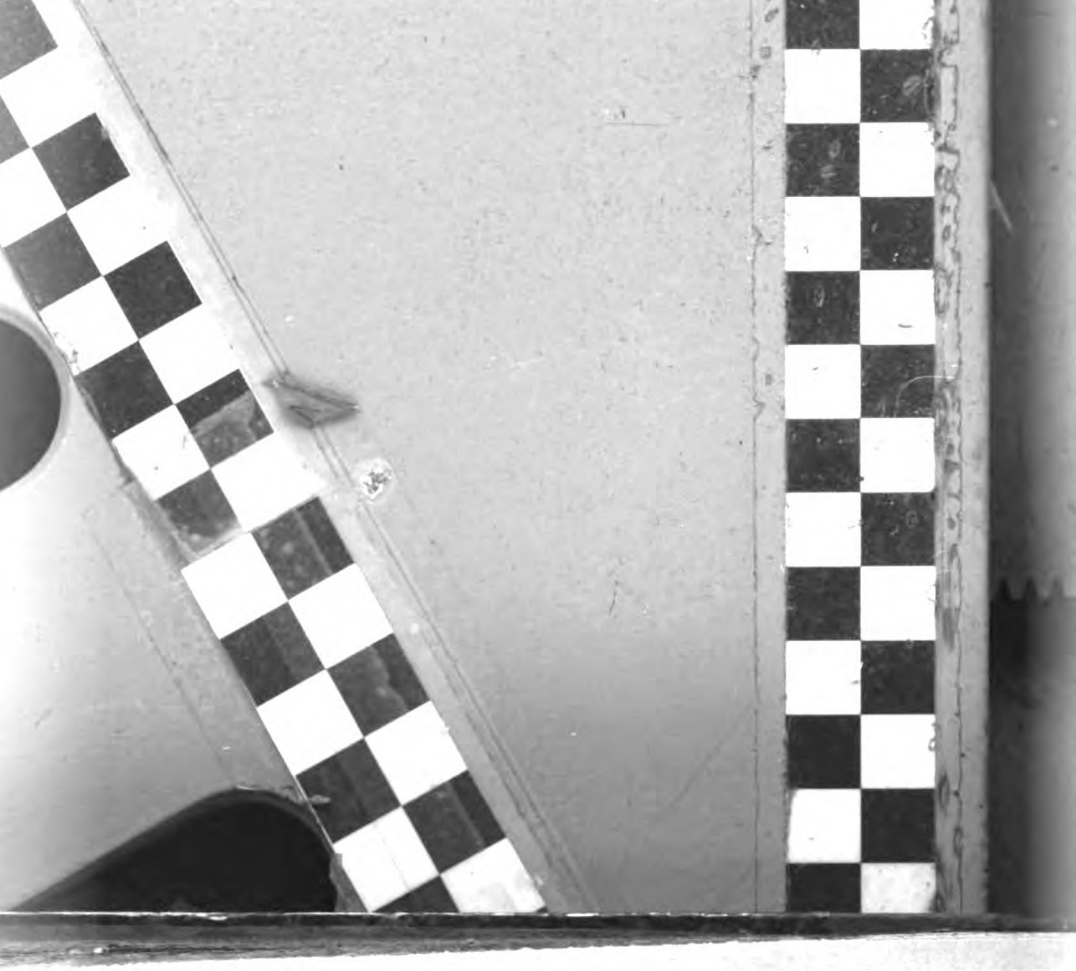
van Karel den Grooten zyne ongelukkige uytwerksels doen gevoelen. De *Missi Dominici* of koninglyke opzieners wierden in hunne omreyzen van klachten overvallen, wegens de afperssingen en knevelaryen der graven of heeren die *beneficiën* genooten; van in het jaer 803 verplichtten zy niet alleenlyk de *serfs* van de *villæ regiæ* om voor hen te arbeyden, maer zy dwongen er ook de vrye menschen toe die in den omtrek van hunne *beneficiën* gehuysvest waren, en onderwierpen ze aen belastingen zoo in geld als waren; er bestonden heeren die zelfs de naestgelegen bewooners van hunne *beneficie* tot de karwey dwongen, en dezelve op alle wyzen kwelden [1], en zulks was voor hen zoo veel te gemakkelyker omdat zy reeds in hen al de *attributien* of voorregten der regterlyke- en krygsmagt vereenigden; en by aldien het aldus in de laetste jaren der bestiering van Karel den Grooten gesteld was, hoe moet de dwingelandy hare dwangrol niet gespeeld hebben wanneer, door de *féodaliteyt*, de *beneficiën* erfelyke grondeygendommen geworden zyn?

OP BLADZYDE 69.

De *charten* of *diplomen* van gemeenteregt, door de vorsten gegeven, hadden een bepaeld doelwit, te weten hetgene van het koninglyk gezag door de vereenigde magt van een vry volk tegen de ontrooving der Grooten te herstellen. De kenteekenen ofde eygennaerdige regten van gemeente of poortery bestonden 1° In een eedgenootschap van al degene die onder de regtstreeksche bescherming van den vorst op de burger-

1 *Capitul.* lib. 3, cap. 19.

Digitized by Google

lyst, 't zy in of buyten de stad aengeteekend waren, door welke zy zich onderling, door eenen gemeenen eed verbonden, zoo van de regten van den vorst en die der gemeente te beschermen[1]; 2° In eenen *bank* of kollegie van schepenen met een regtsgebied en eenen zegel te hebben; 3° In eene gemeene kas te bezitten, een stadhuys met eenen klokkentoren te mogen hebben, om door het kleppen der klok het volk tot beslissing der openbare zaken, die buyten de palen van het gemeente bestier liepen, byeen te roepen, en onder andere om stads rekeningen te hooren; in eene wacht te hebben, enz. De steden die dat byzonder regt niet hadden, mogten het volk maer met het steken van den hoorn of van de trompet byeen roepen. Vele dorpen ten platten lande gelegen verkreegen geene *charte* van gemeente; en zelfs waren er steden die geene *charte* van *wet* erlangden, en die maer alleenlyk de afschaffing der dienstbaerheyd en eenige andere vergunningen verworven.

Digitized by Google

OP BLADZYDE 74.

OP BLADZYDE 77.

Wy moeten bekennen dat al die voorbehouden regten niet alle in hunnen oorsprong onregtveerdige bezwaren geweest zyn; vermits er vele, zelfs voor den tyd der *féodaliteyt*, uyt het regt van eygendom ontstaen zyn, maer gelyk eenen geleerden schryver zich zeer wel uytdrukt [1], het was van deze gelyk van al de wettigste regten wanneer zy eens aen den wil der begeerlykheyd, steunende op het vermogen, overgelaten zyn.

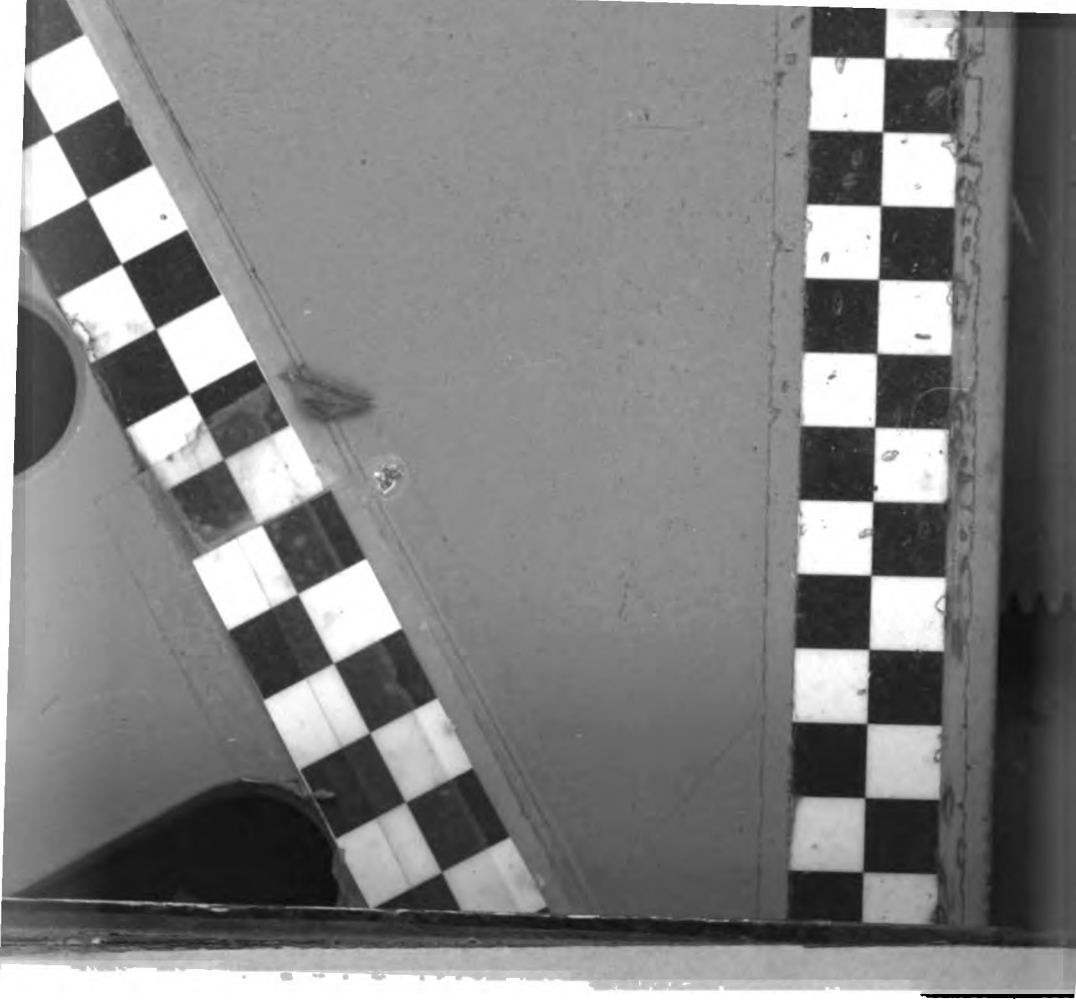
OP BLADZYDE 83.

De algemeene vergaderingen of de algemeene Staten, onder de Franken *mallum* geheeten, wierden in Vlaenderen niet alleenlyk *ryksstanden*, maer ook *hooge vierscharen* genoemd. De provinciale Staten, ten tyde der Germanen en der eerste Franken, onder den naem van *mallum graffionis* bekend, wierden eerst *gravelyke vierscharen* geheeten. Later zag men de *zwervende vierscharen* verschynen. Den ballieuw of *sergent* van den leenheer deed met zyne bedienden te peerde den omgang in het regtsgebied van zynen *respectiven heer*, welke bedienden men *Scara-mannen* of *Scariti* noemde [2], om er het regt, nu in het een dan in het ander deel uyt te oefenen, na vooraf te doen afkondigen hebben wat dag, by welke haeg, by welken toren of boom hy zyne *vierschaer* ging spannen, om aldaer aen de inwooners van dat kanton regt te doen. Men bediende zich van het woord *spannen*, omdat de plaets, alwaer

1 J.-J. Raepsaet, *OEuvres Complètes*, Tom IV, pag. 509.

2 Du Cange, *V. Scara.*

Digitized by Google

de regters in open' lugt gezeten waren, door eenc koorde afgespannen wierd, en waerin alleenlyk de pleytende partyen met hunnen *taelsman* mogten binnen treden. Een regtsgebied wierd in de middeleeuwen *Gyrus* genoemd, en deze zwervende regtsbedienden *Scara;* waeruyt, door letterverwisseling, het woord *vierschare* gesproten is, nog in de dertiende eeuw *vir-scara* genoemd. Het is uyt deze *gyri-scara* of zwervende regtbanken dat ons woord *ommegang* gesproten is. Onder het leenroerig bestier wierden de huysgenooten en *Serfs* van den leenheer in het neêrhof van zyn kasteel gevonnist, alwaer den heer eenen regtbank in de schaduw van eenen grooten lindenboom opregtte, welke nog in de oude *kostuemen*, *schauwboom* genoemd word en die, voor galg dienende om de pligtigen daeraen te hangen, ook den naem van *schreyboom* droeg[1]. De *Vassalen* of leenhouders wierden in eene *zael* van het kasteel gevonnist; maer de *vrye* inwooners moesten in hunnen *gyrus* of kanton op de bovengemelde wyze gevonnist worden. By het spannen dezer laetste *vier-scharen* verzamelden er natuerlyk een groot getal lieden,

Digitized by Google

OP BLADZYDE 117.

Tacitus noemt de hoogste volksklas die in de algemeene vergaderingen de eerste plaets bekleedde, *principes;* deze waren regters der kantons, en zy wierden in de salische wet *grafio* genoemd; maer er was eenen tweeden rang in die vergaderingen, uyt persoonen bestaende die geene hofbedienden des konings waren, maer alleenlyk zich door hunne persoonlyke verdiensten onderscheydden, en deze worden door den voormelden schryver *nobilitas* of den edeldom genoemd[1]. Het was uyt deze volksklas dat de Germanen hunne koningen koozen; maer den adel der middeleeuwen kon zich op geene persoonlyke verdiensten beroemen, vermits dien als een erfregt aen de grondeygendommen vastgehecht wierd.

OP BLADZYDE 149.

De Belgen en Vlamingen, van Germanischen oorsprong zynde, hebben langen tyd een groot deel van de bygeloovigheyd der oostersche volkeren behouden. De Birmannen ondernamen geene zaek van gewigt zonder eerst hunne sterrekykers, wegens den voordeeligsten dag en uer raed te plegen[2]. De taningen of eklipsen zyn nog by hen een ongelukkig voorteeken, zy schryven dezelve aen den invloed van den duyvel toe. De Lapons aenschouwen eenen maeneklips als een gevecht tusschen de duyvels en de maen; en hieruyt

1 De Mor, *Germ.*, C. 11.

2 Symes, Tom. 11, pag. 26.

Digitized by Google

besluyten zy dat de maen moet geholpen worden; waerom zy dezelve door geschreeuwen en snaphaenscheuten aenmoedigen. Deze bygeloovigheyd wierd in Vlaenderen door den H. Eligius uytgeroeyd[1].

OP BLADZYDE 159.

De heerlykheden waren eygenlyk de *villæ* der heeren, en begonnen meest omtrent het jaer 988 in Vlaenderen erfelyk te worden, dat is ten tyde van graef Arnoldus den jongen, een jaer na dat Hugo Capet den franschen troon ontroofd had, wanneer meest al de *benificiën* erfelyk gemaekt wierden, en aldus het leenroerig stelsel voltrokken wierd.

OP BLADZYDE 161.

Men onderscheyde ook de regtsgebieden door den naem der plaets alwaer de regters hunne zitplaets hielden, als *de zael van Yperen*, *van Ryssel*; *den*

Digitized by Google

in de *kapitulariën* van Karel den Kalen en later onder den titel van *hoogheer* aengewezen; van denzelven kwamen de vier *heers* van Vlaenderen, te weten de heeren van Cisoing, Pamele, Eyne en Boulers[1].

OP BLADZYDE 171.

Eenige oudheydskundigen geven aen het woord *hoofdredeninghe* den naem van *spycker* of algemeene stapelplaets van voorraed van den heer of graef[2].

OP BLADZYDE 174.

Er waren voor de tiende eeuw weynig steden in Vlaenderen, en degene die er bestonden, waren ver van in den staet te zyn waerin men dezelve hedendaegs vind; al de groote grondeygenaren woonden op hunne landgoederen in hunne zoo genoemde *villæ* en leefden er met den opbrengst hunner eygendommen, alwaer zy, hunne kasteelen en heerenwooningen gesticht hadden.

OP BLADZYDE 178.

Het woord *villa* beteekent eygenlyk eene *pachthoeve*, maer dat woord in den zin welken men er thans aen toepast, levert het denkbeeld niet op welk men er in de middeleeuwen aen vasthechtte. Alsdan bestond eene *villa* in eenen omtrek van landeygendommen, deel makende of afhangende van den *manoir* van den heer en van alle zyne eygendommen. Het geheel dezer

1 Zie J.-J. Raepsaet, *OEuvres Complètes*, Tom. II, pag. 207.

2 Ibid, Tom. IV, pag. 215.

Digitized by Google

eygendommen wierd *villa* genoemd ; maer den *manoir* van den grondeygenaer , met den kring der eygendommen , welke hy zelf door zyne *serfs* of de werklieden van zyn neêrhof deed bewerken , wierd *villa dominica* of *indominica* genoemd ; de andere afhankelykheden der *villa* bestonden in *curtis* en *mansa;* de *curtis* , in het fransch *cour* , en in het vlaemsch *hove* , bestond in een slach van onderhoorige *villa* , zamengesteld uyt eenen omtrek van te ver afgelegen' gronden om onmiddelyk door de *villa indominata* bebouwd te worden , zy wierden dan door eenen *aengestelden* van de genoemde *villa*, voor rekening van den eygenaer bebouwd , en wierden *villa capitanea* , genoemd.

De *curtes* of hoven wierden , wanneer de landeryen aen elkaer grensden , ook *vici* of wyken genoemd ; de kleyne pachthoeven voor rekening van den verpachter gebruykt , met last van eenen jaerlykschen leencyns , wierden *mansa* , *mansum* , *casa* , *casæ* genoemd ; en alswanneer zeker getal van *mansæ* zich in denzelfden omtrek niet bevonden , maer nogtans in het

Digitized by Google

OP BLADZYDE 185.

Wy hebben wegens de *enclavementen* of inschietingen der parochien nog op te merken, dat zy ook sprooten uyt de ver afgelegene *villeta* of *maneria* (gehuchten), die door de *villa indominata* niet konden bebouwd worden.

OP BLADZYDE 191.

Hoeufft is van gevoelen dat *inghe* op het eynde der eygenamen van steden en dorpen, somtyds eene engte, eene naeuwte of eene waedbare plaets in eene rivier beteekent. Echter geeft hy zulks maer als eene gissing op, dewyl hy niet ontkent dat *inghe* ook *pascuum publicum* of *agger compascuus* zoude kunnen beteekenen.

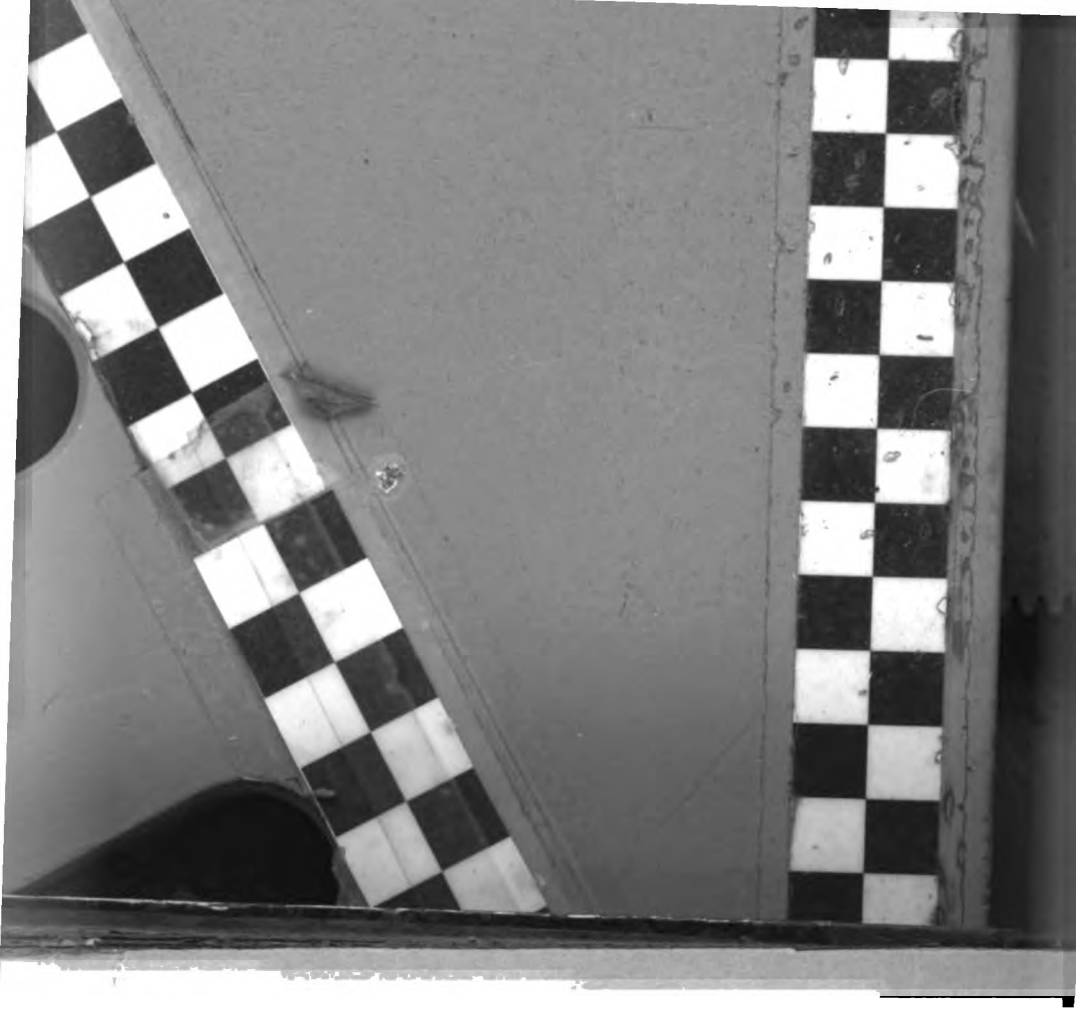
OP BLADZYDE 193.

Hoeufft doet *lede* in twee beteekenissen voorkomen; by Kiliaen is *lede* of *leye* zoo veel als *ductus, leyding;* en *via*, weg; en in de tweede beteekenis schynt *lede*, *lei*, *leye* eenen algemeenen naem van vele waters geweest te zyn.

Men geeft aen *voorde* ook twee beteekenissen, te weten enkelyk eenen weg, en ook eenen overgang over eenen waterloop, zoo dat men de opgehoogde of beschotene wegen, kaeyen en dyken, tusschen waterachtige landen, tot eene soort van brug of overpad dienende, daer onder begrypen mag.

Degenen die den uytgang *laere* in beteekenis van

Digitized by Google

huysgoden (*lares*) niet graegwillen aennemen, kunnen zich vergenoegen met de benaming die er Kiliaen aen toepast : *locus incultus et vacuus, solum incultum; et pascuum publicum; ledige onbebouwde plaets, openbare weyde*, welke eerste men aen *Becelaere*, *Couckelaere*, en de tweede aen *Rousselaere* zoude kunnen toepassen.

OP BLADZYDE 201.

Matthias Lambrecht, derden bisschop van Brugge, wierd te Maldeghem en niet te Aerdenburg, geboren.

Volgens Hoeufft is *aer* ook eene rivier te zeggen.

OP BLADZYDE 202.

Digitized by Google

Tacitus verhaelt dat de Germanen de *aerde* voor de

OP BLADZYDE 225.

Hoeufft zegt ook dat *schot*, *weerd* en *weer*, *defensio* beteekent; en by Kiliaen vind men *schot* en *schut schot* voor *sephem*, *locus conclusus* geschreven. *Schot* beteekende ook belasting, zoo zeyde men eertyds *schot* en *lot* betalen.

IBID.

Biest beteekent ook een groote plaets, wyde straet en eene groote markt.

OP BLADZYDE 226.

Alhoewel den naem van Blankenberghe niet juyst met het tydstip der herbouwing van die plaets aen dezelve is toegepast geworden, gelyk het my later ter kennis gekomen is, heeft Blankenberghe echter den naem van *Scharphout* gedragen, gelyk den grooten kronykschryver Jacob Meyerus, die er eenige jaren pastor geweest is, getuygt, en op wiens gezag men ongetwyfeld steunen mag.

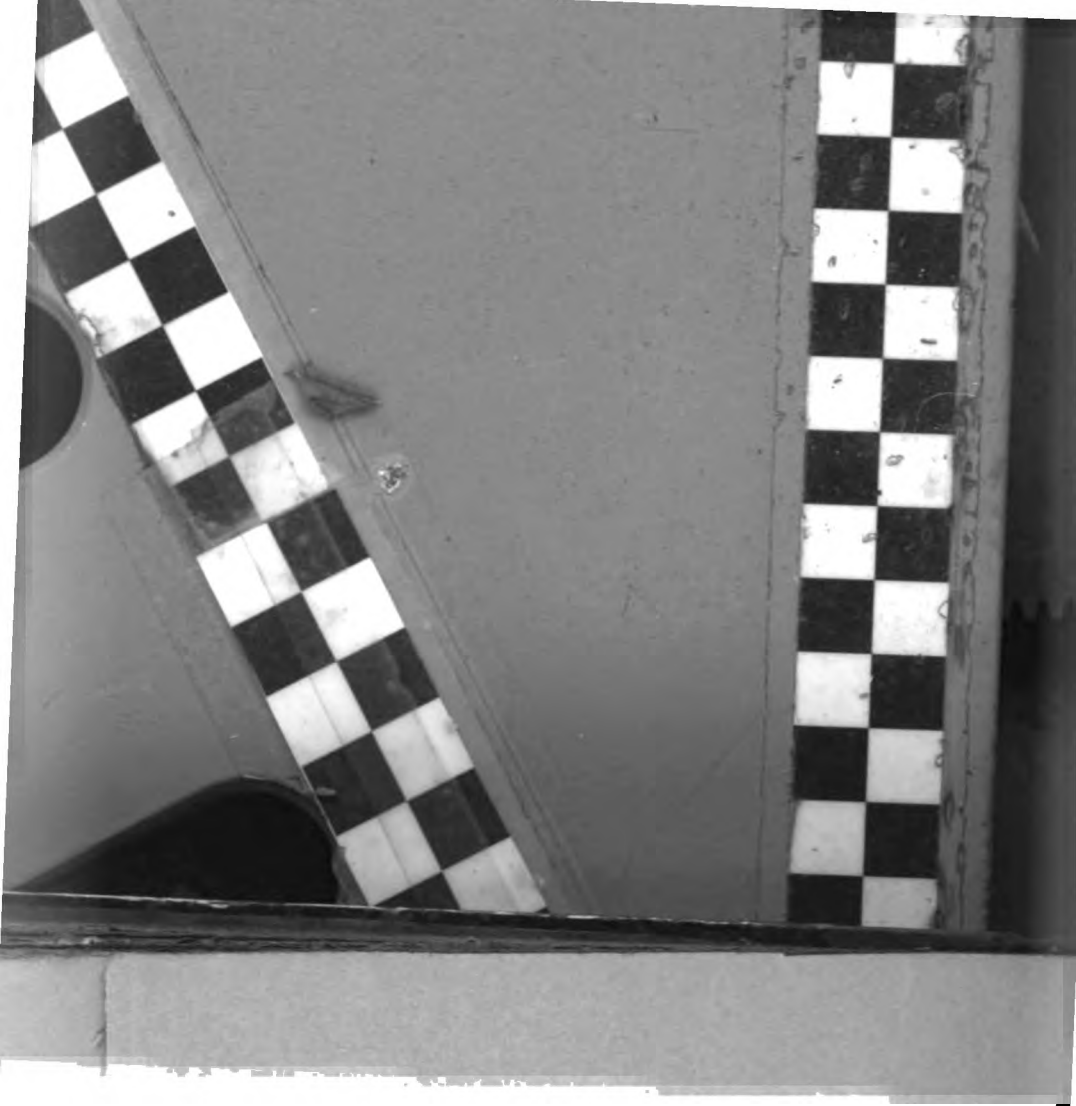
OP BLADZYDE 230.

Verscheyde oudheydskundigen geven aen het woord *briel* nog andere beteekenissen; eenige willen dat het van *broilus* of kreupelbosch afgeleyd zy; anderen willen dat een het dierenpark zy, *enz.*

OP BLADZYDE 254.

Mogelyks is Dadizeele zoo veel te zeggen als *duytsche zael*, door verbastering in *Dadizeele* veranderd.

Digitized by Google

OP BLADZYDE 258.

Het is eygenlyk St. Denys by Gent die *Westrem* en Lede-Denys genoemd word en niet St. Denys by Kortryk.

OP BLADZYDE 265.

Dudzeele zoude ook *duytsche zael* kunnen beteekenen.

OP BLADZYDE 271.

Egge beteekent iets dat spitsig of puntig is; ook kan het eene verkorting zyn van *zegge* eene soort van waterlisch. In Holland bestond eertyds eene heerlykheyd, *Zegwaerd* genoemd, in leege gronden gelegen, welke benaming veel betrek op *Eggewaertscappelle* heeft.

Digitized by Google

OP BLADZYDE 294.

OP BLADZYDE 327.

Hoeuft wilt dat *Monikkenreede* en *Lombartzyde* denzelfden naemsoorsprong hebben, wat den uytgang *yde* betreft, om reden dat men in het latyn zoo wel *Monarchorum ida* als *Longobardorum ida* zegt.

OP BLADZYDE 336.

Mariakerke lag eertyds in het ambacht van *Serwoutermans*, en niet in *Kameraers Ambacht*.

OP BLADZYDE 347.

Moor, beteekent in de Nedersaksische tael, leeg, slykkig drassig land, en Wachter noemt *mor* in het latyn *locus uligenosus*, *aquosus*, *et paludosus*, zoo dat *moor* in *Moorseele* en *Moorslede* eenen slykkige moddergrond kan beteekenen. Er bestond eertyds op die parochie een gasthuys *Ten Bundere* genoemd.

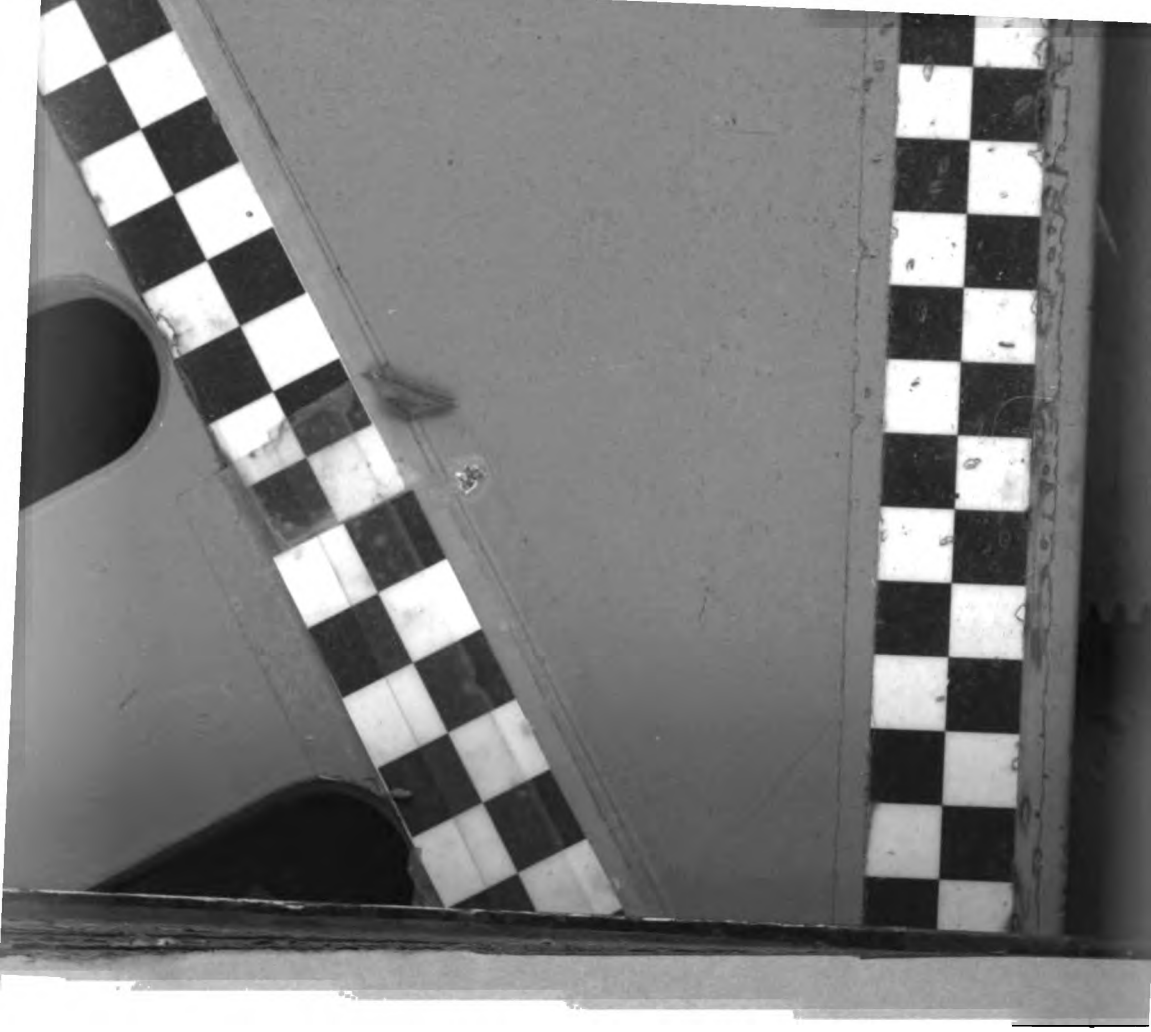
OP BLADZYDE 382.

De kerk van Rousselaere bezit eenen kostbaren met goudbewerkten kazuyfel en eene koorkap met ander mis- en altaergewaed, in het jaer 1439, onder de regering van Philippus den Goeden, gemaekt.

OP BLADZYDE 386.

Aengezien de beek waervan Rumbeke haren naem ontleent, *Rombeke* genoemd wierd, en dat, volgens L. Meyer, *rommen* draeyen beteekent, zoo kan ook den naem dier parochie daeruyt gesproten zyn.

Digitized by Google

OP BLADZYDE 401.

Bowens , in zyne *Beschryving van Oostende* , zegt dat Steene nog in de zestiende eeuw eene zeer volkryke parochie was.

OP BLADZYDE 416.

Eenige heyligschryvers willen dat den H. Bavo eenigen tyd in het zoogenoemde *Bellebosch*, by Thourout gelegen, in eenen uytgeholden boom zoude gewoond hebben.

OP BLADZYDE 419.

Roland , heer van Uytkerke , had er in 1319 eenen dwangmolen en dwong zyne onderhoorigen om er hunne granen te gaen doen malen , gelyk de leenheeren in de elfde en twaelfde eeuw deden.

Digitized by Google

OP BLADZYDE 419.

TAFEL.

BLADZ.

Alouden staet van Vlaenderen vóór- en gedurende het leenroerig bestier. 1

Opregting en Ontvoogding der Gemeenten . . 57

Voorbehoudene regten der Leenheeren, ten laste der ontvoogde of vrygemaekte Gemeenten, waeronder de wereldlyke geregtspleging besloten wierd. 71

Oorsprong van het Ridderschap en van de Ridderordens, den Adel en zyne byzondere voorregten; oorsprong der Wapenschilden, Zinspreuken, enz. 101

Wapens der oude Belgen en Franken; Feesten en Spelen of Verlustigingen der middeleeuwen en aerd van het Onderwys dier tyden. . . . 133

Aloude Grondverdeeling van het Graefschap van Vlaenderen. Ambten of Bedieningen met der zelver bevoegdheden 151

Oorsprong der Steden, Dorpen of Parochien van Vlaenderen over het algemeen. 173

Beschryving van den oorsprong van iedere parochie in het byzonder. 197

A.

Adinkerke. . . . 197
Aelbeke. 198
Aelst. . . . . id.
Aerdenburg. . . . 200
Aerseele. 201
Aertrycke. . . . 202
Akkerghem. . . . 203
Alveringhem. . . 204
Andries (St.) . . id.
Anne-Ter-Muyden (St.) 205
Anseghem. . . . 206
Appels. . . . . id.
Ardoye. 207
Armentiers. . . . 208

Digitized by Google

TAFEL.

BLADZ.

Assebrouck. . . . 209
Assenede. . . . 210
Atrecht. 211
Audenaerde. . . . id.
Autrive. 213
Avecapelle. . . . 214
Avelghem. . . . id.
Axel. 215

B.

Baefsvyve (St). . . 215
Bavichove. . . . 216
Becelaere. . . . 217
Beernem. 218
Beerst. 219
Bekeghem. . . . 220
Belle. . . . . id.
Belleghem. . . . 221
Beveren. 222
Biervliet. 223
Bisseghem. . . . 224
Bixschote. . . . 225
Blankenberghe. . . id.
Boesinghe. . . . 226
Boitshoucke. . . 227
Bossut. 228
Bouchaute. . . . id.
Bovekerke. . . . 229
Breedene. . . . 230
Brielen. . . . . id.
Brugge. 231
Bulscamp. . . . 237
Burburg. 238

C.

Cachtem. 238
Caeskerke. . . . 239
Caester. . . . . id.
Caneghem. . . . 240
Cassel. 241
Clemskerke. . . . 243
Clercken. . . . id.
Coeyghem. . . . 244
Comen. 245
Coolkerke. . . . 246
Coolscamp. . . . 247
Cortemarcq. . . . 248
Couckelaere. . . . 249
Coxyde. 252
Crombeke. . . . id.
Cuerne. 253

D.

Dadizeele. . . . 253
Damme. 254
Deerlyk. 256
Dendermonde. . . 257
Denis (St.) . . . 258
Denterghem. . . id.
Desselghem. . . . 259

Digitized by Google

TAFEL.

BLADZ.

Deynze. 259
Dickebusch. . . . 260
Dixmude. . . . id.
Dottignies. . . . 262
Douay. 263
Dranoutre. . . . id.
Drongen. 264
Dudzeele. . . . 265
Duynkerke. . . . id.

E.

Eecloo. 267
Eeghem. . . . . id.
Eenhame. . . . 268
Eerneghem. . . . 269
Eessen. 270
Eggewaertscappelle. 271
Eloys-Vive (St.) . . 272
Elverdinghe . . . id.
Emelghem. . . . 273
Espierres. . . . id.
Ettelghem. . . . 274

G.

Geeraerdsberghe. . 275
Gent. 276
Gheluwe 281
Gheluveld. . . . 282
Ghistel. 283
Ghits. 286
Ghyverinckhove. . 287
Grevelinge. . . . id.
Gulleghem. . . . 288
Ghyzelbrechteghem . 289

H.

Handzaeme. . . . 289
Harelbeke. . . . 291
Haringhe. . . . 293
Heestert. 294
Helchin. . . . . id.
Herseaux. . . . 295
Heule. . . . . id.
Heyst. 296
Hollebeke. . . . id.
Holthem. . . . 297
Hondschote. . . . 298
Hooglede. . . . id.
Hoogstade. . . . 299
Houcke. . . . . id.
Houthave. . . . 300
Houthem. 301
Hulst. . . . . id.
Hulste. 302

I.

Jabbeke. 303
Jacobscapelle (St.) . 304
Jan (St.) . . . . id.
Ichteghem. . . . id.

Digitized by Google

TAFEL

BLADZ.

Ingelmunster. . . 306
Ingoyghem. . . . 308
Jooris (St.). . . . id.
Iseghem. 309
Isenberghe. . . . 310

K.

Kemmel. 311
Kerckhove. . . . 312
Keyem. . . . . id.
Knocke. 313
Kortryk. 314
Kruys (St.) . . . 316

L.

Lampernisse. . . . id
Langemarcq. . . . 317
Lapscheure. . . . 319
Lauwe. . . . . id.

M.

Maldeghem. . . . 331
Mannekensvere. . . 332
Marcke. 333
Marqueghem. . . . 334
Mardyk. 335
Mariakerke. . . . 336
Meenen. 337
Meessen. 338
Meetkerke. . . . 340
Melle. . . . . id.
Merghem. 341
Merchem. 342
Meulebeke. . . . 343
Michiels (St.). . . id.
Middelburg. . . . 345
Middelkerke. . . . id.
Moen. 346

Digitized by Google

TAFEL.

BLADZ.

Nieuwmunster. . . 354
Ninove. 355
Noordschote . . . 356

O.

Oedelem. 357
Oesselghem. . . . id.
Omaers (St.) . . . 358
Oostburg. 359
Oostcamp. . . . id.
Oostduynkerke. . . 360
Oostkerke 463
Oostnieuwkerke. . . id.
Oostroozebeke. . . 362
Oostende. . . . . id.
Oostvleteren. . . . 364
Ooteghem. . . . id
Ouckene. 365
Oudenburg. . . . id.
Oyghem. 367

P.

Passchendaele. . . 368
Pervyze 369
Peteghem . . . . id.
Pieterscappelle (St.). 370
Pieters op den Dyk (St.) 371
Pitthem. . . . . id.
Polinckhove. . . . 372
Poperinghe. . . . 373
Proven. 374

R.

Ramscappelle . . 375
Reckem. 376
Reninghe . . . . id.
Reninghelst. . . . 377
Rolleghem. . . . 378
Ronse 379
Rousselaere. . . . 380
Roxem. 383
Ruddervoorde. . . 384
Rumbeke 386
Ruysselede. . . . 387
Ryssel. 388

S.

Schoore. 389
Severghem. . . . 390
Sluys. . . . . id.
Slype. 391
Snaeskerke. . . . 393
Snelleghem. . . . id.
Somerghem. . . . 394
Sotteghem . . . 395
Staden. 396
Stalhille. 498
Stavele 499
Steene 400
Steenkerke. . . . 401
Steenvoorde. . . . 402
Stegers. . . . . id.
Sweveghem . . . 403

Digitized by Google

TAFEL.

BLADZ.

Stuyvekenskerke. . 404
Sysseele. 405

T.

Temsche. 406
Therouanen. . . . 408
Thieghem. 409
Thielt. . . . . id.
Thourout. 411

U.

Uytkerke. 416

V.

Varssenaere. . . . 417
Veurne. 418
Vichte. 419
Vladsloo. 420
Vlamertinghe. . . 421
Vlisseghem. . . . 422
Vormezeele. . . . 425

W.

Westoutre. 433
Westroozebeke. . . id.
Westvleteren. . . 434
Wevelghem . . . 435
Wielsbeke. . . . id.
Wilskerke. . . . 436
Wilrafsyde. . . . id.
Winghene. . . . 437
Winkel-St.-Eloy . . 438
Winox-Berghe. . . 439
Woumen. . . . . id.
Wulpen. 440
Wulverghem. . . 441
Wulveringhem. . . id.
Wynendaele. . . . 442
Wytschaete. . . . 445

Y.

Yperen. 445

Z.

Digitized by Google

TAFEL.

BLADZ.

Ambachten en Heerlykheden, die in het graefschap van Vlaenderen tot het jaer 1794 bestaen hebben. 459

Steden en Parochien die den dubbelen titel van Ambacht en Heerlykheyd droegen. . . . 463

Baronnyen 464

Vrye Heerlykheden. . . . . id.

Byzondere Heerlykheden. 465

Lyst van Groote en Geleerde mannen die in Vlaenderen van den aenvang der Veertiende eeuw tot het eynde der Zeventiende eeuw geboren zyn. 467

Nalezing 481

Digitized by Google

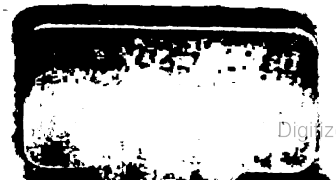
ERRATA.

Bladz.	8	regel	24	staet	*manarchie* lees *monarchie.*
«	18	«	30	«	*Karel den Grooten* lees *Karel den Kalen.*
«	34	«	31	«	*ecrlyken vrede* lees *heeren vrede.*
«	64	«	5	«	*denzelven* lees *dezen laetsten.*
«	69	«	27	«	*gedweegzaemheyd* lees *gedweegheyd.*
«	94	«	2	«	1111 lees 1112.
«	191	«	28	«	*Tiberius XV* lees *Tiberius.*
«	200	«	27	«	*uyt* lees *grootendeels uyt.*
«	201	«	15	«	*zy is het vaderland van Matthias Lamberts, derden bisschop van Brugge*, lees *zy is het vaderland van Arnoldus Gerard.*
«	202	«	17	«	*den Grooten* lees *den Kalen.*
«	218	«	19	«	*den Grooten* lees *den Kalen.*
«	225	«	23	«	*waerin* lees *waerin, volgens Coomans,*
«	256	«	20	«	*Paschasius Justus en Victor Everaert*, lees *Stevin en Victor Everaert.*
«	240	«	17	«	*Canifaten* lees *Caninifaten.*
«	247	«	6	«	856 lees 846.
«	Ibid	«	8	«	*Geldof* lees *Gheldolf.*
«	250	«	23	«	1070 lees 1071.
«	256	«	7	«	*Canstinopelen* lees *Constantinopelen.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google